

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СИНЮРА-РОСТУН НАДІЯ РОМАНІВНА

УДК 332.1: [338.46:373]

ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
РЕГІОНУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ

Спеціальність: 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка
051 – Економіка

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____

_____ Н.Р. Синюра-Ростун

Науковий керівник Шевчук Любов Теодорівна, доктор економічних наук,
професор

Львів – 2018

АНОТАЦІЯ

Синюра-Ростун Н.Р. Територіальна організація дошкільної та шкільної освіти в умовах сучасних реформ. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.05 розвиток продуктивних сил та регіональна економіка (051 – Економіка). – ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», Львів, 2018.

Дисертаційна робота присвячена узагальненню та розвитку науково-методичних засад та розробленню практичних рекомендацій щодо удосконалення територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти на прикладі Львівської області. У роботі систематизовано підходи до розуміння поняття «територіальна організація». Розкрито місце поняття «територіальна організація дошкільної та шкільної освіти» у понятійно-термінологічному апараті регіональної економіки. Окреслено особливості понятійно-термінологічної системи «територіальна організація дошкільної та шкільної освіти» та запропоновано власне трактування поняття «територіальна організація дошкільної та шкільної освіти». Виокремлено фактори формування територіальної організації в умовах сучасних реформ, вивчено зарубіжний досвід формування та функціонування територіальної організації дошкільної та шкільної освіти. Визначено сучасний рівень матеріально-технічного та педагогічного забезпечення закладів освіти. Виокремлено основні проблеми, які обумовили нерівний доступ до якісної освіти в регіоні, розкрито проблеми інституційного забезпечення розвитку сфери дошкільної та шкільної освіти та запропоновано пріоритетні концептуальні напрями її удосконалення. Показано можливості та інструменти модернізації ТО ДШО регіону в умовах сучасних реформ.

Виокремлено зміст поняття ТО ДШО невід’ємними складовими якого визначено стан, процес та наслідок. У ТО ДШО відповідно до часової

періодизації виділено три види стану: ретроспективний, існуючий, прогнозний. Визначено, що основними процесами, які характеризують ТО ДШО є дифузія, поляризація, трансформація. Під наслідком у ТО ДШО розуміємо зміну станів у ТО ДШО під впливом певних процесів, які спричиняють формування освітніх центрів вищого (системоформуючого центру) та нижчих рангів. Показано, що у територіальній структурі ТО ДШО формується системоформуючий центр, ядром якого стають спеціалізовані заклади освіти. Виявлено, що зростання мобільності населення нівелює категорію відстані, що спричиняє трансформацію зон впливу центрів надання послуг. Місця розташування спеціалізованих закладів стають центрами і підцентрами концентрації та розповсюдження інновацій у ТО ДШО.

У територіальній структурі ТО ДШО формується системоформуючий центр, ядром якого стають спеціалізовані заклади освіти, що надають вузькоспеціалізовані послуги, заклади інноваційного типу (дошкільної та шкільної освіти). Разом із зростанням мобільності населення та нівелюванням категорії відстані відбувається трансформація зон впливу центрів надання послуг, а місця розташування спеціалізованих закладів стають центрами і підцентрами концентрації та розповсюдження інновацій у ТО ДШО.

Виокремлено основний принцип розвитку ТО ДШО доступність, який включає недискримінацію здобувачів освіти, фізичну та економічну доступність. Встановлено, що основним критерієм удосконалення ТО ДШО має стати рівний доступ до якісної освіти, що в умовах сучасних реформ покладає додаткову відповідальність на місцеві органи управління.

Виокремлено основні групи факторів розвитку ТО ДШО регіону, зокрема фактори прямого та непрямого впливу (впливають на утворення на функціонування системи, але не входять безпосередньо до її структурних елементів).

Дослідження зарубіжний досвід розвитку ТО ДШО дозволило

виділити основні принципи її функціонування та шляхи розвитку в інших країнах. Встановлено, що територіальна організації освіти у більшості країн розвивається двома шляхами: 1) формуванням розсіяної мережі закладів; 2) концентрації – формування освітніх округів на низовому рівні, які покликані забезпечити якісні освітні послуги на допочатковому, початковому та середньому освітньому рівнях. Обидві системи є досить ефективними у своєму соціально-культурному середовищі.

Показано, що демографічна криза, яка розпочалася у 90-х роках, обумовила після 2000 р. скорочення кількості учнів, чисельності учителів та закладів освіти. Встановлено, що відбулося зростання кількості малокомплектних загальноосвітніх закладів, що є більш характерним для сільських регіонів (найбільш проблемними залишаються Перемишлянський та Жидачівський райони) із низькою наповнюваністю класів та високою вартістю утримання закладів.

Виокремлено основні проблеми матеріально-технічного забезпечення закладів освіти, зокрема можливість здобуття профільної освіти. Виявлено незадовільний рівень забезпечені сучасними кабінетами фізики та хімії, кабінетами біології. У семи районах області жоден заклад не оснащений сучасними кабінетами для профільного навчання. У територіальному розрізі «місто-село» спостерігається суттєва диференціація у можливостях навчання учнів у спеціалізованих кабінетах (рівень забезпеченості кабінетами фізики у містах – 84,5%, у сільській місцевості – 42,5%, хімії – 82% та 28,6%, біології – 76,9% та 34%, інформатики – 93,7% та 49,3% відповідно). Забезпечення комп'ютерною технікою мережі ЗЗСО залишається на рівні 87 %. Сільські заклади залишаються недостатньо оснащеними спортивними залами, зокрема у Перемишлянському, Сколівському, Старосамбірському районах спортивні зали наявні менше як у третини закладів (середній показник по області становив 0,53). Визначено, що дієвим інструментом підвищення якості освітнього процесу у сільській місцевості у контексті сучасної реформи освіти є створення мережі опорних

навчальних закладів як центрів якісного та доступного навчання. Зазначено основні проблеми, з якими стикається процес створення мережі опорних шкіл (*повільний процес створення опорних закладів, їх недостатнє матеріальне забезпечення, відсутність необхідної дорожньої інфраструктури (під'їзних доріг належної якості, облаштованих зупинок, кишень тощо)* для організації безпечного транспортування учнів із місць проживання до місць навчання, відсутність програм з працевлаштування (*перенавчання*) вивільнених педагогів). Зазначено, що реформа децентралізації покладає відповідальність за транспортне забезпечення учнів на органи місцевого самоврядування, що потребує додаткових обсягів фінансування з місцевих бюджетів. Показано необхідність організації додаткового підвезення учнів (на сьогодні довозення учнів до навчальних закладів у Львівській області забезпечено на 90%).

Виявлено, що на недостатній якісний рівень матеріального забезпечення закладів освіти регіону накладаються проблеми педагогічного забезпечення: низькі рівні оплати праці педагогічних працівників, зниження престижу педагогічної професії спричинили деформацію у віковій структурі учительських кадрів, що виявляється у зниженні кількості молодих фахівців у сфері освіти. Водночас освітній рівень педагогів у закладах загальної середньої освіти залишається на високому рівні.

Виокремлено основні проблеми дошкільної освіти, зокрема: недостатній рівень охоплення дошкільним вихованням (у міських поселеннях – 60 %, у сільських поселеннях – 25 %), перевантаженість закладів (на 100 місцях у дошкільних закладах виховуються 142 дитини, у містах – 156, у сільській місцевості – 122).

Запропоновано трактування *ТО ДШО* регіону, що дало можливість окреслити певні закономірності розвитку та формування її територіальної структури, зокрема, виділено системоформуючий центр, напівпериферійні, периферійні та території без стабільного попиту на освітні послуги. Запропоновано диференційовані підходи та заходи по усуненню

диспропорцій у рівному доступі до якісної освіти.

Виявлено, що в умовах реформи освіти та адміністративно-територіального устрою у ТО ДШО існує потреба у вирішенні проблем пов'язаних з: процесами поляризації; створення мережі освітніх центрів та опорних закладів; перерозподілом повноважень та відповідальності між органами влади державного та місцевого рівнів управління; підтримкою та розвитком соціогетеротопічних утворень, як додаткових можливостей отримання освітніх послуг. Дослідження освітнього законодавства показало, що більшість законодавчих та програмних документів, які регулюють функціонування системи закладів дошкільної та шкільної освіти, націлені на посилення процесів поляризації, створення освітнього ядра та освітніх системо формуючих центрів (освітніх округів, опорних навчальних закладів).

Наголошено, що в умовах реформи місцевого самоврядування, яка характеризується перерозподілом управлінських повноважень та сфер відповідальності, існують ризики, щодо неможливості виконання органами влади місцевого рівня покладених на них зобов'язань по забезпеченню функціонування закладів освіти, що негативно відображається на якісних показниках сфери освіти. Визначено, що виконання завдання по удосконаленню функціонування ТО ДШО та забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг можливе лише шляхом комплексної взаємодії органів влади усіх рівнів.

Запропоновано формування мережі опорних навчальних закладів в умовах сучасних реформ розділити на два етапи: підготовчий та основний. Зазначено основні завдання, які необхідно зреалізувати на кожному етапі.

Розкрито алгоритм формування мережі опорних шкіл та визначено його основні етапи (*наявність якісної дороги → наявність необхідного транспорту → формування та функціонування опорної школи*). На відміну від існуючого, він передбачає поступове розширення мережі опорних шкіл, що дозволить знизити рівень недовіри та несприйняття населенням процесів

реформування системи освіти. Розкрито практичні рекомендації, щодо удосконалення функціонування ТО ДШО.

Ключові слова: територіальна організація, система освіти, опорна школа, об'єднана територіальна громада, заклад загальної середньої освіти, заклад дошкільної освіти, рівний доступ до освіти.

SUMMARY

Synyura-Rostun N.R. Territorial organization of preschool and school education in conditions of modern reforms. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining the academic degree of a candidate of economic sciences by specialty 08.00.05 – Development of Productive Forces and Regional Economics. – SI “Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Lviv, 2018.

The dissertation is devoted to generalization and development of scientific and methodological foundations and elaboration of practical recommendations on improvement of territorial organization of preschool and school establishments on the example of Lviv region. The thesis systematizes the approaches to understanding of the «territorial organization» concept. The place of the «territorial organization of preschool and school education» (TO PSE) in the concepts and terminology framework of regional economics is defined. Peculiarities of concepts and terminology system of «territorial organization of preschool and school education» are outlined and the author's understanding of the notion «territorial organization of preschool and school education» is shown. The factors of forming of territorial organization in conditions of modern reforms are defined and foreign experience of forming and functioning of territorial organization of preschool and school education is examined. Current level of material, technical and pedagogical maintenance of educational establishments is determined. Major problems stipulating the unequal access to qualitative education in a region are emphasized, problems of institutional maintenance of

preschool and school education sphere development are explained and priority conceptual improvement directions are suggested. Opportunities and instruments of TO PSE modernization in a region in conditions of modern reforms are pointed out.

The nature of TO PSE concept is outlined, and condition, process and result are defined as its integral components. Three types of condition are selected in the TO PSE by time periodization: retrospective, existing, prognosis. The major processes that characterize the TO PSE are define as diffusion, polarization, and transformation. The consequence of TO PSE is the change of conditions in the TO PSE under the influence of certain processes leading to forming of educational centers of higher (system-forming center) and lower ranks. The fact that the system-forming center is created in the territorial structure of TO PSE with the specialized educational establishments at its core is shown. The growth of residents' mobility is proven to eliminate the category of distance, leading to transformation of service centers' influence zones. The places of specialized centers' location become the centers and subcenters of innovations concentration and distribution in the TO PSE.

The system-forming center is created in the territorial structure of the TO PSE with the specialized educational establishments as its core, which provide highly specialized services, and innovative type establishments (of preschool and school education). Along with the growth of residents' mobility and elimination of distance category, the service centers' influence zones also transform and the places of specialized centers' location become the centers and subcenters of innovations concentration and distribution in the TO PSE.

The major principle of TO PSE development is the accessibility, which includes non-discrimination of education-seekers and physical and economic accessibility. The fact that equal access to qualitative education is the major criterion of TO PSE improvement is proven, attributing additional responsibility to local authorities in conditions of modern reforms.

Main groups of TO PSE development factors in a region are outlined, in

particular the factors of direct and indirect influence (they influence the emergence and functioning of a system, but do not constitute one of its structural elements).

Examined foreign experience of TO PSE development contributed to defining of its major functioning principles and development ways in other countries. Two development ways of education territorial organization in the majority of countries are determined as following: 1) forming of the dispersed network of establishments; 2) concentration – forming of educational districts at the bottom level intended to provide qualitative educational services at the pre-elementary, elementary and secondary educational levels. Both systems are substantially efficient in their social and cultural environments.

The fact that the demographic crisis, which started in 1990s, stipulated the reduction of the number of pupils, teachers and educational establishments after the year 2000 is explained. The growth of the number of ungraded secondary education establishments is proven to have taken place mostly in rural areas with low number of pupils and high cost of premises maintenance (Peremyshlyanskyi and Zhydachivskyi districts remain to be the most challenging).

Major problems of material and technical maintenance of educational establishments are defined, in particular the opportunity for specialized education. Modern cabinets of physics, chemistry and biology are found to be equipped at unsatisfactory level. In seven districts of the oblast, none of the establishments has the modern cabinets for specialized training. From the territorial aspect «city-village», the substantial differentiation in opportunities for study in specialized cabinets can be observed (the level of availability of physics cabinets in cities – 84,5%, in rural areas – 42,5%, chemistry – 82% and 28,6%, biology – 76,9% and 34%, informatics – 93,7% and 49,3% correspondingly). Provision of the network of general secondary education establishments with computer technologies remains to be at the level of 87 %. Rural establishments remain to be poorly equipped with sports facilities, in particular in Peremyshlyanskyi, Skolivskyi, Starosambirskyi districts sports halls are available

for less than the third part of establishments (average rate for the oblast amounted to 0,53). Creation of the network of supporting educational establishments as the centers of qualitative and accessible education are determined to be the efficient instrument of improving the quality of educational process in rural areas in the context of modern educational reform. Main problems faced by the process of creation of supporting schools network are outlined (*slow process of supporting establishments creation, their poor material maintenance, lack of necessary road infrastructure (access roads of relevant quality, organized stops and bus bays, etc) for safe pupils' transportation from residence places to educational sites, absence of employment programs (retraining) for released teachers*). Decentralization reform is mentioned to lay responsibility for transport provision on local authorities, which requires additional funding from local budgets. The need to organize additional transportation of pupils is emphasized (nowadays pupils transportation to educational establishments in Lvivska oblast is provided at 90%).

Insufficient qualitative level of educational establishments' material maintenance in the region is revealed to be supplemented by the problems of pedagogical provision: poor levels of pedagogical employees' remuneration and fall in the prestige of pedagogical profession caused the deformation in age structure of teaching staff displayed in reduction of the number of young specialists in the educational sphere. At the same time educational level of teachers in general secondary educational establishments remains to be of high level.

Main problems of preschool education are defined, in particular: poor level of preschool education coverage (in urban settlements – 60 %, in rural areas – 25 %), overburdened establishments (142 children account for 100 places in pre-school establishments, in cities – 156, in rural areas – 122).

Understanding of TO PSE in a region is suggested, contributing to outlining of certain patterns of its territorial structure development and forming, in particular system-forming center, self-peripheral and peripheral territories and

territories without sustainable demand for educational services are allocated. Differentiated approaches and activities on elimination of disproportions in equal access to qualitative education are recommended.

In conditions of educational and administrative and territorial reform there is the need to solve the problems in TO PSE related to: polarization processes; creation of the network of educational centers and supporting establishments; redistribution of powers and liabilities among state and local authorities; support and development of socioheterotopic entities as additional opportunities to receive educational services. Examining of legislation on education showed that majority of legal and program documents that regulate the functioning of the system of preschool and school establishments are aimed at strengthening of polarization processes, creation of educational core and educational system-forming centers (educational districts, supporting educational establishments).

The author emphasizes the fact that in conditions of local governance reform that is characterized by redistribution of managerial authorities and liabilities spheres, there are risks of local authorities' incapability to perform the liabilities on maintenance of educational establishments' functioning, which is negatively displayed in qualitative parameters of educational sphere. The fact that accomplishment of tasks on improvement of TO PSE functioning and maintenance of equal access to qualitative educational services is possible only on the basis of complex cooperation of authorities at all levels is proven.

Forming of the network of supporting educational establishments in conditions of modern reforms is suggested to be divided into two stages: preliminary and basic. Main tasks to be accomplished at every stage are determined.

The algorithm of forming of the supporting schools network and its major stages are outlined (*availability of qualitative road → availability of necessary transport → forming and functioning of supporting school*). As opposed to the existing one, it stipulates gradual expansion of supporting schools network, thus reducing the level of mistrust and rejection of educational system reforming by

population. Practical recommendations on improvement of TO PSE functioning are suggested.

Key words: territorial organization, system of education, educational establishments, supporting school, consolidated territorial community, institution of general secondary education, institution of preschool education, equal access to education.

*СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНО
ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ*

Колективні монографії:

1. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. Активізація розвитку інноваційних процесів стягування в період трансформації територіальної організації дошкільної і шкільної освіти. Просторовий розвиток регіону : соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія. Львів, 2011. С. 56 – 69 (0,36 д.а.). *Особистий внесок здобувача:* удосконалено методику та проведено оцінку впливу територіально-структурних процесів на формування та функціонування освітньої сфери регіону(0,20 д.а.)

2. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. Освіта в малих містах Карпатського регіону. Карпатський регіон : актуальні проблеми та перспективи розвитку : у 8 т. Львів, 2013. Т.5. С. 190 – 203 (0,38 д.а.). *Особистий внесок здобувача:* досліджено сучасний стан та особливості розвитку дошкільної та шкільної освіти у малих містах Карпатського регіону (0,18 д.а.)

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук Л.Т. Аналіз територіально-структурних процесів у системі шкільної освіти регіону. *Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах*. Львів, 2009. Вип. 5.(79). С. 181 – 189 (0,51 д.а.). (Особистий внесок здобувача: 0,4 д.а.)

4. Синюра-Ростун Н.Р. Просторові демографічні процеси та їх вплив на територіальну організацію дошкільної та шкільної освіти регіону. *Економіка : проблеми теорії та практики*. 2010. Вип. 262, т. 1. С. 268 – 277 (0,56 д.а.).

5. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальні особливості кадрового забезпечення освітніх навчальних закладів. *Економічний простір*. 2010. № 36. С. 86 – 99 (0,74 д.а.).

6. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості територіальної організації закладів дошкільної освіти у Львівській області. *Регіональна економіка*. 2010. №3 (57). С. 208 – 215 (0,59 д.а.).

7. Синюра-Ростун Н.Р., Гузар У.Є. Освіта як визначальний фактор формування трудової діяльності в умовах переходу до економіки знань (на прикладі Львівської області). *Аналітично-інформаційний журнал «Схід»*. 2011. № 1 (108). С. 159 – 163 (0,43 д.а.). (Особистий внесок здобувача: 0,3 д.а.)

8. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук Л.Т. Проблеми оптимізації територіальної організації загальноосвітніх навчальних закладів регіону. *Регіональна економіка*. 2011. №1 (59). С. 140– 147 (0,62 д.а.). (Особистий внесок здобувача: 0,5 д.а.)

9. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості кадрового забезпечення мережі закладів дошкільної освіти у малих містах Львівської області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Малі міста регіону: діагностика соціально-економічного стану, посткризові завдання розвитку*. Львів, 2011. Вип. 4/90. 2011. С. 111 – 119 (0,39 д.а.).

10. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості дошкільної і шкільної освіти Європи у контексті розвитку територіальної організації закладів освіти Львівської області. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. Економічні науки*. 2012. Випуск 32. Ч. III. С. 141 – 145 (0,45 д.а.).

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

11. Кушнірецька О.В., Синюра-Ростун Н.Р. Перспективи реалізації науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України. *Економічний простір*. Випуск № 94. 2015. С.132-142. (0,6 д.а., особисто належить автору 0,3 д.а.).

12. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальна організація дошкільної та шкільної освіти: регіональний аспект. *Соціально-економічні проблеми*

сучасного періоду України. Львів, 2016. Вип. 3(119). С. 144 – 148. (0,64 д.а.) (Index Copernicus).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

13. Синюра-Ростун Н.Р. Матеріальне забезпечення сети школьних заведень Львівського регіону (Україна): проблеми і виклики сучасного освіти. *Наука Красноярськ. № 2 (07). 2013. С. 157 – 171 (0,5 д.а.).*

НАУКОВІ ПРАЦІ ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

14. Синюра-Ростун Н.Р. Аналіз розвитку мережі дошкільної освіти у Львівській області. *Управління в освіті : тези доп. IV Міжнар. наук.-прак. конф. Львів: Видавництво ДЦ МОНУ, 2009. С. 213 – 214 (0,1 д.а)*

15. Синюра-Ростун Н.Р. Місце демографічних процесів у територіальній організації закладів освіти: тенденції і наслідки. *Проблеми, напрями та механізми забезпечення сталого розвитку суб'єктів національної економіки : матеріали Всеукр. наук.-прак.ї Інтернет-конф. Тернопіль: ТІ АПВ НААНУ, 2010. С. 136-138 (0,16 д.а.)*

16. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальні диспропорції забезпеченості педагогічними кадрами: проблеми виникнення, заходи пом'якшення. *Соціальні, фінансові та економічні основи ефективної політики держави в умовах глобалізації світової економіки : матеріали XII Всеукр. науково-практ. конф. студ. та мол. вч. Донецьк: ТОВ «Дегі», 2010. Ч. 2. С. 250 – 252. (0,14 д.а.)*

17. Синюра-Ростун Н.Р., Гузар У.Є. Інтелектуалізація трудової діяльності як основа розвитку економіки знань. *Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір : матеріали VI Всеукр. наук.-прак. конф. Маріуполь : МДУ, 2010.С. 246 – 247. (0,23 д.а) (Особистий внесок здобувача: 0,13 д.а.)*

18. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості матеріального забезпечення мережі навчальних закладів Львівської області. *Управління в освіті : зб.*

Матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конференції. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 278 – 279 (0,09 д.а.).

19. Синюра-Ростун Н.Р. Проблеми фінансового забезпечення територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти у Львівській області. *Управління в освіті* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Видавництво «Тріада Плюс», 2013. С. 238 – 239 (0,09 д.а.).

20. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук Л.Т., Підготовка фахівців для сфери управління дошкільною і шкільною освітою України на регіональному і національному рівнях. *Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу* : зб. матеріалів Першої між. наук.-практ. конф. Київ : Академія муніципального управління, 2014. С. 136-137.(0,12 д.а.) (Особистий внесок здобувача: 0,06 д.а.)

21. Синюра-Ростун Н.Р. Правове та програмне забезпечення дошкільної та шкільної освіти у регіоні: стан та особливості : *Здобутки науки у 2014 році* : Київ :Центр наукових публікацій, 2014. Ч. 1. С. 20-24 (0,26 д.а.)

22. Синюра-Ростун Н.Р. Функціонування територіальної організації дошкільної та шкільної освіти регіону у контексті нових економічних реалій. *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. молод. уч. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2015. С. 116 – 119.(0,18 д.а.)

23. Синюра-Ростун Н.Р. Інноваційні заклади у дошкільній освіті: особливості формування та функціонування. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості* : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Видавництво Львівської Політехніки, 2015. С. 308 - 309 (0,21 д.а.)

24. Синюра-Ростун Н. Р. Фінансові передумови функціонування та розвитку територіальної організації дошкільної та шкільної освіти

Львівської області у світлі нових суспільно-економічних реалій. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи* : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Бондаренко М.О., 2015. С. 332 – 334. (0,2 д.а.).

25. Синюра-Ростун Н.Р. Стан спортивної інфраструктури загальноосвітніх навчальних закладів Львівської області: просторовий аспект. *Сучасні проблеми теорії та практики фізичного виховання, спортивних дисциплін і туризму* : зб. наук. праць за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М., 2016. С. 253 – 258 (0,2 д.а.).

26. Синюра-Ростун Н.Р. Розвиток освітньої сфери регіону: управлінсько-просторовий аспект. *Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє* : тези наук.-практ. Інтернет-конф. Київ : КНЕУ, 2017. С. 130 – 132. (0,2 д.а.).

27. Синюра-Ростун Н.Р. Розвиток людських ресурсів в Україні: глобальні впливи та тенденції. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки* : зб. матеріалів IX Міжнар.наук.-практ. конф. Том II. Харків : ХНАДУ, 2017. С. 173– 174 (0,11 д.а.).

28. Синюра-Ростун Н.Р. Принципи та передумови розробки концептуальних засад розвитку територіальної організації освіти. *Соціально-економічні проблеми сучасності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Маріуполь, 2017. С. 207 – 211 (0,2 д.а.).

29. Синюра-Ростун Н.Р. Освітня система регіону: напрями збалансованого розвитку. *Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Рівне : Волин. обереги, 2017. С. 43–44.

30. Синюра-Ростун Н. Р. Підприємництво в освіті: виклики та перспективи розвитку. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки* : тези V Міжнар. наук. -практ. конф. Житомир, 2017. С. 264 – 267 (0,2 д.а.).

*НАУКОВІ ПРАЦІ ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ
РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ*

31. Синюра-Ростун Н.Р. Проблеми здоров'я дітей дошкільного та шкільного віку: просторовий аспект. *Здоровий спосіб життя*. 2010. Вип. 48. С. 34 – 40 (0,46 д.а.).

32. Синюра-Ростун Н.Р. Міграція та соціальне сирітство у Львівській області. *Новітня еміграція: проблеми соціального і національного сирітства*. Львів. 2010. 250 с. С. 109 – 112.

ЗМІСТ

ВСТУП	22
1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ І ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ РЕГІОНУ	30
1.1 Понятійно-термінологічна система «територіальна організація дошкільної і шкільної освіти регіону» і теоретичне підґрунтя її дослідження в регіональній економіці	
1.2 Фактори формування територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону	52
1.3 Зарубіжний досвід територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону	71
Висновки до першого розділу	96
Список використаних джерел до першого розділу	99
2. АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ І ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	109
2.1 Матеріально-технічне забезпечення закладів дошкільної і шкільної освіти: соціально-економічні проблеми і завдання	
2.2 Особливості кадрового забезпечення закладів дошкільної і шкільної освіти регіону	132
2.3 Проблеми територіальної організації дошкільної та шкільної освіти регіону в контексті її реформування	152
Висновки до другого розділу	174
Список використаних джерел до другого розділу	177
3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ І ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ РЕГІОНУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ	184
3.1 Проблеми та перспективи інституційного забезпечення розвитку сфери шкільної та дошкільної освіти	

3.2 Концептуальні підходи до реформування елементів територіальної організації дошкільної та шкільної освіти	206
3.3 Заходи та інструменти модернізації територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону	225
Висновки до третього розділу	247
Список використаних джерел до третього розділу	250
ВИСНОВКИ	257
ДОДАТКИ	261

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЗДО – заклад дошкільної освіти;
- ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти;
- ЗО – заклад освіти;
- ДШЗО – дошкільні і шкільні заклади освіти;
- ДШО – дошкільна і шкільна освіта;
- ТО – територіальна організація;
- ТО ДШО – територіальна організація дошкільної і шкільної освіти;
- ТО ЗО – територіальна організація закладів освіти;
- ТО ОК – територіальна організація освітнього комплексу;
- ОТГ – об’єднана територіальна громада;
- ЗНО – зовнішнє незалежне оцінювання..

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах освіта виступає визначальним чинником регіонального розвитку, фактором конкурентоспроможності регіону і держави в цілому. Конкурентоспроможність регіону в умовах економіки знань визначається його освітнім потенціалом, формування якого залежить від рівного доступу до якісної освіти.

Відтак, дослідження територіальної організації дошкільної та шкільної освіти обумовлено необхідністю забезпечення доступних та якісних освітніх послуг дітям відповідного віку незалежно від місця проживання. Проблеми подолання територіальних відмінностей у наданні якісних освітніх послуг споживачам й пом'якшення територіальних диспропорцій у задоволенні потреб населення у рівному доступі до якісної дошкільної та шкільної освіти багато у чому залишаються невирішеними, що посилює актуальність їх дослідження, особливо у ході реформи освіти та місцевого самоврядування. Додатковими чинниками, що обумовлюють необхідність реформування територіальної організації дошкільної та шкільної освіти (ТО ДШО) є: необхідність оптимізації мережі малокомплектних закладів освіти та забезпечення рівного доступу населення до отримання якісної освіти; формування опорних шкіл; перерозподіл джерел фінансування та управлінських повноважень у сфері освіти.

Перехід до нової моделі територіальної організації системи дошкільної та шкільної освіти повинен відбуватися на науково обґрунтованих засадах із врахуванням досліджень у царині регіональної економіки, соціальної економіки, соціально-економічної географії. Дослідженням різних аспектів функціонування сфери освіти та її територіальної організації займалися Е. Алаєв, А. Антохов, М. Долішній, І. Запотоцька, О. Комарова, Н. Кисіль, В. Куценко, Т. Мельниченко, Л. Немець, І. Осадчий, О. Повстин, В. Стецький, Л. Семів, І. Сторонянська, Ю. Стадницький, Н. Флінта, М. Харченко, О. Шаблій, Л. Шевчук,

А. Шевчук, С. Шульц та ін.

Попри вагомі напрацювання у сфері дослідження територіальної організації сфери освіти, питання її удосконалення та забезпечення рівного доступу до якісної освіти в умовах реформи децентралізації управління та реформи освіти потребують додаткового вивчення. Це зумовило вибір теми, мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження тісно пов'язане із тематикою науково-дослідних робіт ДУ «Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Зокрема, автор брав участь у виконанні науково-дослідних тем: «Просторовий вимір територіально-структурних процесів у регіоні» (номер державної реєстрації 0108U010367), де автором проведено оцінку впливу територіально-структурних процесів на формування та функціонування територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону; «Оцінка сучасного стану та систематизація проблем соціально-економічного розвитку малих міст регіону (на прикладі Карпатського регіону)» (номер державної реєстрації 0111U000709), де автором досліджено сучасний стан та особливості розвитку дошкільної та шкільної освіти у малих містах Карпатського регіону; «Оцінка перспектив розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0113U000105), де автором здійснено оцінку перспектив реалізації науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України; «Форми просторової організації бізнесу та механізми її регулювання» (номер державної реєстрації 0116U004034), де автором досліджено особливості формування, функціонування та розвитку нових форм підприємництва у сфері освіти.

Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка методичних рекомендацій щодо удосконалення ТО ДШО регіону в умовах сучасних реформ.

Для досягнення мети в роботі поставлені такі основні завдання:

- розкрити регіонально-економічну суть понятійно-термінологічної системи «територіальна організація дошкільної і шкільної освіти регіону» та визначити теоретичні основи її дослідження у регіональній економіці в умовах сучасних реформ;
- визначити фактори формування ТО ДШО як підсистеми територіальної організації регіональної економіки в умовах сучасних реформ;
- дослідити особливості зарубіжного досвіду формування та функціонування територіальної організації дошкільної і шкільної освіти та можливості його використання для удосконалення ТО ДШО регіону;
- проаналізувати матеріально-технічне забезпечення закладів дошкільної та шкільної освіти та його вплив на доступність якісних освітніх послуг;
- встановити рівень забезпеченості дошкільних і шкільних закладів освіти кваліфікованими педагогічними кадрами;
- визначити основні соціально-економічні проблеми функціонування ТО ДШО регіону в контексті сучасних реформ;
- охарактеризувати особливості реформування інституційного забезпечення розвитку сфери дошкільної та шкільної освіти на рівні регіону;
- запропонувати концептуальні підходи, заходи та інструменти модернізації елементів ТО ДШО регіону з врахуванням специфіки сучасних реформ.

Об'єкт дослідження – соціально-економічні процеси територіальної організації дошкільної та шкільної освіти регіону.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади розвитку територіальної організації дошкільної та шкільної освіти у Львівській області в умовах сучасних реформ.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є фундаментальні та прикладні дослідження економічної теорії, теорії регіональної

економіки, концепції економіки знань, теорії полюсів зростання, теорії «центр-периферія», а також результати вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень, в яких висвітлені положення щодо формування територіальних систем освіти, проблеми державної та регіональної освітньої політики. У процесі вирішення поставлених у роботі завдань використовувались такі методи дослідження: просторовий аналіз та логічне узагальнення – для дослідження сутнісної характеристики територіальної організації дошкільної та шкільної освіти; метод аналізу та порівняння – для розробки системи показників щодо оцінки ТО ДШО; системно-структурний аналіз – для розробки класифікації факторів впливу на ТО ДШО; економіко-статистичні методи – для обробки використаних статистичних даних для оцінки ТО ДШО; графічні та картографічні методи – для унаочнення стану розвитку основних територіальних диспропорцій, що склалися у ТО ДШО регіону; метод порівняння – для виявлення якісних та кількісних відмінностей ТО ДШО у часовому та просторовому вимірі; проблемно-цільовий метод – для розробки схем організації та пропозицій щодо удосконалення ТО ДШО в регіоні.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові документи, прийняті Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України; програмні документи регіонального рівня; матеріали Державної служби статистики України; первинні статистичні дані Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації; наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених; матеріали зарубіжних статистичних джерел.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

– концептуальний підхід до розвитку системи територіальної організації дошкільної та шкільної освіти, який базується на структуризованому поділі території регіону (виділено освітнє ядро, напівпериферійні та периферійні зони, території без стабільного попиту на

освітні послуги), що дозволяє застосовувати диференційовані підходи до удосконалення ТО ДШО із врахуванням територіальних особливостей розвитку сфери освіти (С. 207 - 221). Основним критерієм удосконалення системи ТО ДШО визначено забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг на основі застосування двох основних моделей – стягування та дифузії;

- методичні підходи до визначення етапності у формуванні мережі опорних закладів освіти в умовах сучасних реформ, що дало змогу виділити два основних етапи (підготовчий та основний) та запропонувати наступний алгоритм формування мережі опорних шкіл: наявність якісної дороги → наявність необхідного транспорту → формування-функціонування опорної школи (С. 223 - 224). На відміну від існуючих, запропонований підхід дозволяє провести процес скорочення мережі закладів освіти більш плавно, що дає змогу підготувати інфраструктурне забезпечення населених пунктів, матеріально-технічне забезпечення закладів освіти та зменшити супротив населення щодо скорочення мережі закладів освіти;

- підходи до визначення поняття «територіальна організація дошкільної і шкільної освіти регіону», яке трактується як закономірний процес розміщення сукупності навчальних закладів дошкільної та шкільної освіти в просторі, що об'єднуються системою управління, з поєднанням їх в структурно-територіальні утворення та формуванням освітніх ядер різного ієрархічного рівня. Основними процесами, що характеризують функціонування ТО ДШО визначено дифузії, поляризацію, трансформацію (С. 33 - 35);

набули подальшого розвитку:

- система заходів, яка спрямована на: удосконалення нормативно-правового поля (С. 191 – 194, С. 236); диверсифікацію можливостей для забезпечення умов профільного навчання (С. 242 - 243); розширення можливостей отримання освітніх (дошкільної та позашкільної) послуг шляхом стимулювання розвитку соціогетеротопічних утворень (С. 198, С.

238 - 239). На відміну від існуючих, запропонована система заходів дозволяє враховувати особливості територіальної структури ТО ДШО, забезпечуючи доступ до освітніх послуг із мінімізацією бюджетних витрат;

– пропозиції щодо удосконалення системи управління закладами освіти в умовах децентралізації, використання яких дозволить: послабити територіальні відмінності у доступі до освітніх послуг, зменшити соціальну поляризацію території регіону (що зумовлена різними можливостями доступу до якісних освітніх послуг у розрізі «місто-село»), залучити додаткові джерела фінансування закладів освіти, стимулювати розвиток та залучення кращого педагогічного персоналу (С. 228-229, С. 237 - 240).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, можуть бути використані органами державної, регіональної влади та місцевого самоврядування при розробці програм розвитку освітньої сфери.

Результати дисертаційного дослідження, рекомендації та пропозиції, що містяться в дисертації, були використані: Головним управлінням освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 3-11/2135 від 08.09.2010 р.), що врахувало запропоновані автором рекомендації при плануванні розвитку мережі дошкільних закладів; Департаментом економічного розвитку і торгівлі Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка №01/140 від 25.09.2012 р.), що використав методичні підходи до дослідження розвитку дошкільної та шкільної освіти в малих містах при реалізації завдань Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст Чернівецької області; Львівським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти (Вх. лист від 08.07.2016 р. № 358), що використав результати дослідження при розробці пріоритетів розвитку освітнього середовища Львівської області; Інститутом Архітектури Національного університету «Львівська Політехніка» (Вх. лист від 14.11.2016 р. № 253), що використав пропозиції автора щодо зміни будівельних норм та стимулювання розвитку мережі

дошкільних закладів в Україні та регіоні при розробці методичних рекомендації для навчальних дисциплін «Архітектура та містобудування».

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та рекомендації, винесені на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті ідеї, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи апробовані та оприлюднені автором на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: IV Міжнародна науково-практична конференція «Управління в освіті» (м. Львів, 23 – 24 квітня 2009 р.); VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір (м. Маріуполь, 10 грудня 2010 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Управління в освіті» (м. Львів, 14-16 квітня 2011 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція: «Управління в освіті» (м. Львів, 18-19 квітня 2013 р.); Міжнародна конференція «Здобутки науки у 2014 році» (м. Київ, 27 грудня 2014 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості» (м. Львів, 14–16 травня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи» (м. Львів, 17–18 квітня 2015 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки” (Львів, 18–19 травня 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова спроможність об’єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (Рівне-Луцьк, 29-30 листопада 2017 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 32 наукові праці (у тому числі 23 одноосібні), з яких: 10 статей – у вітчизняних наукових фахових виданнях, в тому числі 2 у виданнях, включених до

міжнародних наукометричних баз, 1 стаття – в науковому періодичному виданні інших держав, 17 публікацій в інших виданнях та матеріалах конференцій, які відображають основний зміст дисертації, загальним обсягом 10,0 д.а. з яких особисто автору належать 9 д.а.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 330 сторінок, з яких 230 сторінок основного тексту. Робота містить 8 таблиць та 31 рисунок. Список використаної літератури включає 233 найменувань на 23 сторінках і 6 додатків на 70 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ І ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ РЕГІОНУ

1.1. Понятійно-термінологічна система «територіальна організація дошкільної і шкільної освіти регіону» і теоретичне підґрунтя її дослідження в регіональній економіці

Виконання будь-якого дослідження вимагає розвиненої системи понять і термінів для висвітлення суті, мети, завдань і результатів наукових пошуків. У нашому випадку говоримо про понятійно-термінологічну систему «територіальна організація дошкільної і шкільної освіти регіону».

Важливим, у даному контексті, є поняття «освіта», яка є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства, розвиває і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал держави. Освіта стала стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [62].

В умовах сучасної науково-технічної та інформаційної революції освітня сфера перетворилася на складний соціально-економічний організм, який відіграє визначальну роль у суспільному прогресі людства. Нові реалії висувають нові вимоги до якості освіти, зокрема, освіта покликана готувати універсального випускника, який легко адаптується до швидкозмінних суспільно-економічних умов, що вимагає створення належних умов для здобуття якісної освіти, серед яких слід відзначити створення доступності до навчальних закладів із належним матеріально-технічним забезпеченням

освітнього процесу.

Територіальна організація суспільства поняття не нове для регіональної економіки. У економічній науці, зокрема у регіональній економіці, широко висвітленими є питання територіальної організації регіональних економічних систем та їх складових. Територіальній організації освіти приділялось дещо менше уваги. Зазначимо, що вивченням проблем удосконалення територіальної організації господарства загалом на сучасному етапі займаються у Міністерстві соціальної політики України, Національному інституті стратегічних досліджень при Президентові України, ДУ «Інституті економіки і прогнозування НАН України», ДУ «Інституті регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», Інституті географії НАН України та на кафедрах вузів України (географічному факультеті ЛНУ імені Івана Франка, Харківському національному університеті імені Н.В. Каразіна, Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича, Київському національному університеті імені Т.Г. Шевченка тощо).

Варто відзначити, що дослідженням територіальних суспільних систем в органічному поєднанні з природничими системами займалися такі вчені як Алаєв Е.Б., Дорошенко В.І., Немець Л.М., Олійник Я.Б., Покшишевський В.В., Саушкін Ю.Г., Шаблій О.І., Юрківський В.М., Шевчук Л.Т. та ін., котрі вважають себе представниками соціальної економіко-географічної науки. Представники соціально-економічної географії роблять насамперед акцент на локалізації об'єктів на території, в той час як у регіональній економіці в центрі уваги постають зв'язки між економічними суб'єктами.

У економічній науці значні теоретично-практичні здобутки у вивченні територіальної організації господарства регіонів досягнуто такими вченими Верменич Я. В. [72], Вітренко Н. М., Долішній М. І., Єременко В. Г., Злупко С. М., Куценко В. І., Лібанова Е. М., Мандибура В. О., Новіков В. М., Писаренко С. М., Прокопа І. В., Рутгайзер В. М., Садова У. Я., Тощенко

Ж. Т., Шевчук Л. Т. та ін.

Наприклад, у Алаєва Е. Б. [2, С. 32 – 33], знаходимо наступне трактування територіальної організації суспільства (ТОС) – це поєднання функціонуючих територіальних структур (розміщення населення, виробництва, природокористування), об'єднаних структурами управління з метою здійснення відтворення життя суспільства, згідно з цілями і на основі діючих в даній суспільній формації економічних законів. Саме на основі цього трактування ТОС більшість науковців розвивають свої дослідження територіальної організації певних соціально-економічних структур суспільства. Серед інших дослідників знаходимо інші трактування терміна «територіальна організація» (Додаток Б табл. 1.), в основу трактування якого закладено здебільшого функціональний, управлінський та структурний підходи.

У світлі дослідження більший інтерес для нас становить вивчення територіальної організації соціальної сфери, невід'ємною складовою частиною якої є освіта. У наш час вивченню ТО соціально-освітнього комплексу приділяли увагу Куценко В. І. [36], Комарова О. А. [33], Кисіль Н. М. [30], Мельниченко Т. Ю. [40], Стецький В. В. [70], Флінта Н. І. [74], Запотоцька І. В. [27], Осадчий І. Г. [50, С. 118 – 131], Харченко М. О. [75] та ін.

Проте в економічній науковій літературі відсутні дослідження, присвячені вивченню ТО ДШО, що стало підґрунтям для вибору теми дослідження.

Дослідження присвячені питанням ТО освіти, невід'ємною частиною якої є ТО ДШО, почали викристалізовуватися у містоплануванні та соціальній географії у кінці 90-х рр. ХХ ст. (Стецький В. В.) – на початку ХХІ ст. (Мельниченко Т. Ю., Флінта Н. І. тощо). В економічній науковій літературі подібні дослідження почали з'являтися також в цей часовий інтервал, і особливо активізувалися з огляду на проведення адміністративно-територіальної реформи, наслідки якої суттєво впливають

на ТО освіти.

У ХХ ст. ТО ДШО (територіальна організація дошкільної і шкільної освіти) розглядалася дослідниками як частина територіальної організації соціальної сфери, що досліджувалася з позиції функціонального, управлінського, просторового, структурного підходів (Додаток Б. табл. 1.). До основних принципів функціонування ТО соціальної сфери відносили: територіальну цілісність, збалансованість, пропорційність, соціальну ефективність, комплексність, оптимальну доступність. Серед найважливіших рис ТО ОК дослідники виділяли: залежність рівня розвитку і територіальної організації ОК від рівня розвитку і розміщення продуктивних сил; залежність територіальної концентрації закладів освіти від особливостей систем розселення населення; територіальне комплексування закладів, територіальну диференціацію [40].

Географи трактують територіальну організацію дошкільної та шкільної освіти як невід'ємну підсистему ТО ОК, а територіальна організація у освітньому комплексі трактується як процес цілеспрямованого розміщення освітніх закладів, наукових установ, обслуговуючих підприємств, органів управління освітою у взаємозв'язку з системою розселення і виробництвом, в результаті чого досягається певний соціально-економічний ефект на основі задоволення освітніх потреб населення і попиту господарства у кваліфікованих кадрах [40].

Отже, серед усіх визначень ТО найбільш поширеним є трактування територіальної організації як процесу, що є змінним у часі та піддається постійному впливу сукупності факторів, які визначають її кінцевий стан. Відтак, територіальна організація несе потрійний зміст як процес, стан та наслідок (результат попередніх змін) [68].

З огляду на це, зміст *поняття ТО ДШО трактуємо як закономірний процес розміщення сукупності навчальних закладів дошкільної та шкільної освіти в просторі, що об'єднуються системою управління, з поєднанням їх в структурно-територіальні утворення та формуванням освітніх ядер*

різного ієрархічного рівня.

З огляду на запропоноване вище розуміння *поняття ТО ДШО розглянемо детальніше його зміст. Відтак:*

Під процесом розуміємо – закономірне розміщення навчальних закладів ДШО в просторі, з поєднанням їх в структурно-територіальні утворення. Основними процесами, що характеризують ТО ДШО є: дифузії, поляризації, трансформації тощо. Процес дифузії у ТО ДШО характеризується проникненням, розповсюдженням освітніх послуг дошкільної та шкільної освіти в усі населенні пункти де є попит на них (характерний для ХХ ст.), у ХХІ ст. процес дифузії проявляється у розповсюдженні по території навчальних закладів різноманітних за типом і формою власності. Процес поляризації є більш характерним для ХХІ ст. і проявляється у формуванні освітніх ядер із концентрованим набором освітніх послуг. Така зміна вектору розвитку процесів у ТО ДШО зумовлена низкою чинників, серед яких найважливішими є демографічний та фінансово-економічний. У таких умовах освітні ядра стають центрами, де населення з прилеглих до ядра територій може отримати необхідні освітні послуги. Процес трансформації у ТО ДШО характеризується зміною якісного та кількісного складу елементів структури ТО ДШО.

Під станом розуміємо стан окремих ланок підсистеми ТО ДШО та управління ними на конкретну дату, і цей стан слід розглядати як наслідок попередніх станів і початок наступних змін. Відповідно до часової періодизації у ТО ДШО виділяємо три основні види станів: існуючий – описує ТО на певний теперішній момент часу; прогнозний – характеризує ТО на певний проміжок часу у майбутньому; ретроспективний – розкриває особливості ТО на певний період часу у минулому.

Під наслідком у ТО ДШО розуміємо зміну станів у ТО ДШО під впливом певних процесів, внаслідок чого відбувається: формування освітніх центрів вищого (системо формуючий центр) та нижчих рангів, що відбувається як наслідок попередніх станів та початок наступних змін.

Формування освітніх центрів за кількісними, якісними показниками та ранговими позиціями залежить від демографічного потенціалу території, соціально-економічних процесів, рівня розвитку соціальної інфраструктури тощо. Регіональний системоформуючий центр (ядро) стає осередком освітньо-інноваційного розвитку у ТО ДШО регіону та надає нові імпульси розвитку центрам (ядрам) нижчого ієрархічного рівня. Водночас, навколо нього відбувається трансформація території із формуванням напівпериферійних та периферійних територій.

Під регіональним системо формуючим центром (ядром) розуміємо певну адміністративно-територіальну одиницю, яка має розвинуту освітню інфраструктуру (повний набір закладів освіти за видами, освітнім рівнем та формами власності, культурну та спортивну інфраструктуру для розвитку творчих та спортивних задатків учнів) розміщує на своїй території органи управління освітою як місцевого так і регіонального рівня, які створюють умови для рівного доступу до якісних освітніх послуг для усіх мешканців, володіє потужним демографічним, соціально-економічним та інноваційним потенціалом, що стає основою для розвитку усього регіону.

Основними критеріями для виділення структури у ТО ДШО за кількісними та якісними показниками доступу до освітніх послуг є:

- демографічні показники – кількісний і віковий склад населення;
- адміністративно-територіальний рівень території;
- доступність до закладів дошкільної освіти – кількість закладів та місць у них;
- доступність закладів загальної середньої освіти – I, II та III рівня;
- можливості доступу до закладів додаткової та позашкільної освіти (спортивні, музичні, мистецькі школи, гуртки тощо).

Активні трансформаційні процеси, що відбуваються у ТО ДШО, потребують пошуку консенсусних рішень при удосконаленні територіальної організації та забезпечені рівного доступу до якісної освіти. Під удосконаленням ТО ДШО розуміємо: зміну просторового розміщення,

кількісної та якісної складової мережі закладів освіти, розвиток нових структурно-територіальних утворень, оптимізацію управлінських процесів з метою забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг усіх мешканців регіону, що має за ціль підвищення інтелектуального та творчого потенціалу населення, як рушійного фактору розвитку економіки у сучасних просторово-часових координатах.

Невід'ємною частиною у термінологічній системі ТО ДШО є визначення структури ТО ДШО, яку формує певна сукупність елементів – це підсистема закладів дошкільної освіти та підсистема закладів шкільної освіти різних освітніх рівнів (І, ІІ, ІІІ) і форм власності, форми їх зосередження на території та зв'язки між ними, діяльність яких координується органами управління та підтримується системою матеріально-технічного забезпечення. Основними елементами формування мережі закладів у підсистемі дошкільної освіти згідно ст. 4 Закону України «Про дошкільну освіту» [23] є: дошкільні заклади освіти різних типів і форм власності серед яких: заклади дошкільної освіти (ясла) для дітей віком від одного до трьох років; заклади дошкільної освіти (ясла-садок) для дітей віком від одного до шести (семи) років; заклади дошкільної освіти (дитячий садок) для дітей віком від трьох до шести (семи) років; заклади дошкільної освіти (ясла-садок) компенсуючого типу для дітей з особливими освітніми потребами віком від двох до семи (восьми) років – санаторні та спеціальні; будинок дитини; заклади дошкільної освіти (дитячий будинок) інтернатного типу; заклади дошкільної освіти (ясла-садок) сімейного типу для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років; заклади дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу для дітей віком від одного до шести (семи, восьми) років; заклади дошкільної освіти (центри розвитку дитини). Заклади дошкільної освіти можуть функціонувати як самостійно так і бути структурним підрозділом юридичної особи приватного і публічного права, в тому числі закладу освіти.

Основними елементами формування мережі закладів у підсистемі

загальної середньої освіти згідно перехідних положень Закону України «Про освіту» [25] є початкова школа – заклад освіти I ступеня, гімназія – заклад середньої освіти II ступеня, що забезпечує базову середню освіту, ліцей академічний та професійний – заклад середньої освіти III ступеня, що забезпечує профільну середню освіту. Початкова школа, гімназія і ліцей можуть функціонувати як окремі юридичні особи або як структурні підрозділи іншого закладу освіти. Окрім того, здобуття повної загальної середньої освіти забезпечується також такими закладами, як спеціальна школа (для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку), санаторна школа (для дітей, які потребують тривалого лікування), школа соціальної реабілітації (для дітей, які відповідно до рішення суду потребують особливих умов виховання), навчально-реабілітаційний центр (для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку). У системі спеціалізованої освіти функціонуватимуть спеціалізовані мистецькі школи (школи-інтернати), школи-інтернати (ліцей-інтернат) спортивного профілю, професійні коледжі спортивного профілю, професійні коледжі (коледж) культурологічного або мистецького спрямування, військові ліцеї для дітей з 13 років, наукові ліцеї тощо (*Рис. 1.1.*). Однак, формування мережі ЗЗСО згідно нового законодавства відбуватиметься поступово (початкової школи з 1.09.2018 р., базової середньої школи з 1.09. 2022р., профільної школи з 1.09.2027 р.), перехідний період надається на переоформлення установчих документів закладами освіти та формування мережі закладів освіти органами місцевого самоврядування. На перехідний період продовжують функціонувати заклади освіти I, I-II, II-III, I-III освітнього рівня.

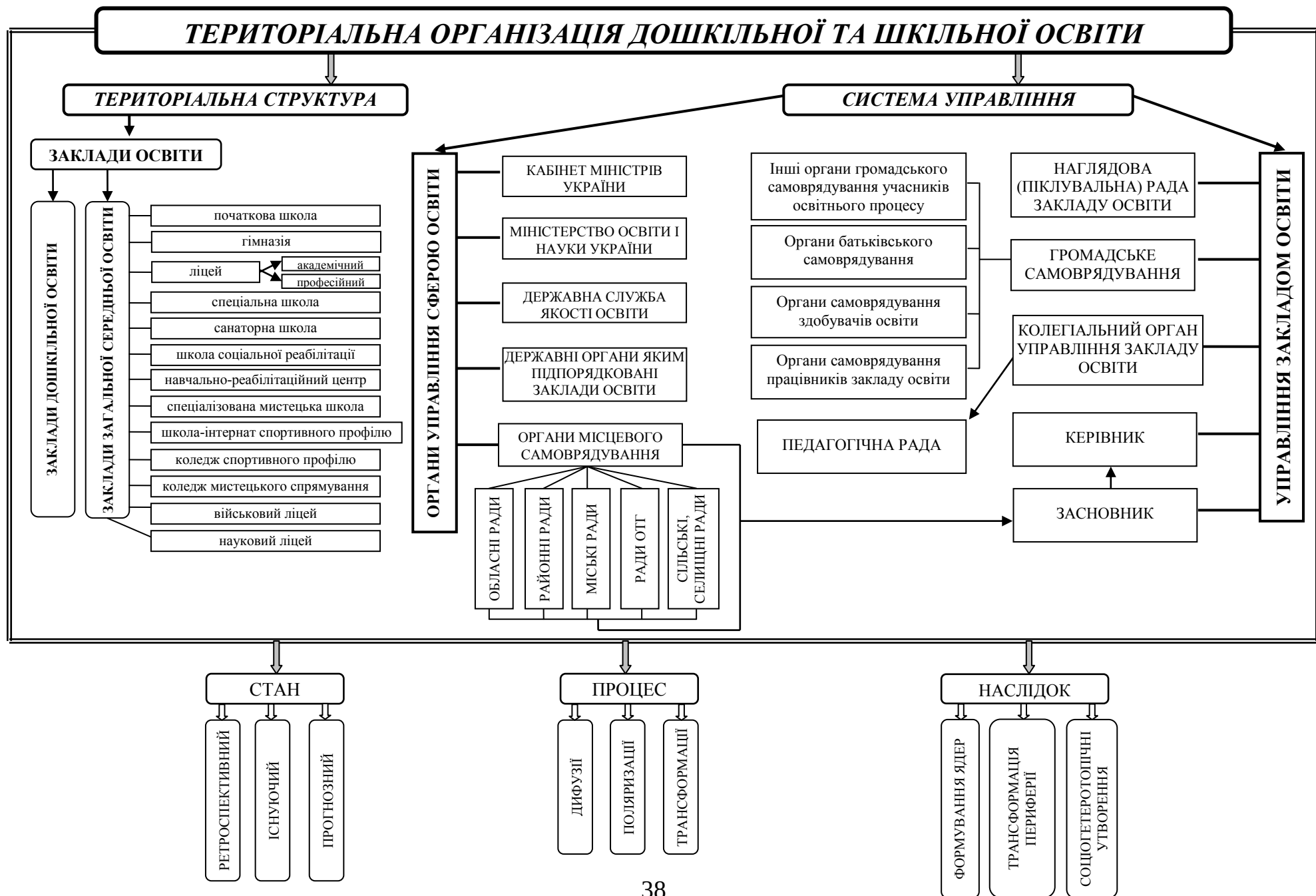

Рис. 1.1. Територіальна організація дошкільної та шкільної освіти в Україні

У контексті реформи адміністративно-територіального устрою та реформи освіти важливе місце у розвитку мережі закладів загальної середньої освіти займають опорні школи (створюються як юридичні особи, які мають рахунки в органах Казначейства, самостійний баланс, штамп, печатку та мають у своєму складі філії) які є одним із інструментів оптимізації мережі малокомплектних закладів освіти та підвищення якості освіти. Кількість учнів (вихованців) опорного закладу (без врахування учнів (вихованців) філій), як правило, становить не менше 200 осіб [60]. Необхідність формування та розширення мережі опорних закладів освіти зумовлена потребою підвищення якісної складової освіти та оптимізацією фінансових показників. Підвищенню доступності якісних освітніх послуг повинно сприяти утворення освітніх округів (сукупність закладів освіти (їхніх філій), у тому числі закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території [25]).

Система управління освітою в Україні зазнала функціонально-структурних змін із прийняттям Закону України «Про освіту», відтак основні повноваження, щодо реорганізації, ліквідації чи перепрофілювання закладів освіти передаються засновникам, самі ж заклади освіти отримують академічну, організаційну, фінансову і кадрову автономію. Відтак, структура органів управління у сфері освіти має таку структуру (Рис. 1.1.):

- Кабінет Міністрів України – забезпечує конституційне право особи на освіту; проводить державну політику у сфері освіти; затверджує стратегію розвитку освіти України тощо;
- центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки – Міністерство освіти і науки України формує та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, розробляє стратегію розвитку освіти України, інші стратегічні документи, державні цільові програми у сфері освіти і науки та бере участь у їх реалізації, розподіляє освітню субвенцію, займається ліцензуванням тощо;

- центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти – Державна служба якості освіти здійснює інституційний аудит закладів освіти;
- державні органи, яким підпорядковані заклади освіти;
- органи місцевого самоврядування (обласні, районні, міські ради та ради ОТГ, сільські, селищні ради) здійснюють управління закладами освіти у межах делегованих законом повноважень;

Управління на рівні закладу освіти здійснюють у межах своїх повноважень:

- Засновник;
- Керівник – здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність;
- Колегіальний орган управління закладу освіти – вчена або педагогічна рада;
- Органи громадського самоврядування:
 - органи самоврядування працівників закладу освіти;
 - органи самоврядування здобувачів освіти;
 - органи батьківського самоврядування;
 - інші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу;
- Наглядова (підкувальна) рада закладу освіти.

У дослідженні до уваги бралися дошкільні заклади освіти та заклади загальної середньої освіти I – III ступенів, без інших закладів системи дошкільної та середньої освіти України.

Окрім того, ТО ДШО є невід’ємною складовою частиною регіональної суспільної системи (Додаток Б. рис. 1.).

Невід’ємною частиною понятійно-термінологічної системи ТО ДШО є теоретичні основи, які формуються теоріями, методами, функціями та факторами у ТО ДШО. Теоретичним підґрунтям дослідження стали теорія центральних місць, теорія полюсів росту тощо.

Теоретичні основи ТО сфери послуг, частиною якої є ТО ДШО, були закладені у 30-х рр. ХХ ст. В. Кристаллером та А. Льюшем у теорії центральних місць, у центрі уваги яких були морфологічні і структурні особливості системи розселення. Згідно з цією теорією, ТО ОК представляє собою систему локальних (пункти, центри, вузли освітнього обслуговування) і регіональних (райони освітнього обслуговування) територіальних елементів освітнього комплексу та їхніх зон обслуговування, що утворюють територіальні системи освітнього обслуговування різних ієрархічних рангів. Загальними принципами територіальної організації освіти, згідно теорії центральних місць, є такі:

1) чим більшим є населений пункт (територіальний елемент ОК), тим більше в ньому закладів освіти різного рівня;

2) із зростанням населення поселення збільшується і набір (перелік) освітніх послуг, але таке збільшення йде за низхідною, дедалі повільніше;

3) освітні послуги вищих рангів можна зустріти лише у великих населених пунктах, які являють собою територіальні елементи ОК вищих рангів;

4) існує ієрархія територіальних елементів ОК за такою схемою:

- а) найвищий ранг має тільки один територіальний елемент ОК;
- б) територіальних елементів ОК вищих рангів небагато;
- в) кількість територіальних елементів ОК кожного наступного (нижчого) рангу зростає, орієнтовано, у 6 разів;

г) територіальні елементи ОК даного рангу мають весь перелік освітніх послуг територіальних елементів ОК всіх попередніх (нижчих) рангів;

5) із зростанням населення даного населеного пункту розвиток його ОК всезростаючою мірою визначатиметься освітніми й інформаційними потребами населення самого поселення, а не його оточення;

6) з розвитком продуктивних сил регіону кількість територіальних

елементів ОК нижчих рангів має тенденцію до скорочення [73, С. 526-551; 42; 27].

В основі сучасної регіональної економіки багатьох країн лежить теорія полюсів росту, метою якої є активізація економічної діяльності у відсталих периферійних районах. Концептуальні основи формування поляризованого простору в економіці регіону передбачають:

- підвищення якості економічного простору за рахунок просторової концентрації, які забезпечують збільшення його щільності за рахунок виробничої та соціальної інфраструктури, транспортних комунікацій тощо;

- формування економічної щільності населення регіону, що є основним критерієм якості економічного простору та сприяє створенню економічних плюсів росту;

- передача просторовими полюсами економічного зростання імпульсів для розвитку напівпериферійних і периферійних територій методом дифузії нововведень, що сприяє їх інноваційній активності і підвищенню ефективності просторової структури регіону [1].

Ця концепція активно розроблялася Ф. Перру та Ж. Будвілем, головною ідеєю теорії полів росту є модальність регіонів, які мають свої центри, полюси розвитку. Галузь економіки, яка групує навколо лідируючі галузі, підтягує за собою розвиток науки і техніки в інших областях отримала назву пропульсивної і саме вона формує полюс росту. Задача розвитку регіонів визначається тим, що необхідно знайти галузі, які дадуть поштовх до розвитку всієї регіональної системи [64, С. 61-62]. В сучасному трактуванні полюси росту – це центри постіндустріальної економіки, що спеціалізуються на: виробництві високотехнологічної продукції, інформації, знань та наданні послуг. Однією з таких галузей, на нашу думку, може стати освіта, розвиток якої дозволить підняти на якісно новий рівень профорієнтацію та підготовку трудових ресурсів у регіоні. У регіонах України своєрідними полюсами росту стають міста, з яких здійснюється

дифузія інновацій, в тому числі і освітніх, на прилеглі території.

Спираючись на теорію центральних місць в межах досліджуваного нами регіону можна виділити територіальні елементи у ТО ДШО різних ієрархічних рівнів від локального рівня (вузли (міста обласного підпорядкування), центри (міста районного значення), пункти (населенні пункти, де розміщується переважно один освітній заклад, може бути і кілька, але різного рівня ієрархії) та регіонального рівня. Територіальні елементи системи освіти регіону разом із відповідними зонами освітнього обслуговування можуть утворювати територіальні системи різних ієрархічних рангів [68].

На території досліджуваного нами регіону можна виділити кілька ієрархічних підсистем у ТО ДШО, основними критеріями при виділенні яких стали: демографічні показники, наявність освітніх закладів у яких є можливості для отримання освітніх послуг певного освітнього рівня (дошкільного, повної загальної середньої освіти (зокрема на початковому, базовому та повному рівні), позашкільної та спеціалізованої освіти у населеному пункті тощо.

- підсистеми 4-го рангу (переважно сільські поселення, які забезпечують базові освітні потреби мешканців (функціонують ЗДО, ЗЗСО I, II рівнів акредитації);

- підсистеми 3-го рангу (населенні пункти, у яких можуть функціонують ЗДО, ЗЗСО I, I-II, II-III або I-III рівнів акредитації) забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти;

- підсистеми 2-го рангу (населенні пункти регіону здебільшого районні центри, міста, центри об'єднаних територіальних громад, у яких окрім функціонування ЗДО, ЗЗСО I, I-II, II-III або I-III рівнів акредитації, функціонують окремі спеціалізовані заклади освіти (художнього, музичного, спортивного, наукового спрямування тощо), може функціонувати орган управління освітою (відділ, департамент тощо) створений органом місцевого самоврядування;

– підсистеми 1-го рангу (регіональний центр) – включає системоформуючий центр регіонального рівня, який надає найбільш повний і доступний перелік освітніх послуг (ЗДО, ЗЗСО I, I-II, II-III або I-III рівнів акредитації, є можливість отримати повний спектр спеціалізованої освіти (функціонують спеціалізовані мистецькі школи, школи-інтернати спортивного профілю, професійні коледжі спортивного профілю, професійні коледжі (коледж) культурологічного або мистецького спрямування, військові ліцеї для дітей з 13 років, наукові ліцеї тощо), навчально-реабілітаційні центри для дітей з особливими потребами, розвивається мережа закладів освіти інноваційного спрямування. Функціонуватиме регіональне представництво Державної служби якості освіти.

ТО ДШО як закономірний, науково обґрунтований процес потребує не лише дослідження елементів та форм взаємозв'язків між ними, але і виявлення основних закономірностей та факторів, що визначають його розвиток. На формування і розвиток ТО ДШО впливає велика різноманітність факторів, які різняться між собою напрямом, силою та характером дії, водночас накладаючись (територіально та функціонально) один на одного, вони можуть посилювати або послаблювати властивості та процеси у ТО ДШО.

Усю сукупність факторів доцільно поділити на фактори прямого та непрямого впливу (впливають на утворення та функціонування системи, але не входять безпосередньо до її структурних елементів). Зокрема до факторів непрямого впливу можна віднести – географічне положення, економічні зв'язки, макроекономічні та суспільно-політичні умови, адміністративний устрій. До факторів прямого впливу належать – демографічний, фінансово-економічний, управлінський (загальнонаціональна та регіональна освітня політика) тощо.

На нашу думку, визначальним фактором розвитку ТО ДШО є демографічний, зокрема такі його характеристики: густота та чисельність

населення, природний та демографічний рух, вікова структура та система розселення, які безпосередньо впливають на потужність закладів освіти, їх територіальну щільність, дозволяють спрогнозувати необхідну кількість навчальних закладів на близьку та далеку часову перспективу. Водночас, на територіальну концентрацію, потужність навчальних закладів та різноманітність їх спеціалізації впливає система розселення регіону у відповідності з якою і формується ТО ДШО (детально фактори розвитку ТО ДШО розглянуто нами у підрозділі 1.2.).

Окрім того, не слід забувати, що ТО ДШО є керованою зовні, тобто фактор управління та освітньої політики держави та регіональних органів влади має значний зовнішній вплив на її розвиток. При удосконаленні ТО ДШО враховуються не лише освітні потреби населення, але й економічна доцільність функціонування закладів. Як споживач послуги (населення), так засновник закладу освіти на перше місце ставить критерій економічної доцільності (у приватних закладах прибутковості) функціонування закладу. Для споживача послуги, особливо у сільських регіонах, територіальна доступність закладу, що надає освітню послугу, є основним критерієм вибору закладу освіти, найчастіше саме через економічну складову (низький рівень матеріального забезпечення населення). Комітетом ООН з економічних, соціальних та культурних прав у Загальних коментарях № 13 було виділено чотири основних принципи, необхідні для дотримання права на освіту: наявність, доступність, прийнятність, адаптованість [78]. Принцип доступності включає: недискримінацію, фізичну доступність та економічну доступність. У регіональній економіці основою для отримання освітніх послуг стає необхідність подолання простору, тому при визначенні категорії доступності навчального закладу для певної категорії населення наголос робиться на пішохідно-транспортній доступності. Оскільки, згідно офіційних законодавчих документів, освіта в Україні є безкоштовною, то фінансово-економічна доступність послуг дошкільної та шкільної освіти у цьому дослідженні нами не аналізується. Водночас, згідно «Державних

санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу» радіус обслуговування загальноосвітнього навчального закладу повинен складати не більше 0,5 км пішохідної доступності (від місця проживання). Дозволяється розміщення шкіл на відстані транспортної доступності: для учнів шкіл I ступеня – 15 хв. (в один бік), для учнів шкіл II і III ступенів – не більше 30 хв. (в один бік). У сільській місцевості розміщення шкіл передбачає для учнів I ступеня радіус пішохідної доступності не більше 2 км і не більше 15 хв. в один бік – при транспортному забезпеченні учнів. Максимальний радіус обслуговування учнів шкіл II-III ступенів не повинен перевищувати 15 км. Якщо не витримуються відстані пішохідної доступності, то органи місцевого самоврядування забезпечують учням транспортне обслуговування спеціальними видами транспорту. Якщо відстань проживання учнів перевищує гранично допустимі межі та при транспортній недоступності в період негоди, учні повинні забезпечуватися пришкольним інтернатом (на 10% місць від загальної місткості закладу) [16].

При розміщенні ДЗО рекомендований допустимий радіус пішохідної доступності до дошкільних навчальних закладів у містах з багатоповерховою забудовою не повинен перевищувати 300 м, у сільбищних і міських населених пунктах з одно-, двоповерховою забудовою – 500 м. У сільській місцевості можливе підвезення дітей спеціальним транспортом у присутності батьків. У такому випадку максимальний радіус обслуговування повинен бути не більше 15 км [15].

Для засновників (органів місцевого самоврядування), як створювача освітньої послуги, економічно обтяжливо забезпечити усі заклади освіти належним матеріально-технічним забезпеченням у кожному населеному пункті, де є потреба у освітніх послугах, як наслідок відбувається об'єднання закладів освіти різної конфігурації. Прикладами функціонування таких закладів було: функціонування освітніх округів,

навчально-виробничих, навчально-виховних комплексів різної потужності та освітніх рівнів, на сучасному етапі – це створення опорних шкіл, які здатні забезпечити виконання освітніх стандартів на необхідному якісному рівні і об'єднують навколо себе менші за потужністю школи (філії) із пониженням їх ступеня.

Основним критерієм в удосконаленні ТО ДШО має стати рівний доступ до якісної освіти, оскільки застосування виключно критерію мінімізації витрат при оптимізації мережі освітніх закладів здійснюватиме деструктивний вплив на функціонування системи освіти та підвищуватиме соціальну напругу у суспільстві [57, С. 77 – 80], посилюватиме несприятливі демографічні процеси у депресивних сільських населених пунктах. Отже, основним критерієм при удосконаленні ТО ДШО слід використовувати задоволення потреби населення в якісній та доступній освіті.

Водночас, разом із зростання мобільності населення та нівелювання категорії відстані відбувається трансформація зон впливу (радіусів послуг) центрів послуг, а місця розташування спеціалізованих (або інноваційних) закладів стають центрами і підцентрами концентрації та розповсюдження інновацій у ТО ДШО. Отже, у територіальній структурі ТО ДШО формується системоформуючий центр, ядром якого стають спеціалізовані заклади, що надають вузькоспеціалізовані послуги, заклади інноваційного типу (дошкільної та шкільної освіти).

Разом з тим, виникнення та функціонування закладів освіти інноваційного спрямування, або таких, що надають вузькоспеціалізовані освітні послуги, частково послаблює вплив фактора пішохідної доступності установи, оскільки високий рівень мобільності населення дозволяє долати великі відстані з малою затратою часу.

Іншим пріоритетним напрямком стає дистанційне навчання та можливість навчання он-лайн, на які не впливає категорія відстані, а першочерговим стає фактор якості освіти, доступність технічних засобів та

мотивація до навчання.

Перехід економіки на ринкові засади розвитку сприяв зміні кількісних та якісних параметрів функцій, що виконує мережа закладів освіти. Змінюються основні принципи розвитку навчальної мережі, якщо раніше кількість закладів дошкільної та шкільної освіти визначалась централізовано, то сьогодні цей процес регулюється фінансово-економічною та демографічною ситуацією в регіоні. Ринкові відносини внесли як позитивні, так і негативні аспекти в розвиток ТО ДШО, проте основним принципом повинно залишитися забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг для жителів населених пунктів усіх рангів від локального (рівня сільської громади) до рівня обласного центру. Тобто, незмінною характеристикою у ТО ДШО є її антропономність, а метою удосконалення мережі закладів освіти є повноцінне забезпечення потреб (якісних та кількісних) населення в освіті. На жаль, несприятливі соціально-економічні процеси, що відбувалися за роки незалежності сприяли розвитку деструктивних процесів у ТО ДШО, наслідками яких стали: зниження рівня доступності освітніх послуг, дефіцит місць у ДЗО, втрата кваліфікованих педагогічних кадрів, зниження можливостей рівного доступу до якісних послуг освіти, підвищення рівня корупційності у системі до початкової та середньої освіти тощо. Відтак, сформувався дисбаланс між попитом зі сторони економіки регіону на освічених випускників регіональної територіальної освітньої системи відповідного рівня та можливістю цей попит забезпечити.

Освітні установи ТО ДШО є невід'ємними структурними елементами економіки регіону, тому частина попиту на випускників складає попит зі сторони освітніх установ, які реалізують освітні програми більш високого рівня. Саме тому, якість освіти, яку населення отримує на першому (ДЗО) та другому (ЗЗДО) освітньому щаблі безпосередньо впливає на якість та можливості здобуття знань на вищих освітніх рівнях. Якість початкової освіти безпосередньо визначає формування якісних людських ресурсів у

регіоні. Серед пріоритетів розвитку освіти у ХХІ ст. основними є якісна освіта і виховання з раннього дитинства. Досвід раннього дитинства має вирішальний вплив на розвиток особистості та її подальшу суспільну інтеграцію. За дослідженнями науковців [9] рання школяризація підвищує рівність освітніх шансів, знижує рівень бідності та загальної маргіналізації суспільства. Допомогти в цьому процесі покликані програми «раннього старту» та загальна дошкільна освіта. Вони особливо важливі для підтримки малозабезпечених і дисфункціональних сімей, які не можуть забезпечити гарної ранньої освіти, такі сім'ї або не володіють відповідними засобами, або недооцінюють значення ранньої освіти.

Освіта, яка є невід'ємною частиною соціально-економічної системи держави, класифікується як економічна діяльність та входить до класифікатора видів економічної діяльності. Секція Р національного класифікатора «Освіта» включає підкласи дошкільна освіта, початкова освіта, середня освіта (загальна середня освіта та професійно-технічна освіта), вища освіта, інші види освіти (освіта у сфері спорту та відпочинку, освіта у сфері культури, діяльність шкіл із підготовки водіїв транспортних засобів), допоміжна діяльність у сфері освіти [45].

Кожна складова ТО ДШО здійснює дві взаємопов'язані функції: зовнішню – соціально-економічну (надання освітніх послуг) та внутрішню (забезпечення власного функціонування). Обов'язком кожного елемента ТО ДШО є забезпечення реалізації права громадян на якісну та доступну освіту. Окрім того, на реалізацію внутрішньої функції необхідно ресурсне забезпечення: матеріально-технічне, фінансове, організаційне, кадрове, науково-методичне, нормативно-правове та інформаційне [8].

Слід також зауважити, що ТО ДШО безпосередньо впливає на регіональну економіку, визначаючи рівень її розвитку, а з плином часу ця залежність буде посилюватися, оскільки економіка знань починає викристалізовуватися саме на регіональному рівні із розвитком людських ресурсів [3]. Однак процес розвитку економічної системи на рівні регіону

неможливо здійснити без створення можливостей для рівного доступу до якісної освіти. Створення рівного доступу до якісної освіти потребує вивчення факторів, які впливали на формування ТО ДШО регіону. Дослідження факторів розвитку ТО ДШО допоможе виявити проблеми у функціонуванні ТО ДШО та передумови їх виникнення.

1.2. Фактори функціонування та розвитку територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону

Сучасна територіальна організація дошкільної та шкільної освіти формувалася протягом тривалого часу, а процес її трансформації та удосконалення триває постійно та залежить від низки факторів. Дослідження факторів, що впливають на формування ТО ДШО дає нам можливість побачити основні процеси та явища, що мали місце в ході розвитку ТО ДШО та визначають її подальше функціонування.

Отже, за Алаєвим Е. Б. фактор – це ланцюг причинно-наслідкових зв'язків, умов, які регулюють кількісні та якісні характеристики процесу та створюють в сукупності механізм процесу [2, С. 93]. Згідно з даним підходом фактор трактується одночасно як причина та наслідок розвитку кількісних та якісних характеристик процесу, тобто фактори визначають особливості перебігу процесу. Фактори динамічні у часі і просторі, вони тісно взаємодіють між собою. Високий рівень розвитку будь-якої сфери діяльності досягається комплексною взаємодією низки факторів. У традиційних підходах фактори поділяють на природні, матеріально-технічні, організаційно-економічні. Фактори, які здійснюють вагомий вплив на розвиток та функціонування територіальної організації закладів освіти вивчалися багатьма науковцями, а саме Куценко В.І [36], Стецьким В.В. [70], Мельниченко Т.Ю. [40, С. 54 – 58]; Пастовенським О.В. [56, С. 16 – 17], Комаровою О.А. [33, с. 310 – 333], Кисіль Н.М [30] та ін. Історично склалося так, що до системи чинників, які визначають особливості ТО ДШО регіону відносять: природно-екологічні (природно-географічні), соціально-демографічні, фінансово-економічні, історичні, нормативно-правові тощо.

Однак, таке групування факторів не дає можливості визначити основну рушійну силу, яка зумовлює необхідність удосконалення ТО ДШО. Основним фактором, що повинен впливати на удосконалення ТО ДШО

регіону є потреби населення – рівний доступ до якісної освіти. Задоволення попиту населення на освітні послуги повинно стати рушійною силою розвитку ТО ДШО [47; 11, С. 88)]. Отже, визначальним чинником розвитку та удосконалення територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти є потреби населення, які зумовлюють антропономність закладів освіти. Антропономність у класичному розумінні трактується як розміщення потужностей обслуговуючої галузі пропорційно до чисельності населення [2, С. 231]. Нами принцип антропономності трактується як залежність розміщення закладів освіти від системи розселення, а саме від потреб населення регіону у освітніх послугах. Цей принцип повинен стати основою при обґрунтуванні подальшого розвитку ТО ДШО, для максимального задоволення потреб населення в якісній освіті. Формування ТО ДШО на певній території (в межах села, селища, району, міста, регіону) необхідно здійснювати з ціллю максимального задоволення потреб жителів в якісних освітніх послугах. Формування та удосконалення ТО ДШО повинно базуватися на науково обґрунтованих потребах в обсягах та типах освітніх послуг. При визначенні обсягу потреб на освітні послуги, які необхідно задовольнити, потрібно враховувати пропорційність розміщення закладів по території відповідно до щільності заселення та вікової структури населення, з метою забезпечення рівних умов доступу до освіти.

Сьогодні територіальна прив'язаність населення до закладів освіти починає слабшати, незважаючи на те, що потреби населення у освітніх послугах лише зростають. Послаблення принципу антропономності зумовлено появою нових форм навчання, які не вимагають щоденного відвідування навчальних закладів (наприклад дистанційне навчання, он-лайн освіта). Окрім того, із зростанням рівня мобільності жителів, категорія відстані поступово перестає бути детермінуючим фактором у виборі навчального закладу. Послаблення антропономності спричинене зростанням мобільності населення сприяє посиленню неантропономних проявів. Зокрема, заклади освіти виникають у непритаманних місцях: за межами

населених пунктів, на екологічно безпечних територіях, у торгово-розважальних комплексах тощо. Тенденція до утворення навчальних закладів (здебільшого спеціалізованих) у незвичних місцях, сприяє порушенню звичної територіальної структури ТО ДШО. Таке явище одержало наукову назву – соціогетеротопія або утворення нових соціальних об'єктів, явищ та процесів у незвичних для них місцях [76, С. 3 – 11]. Розвиток явища соціогетеротопії у ТО ДШО визначається рівнем добробуту та рівнем мобільності населення регіону. Чим вищий рівень добробуту населення, тим більшого поширення набуває явище соціогетеротопії. Водночас, явище соціогетеротопії веде до порушення принципу антропономності, оскільки при розширенні освітньої мережі «інноваційними» закладами освіти, першочергово враховується затребуваність закладів даного типу у певному населеному пункті, а не їх транспортна чи пішохідна доступність.

Структуру факторів формування та розвитку територіальної організації ДШО зображено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Фактори формування територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти*

*Джерело: розроблено автором

Всі групи факторів, що мають специфічний вплив на стан та структуру ТО ДШО показано нами на рис. 1.2. Вплив сукупності чинників на функціонування ТО ДШО сприяє появі нових процесів (дифузії, поляризації, трансформації) наслідком яких стає формування системоформуючого центру, який в подальшому визначає основні вектори розвитку ТО регіону та трансформації прилеглих територій.

Особливості формування ТО ДШО та вплив низки факторів на її формування можна простежити на прикладі Львівської області, як одного з регіонів України, який має досить високі показники рівня освіти (за результати зовнішнього незалежного оцінювання) та неоднорідну

територіальну структуру (гірські території, велике місто), що вимагає застосування диференційованих підходів до розвитку ТО ДШО.

Територія Львівської області складає 21,8 тис. км², що становить 3,6 % території держави. На цій території у 2017 р проживало 2534,0 тис. ос, з яких 19,1% (484,9 тис. ос.) віком до 17 років, для задоволення освітніх потреб яких функціонувало 2070 дошкільних та загальноосвітніх закладів освіти (з яких ДЗО – 810, ЗЗСО – 1262) [109].

Фактором, який визначає конфігурацію мережі навчальних закладів по території регіону є природно-екологічний (природно-географічний). Природно-географічні особливості території безпосередньо впливають на територіальне розміщення (фізичну доступність) закладів освіти та фінансово-економічні витрати на їх будівництво та експлуатацію. Область займає південно-західну окраїну Східноєвропейської рівнини і західну частину північного макросхилу Українських Карпат, розташована на Головному Європейському вододілі, відтак уся територія регіону є освоєною та приданою для проживання населення та розміщення закладів освіти за винятком лише невеликих територій, які піддаються періодичному затопленню, заболоченню та впливові інших негативних природно-антропогенних процесів.

Температурний режим області є сприятливим для проживання населення, проте наявність холодної пори року з від'ємними температурами потребує функціонування системи опалення приміщень закладів освіти. Значна кількість днів з від'ємними температурами зумовлює тривалість опалювального періоду при середній температурі до 0,5°C – 185-195 днів, в Карпатах відповідно 0,6-0,8°C і 200-210 днів, що накладає додаткові зобов'язання на органи місцевого самоврядування із забезпечення комфортного температурного режиму навчальних приміщень відповідно до встановлених санітарних норм (для дошкільних закладів температура у приміщеннях перебування дітей не повинна опускатися нижче 20°C, [12], гранична температура в класних приміщеннях загальноосвітніх шкіл – 18°C,

а у класних приміщеннях 1-4-х класів – не менше 20°C [12]). Відтак споруди закладів освіти повинні бути підключені до систем централізованого теплопостачання або оснащені власною системою опалення. Забороняється використовувати пічне опалення, яке допускається застосовувати лише в окремих випадках в одноповерхових будинках у сільській місцевості із місткістю до 20 місць. Кліматичні умови, обов'язково враховуються при забезпеченні закладів освіти допоміжною інфраструктурою (фізкультурними залами, спортивними майданчиками, басейнами тощо). Велика кількість опадів та наявність холодної пори року з низькими температурами, вимагає оснащення фізкультурно-спортивних майданчиків відкритого та закритого типів. Відкритого типу для забезпечення максимально можливої кількості занять на свіжому повітрі за сприятливих погодних умов та закритого типу, за умов низьких температур та високої вологості повітря. Окрім того, різкі погодні зміни (стрибки температури, вологості повітря, активна циклональна діяльність), які стали притаманні території регіону в останнє десятиріччя, необхідно враховувати при розробці фізичних навантажень учнів, для зменшення ризику перевтоми та виникнення летальних випадків на уроках фізкультури.

Серед природних чинників на розташування закладів освіти найбільший вплив мають рельєф, геологічні умови території та гідрографічна мережа. Уся рівнинна частина території області придатна для розташування закладів освіти, за умови дотримання усіх інженерних вимог до розміщення споруд даного типу, виключення становлять долини річок та територій видобутку корисних копалин, які стали непридатними для використання через порушення екологічної рівноваги та прямої загрози життю та здоров'ю людей (додаток Б. табл. 2.). Природно-кліматичні особливості регіону впливають на освоєність території області, щільність населення в населених пунктах, конфігурацію забудови території, пішохідну та транспортну доступність до закладів освіти. Відтак, особливих, часом кардинально різних підходів до удосконалення ТО ДШО

регіону потребують рівнинні та гірські території регіону.

Соціально - демографічні фактори. Населення є основним об'єктом на задоволення потреб та розвиток якого спрямовується удосконалення системи ТО ДШО. Складовими соціально-демографічного фактору є кількість та щільність населення, природній приріст населення, величина міграції, рівень життя населення, рівень урбанізації території тощо [65].

Станом на 1.01.2017 р. у Львівській області нараховувалося 2534,2 тис. ос. наявного населення, серед них 61 %, міських і 39 % сільських мешканців. За чисельністю населення область займає четверте місце після Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей, за щільністю населення – друге після Донецької, за територією – сімнадцяте [22; 31]. У регіоні разом із зменшенням кількості населення спостерігається і зниження його щільності. Середній показник щільності населення області у 2017 р. становив 116 осіб/км² і зменшився в 1,1 рази проти 1995 р. коли його значення складало 127,1 осіб/км². Найбільш щільно заселеними регіонами області традиційно залишаються міста (Львів – 4435,5 осіб/км², Червоноград – 3874,1 осіб/км², Трускавець – 3608,4 осіб/км², Стрий – 3489,7 осіб/км², Моршин – 2937,0 осіб/км², м. Самбір – 2331,3 осіб/км²). Щільність сільських територій традиційно є набагато нижчою, особливо гірських, де щільність коливається в межах 32,4 особи/км² в Сколівському та 41,6 – 42,0 особи/км² у Турківському, Радехівському, Перемишлянському районах. До районів з вищою щільністю населення (більше 90 осіб/км²) належать Пустомитівський, Миколаївський, Городоцький.

В області, як і у країні загалом, в останнє десятиріччя спостерігається стійка депопуляція населення, що зумовлено падінням народжуваності та зростанням смертності (за період з 1990 р. по 2016 р. скорочення населення склало 213,3 тис. ос.) (рис. 3.).

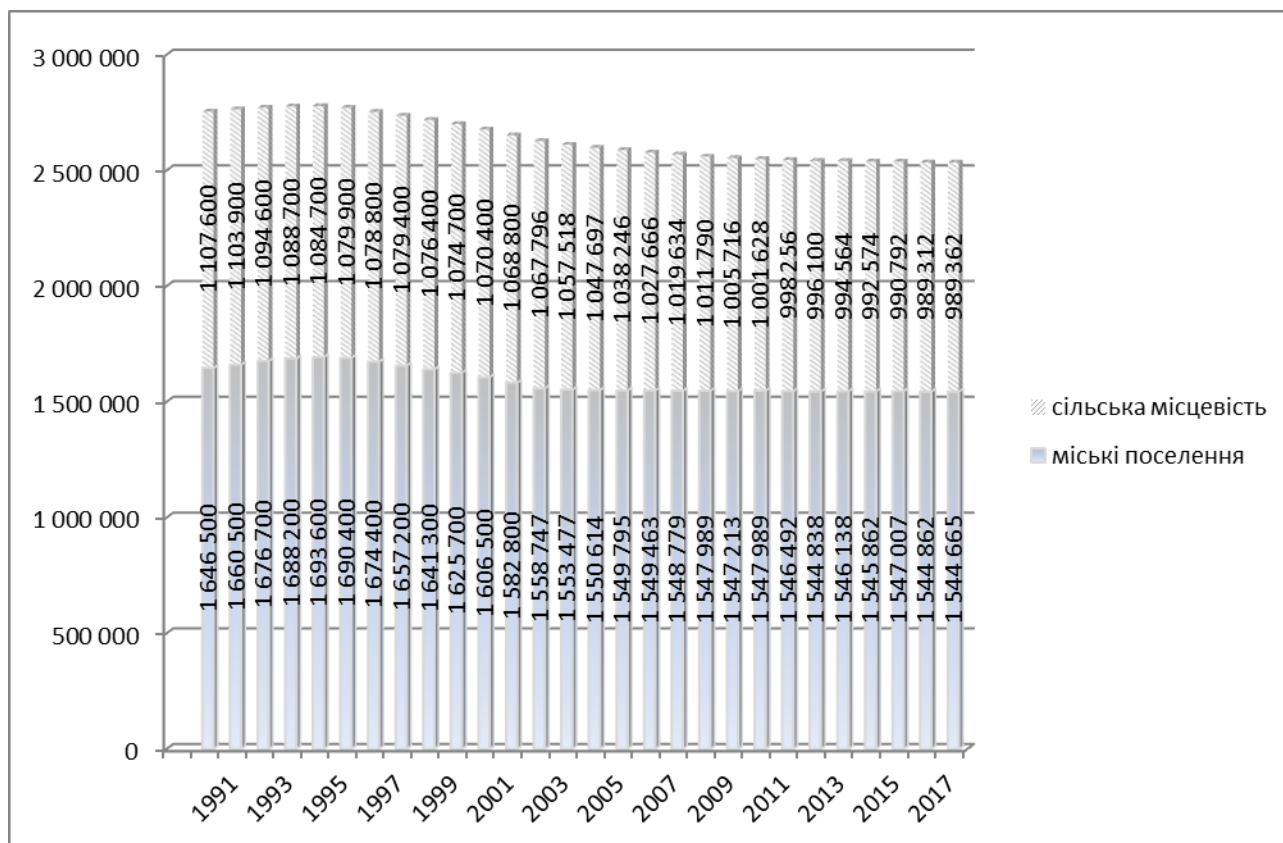

Рис. 1.3. Динаміка зміни кількості населення Львівської області у 1990 – 2017 рр.*

*Джерело: складено автором за даними 22.

Швидшими темпами відбувається скорочення кількості сільських жителів. Кількість постійного населення сільських регіонів у 2016 р. становила 89,8 % від рівня 1990 р. на 11 %, у молодшому від працездатного віці зменшилась на 34 %, у міських поселеннях кількість населення скоротилася на 5,2 %, у молодшому від працездатного віці на 36,6 %.

Деформація вікової структури населення та скорочення природного приросту спричиняє зменшення кількості учнівського контингенту, підвищення частки педагогічних працівників пенсійного віку у структурі педагогічних кадрів. Стійка депопуляція населення регіону негативно вплинула на завантаженість закладів освіти та сприяла формуванню мережі малокомплектних загальноосвітніх закладів. Такі процеси особливо характерні для сільської місцевості, де мережа малокомплектних загальноосвітніх закладів зростає з кожним роком (у 2016 р. 20 шкіл припинило свою діяльність, 18 закладам понижено ступінь), що породжує

низку додаткових проблем у функціонуванні системи ТО ДШО, серед яких: зростання вартості навчання у малокомплектних закладах, транспортування до найближчого ЗЗСО, зниження якісних показників навчання у малокомплектних ЗЗСО тощо. Така ситуація сприяє поглибленню негативних соціально-економічних тенденцій у сільській місцевості. Загалом по області спостерігається стрімке зменшення кількості учнів. За період 1995-2014 рр. їх кількість скоротилася на 140 тис. ос. або у 1,55 рази. Учні, які навчалися у загальноосвітніх закладах освіти у 2008/09 н. р. становили 11,1 % від усієї кількості населення області (283,5 тис. ос.), а у 2013/2014 н. р. – 2017/18 н. р. лише 10 % від кількості населення (рис. 1.5.).

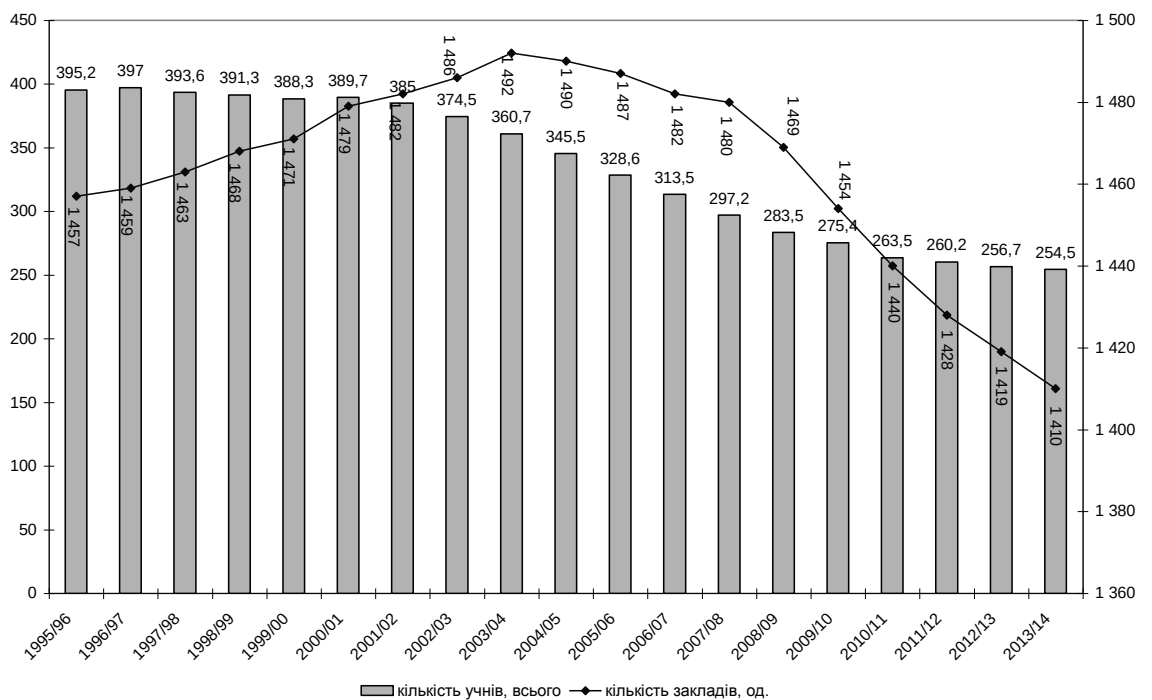

Рис. 1.4. Динаміка формування мережі ЗЗСО регіону*

*Джерело: складено автором на основі: 109.

Зважаючи на несприятливий демографічний прогноз для регіону [13] проблеми із завантаженістю освітніх закладів лише зростатимуть, що вимагає від органів місцевого самоврядування постійного моніторингу демографічної ситуації в регіоні для забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг. Заклади загальної середньої освіти виступають елементом територіальної соціальної інфраструктури регіону та є

індикатором якості життя людей через можливість рівного доступу до якісної освіти. Основоположники сучасної теорії планування міського простору на основі будівництва мікрорайонів Адамс Т. та Перрі К. зазначали, що заклади загальної середньої освіти є ядром мікрорайону незалежно від того, якою є місцевість сільською або міською [75]. Цей концептуальний підхід до визначення місця закладу загальної середньої освіти у територіальній організації населеного пункту відобразився у нормативах містобудування, згідно яких [59] поселенська мережа повинна забезпечуватися повним комплексом закладів культурно-освітнього обслуговування населення. У сільській місцевості таке обслуговування повинно здійснюватися на міжселищній основі і забезпечувати необхідний комплекс послуг мешканцям усіх населених пунктів, незалежно від їх розміру, та сприяти скороченню часу, необхідного для одержання послуг. Тип та місткість закладів визначається особливостями розселення та наявністю транспортних зв'язків. Наприклад, дошкільні заклади повинні розміщуватися у населених пунктах де є 12 і більше дітей дошкільного віку, якщо дітей менше то їх обслуговування передбачається у найближчому населеному пункті, а пішохідно-транспортна доступність до ДЗО не повинна перевищувати 15 хв. Розміщення загальноосвітніх шкіл у сільській місцевості ґрунтується на міжселищній організації шкільної мережі, сформованої в межах адміністративного району. Мережа формується з урахуванням єдиної взаємопов'язаної системи, яка включає мікрорайони обслуговування старшими, основними та початковими школами. Розрахунок мережі проводиться на основі статистичних даних про кількість дітей шкільного віку у I-IV; V-IX; X-XII класах, а також дошкільного віку (до 6 років) з урахуванням тенденції зміни чисельності на перспективу. Пішохідно-транспортна доступність до будівлі школи не повинна перевищувати 20 хв. З метою забезпечення рівного доступу учнів до навчальних закладів вищого рангу, що розташовані поза межами пішохідної доступності, в межах адміністративних районів організовують підвезення.

Фактором, який впливає на розвитку ТО ДШО є **фінансово-економічний**. Обсяги інвестицій у розвиток освіти та ефективність використання коштів визначають не лише розвиток системи освіти, але і економіки загалом.

Фінансово-господарська діяльність закладів загальної середньої освіти здійснюється відповідно до Закону України "Про освіту", "Про місцеве самоврядування в Україні", Бюджетного кодексу України та інших нормативно-правових актів. Згідно закону України «Про освіту» [25] фінансування навчальних закладів відбувається за рахунок коштів засновника.

Для оптимізації фінансового забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів урядом було запроваджено освітню субвенцію (статтею 103 Бюджетного кодексу), яка повинна сприяти цільовому і ефективному використанню коштів [7], недоліком у її застосовуванні є: забезпечення лише освітньої складової, відсутність середньострокового планування бюджету та перекладання значної частини фінансового забезпечення навчальних закладів на бюджети місцевих громад, які ще не є достатньо спроможними. [61]. Однак, відповідно до Бюджетного кодексу, освітня субвенція не поширюється на галузь дошкільної освіти – вона стосується лише загальноосвітніх навчальних закладів, що не сприяє розвитку дошкільної освіти.

Зважаючи на складну демографічну та соціально-економічну ситуацію, що склалася в державі, фінансова ефективність тривалий час була визначальним чинником функціонування навчальних закладів, що було зумовлено формуванням розгалуженої мережі малокомплектних шкіл, утримання яких вимагає додаткових фінансових затрат та показує недостатні якісні показники.

Впродовж тривалого часу державні витрати на освіту з бюджету різних рівнів, включно із спеціальними фондами, варіювалися у межах 4 – 6% ВВП (2000, 2005, 2007, 2008, 2014, 2015 рр.). Рівень фінансування освіти

зріс на 11 % починаючи з 2000 р., а основну питому вагу у витратах на освіту складала заробітна плата – більше 70% (у 2010 – 2015 рр.) [50, С. 131; 51, С. 126]. Реформа децентралізації надала органам місцевого самоврядування повноваження управління освітою на своїй території, в тому числі і фінансування закладів, однак реальні розрахункові видатки на одного учня для більшості шкіл у ОТГ регіону є набагато вищими, ніж на одного середньостатистичного учня за формулою розподілу освітньої субвенції. У цьому становищі виникає ситуація, коли освітня субвенція не забезпечує фактичних видатків на освіту. Наприклад, у бюджетах ОТГ Львівської області видатки на освіту в цілому в 2016 р. становили 102,4 млн грн, або 51,3 % усіх видатків їхніх бюджетів. При цьому загальна сума освітньої субвенції дорівнювала лише 78,7 млн грн., тобто 23,7 млн грн. було покрито за рахунок власних доходів ОТГ [71, С. 7-24]. У розрізі адміністративних одиниць виникають суттєві територіальні диспропорції у обсягах видатків, які скеровуються на навчання одного учня, які коливаються від 7 тис. грн. у містах до 12-15 тис. грн. у гірських районах регіону [4, С. 123].

Зважаючи на показники інфляції суттєво знизилась бюджетна забезпеченість 1 учня школи, якщо у 2013 р. вона склала 8 123 гривні, що у доларовому еквіваленті становила близько 1000 дол. США, то у 2016 р. бюджетна забезпеченість 1 учня в Україні складала близько 10 тисяч гривень, що у доларовому еквіваленті становило приблизно 400 дол. США, тоді як у Європі цей показник досягає 6,8 тис. євро. [33, С. 16]. Зокрема, обсяг видатків на освіту у Норвегії у 2005 р. становив 7,7% (22,75 млрд. дол. США) [35]. Відбулося зниження якісних показників у системі освіти (простежується за результатами ЗНО), особливо у сільській місцевості. Система освіти стала неспроможною забезпечити виконання викликів, які постали перед нею. У Законі України «Про освіту» фінансування сфери освіти затверджено на рівні не менше 7% ВВП. Змінилися шляхи надходження і перерозподілу коштів, держава забезпечує фінансування

оплати праці педагогів у вигляді субвенції, крім того місцевим бюджетам скеровуються цільові субвенції (наприклад на забезпечення якісної та доступної освіти (зокрема підвищення енергоефективності шкіл, закупівлю меблів та обладнання, створення Національно освітньої он-лайн-платформи, навчання вчителів тощо)). Водночас, утримання технічних працівників, плата за комунальні послуги та інші видатки на утримання шкіл перекладаються на фінансуються з місцевих бюджетів.

Безперечно, вплив фінансового фактора має суттєвий вплив на процес поляризації у ТО ДШО, оскільки саме за умов концентрації фінансового та матеріального ресурсу можна досягти високих показників ефективного функціонування. Найпоширенішими показниками внутрішньої економічної ефективності шкільної освіти на макрорівні, що використовуються дослідниками у більшості країн є:

- Сукупні витрати та питома вага витрат на ту чи іншу ланки освіти.
- Витрати на одного учня.
- Середні витрати на клас та середня наповнюваність класів.
- Співвідношення кількості учнів і вчителів [55].

Зважаючи на хронічне недофінансування галузі яке відбувалося протягом усього періоду незалежності, дефіцит коштів покривався за рахунок непрямих прихованих витрат, якими найчастіше були кошти населення, що породило розвиток тіньової економіки освіти та здійснило суттєвий вплив на рівний доступ до якісних освітніх послуг. Відтак, на розвиток ТО ДШО безпосередньо впливає рівень матеріального забезпечення жителів регіону. Беззаперечно існує прямий зв'язок між рівнем добробуту населення, окремої сім'ї та рівнем освіти. Під час всеукраїнського опитування керівників навчальних закладів [41, С. 12] перше місце серед проблем, які перешкоджають рівному доступу до освіти та впливають на результати навчання, посіло соціально-майнове розшарування суспільства. Ця теза підтвердилася під час проведеного опитування серед випускників ЗЗСО у 2016 р., яке показало, що: родини, які

живуть у прилеглих до мегаполісів містечках обирають возити дитину до школи тривалий час, щоб отримати кращу якість освіти; результати ЗНО учнів міських навчальних закладів є значно кращими, ніж сільських; серед тих, кого довозили до школи майже 60% дітей – із матеріально забезпечених сімей; найвищі бали ЗНО отримали діти, чиї батьки працюють у сферах зайнятості, які потребують кваліфікованої праці (сфері ІТ, освіти, журналістики та реклами), найнижчий бал виявився у респондентів, чиї батьки працюють у сільському господарстві, будівництві, сфері транспорту та зв'язку, промисловості; найвищий середній бал з усіх предметів (151,7) отримали учасники з «середнім» та «вищим» рівнем достатку, «найбагатші» учасники мають у середньому лише 146 балів, а найгірші результати у «найбідніших» – 144 [28].

Як бачимо, додатковий дисбаланс продукує диференціація між рівнями доходів сільських і міських жителів, що створює різні стартові освітні можливості. З метою покращення доступу до якісної освіти та зменшення не ефективних витрат на утримання закладів освіти в Україні створюється мережа опорних шкіл, які покликані концентрувати необхідне матеріально-технічне та педагогічне забезпечення, що сприятиме підвищенню загального освітнього рівня населення, особливо у сільській місцевості.

Фінансування дошкільних закладів здійснюється їх засновниками, однак дохідна частина бюджету має значну диференціацію, як у територіальному розрізі місто-село, так і у розрізі окремих адміністративних одиниць, що створює різні можливості для фінансування галузі дошкільної освіти органами місцевого самоврядування.

Історичний. Освіта завжди відігравала важливу роль у житті суспільства регіону. Історично склалось так, що заклади освіти розташовувались у місцях концентрованого проживання людей, сільських та міських населених пунктах. Однак, особливості формування мережі закладів освіти визначає централізована соціальна політика органів

державної влади. Історично склалося так, що територія області у різні історичні періоди входила до складу різних держав, тому формування та розвиток ТО ДШО здійснювався відповідно до політики, яку проводили ці держави на території регіону. У часи Австро-Угорської імперії на території регіону формування мережі закладів освіти не мало системного характеру, питання про організацію шкільної та дошкільної освіти порушувалося парафіяльними громадами, які організовували перші школи. Питання про організацію дошкільного виховання вперше було порушене у м. Стрию у 1891 р., цього ж року у с. Жужілі Сокальського повіту був організований перший на Галичині дитячий садок. Організація захоронок (так у той час називали аналоги сучасних дитячих садків) була спрямована на допомогу працівникам у вихованні дітей, особливо сільським жінкам під час літніх польових робіт. В 1902 р. перші дитячі садки було відкрито у м. Львові з ініціативи товариства «Українська захоронка» [58], що стало початком розвитку дошкільного виховання на території сучасної Львівської області. Засновниками перших дошкільних закладів були духовні особи або меценати. Звичайно, що формування мережі дошкільних установ у даний період не мало чітких ознак територіальної організованості та системного характеру, але по суті було спрямоване на покращення рівня життя місцевого населення.

Формування розширеної мережі навчальних закладів на території регіону розпочалося в Радянський період, однак відзначалося жорсткою централізацією [56]. Формування ТО ДШО у радянський період було покликано дати середню освіту якомога більшій кількості учнів, кошти на будівництво нових навчальних закладів (шкіл, садочків) виділялись централізовано, а також окремими підприємствами, організаціями та колгоспами, процеси, що відбувалися у ТО ДШО мали дифузний характер, наслідком яких стало формування широкої мережі загальноосвітніх та дошкільних закладів. Саме у радянський період сформувалася мережа закладів у ТО ДШО, яку успадкувала українська держава, і саме на цій

основі відбувається подальший розвиток ТО ДШО. Інтенсивне формування мережі освітніх закладів на території Львівської області розпочалося у післявоєнний період разом із розвитком промисловості (рис. 1.5).

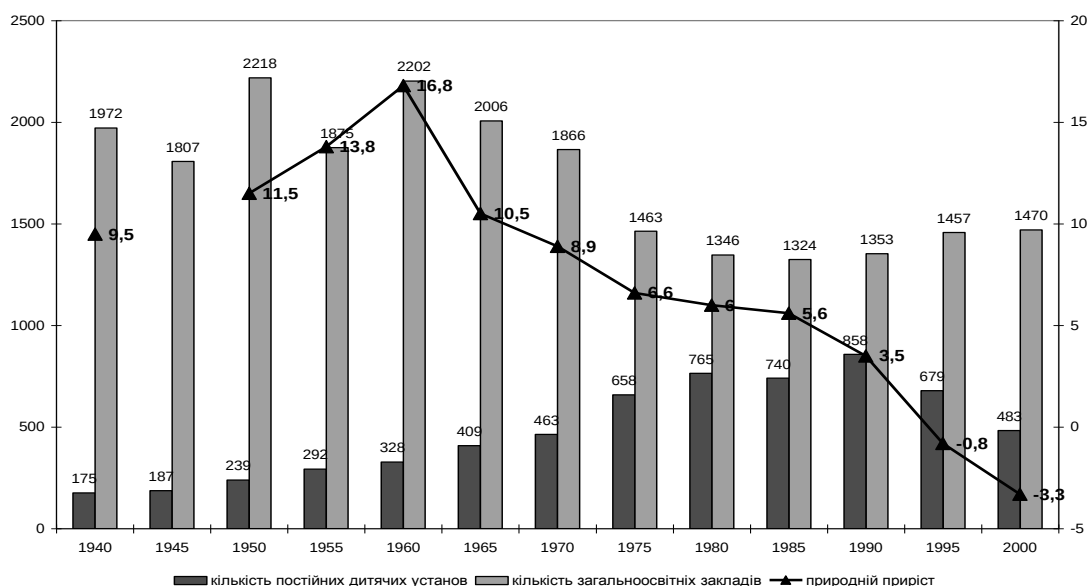

Рис. 1.5. Формування мережі освітніх закладів на території Львівської області у період 1940 – 2000 рр.*

*Джерело: складено автором за даними: 1) 37, С. 289; 2) 25, С. 262; 3) 53, С. 13, 98; 4) 54, С. 51, 191; 5) 69, С.7; 6) 44, С. 24.

Мережа дошкільних установ формувалася з дитячих ясел та дитячих садків, а загальноосвітніх – початкових шкіл та середніх шкіл (семи та восьмирічних (з 1958 р.)), а повну середню освіту здобували в школах робітничої та сільської молоді або в загальноосвітній середній політехнічній школі (9–10-ті класи), поєднуючи навчання з працею, з 50-х рр. почали формуватися школи-інтернати. У 80-х рр. значно скоротилася кількість початкових та неповних середніх шкіл і зросла кількість середніх, що становлять основну ланку шкільної системи освіти у ТО ДШО і сьогодні. Сучасна ТО ДШО регіону була ланкою територіальної структури освітнього комплексу СРСР. Після утворення незалежної Української держави закономірно розпочалися трансформаційні процеси у ТО ДШО, які характеризувалися у дошкільній освіті: скороченням чисельності дошкільних закладів, закриттям окремих груп та передачею дошкільних

закладів в оренду; у шкільній освіті – до 2004 р. спостерігалось розширення мережі та збільшення кількості навчальних закладів, а після 2004 р. розпочалася тенденція по скороченню кількості учнівського контингенту та мережі навчальних закладів. Окрім того, урізноманітнюються типи навчальних закладів (структуру загальноосвітніх навчальних закладів формують школи I, I-II, I-III ступенів, ліцеї, гімназії, колегіуми), з'являються навчальні заклади приватної форми власності, змінюється система управління та розподілу ресурсів у системі освіти. Процеси дифузії у ТО ДШО, з огляду на зміну демографічного та фінансово-економічного становища регіону замінюються процесами поляризації, які з огляду на прогнозний стан ТО ДШО будуть лише посилюватися.

Нормативно-правовий фактор. Регулювання діяльності розвитку та функціонування ТО ДШО здійснюється на основі Конституції України та законів України: Закону України «Про освіту» [25], Закону України «Про загальну середню освіту» [24], Закону України «Про дошкільну освіту» [23], Закону України «Про позашкільну освіту» [26] із змінами та доповненнями, наказами та постановами Міністерства освіти, наказами та постановами Кабінету Міністрів, указами Президента України та іншими нормативно правовими-актами. Окрім того, вимоги до територіального розміщення, матеріально-технічного та санітарного стану навчальних закладів регулюються відповідними державними будівельними нормами та державними санітарними нормами та правилами. Основні з них це: ДБН В.2.2-4-97 «Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів» [12], ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів» [13], ДСанПіН 5.5.2.008-01 «Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу» [16], Санітарний регламент дошкільних навчальних закладів [63] та ін.

Існуючий стан ТО ДШО визначається сукупністю факторів-детермінантів сила і напрями впливу яких згруповані у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Вплив факторів на розвиток територіальної організації дошкільної та шкільної освіти регіону*

Фактор	Напрями впливу	Наслідок
Соціально-демографічний	– зменшення природного приросту населення; – динаміка кількості дітей дошкільного та шкільного віку; – густота населення в регіоні; – величина і типи населених пунктів; – якість життя людей; – освітній менеджмент;	– формування мережі закладів освіти у ТО ДШО; – збільшення мережі малокомплектних закладів; – зменшення наповнюваності класів; – збільшення дефіциту місць у ДЗО, – перевантаженість груп у ДЗО; – розширення мережі ДЗО приватної форми власності, інноваційних ДЗО.
Фінансово-економічний	– джерела фінансування функціонування мережі закладів освіти; – видатки на освіту 1 учня; – структура видатків на освіту одного учня; – якість матеріально-технічного забезпечення закладів освіти; – рівень доходів населення;	– посилення процесу поляризації, формування освітніх ядер; – трансформація периферії, скорочення мережі загальноосвітніх закладів освіти; – соціогетеротопічні утворення, формування мережі інноваційних закладів освіти; – формування якісного матеріально-технічного та кадрового забезпечення закладів освіти; – формування територіальної структури мережі закладів освіти;
Природно-географічний	– частка дітей, що проживають у гірській місцевості; – частка дітей, що проживають за межею пішохідної доступності; – територіальна доступність закладів освіти; – можливості, рівень комунікації та інтенсивність кооперації між закладами освіти; – якість підготовки учнів;	Вплив на матеріально-технічне забезпечення ТО ДШО (системи опалення, спортивної інфраструктури тощо).

Історичний	– територіальна локалізація закладів освіти; – динаміка чисельності закладів; – зміна типів закладів; – зміна тривалості навчання; – зміна структури та функцій органів управління;	– вплив на формування існуючого стану ТО ДШО; – формування дифузних процесів у ТО ДШО регіону.
Нормативно-правовий	– формування стратегічних напрямів розвитку освіти; – якісне забезпечення навчального процесу матеріально-технічними ресурсами, педагогами, навчально-методичною літературою; – забезпечення доступності (фізичної та економічної) послуг освіти; – фізична безпека учнів, затвердження санітарно-гігієнічних вимог до функціонування закладів освіти; – інфраструктурні вимоги до розташування та функціонування закладів освіти; – формування системи оцінки та моніторингу навчальних досягнень учнів.	– система управління в ТО ДШО; – формування мережі закладів освіти; – розширення організаційно-правових форм функціонування закладів освіти (приватні, корпоративні; інноваційні); – поява нових трансформаційних процесів у ТО ДШО (децентралізація, поляризація, трансформація тощо); – функціонування закладів; – оцінка ефективності функціонування сфери освіти.

*Джерело: складено і розроблено автором.

Факторами-детермінантами у ТО ДШО регіону є соціально-демографічний, фінансово-економічний та нормативно-правовий, саме ці чинники здійснюють найбільший вплив функціонування ТО ДШО та визначають її існуючий та майбутній стан.

Таким чином, узагальнюючи напрями та особливості впливу факторів на розвиток територіальної організації дошкільної та шкільної освіти, можна констатувати їх різноманітність, що потребуватиме дослідження найбільш важливих чинників, у тому числі і у світлі зарубіжного досвіду формування

ТО ДШО.

1.3 Зарубіжний досвід формування територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону

Вивчення зарубіжного досвіду у формуванні та удосконаленні територіальної організації навчальних закладів регіону допоможе виявити спільні проблеми та окреслити шляхи удосконалення ТО ДШО із врахуванням ефективного світового досвіду.

Дослідження територіальної організації закладів освіти покликане показати важливість та обов'язковість забезпечення рівного доступу населення до освітніх послуг для розвитку регіональної економіки. Саме доступність освіти є однією із передумов формування якісного людського ресурсу, здатного ефективно працювати в умовах швидкозмінних економічних реалій та переходу до економіки знань. Тут доцільно орієнтуватися на дослідження фінансовані Світовим Банком [77; 93], які показують, що формування трудового потенціалу людини, що є запорукою ефективного розвитку економіки, розпочинається саме у дошкільному віці, його розвиток відбувається у період шкільного навчання, а вища школа лише цементує ті якості, які були закладені на попередніх етапах. Неможливо отримати висококваліфікований людський ресурс роблячи основний акцент лише на розвиток вищої освіти, саме тому, у більшості держав світу основна стаття державних видатків у сфері освіти припадає на розвиток початкової та базової освіти, в той час, як у вищу освіту здебільшого залучаються кошти приватні та великих бізнес структур. Розвиток дошкільної та шкільної освіти є надзвичайно важливим для розвитку регіональної економіки, оскільки закладає основи для формування якісного людського ресурсу. У цьому контексті важливо здійснювати дослідження ТО ДШО, що є одним з об'єктів вивчення у регіональній економіці.

Кожна держава, спираючись на свій історичний досвід, намагається

вивчити і творчо використати інноваційний потенціал функціонування мережі закладів освіти інших країн. З однієї сторони, це створює можливість підвищення якості та доступності освітніх послуг, а з іншої, творить передумови для закріплення держави на міжнародному ринку освітніх послуг, оскільки освіта є основою розвитку економіки у XXI ст.

Освітня мережа у розвинених країнах формується для забезпечення освітніх рівнів, які були затверджені Міжнародним Стандартом Класифікації Освіти (International Standard Classification of Education ISCED 2011)). За ISCED 2011 виділяють 8 освітніх рівнів [85] від рівня дошкільної освіти (0 рівень) до рівня докторантури (8 рівень).

Незважаючи на значну кількість освітніх рівнів, основна увага у розвитку особистості все ж надається дошкільній і шкільній освіті, яка забезпечується через розвинуту територіальну організацію закладів відповідного рівня [66].

Основними принципами організації і функціонування ТО ДШО у розвинених країнах є:

- цільове фінансування можливостей для здобуття освіти конкретним учнем («гроші ходять за учнем» або освітні ваучери);
- соціальний захист дітей, з неблагополучних та малозабезпечених сімей;
- підвищення статусу педагогів навчальних закладів, покращення їхнього фінансового забезпечення, висока соціально-економічна захищеність учителів;
- залучення до фінансування освіти альтернативних до державного бюджету джерел, стимулювання та підтримка приватних інвестицій в освіту;
- контроль за коштами;
- висока ступінь фінансової та академічної автономії закладів освіти;
- висока мобільність учнів (для навчання є можливість обирати

заклад, який дає вищу якість знань);

- ранній початок дошкільної освіти (не пізніше 3-4 років);
- незначне співвідношення кількості учнів-вихованців на одного учителя-вихователя (яке в часовій динаміці має тенденцію до скорочення);
- пріоритетність освіти дошкільного та шкільного рівня у державній освітній політиці;
- доступність дошкільної та шкільної освіти (фізична та економічна).

Дошкільні заклади освіти створюють первинну ланку єдиної системи виховання і навчання у багатьох країнах світу. Ними опікуються місцеві органи влади, промислові та сільськогосподарські підприємства, релігійні та громадські організації, приватні особи. У більшості країн функціонують стаціонарні та сезонні ясла, садки з різною тривалістю роботи, дошкільні відділення при початкових класах, материнські школи, ігрові майданчики тощо [20, С. 136 - 146].

Дошкільна та шкільна освіта здійснює значний вплив на економічний та демографічний розвиток держави. Дефіцит дошкільних установ негативно впливає на економічну активність батьків, саме тому, у європейських країнах та у країнах, які інтенсивно розвиваються, значна увага приділяється розвитку мережі дошкільних закладів.

Наприклад, у Канаді розвиток дошкільної освіти входить до основних пріоритетів державної політики, оскільки інвестиції в дошкільне виховання допомагають працюючим батькам залишатися активною робочою силою, одночасно отримуючи доступ до якісного догляду та виховання для своїх дітей. Розвиток дошкільної освіти відноситься до програм по забезпеченню найвищої кваліфікації робочої сили. У 2010 р. було започатковано програму переходу усіх дошкільних установ на повний робочий день до 2015-16 рр., на реалізацію цієї програми було заплановано виділяти 63,5 млн. дол. щороку [5; 6].

Окрім того, дошкільна освіта розглядається як один із інструментів

підвищення рівня життя особи в майбутньому, а моніторинг дітей дошкільного віку дозволяє оцінювати ризики та кількість дітей на межі бідності, для забезпечення їх належним доступом до послуг дошкільної освіти.

Усі країни Європи створили формальну мережу дошкільної освіти із варіацією організації послуг. Дошкільна освіта функціонує на принципах змішаної («split») системи, у якій відбувається розподіл владних повноважень (управління, фінансування) між різними органами влади залежно від віку дитини (до та після 3-х років).

Принципи фінансування дошкільної освіти варіюються у європейській системі освіти. За цим показником усі держави можна поділити на три групи:

- країни у яких дошкільна освіта є повністю безкоштовною (фінансується державними та місцевими органами влади);
- країни, у яких витрати за дошкільне виховання повністю лягають на приватний сектор (батьків);
- країни із комбінованою системою утримання дошкільної освіти, витрати на яку розподіляють між собою органи влади та приватний сектор (батьки). Водночас, майже в усіх країнах для малозабезпечених сімей, які не можуть дозволити собі послуги дошкільного виховання, держава надає сім'ям субсидії (через податкові пільги, субсидії або освітні ваучери тощо) [91, С. 77].

Основними типами закладів за формою власності у дошкільній освіті є державні та приватні. Державні заклади належать і управляються державними органами на центральному, регіональному чи місцевому рівні, та є не прибутковими організаціями. Приватні заклади можуть бути самофінансованими або частину коштів (субсидію) отримувати з державних джерел (публічні заклади), можуть працювати як прибуткові так і на благодійних засадах.

Найбільш поширеним принципом фінансування закладів дошкільної

освіти є поєднання центрального та місцевого фінансування. Найчастіше розподіл витрат по вертикалі відбувається у розподілі між інфраструктурними та експлуатаційними статтями видатків, а рівень розподілу відповідальності між центральними та місцевими органами влади у різних країнах є досить різним. Наприклад, у Естонії центральна влада виділяє кошти на експлуатацію будівель і розвиток навчального середовища, а операційні витрати (на управління, зарплату персоналу, витрати на навчальні матеріали) частково покриваються за рахунок місцевих органів влади і батьків. У Латвії та Румунії Міністерство покриває витрати на персонал, а місцеві органи влади відповідають за інфраструктуру.

У інших країнах держава фінансує лише певну кількість базових годин дошкільного виховання («кошик учня»). Наприклад, у Литві центральні органи фінансують 20 годин на тиждень, а місцева влада покриває усі інші витрати. У Великобританії місцеві органи влади фінансують річне право на освіту для дітей старше 3-х років (10-15 годин на тиждень). Водночас у Данії, Хорватії, Польщі, Ісландії і Норвегії місцева влада є єдиним джерелом фінансування дошкільної освіти. У Польщі присутнє також цільове субсидування з республіканського бюджету для дошкільної освіти. Регіональні органи влади відіграють важливу роль у фінансуванні дошкілля у Німеччині, Іспанії, Італії, Австрії, Чехії та Португалії. В Австрії регіональні органи влади встановлюють базовий рівень оплати для усіх закладів дошкільної освіти (державних та приватних (субсидованих)). Основна частина витрат покривається місцевими органами влади, однак пропорція розподілу видатків між регіональними, місцевими органами влади та батьками має суттєві територіальні відмінності. Усі три рівні органів влади беруть участь в фінансуванні дошкільної освіти в Бельгії та Іспанії.

У Польщі з 2011 року Міністерством праці та соціальної політики було реалізовано програму Малюк (Maluch) метою якої було допомогти

місцевій владі збільшити кількість місць для дітей старше 3 років. Ця цільова субсидія не перевищувала 50% від витрат по догляду за дітьми. З вересня 2013 р. впроваджуються додаткові субсидії з центрального бюджету призначені для обмеження зборів з батьків за додаткові години в Przedszkole для дітей старшого віку.

Основним критерієм для визначення вартості перебування дитини у дошкільному навчальному закладі у більшості країн є сімейний дохід, кількість дітей у сім'ї, вік дитини (вартість перебування дитини у дошкільному закладі у віці до 3-4-х років зазвичай є вищою). Враховуючи ці фактори сім'ям можуть надаватися субсидії або податкові пільги. Податкові пільги є поширеним явищем у Німеччині, Австрії, Норвегії, Великобританії тощо. За даними Евростату 14,4% витрат на дошкільну освіту у країнах Європи-28 покривають приватні ресурси[91, С. 91], які здебільшого скеровуються на харчування, охорону здоров'я та транспортування до закладу освіти. Розмір приватних витрат на дошкільну освіту є диференційованим між різними державами, наприклад у Німеччині, Іспанії, Австрії, Польщі, Словенії освітні витрати становлять більше ніж 20%, а у Бельгії, Естонії, Латвії, Люксембурзі менше як 4%.

Для більш детального аналізу нами було обрано ряд країн, які у рейтингу світових освітніх систем [108, С. 10] та рівня освіченості [34] посідають найвищі позиції, серед них Японія, Фінляндія, Великобританія, Канада, Нідерланди та ін.

Найбільшу частку у системі дошкільної освіти Європи займають муніципальні дитсадки, плата у яких встановлюється диференційована і залежить від доходів сім'ї. У Бельгії та Франції також діють міні-дитсадки, де вихователі доглядають за обмеженою кількістю дітей у себе вдома. Такі дитячі установи перебувають під пильним наглядом контролюючих органів [19]. Дошкільна підготовка (здебільшого 1-2 роки) перед вступом у школу є обов'язковою та забезпечується органами влади у більшості країн Європи.

Одним з основних показників доступності дошкільної освіти є частка

дітей, які відвідують дошкільні заклади. Частка чотирирічних дітей у дошкільних освітніх установах суттєво коливається в державах-членах ЄС, і в середньому в ЄС-25 становила у 2004 р. 86 %. У деяких країнах вона наближалась або дорівнювала 100 %, водночас менше однієї чотирирічної дитини з двох були охоплені освітніми установами в Ірландії, Фінляндії та Польщі. У багатьох державах-членах бракує ясел і дитсадків. Однак, рівень охоплення дошкільним вихованням у Європі суттєво зріс у період з 2000 по 2011 рр., так рівень охоплення 3-х річних дітей збільшився на 15,3 % і досяг 77 %, 4-х річних збільшився на 7 % і досяг 92,9 %, 5-ти річних збільшився на 6,3 % пункти і досяг рівня 94 %. У Бельгії, Данії, Іспанії, Франції та Ісландії в 2011 р. частка охоплення 3-х річних дітей досягла 99% [91, С. 62].]. Переважна більшість країн ввела нормативи наповнюваності груп у дошкільних закладах. Близько у 2/3 країн розмір груп коливається у межах 15 – 20-25 дітей [91, С. 154; 90].

Важливим чинником успішної початкової освіти також вважається невелике співвідношення учні/вчителі. Цей показник становив у 2013 р. від 10 учнів та менше на вчителя у Норвегії, Греції, Люксембурзі, до майже вдвічі більшого значення у Сполученому Королівстві (понад 21). [93, С. 424].

У 2013 р. середнє співвідношення учень/учитель становило у початковій школі країн Євро-21 14/1, у середній школі 12/1. З 2000 р. цей показник збільшився у 2/3 країн, в середньому на 2-х учнів у початковій школі та одного учня у середній. У державах Великої 20 у початковій школі припадало 18 дітей на учителя, у середній – 16, а у державах членах організації Економічного співробітництва та розвитку – 15 та 13 відповідно [92, С. 424].

Однією з європейських країн, яка відзначається високим освітнім рівнем населення є Норвегія, 37 % населення у віці 25 – 64 років мали закінчену вищу освіту. Виховання у дошкільних закладах починається з досить раннього віку. Вже у віці 1 – 2 років дошкільною освітою охоплено

78,8 % дітей. Рівень охоплення дошкільним вихованням у віці 1-5 років становив 90,1 % (у адміністративних одиницях коливається від 95 % до 85,5 %), а у віці 3 – 5 років сягає 96,5 % (станом на 2012 р.) (рис. 1.6.) [101, С. 167].

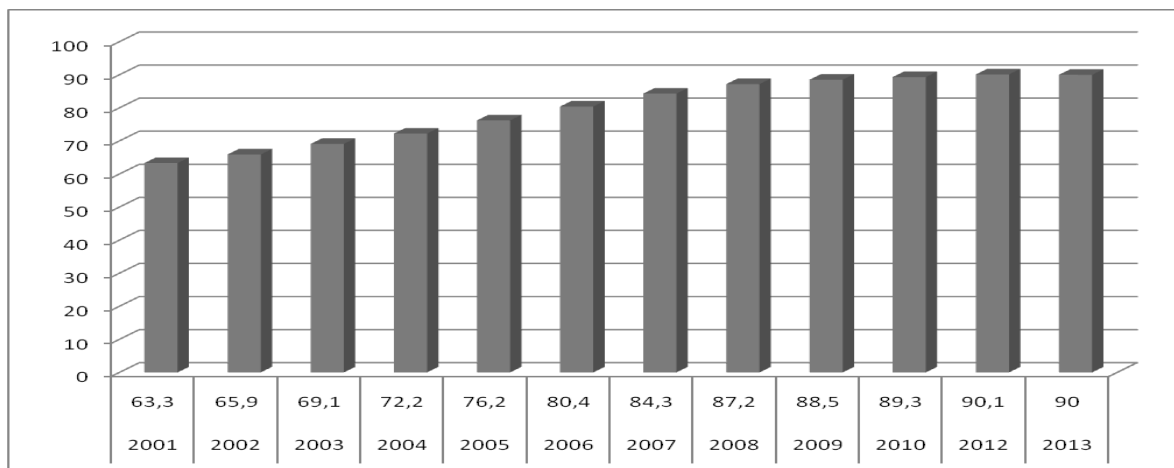

Рис. 1.6. Охоплення дітей 1-5 років дошкільною освітою у Норвегії, %*

*Джерело: складено автором за даними: 99; 100.

У Норвегії діють ДЗО трьох типів: звичайні садочки (ordinary), сімейного типу (family) та відкриті (open). У садках сімейного типу виховуються діти від 3-х років та не більше 3-5 дітей у групі. У кожній групі працює помічник вихователя та один вихователь на 30 дітей. Заклади даного типу організовуються у невеликих приватних будинках. У відкритих дитячих садках батьки можуть супроводжувати дітей, а також приводити та забирати дитину у будь-які години роботи установи.

Серед ДЗО 46,3 % складають державні заклади та 53,7 % приватної форми власності. ДЗО є платними, як державні так і приватні. В державних ДЗО рівень оплати залежить від річного доходу сім'ї і в середньому, у 2010 р., становив (в еквіваленті) від 320 до 512 USD (2 до 2,6 тис. крон). Рівень оплати має певні територіальні відмінності, більшість муніципалітетів мають низьку мінімальну щомісячну плату (у Південній і Східній частині країни), в той час як в Північній частині Норвегії встановлюється вища щомісячна оплата. У 81 % державних ДЗО щомісячна оплата коливається в межах 270 USD (2330 шведських крон) при середній

заробітній платі близько 5900 USD [48, С. 23], сім'ям в яких є двоє і більше дітей надаються пільги. У приватних ДЗО плата з батьків становить 18 % загального доходу закладу, всі інші витрати припадають на муніципальні субсидії – 81 %, державні субсидії – 2 % та ін. внески – 3 % [83].

Створенням додаткових місць у ДЗО займаються муніципалітети, на ці потреби виділяються спеціальні державні субсидії. У сільській місцевості створено повноцінний доступ до ДЗО, певний дефіцит місць виникає лише у великих містах. Дошкільні установи, окрім муніципалітетів, створюють фірми та громадські організації (лікарні, університети), приватні організації для своїх працівників, студентські організації створюють установи для дітей студентів, батьки також створюють дошкільні установи [107, С. 39]. У Норвегії не встановлено нормативи наповнюваності груп у ДЗО, однак встановлено нормативи співвідношення кількості учителів та вихованців. Норма – один кваліфікований педагог на 14-18 дітей у віці старше трьох років, і один кваліфікований педагог на 7-9 дітей у віці до трьох років. Окрім того, на кожну групу є один або два кваліфіковані помічники (можуть бути медичні працівники) [107, С. 39].

Проведені заходи сприяли зростанню рівня охоплення дошкільним вихованням, який лише за 9 років зріс у віковій групі 1-5 років в 1,4 рази, у віковій групі 1-2 роки – 2,1 рази, у віковій групі 3-5 років – 1,2 рази (рис. 1.7.).

Більшість шкіл, які надають середню освіту у Норвегії державні. Приватних шкіл в країні близько 3 %. Школи Норвегії розташовані по всій території країни. Понад 90 % дітей навчаються в державних школах і лише 10 % у приватних. Приватні школи розглядаються як доповнення до державних шкіл, а не як конкуренти. Приватні школи платні, державні – безкоштовні, проте плата помірна,

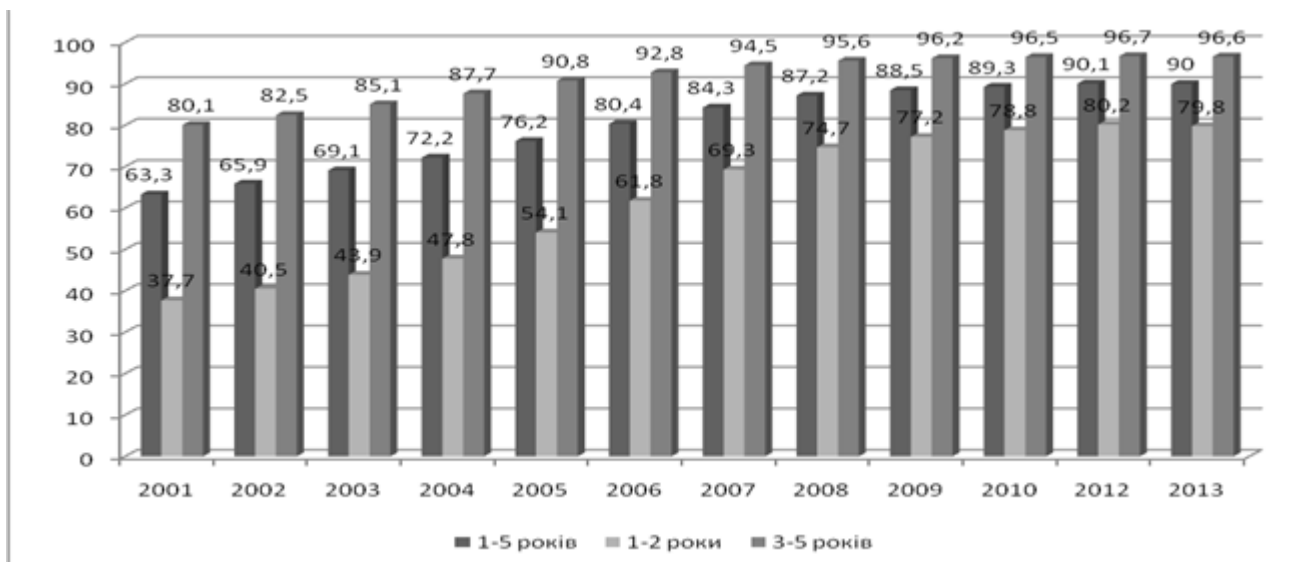

Рис. 1.7. Рівень охоплення дошкільним вихованням у Норвегії за віковими групами дітей, %*

*Джерело: складено автором за даними: 82; 83.

наповнюваність класів – не більше 20-ти учнів. У таких школах краще матеріальне забезпечення, тому створено належні умови для проведення позакласної роботи, організації дозвілля учнів [29].

Для Норвегії характерна розсіяна система поселень, тому система шкільного навчання пристосована до місцевих демографічних та географічних умов. Є відносно велике число малих шкіл, розташованих у віддалених сільських і малонаселених районах, де в одному класі навчаються учні різного віку. У 2009/10 н. р. у країні 40,7 % складали школи із потужністю від 100 до 300 учнів у яких навчалося 38,2 % учнів, 32 % школи із потужністю до 100 учнів, які відвідувало 7,7 % учнів, і лише 27,3 % становили школи із потужністю понад 300 учнів у яких навчалося 54,1 % учнів [99]. Станом на 2013 р. шкіл із кількістю до 100 учнів скоротилась на 9 % (31,1%), а частка учнів, яка у них навчалася склала 7,2 % [83].

Діти, що проживають за межею пішохідної доступності, до школи підвозяться шкільними автобусами, діти, які живуть на островах – човнами. У віддалених районах створюються лише початкові школи (1-4 класи).

Високим є рівень комп'ютеризації закладів освіти, що здійснює беззаперечний вплив на підвищення якості шкільної освіти. Співвідношення кількості учнів, які припадають на один комп'ютер підключений до мережі Інтернет скоротилось від 6,3 осіб у 2005/06 н. р. до 3,3 осіб у 2009/10 н. р. [102]. Усі державні школи та більшість приватних закладів одержують фінансування у вигляді субсидій на розвиток від уряду.

Іншою європейською країною з досить розвинутою системою освіти є Нідерланди. У Нідерландах мережа ДЗО формується яслами, ігровими групами, а також поширеними є послуги няні. Територіально мережа ДЗО (childcare) формуються попитом на даний вид послуг. Витрати на відвідування дошкільної установи розподіляються між батьками та організаціями, на яких батьки працюють. У групі ДЗО одночасно може навчатися дітей у віці до 12 місяців: не більше 12 дітей у групі; дітей до 4 років: не більше 16 дітей у групі, з яких не більше 8 може бути віком до 12 місяців.

У яслах або дитячих садках максимально дозволене число дітей на одного кваліфікованого працівника становить: четверо дітей у віці до 12 місяців, п'ятеро дітей у віці від 1 до 2, шестеро дітей у віці від 2 до 3, вісім дітей у віці від 3 до 4.

Навчання у школі починається з 4 річного віку. Радіус обслуговування початковою школою у середньому становить 5,9 км². Батьки можуть вимагати компенсації коштів за транспортування дитини до школи, у випадку, якщо школа розташована понад 6 км від місця проживання. Учні повинні відвідувати школу на території визначеній місцевою владою, однак ця система не поширюється на приватні заклади. Нові школи відкриваються відповідно до муніципального плану, радіус обслуговування школи становить близько 10 км. Кількість учнів, яка необхідна для відкриття закладу освіти залежить від кількості дітей на кв. км. території. У класах молодшої школи в середньому навчається 21 учень, у старшій – 23 [95].

Франція характеризується як країна з найвищим рівнем охоплення

дошкільною освітою. Майже всі діти віком від 3 до 6 років (близько 97-100% залежно від департаменту) та $\frac{1}{4}$ дітей віком від 2 до 3 років здобувають освіту у дошкільних закладах (материнських школах). Однак існують значні територіальні диспропорції у можливостях здобуття дошкільної освіти, які здебільшого зумовлені культурними особливостями. Найнижчий рівень охоплення дошкільною освітою дітей віком 2-3 роки у Парижі (6,2%, де навіть діти трьох років мають проблеми з пошуком місця у ДЗО) та Страсбурзі (7,7%) [81, С. 37]. Дошкільна освіта є першим ступенем базового циклу навчання. Як правило діти групуються у секції залежно від вікової групи: 2 – 4 роки, 4 – 5 років та 5 – 6 років.

Середня освіта здобувається у коледжах та загальних або технологічних ліцеях. Громадські ліцеї і коледжі приймають учнів, які проживають на територіях у межах їх юрисдикції. У Франції близько 17% учнів відвідують приватні заклади: 13% учнів початкової школи та 21% середньої школи. Можливе також об'єднання шкіл з декількох муніципалітетів, яке може бути дисперсне, коли школа об'єднує учнів з декількох муніципалітетів відповідно до рівня їх освіти, та концентроване, коли всі учні належать до одного муніципалітету. В «мережі шкіл» об'єднуються кілька шкіл з одного муніципалітету або з кількох муніципалітетів з метою покращення забезпечення засобами та обладнанням, а також реалізації спільних проектів. Злиття шкіл або об'єднання дошкільного закладу та школи відбувається за потреби. У випадку якщо транспортне підвезення до закладу освіти не організоване органами влади батьки мають право на отримання особистого гранту на транспортні витрати.

У Швеції навчання розпочинається у 7 років. Перед школою діти відвідують дитячий садок або приватний міні-садок (4—5 дітей) «домашню маму». Кожній дитині дошкільного віку гарантоване місце у державному дошкільному закладі, а батьки платять за це не більше 3 % доходів, інші витрати покриваються державою у вигляді субсидій для ДЗО. Розмір таких

субсидій становить близько 8,9 млрд. дол. на рік, що перевищує оборонний бюджет країни. Окрім того, для батьків, які працюють за гнучким графіком створено можливості догляду за дітьми у неробочий час у вигляді цілодобових державних ДЗО, які створюються за ініціативою місцевих органів влади [46]. У Швеції мало дітей дошкільного віку. Демографічна ситуація така, що деякі класи в початковій школі закривають. Є школи, де в одному класі вчаться першокласники, другокласники і третьокласники, окремо вивчають лише деякі предмети.

У Австрії близько 90 % учнів відвідують державні заклади освіти. Дитячими садками забезпечені усі територіальні громади. Якщо ДЗО розташовані у віддалених районах до яких важко дістатися, то підвіз дітей організовується за допомогою шкільних автобусів або приватного транспорту (кілька батьків об'єднуються і підвозять дітей по черзі), те ж саме стосується шкіл у віддалених районах. У містах рівень охоплення дошкільною освітою є суттєво вищим ніж у сільських місцевостях [80].

Однією з країн, яка характеризується високим розвитком освітньої сфери є Японія. Саме завдяки активному розвитку системи освіти держава стала світовим економічним лідером. Структура освітніх закладів в Японії представлена закладами дошкільної освіти (дитячі садочки (kindergartens) та денні ясла (day nurseries)), початкової школи (Elementary schools), молодшої середньої школи (Lower secondary schools), старшої середньої школи (Upper secondary schools) та середньої школи (Secondary schools). Засновниками закладів кожного рівня освіти можуть бути державні органи влади (National schools), місцеві органи влади або префектури (Local public schools), приватні організації або особи (Private schools). Серед дошкільних закладів найбільш розвинутою є мережа приватних установ. У 2013 р. приватні ДЗО відвідувало 82,3 % дітей, на приватні заклади припадало 62,7% установ, у яких працювало 78,3 % педагогічного персоналу та 90,6 % допоміжного персоналу. На публічні установи припадало 36,9% від загальної кількості ДЗО, які відвідувало 17,3% дітей, працювало 21,4% учителів та 9,1%

допоміжного персоналу [88].

Державні ДЗО становлять лише 0,38%, які відвідують 0,36 % дітей та відповідно зайнята найменша частка персоналу 0,19 %. Кількість дошкільних установ зменшилась за період 1990 – 2013 рр. на 2033 заклади [88] (рис. 1.8.), що

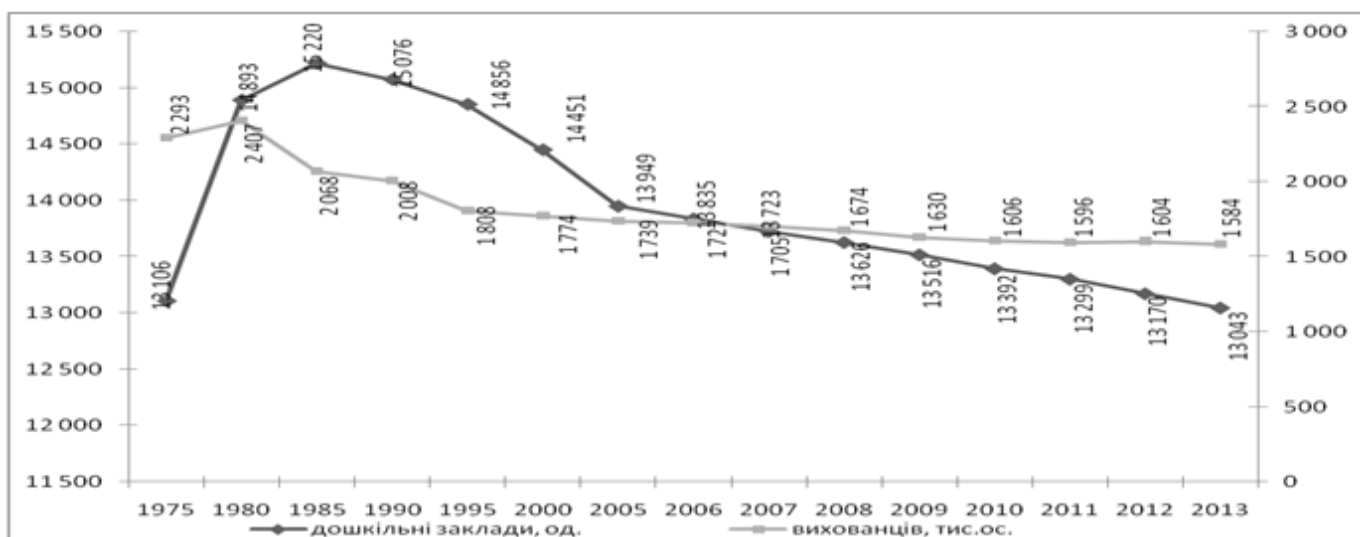

Рис. 1.8. Кількість ДЗО та вихованців (без ясел) у Японії*

*Джерело: складено автором за даними: 88.

зумовлено демографічною ситуацією у країні, яка характеризується зниженням природного приросту населення. Кількість педагогічного персоналу за аналогічний період навпаки збільшилась на 10179 осіб.

Незважаючи на те, що у Японії групи у дошкільних закладах нараховують до 40 дітей, навантаження на одного педагогічного працівника складає близько 15 вихованців у садочках та близько 5 – у яслах.

Витрати домогосподарств на дошкільну освіту становлять близько двох тисяч дол. США на одного вихованця в рік у державних ДЗО, у приватних закладах ця цифра у 2 рази більша – понад 4 тис. дол. США в рік. Основну частку серед статей витрат на дошкільну освіту становлять витрати на оплату праці педагогів – понад 50 %, окрім того враховуються такі статті витрат (які не враховують у нас): екскурсії, членські внески, транспортні витрати, канцелярія, підручники і посібники тощо (1.9.).

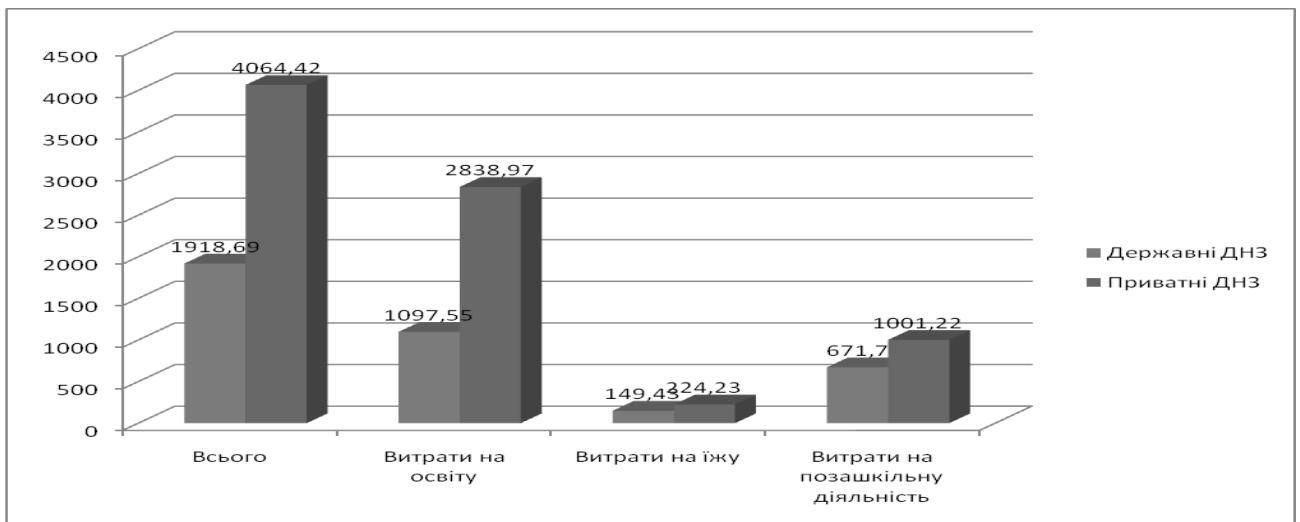

Рис. 1.9. Структура витрат на дошкільну освіту у Японії у 2012 р., дол. США /вихованця.*

*Джерело: складено автором за даними: 88.

Серед закладів середньої освіти переважають установи публічної форми власності (від 98,8% серед початкових закладів до 74,5% серед закладів старшої середньої школи), відповідно розподіляється і кількість учителів та учнів. Серед усіх видів закладів освіти спостерігається скорочення мережі (рис. 1.10.).

Стандартний розмір класу у початковій та середній школі затверджений на рівні 40 учнів, у 2013 р. середня кількість учнів у класі початкової школи становила 24,4, а середньої 28,8. У цьому ж році співвідношення кількості учнів на одного учителя становило 17,1 у початковій школі, 14,5 у середній та 13,9 у вищій середній [106, с. 35; 88].

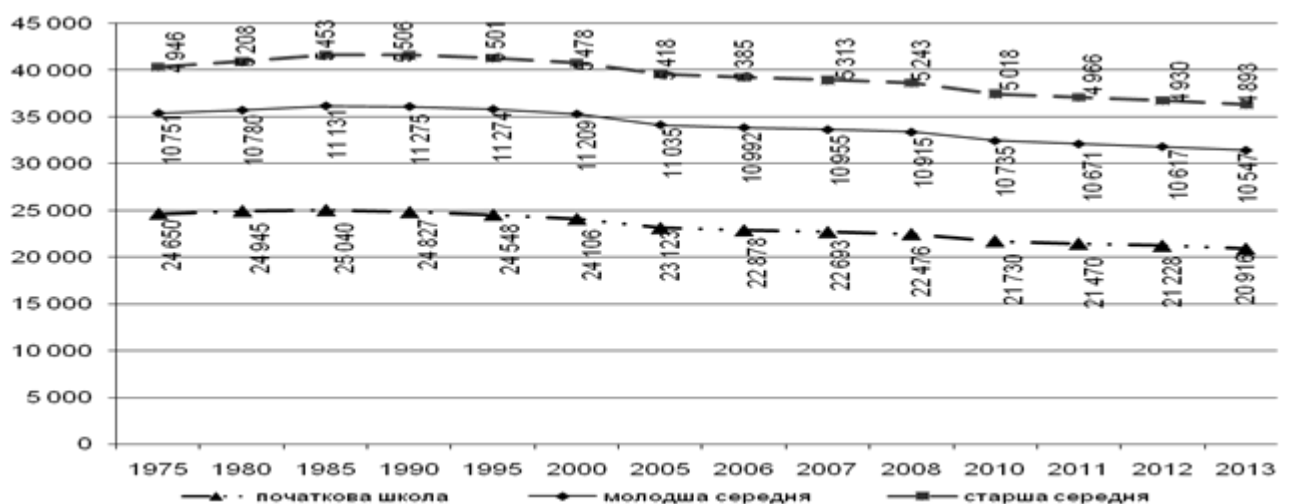

Рис. 1.10. Динаміка формування мережі закладів освіти у Японії за період 1975 – 2013 рр.*

*Джерело: складено автором за даними: 88.

Ситуація із скороченням дошкільних установ у Польщі дещо схожа із тією, що склалася на території України та Львівської області зокрема. У 1990/91 н. р. кількість ДЗО була понад 12 тис., а у 2011/12 н. р. становила лише 9351 заклад, що є позитивною тенденцією до зростання у порівнянні з двома останніми десятиліттями (рис. 1.11.).

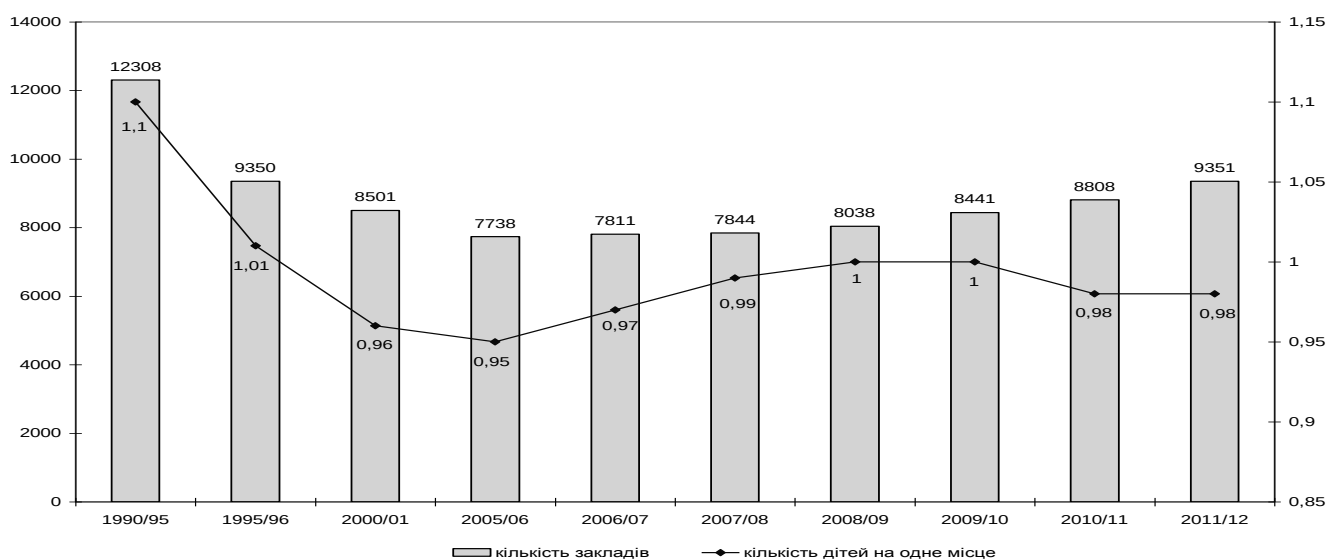

Рис.1.11. Кількість дошкільних установ Польщі у 1990 – 2012 рр.*

*Джерело: складено автором за даними: 96, С. 157.

Однак, незважаючи на значне скорочення кількості ДЗО, місцями забезпечені практично усі діти. Позитивний ефект було досягнуто завдяки впровадженню альтернативних форм та закладів дошкільного виховання. У Польщі поряд із установами, які засновано органами державної та місцевої влади (гмінами, повітами, воєводствами) функціонують дошкільні заклади при підприємствах, асоціаціях, релігійних та соціальних організаціях, об'єднаних профспілках, вищих навчальних закладах, комерційних компаніях, фундаціях, окрім того функціонують дошкільні групи, дошкільні пункти та дошкільні відділи при початкових школах. Кількість дітей у групах становить: від 5 у спеціальних дошкільних закладах до 23. У містах,

середня наповнюваність у групах – 22 дітей, у сільській місцевості – 19. Останніми роками спостерігається зростання кількості дошкільних пунктів, як альтернативних форм організації дошкільних закладів. За період 2008 – 2012 рр. кількість дошкільних пунктів зросла у 11,2 рази (від 126 до 1405 одиниць), а кількість дітей задіяних у такі форми дошкільної освіти зросла у 10,5 разів (від 2375 до 25048 дітей). Процедура їх організації є нескладною і відбувається за підтримки місцевих органів влади, зокрема гміни повинні покривати до 40% фінансових витрат на кожну дитину [86; 87].

Разом із скороченням мережі закладів дошкільної освіти відбувається і скорочення мережі закладів середньої освіти, що спричинено демографічними чинниками, які сприяють суттєвому скороченню учнівського контингенту (рис. 1.12.).

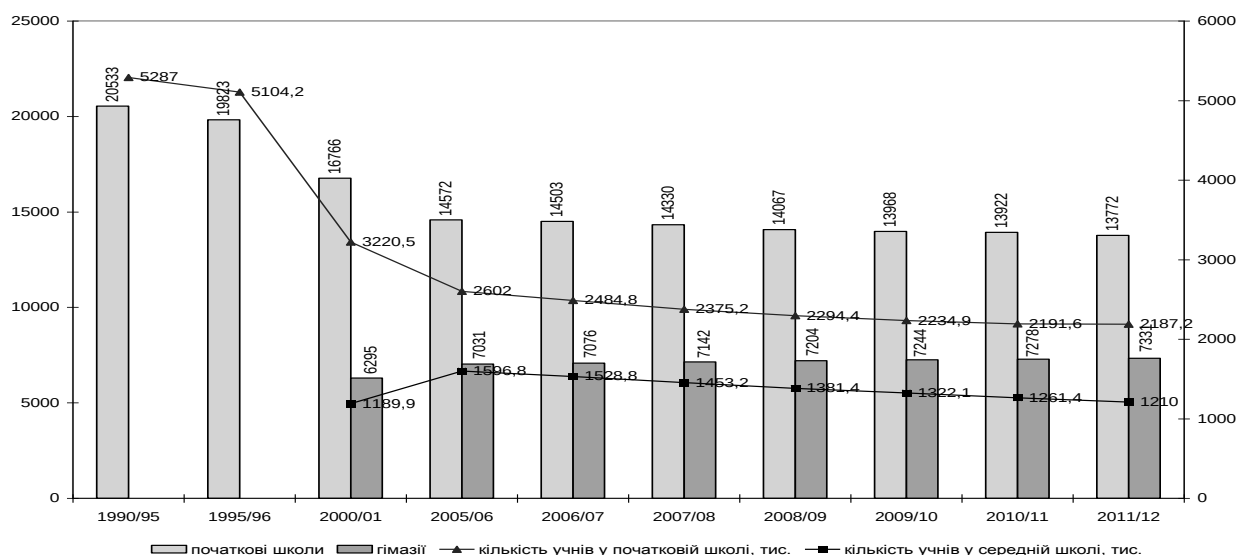

Рис. 1.12. Загальноосвітні заклади освіти Польщі у 1990 – 2012 рр.*

*Джерело: складено автором за даними: 96, С. 135.

Поряд із скороченням кількості закладів освіти створюються умови для забезпечення рівного доступу до освітніх закладів для усіх учнів. Наприклад, витрати на транспортування до закладу освіти або садочка оплачують місцеві гміни. Відстань для 5-річної дитини та учнів I–IV класів початкової школи від дому до найближчого публічного дитячого садка або школи не повинна бути довшою ніж 3 км. Якщо ця дистанція більша, гміни зобов'язані організувати безкоштовне транспортування і опіку під час

перевезення дитини з місця проживання до найближчого навчального закладу. У випадку, коли батьки самі довозять дитину до школи, гміни повинні повернути їм кошти за проїзд дитини разом з опікуном міською комунікацією. Для учнів V–VI класів початкових шкіл, а також гімназій, дистанція між домом і найближчою школою не повинна перевищувати 4 км [17].

У США систему дошкільної освіти складають дошкільні заклади освіти різного підпорядкування, типів та форм власності. Мережу дошкільних закладів у США складають будь-які установи, що працюють за певними програмами дошкільного виховання поза межами сім'ї. До них відносять: дошкільні ігрові групи, центри догляду за дитиною, дитячий дошкільний заклад для дітей раннього віку, школи-ясла, дитячі садки, лісові дитячі садки або садки під відкритим небом з нетривалим, денним, цілодобовим перебуванням дітей. Дошкільні установи поділяються на державні або некомерційні (non-profit) та комерційні (for-profit), які засновано окремими релігійними, спонсорськими, приватними організаціями. Окрім того, цікавим є функціонування лісових дитячих садків або садків під відкритим небом (forest/wood kindergarten, open-air kindergarten, nature kindergartens, outdoor nursery, nature preschool), до яких відносять дошкільні заклади табірної типу, навчально-виховна діяльність яких відбувається винятково поза межами дошкільних установ – літні й зимові дитячі табори, які розташовані у лісовій місцевості [38; 39]. Особливістю дошкільної освіти США є навчання неповносправних дітей у звичайних групах (зазвичай 1-2 дитини на групу з дітей 10-15 осіб), що сприяє кращій адаптації таких діток до життя у суспільстві, а також частково вирішує проблеми із створенням спеціалізованих ДЗО. Особлива увага приділяється організації навчально-розвиваючого середовища та забезпеченню дидактичним матеріалом.

Середнє співвідношення кількості вихованців, що припадають на одного вихователя (вчителя) у дошкільних закладах (child care) складало:

для дітей віком 3 роки – від 8:1 до 15:1, для дітей віком 4 роки – від 10:1 до 20:1 (залежно від штату). Кількість дітей у групі у частині штатів не регулюється органами влади, а у тих штатах де регулюється становить від 14 до 30 для діток віком 3 роки, та від 20 до 30 для діток віком 4 роки [97, С. 236].

Відсоток охоплення дошкільним вихованням дітей 3-4 річного віку суттєво відрізняється у різних штатах. У середньому по країні відсоток дітей, що відвідують державні дошкільні установи у віці 3 років становив у 2011 р. – 14,7 %, у віці 4 років – 41,8 % (максимальне значення 86,6% припадало на штат Флорида). Загалом відсоток охоплення дошкільним вихованням зріс за період з 2001/2002 рр. до 2010/2011 рр. серед 3-х річних дітей на 2 %, серед 4-х річних на 14 % [97, С. 14 – 16]. Загалом, кількість дітей охоплених дошкільним вихованням у державних та приватних закладах з програмою повного дня зросла від 31,8 % у 1980 р. до 60 % у 2013 р. Загальне ж охоплення дошкільною освітою (в усіх видах дошкільних закладів та груп) зросло, за період з 1980 по 2013 рр. – для 3-х річних дітей із 27,3% до 38,2%, для 4-х річних із 46,3% до 68,6%, для 5-ти річних від 84,6% до 86,3%, середнє значення показника змінилося від 52,5 % до 63,7 % [104, С. 18, 124; 89]. За переконанням американських вчених (С. Барнет, Е. Манн, Л. Массі, А. Рейнолдс, Д. Робертсон, Д. Темпл) [39, С. 9] основна перевага інвестицій у дитинство, зокрема у дошкільну освіту, не тільки в тому, що здобуваючи дошкільну освіту діти розумово розвиваються та соціалізуються, але й тому, що інвестуючи в забезпечення “щасливого повноцінного дитинства” хоча б один долар, країна отримує сім–тринадцять доларів прибутку в майбутньому. В цьому ракурсі доцільно зазначити, що державні витрати на одну дитину, яка відвідувала дошкільний заклад у 2011 р. становили 4 151 дол. США та у територіальному розрізі сума витрат варіювала до 11 тис. дол. США у штаті Нью Джерсі [97, С.18].

Особливістю ланки середньої освіти у США є те, що територіально

відбувається поділ на освітні округи, які в свою чергу діляться на освітні райони, управління якими не залежить від місцевих органів державної влади, а здійснюється органами місцевого самоврядування в освіті, які обираються усіма жителями освітнього району. Розмір шкільного округу може різнитися від 200 – 300 дітей до 800 тис. дітей. Кожен штат має своє законодавство у сфері освіти, із 15 тис. шкільних округів кожен має свій статут і свою політику у сфері освіти. Великі шкільні будівлі перетворюються на своєрідні навчальні комплекси, а в одному приміщенні можуть розташовуватися декілька шкіл, які разом використовують спортзали, стадіон, їдальню. Виникають і школи-сателіти в найрізноманітніших місцях: від офісу великої фірми до будинку аеропорту (така школа функціонує в Маямі). Оптимальний розмір школи коли кількість учнів не перевищує 500 осіб, а розмір класів у початковій школі не перевищує 20-22 учнів, якщо ж демографічна ситуація вимагає збільшити кількість учнів на клас встановлюється посада асистента вчителя [10].

Загалом, у США близько 30 % традиційних державних шкіл, 61 % чартерних та 85 % приватних шкіл були невеликими (менше 300 учнів), і лише 9 % державних, 4 % чартерних та 1 % приватних шкіл були великими (більше 1000 учнів) у 2009/10 н. р. (рис. 1.13).

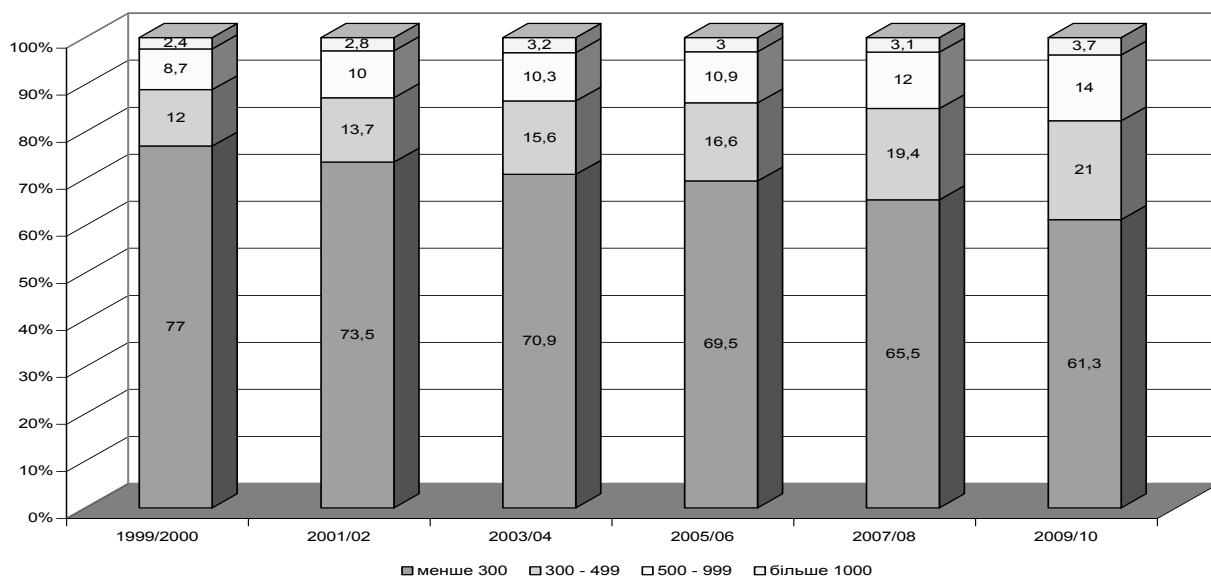

Рис. 1.13. Структура загальноосвітніх закладів США за кількістю учнів у період з 1999/2000 по 2009/10 н. р. %*

* Джерело: складено автором за даними: 104, С. 132.

У територіальному розподілі найвище значення традиційних державних шкіл було у сільській місцевості (33 %), у приміських зонах (28 %), у великих містах (28 %), містечках (14 %). Найвищий відсоток чартерних шкіл знаходився у великих містах (55 %), приміських районах (21 %), сільських районах (16 %), у містечках (8 %). Приватні школи в основному зосереджувалися у приміських районах 35 %, великих містах 32 %, у сільській місцевості 23 % та у містечках лише 10 % [104, С. 40].

Співвідношення кількості учнів на одного вчителя становило у 2009 р. 15/1, у державних школах 15,4/1, а у приватних 12,5/1 [104]. Близько 10 % учнів початкової та середньої школи відвідували приватні навчальні заклади у 2009/10 н. р. Загалом, близько 67 % це початкові школи, 21% середні школи, 11 % комбіновані школи (початкові та середні) та 1% інші. Загалом, освітня система США характеризується різноманітністю типів і форм навчальних закладів та широкою автономією в управлінні закладами.

Місце України та регіону у розвитку дошкільної та шкільної освіти країн світу показано у табл.1. 2 та табл.1.3.

Згідно з дослідженнями зарубіжних вчених, основа розбудови якісної освіти – це ефективне реформування освітньої сфери (частиною якої є ТО

ДШО), яке визначають шість основних чинників:

1. Оцінювання навчальної діяльності – отримання зворотного зв'язку між освітніми реформами (спрямованими на підвищення якості освіти) та освітніми результатами;

2. Автономія – розширення прав і можливостей навчального закладу є визначальним фактором підвищення якості освіти. У Австралії, Канаді, Фінляндії, Японії і Кореї понад 80 % 15-річних учнів навчаються у школах, які активно конкурують між собою, що сприяє покращенню навчальних результатів.

3. Підзвітність – сприяє підвищенню академічної успішності. Повноваження щодо прийняття рішень перерозподіляються, місцева влада, директори шкіл, вчителі та студенти отримують нові обов'язки та повноваження у сфері використання ресурсів та освітній діяльності загалом.

Таблиця 1.2.

Місце України в структурі ТО ДШО країн світу: порівняльна таблиця*

Країна	Дошкільна освіта, 2013					
	Охоплення дошкільною освітою у віці 4; роки, %	Діти, що навчаються у закладах дошкільної освіти, %	Річна оплата праці педагогів (дол. США)	Відношення кількості вихованців на одного вихователя/кількість дітей у групі (теж у віці до 3-х років)	Навантаження вихователів, годин /тиждень; /годин рік	Витрати на дошкільну освіту, % від ВВП (державні/приватні)
Австрія	91,0	72,1	32 610/64 014	12,5/25 (7,5/15)	38/1776	0,4676 (0,4062/0,0614)
Швеція	94,5	82,7	33 383/38 714	6,4/-	47/-	1,2412 (1,2412/0)
Великобританія	96,1	47,1	27 768/47 279	13/30 (4/-)	38/1265	0,4927(0,3098/0,1829)
Німеччина	96,3	34,7	-/-	10,3	40/1768	0,5389 (0,4266/0,1123)
Фінляндія	74,7	91,4	27 645/29 857	7/- (4/-)	-	0,8432 (0,7476/0,0956)
Польща	66,4	81,7	15 220/25 980	16/25 (8/-)	45/1800	0,7343 (0,5591/0,1752)
Франція	100	87,3	27 254/49 398	21/30 (8/20)	36/1607	0,7284 (0,68/0,048)
Естонія	91,5	96,1	-/-	8,9/25 (-/20)	46/1610	-
Італія	98,5	70,5	27 509/40 437	13,5/26	42/-	0,4496

				(-/-)		(0,411/0,0386)
Норвегія	97,1	54,1	35 685/40 882	18/- (9/-)	45/-	1,0675 (0,9198/0,1477)
Японія	94,9	28,1	-/-	15/- (-/-)	39/-	0,2327 (0,1029/0,1298)
Китай	-	49,7	-	22,3/- (-/-)	-	-
Канада	-	93,4	-/-	-	-	-
США	66,4		42 590/70 978	12,1/- (-/-)	36/1890	0,4509 (0,3387/0,1122)
Швейцарія	41,4	58,5	-/-	8/24 (6/12)	-	0,1805 (0,1805/0)
EU21	91,2	67,0	28 976/45 649	12,8-	40/1568	0,68 (0,57/0,11)
G20	-	43,7	-/-	16	-	-
Україна	76	56	5200\$	20/20 (15/15)	30/1560	1,0 (-)
Львівська область	50	49	5200\$	20/20 (15/15)	30/1560	1,0 (-)

Таблиця 1.3

Країна	Шкільна освіта, 2013					
	Середній розмір класу	Кількість учнів на одного учителя (початкова/середня освіта)	Річна оплата праці педагогів (дол. США)	Навантаження учителя, тижнів/годин рік	Частка комп'ютерів, що використовуються в освітніх цілях на одного учня (підключено до інтернету)	Фінансування освіти за рівнями управління: Державний/регіональний/місцевий, %
Австрія	20,7	12/9	32 610/74 195	38/1776	1,47 (0,99)	39,6/48,6/11,8

Швеція	21,1	13/12	32 991/46 566	-	0,63(0,99)	-
Великобританія	24,2	21/18	27 768/47 279	38/1265	1,02(0,99)	34,5/-/65,5
Німеччина	24,1	16/13	51 389/84 648	40/1768	0,65(0,98)	6,8/71,4/21,8
Фінляндія	18,3	13/13	32 356/49 061	-/-	0,46(1,0)	10,6/-/89,4
Польща	22,8	11/10	15 220/25 980-	37/1504	0,36(0,98)	3,8/1,9/94,3
Франція	27,1	19/13	27 254/53 001	36/1607	0,6(0,96)	70,2/16,9/12,9
Естонія	20,6	13/11	13 004/17 015	35/1540	0,69(1,0)	26,9/-/73,1
Італія	21,3	12/12	27 509/46 425	39/-	0,48(0,96)	81,7/6,7/11,6
Норвегія	23,4	10/10	41 177/56 452	38/1688	0,79(0,99)	8,2/-/91,8
Японія	37,2	17/13	27 627/62 542	40/1899	0,56(0,97)	1,8/81,4/16,8
Китай	-	17/15	-	-	-	-
Канада	24,3	14/14	39 608/67 022	37/-	0,84(1,0)	2,9/11,5/85,6
США	24,5	15/15	41 607/67 016	36/1922-1960	0,95(0,94)	0,5/1,7/97,9
Швейцарія	19,0	15/-	-/-	-	0,68(0,99)	0,2/61,0/38,8
EU21	-	14/12	30 032/52 879	37,5/1549	-	43,3/24,3/37,5
G20	-	18/16	-	-	-	-
Україна	18,8	8	5200/6000\$	18/	0,07/(0,05)	-
Львівська область	18,6	7	5200/6000\$	18/	0,07/(0,05)	-

*Джерело: складено автором за даними: 93; 90; 20; 17.

4. Увага до вчителя – хороший вчитель є ефективним засобом покращення навчальних результатів. У найбільш прогресивних системах шкільної освіти вчителі, які працевлаштовуються у навчальні заклади, відбираються з числа найуспішніших випускників університетів.

5. Розвиток дітей раннього віку є однією з найбільш ефективних освітніх інвестицій. Якісні заходи у системі раннього розвитку збільшують успішність і продуктивність дорослих та зменшують державні витрати в подальшому. Дослідження, проведені на Ямайці, показали, що діти, матерів яких навчали методам раннього розвитку малюків (пізнавального, фізичного та емоційного), заробляють у дорослому віці в середньому на 42 % більше доходів, порівнюючи зі своїми однолітками, які не одержували у свій час батьківської освітньої підтримки.

6. Увага до культури. Як було досліджено фахівцями у цій сфері, у школах із рідною мовою, як мовою навчання, спостерігаються вищі показники відвідуваності занять учнями та успішності навчального процесу, менша кількість випадків повторних курсів і відрахування зі школи. Ця тенденція зокрема була відзначена вченими у випадку з корінними народами Гватемали [84].

Здебільшого освітня система більшості розвинених країн розвиваються двома шляхами: формуванням ланцюгових систем, розсіювання або формуванням округів. Ланцюгова система, для прикладу, характерна для Японії, де відбувається побудова взаємопов'язаного освітнього ланцюга від садочка до університету. Натомість у західних державах (Європи, США) відбувається формування освітніх ядер (округів) на низовому рівні, які покликані забезпечити якісні освітні послуги на допочатковому, початковому та середньому освітньому рівнях. Натомість заклади вищої освіти не прив'язані до освітніх округів середньої освіти, укрупнення відбувається на вищому освітньому рівні шляхом формування університетських навчально-дослідних центрів. Обидві системи є досить ефективними у своєму соціально-культурному середовищі, що дає нам

можливість при удосконаленні ТО ДШО брати до уваги найбільш ефективний світовий досвід. Як бачимо, ефективний розвиток провідних світових держав став можливим завдяки усвідомленню надважливої ролі освіти (особливо дошкільної та шкільної) у становленні особистості та держави.

Щоб визначити рівень розвитку ТОДШО регіону необхідно здійснити аналіз розвитку мережі закладів освіти та розробити комплекс заходів по удосконаленню її функціонування. Тому на наступному етапі буде проведено аналіз розвитку мережі закладів освіти регіону за різними групами показників.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

В результаті дослідження теоретичних основ територіальної організації дошкільної та шкільної освіти було визначено місце територіальної організації у економічній системі регіону, обґрунтовано авторське розуміння поняття «територіально організація дошкільної та шкільної освіти», розкрито структурні та управлінські особливості функціонування територіальної організації, висвітлено теорії локалізації освітніх послуг, визначено основні принципи, нормативні особливості та фактори розвитку територіальної організації дошкільної та шкільної освіти регіону, показано зарубіжний досвід формування територіальної організації дошкільної та шкільної освіти, в результаті чого зроблено наступні висновки:

1. Поняття «територіальна організація дошкільної та шкільної освіти» розглядалася науковцями як частина територіальної організації соціальної сфери та досліджувалася з позиції функціонального, управлінського, просторового та структурного підходів, що дозволило виокремити певні особливості поняття (потрійний зміст: процес, стан та наслідок) та запропонувати його власне трактування, яке дозволить краще прослідкувати напрям та глибину процесів, що відбуваються у

територіальній організації дошкільної та шкільної освіти.

2. Виділено основні процеси у функціонуванні ТО ДШО на сучасному етапі розвитку, серед яких: поляризації, дифузії та трансформації, наслідком яких стають структурно-територіальні перетворення у ТО ДШО регіону, які супроводжуються формуванням освітніх ядер (центрів інноваційного розвитку територій), трансформацією заселених територій на напівпериферію та периферію. Нерівномірна територіальна диференціація у ТО ДШО регіону ускладнює рівний доступ до освітніх послуг та потребує розробки нових концептуальних підходів по усуненню диспропорцій у доступності якісної освіти.

3. Найбільш вагомими факторами, які визначають напрями, тенденції та глибину структурних процесів у ТО ДШО регіону стали соціально-демографічні, фінансово-економічні, нормативно-правові, історичні та природно-екологічні. З'ясовано, що фактори здійснюють вплив різної сили та інтенсивності на процеси, що відбуваються у ТО ДШО, що дало змогу здійснити розподіл факторів за силою впливу на трансформаційні процеси у ТО ДШО на прямого та непрямого впливу. До факторів прямого впливу відносимо – соціально-демографічні, фінансово-економічні, нормативно-правові.

4. Основним принципом розвитку та функціонування ТО ДШО виділено принцип доступності (основними під категоріями якого є: фізична та економічна доступність послуг освіти) та антропономності (залежності розміщення закладів освіти від системи розселення, а саме від потреб населення регіону у освітніх послугах). Окрім того, розвиток економічної системи регіону сприяє розвитку соціогетеротопічних явищ у ТО ДШО, що сприяє розширенню доступності та різноманітності освітніх послуг, а також є показником зростання добробуту населення.

5. Виявлено, що негативні демографічні тенденції вимагатимуть постійного удосконалення територіальної структури у ТО ДШО з метою оптимізації фінансових затрат на освітній процес та створення доступу до

якісних умов навчання для усіх мешканців регіону.

6. Дослідження зарубіжного досвіду дозволило виявити, що розвинені країни мають добре сформовану ТО ДШО та продовжують її удосконалювати з метою максимального задоволення потреб населення у якісних освітніх послугах. Встановлено, що основними принципами при побудові ТО закладів освіти у розвинених країнах стали економічні принципи (фінансово-податковий, попиту і пропозиції, платоспроможності населення тощо), соціальні принципи (соціальної допомоги, соціальної справедливості, розвитку особистості). Доведено, що Україні можна частково дані принципи застосовувати, при умові їх адаптації до місцевих особливостей.

7. Встановлено, що територіальна організація освіти у розвинених країнах формується за двома основними принципами: ланцюговим, за якого відбувається побудова взаємопов'язаного освітнього ланцюга між закладами освіти від до початкової ланки (дошкільна освіта) до заключної ланки професійної освіти (вищі навчальні заклади); та принципом формування освітніх ядер на до початковому, початковому та середньому освітньому рівнях, водночас заклади вищої освіти не прив'язані до освітніх ядер нижчого рівня, а функціонують відокремлено і самостійно. Обидва напрями розвитку ТО ДШО, сприяють ефективному розвитку людських ресурсів, що дає можливість при удосконаленні ТО ДШО нашої держави брати до уваги найбільш ефективний світовий досвід.

Основні положення розділу опубліковані автором у роботах [65; 66; 67; 68].

Список використаних джерел до Розділу 1.

1. Аврамчикова Н. Т. Теория и методология формирования поляризованного пространства в экономике региона: автореф. на соискание д.э.н. : 08.00.05. Красноярск, 2010. 40 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/teoriya-i-metodologiya-formirovaniya-polyarizovannogo-prostranstva-v-ekonomike-regiona#ixzz3MoA9ujGb>.
2. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. М : Мысль, 1983. 290 с.
3. Беновська Л. Я. Проблеми бюджетного забезпечення освіти в контексті децентралізації управління. *Регіональна економіка*. 2016. No1. С. 121 – 129.
4. Бюджет Онтаріо 2010 URL: <http://www.fin.gov.on.ca/en/budget/ontariobudgets/2010/pdf/ukrainianhi.pdf>;
5. Бюджет Онтаріо 2012 URL: <http://www.fin.gov.on.ca/en/budget/ontariobudgets/2012/pdf/ukrainianhi.pdf>.
6. Бюджетний кодекс України URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran2431#n2431>.
7. Гамаюнов В.Г. Інноваційний потенціал регіональної освітньої системи: управлінський аспект. *Зб. наук. пр.. ДДУУ*. Т.11. Серія «Державне управління». Вип. 115. «Проблеми державного управління розвитком промислового потенціалу регіону». 2010. С. 14-23.
8. Гофрон Б. Головні пріоритети освітньої політики на початку ХХІ ст.. Філософія освіти. Київ : *Майстер-клас*, 2006, №1(3). С. 173-180.
9. Громовий В. Як управляти шкільною освітою? Американський досвід на тлі українських освітніх реалій. *Завуч.*- 2005. № 7. С. 5-11.
10. Данилишин Б.М., Куценко В.І. Культурно-освітня сфера як соціальна база підтримки ринкової трансформації в Україні (питання теорії і практики). Київ, 1999. 122 с.
11. ДБН В.2.2-4-97 Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів URL: http://dbn.co.ua/index/v_22/0-89.

12. ДБН В.2.2-3-97 Будинки та споруди навчальних закладів URL: http://dbn.co.ua/index/v_22/0-89;
13. Демографічний прогноз до 2030 року для Львівської області URL: http://www.ebed.org.ua/sites/expertise.one2action.com/files/repo/lvov_obl_web_ukr_0.pdf.
14. Державні санітарні норми та правила «Влаштування, обладнання, утримання дошкільних навчальних закладів та організації життєдіяльності дітей» URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1370-13>.
15. Державні санітарні правила і норми «Влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0063588-01>.
16. Дошкільна і шкільна освіта Польщі. URL: http://www.migrant.info.pl/pl/edu_ua/przedszkole_i_szkola_ua.
17. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
18. Дошкільна освіта. Чи вистачає дитячих садків в Україні? URL: <http://osvita.ua/home/aktual/6468>.
19. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ, 2006. 456 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-82.html>.
20. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2014/15 навчального року. Статистичний бюлетень. Київ, 2016. 100 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
21. Населення України. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/Saveshow.asp.
22. Закон України «Про дошкільну освіту» : Закон від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
23. Закон України «Про загальну середню освіту» : Закон від 13.05.1999 № 651-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=651-14>.
24. Закон України «Про освіту» : Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
25. Закон України «Про позашкільну освіту» : Закон від 22.06.2000 №

1841-III. URL: http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1841.doc.

26. Запотоцька І. В. Територіальна організація соціальної сфери Черкаської області та основні напрямки її вдосконалення : автореф. дис. ... канд. географ. наук : 11.00.02 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. 20 с.

27. Звіт «Вплив соціально-економічного середовища на результати навчання учнів (вихованців) загальноосвітніх навчальних закладів». URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2017/01/zvit_oputyv_2016.pdf.

28. Іванюк І. В. Норвезька система освіти: структура, принципи, реформи. *Шлях освіти*. 2004. № 2. С. 19–23.

29. Кисіль Н.М. Соціально-культурна сфера : територіальна організація та особливості розвитку (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. канд. економ. наук : 08.10.01. Львів, 2002. 20 с.

30. Кількість населення Львівської області. Статистичний збірник. Львів. 2009. 83 с. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/.

31. Ковталюк А. Фінансування освіти : проблеми та перспективи в об'єднаних територіальних громадах. *Дорожня карта реформ об'єднаних громад на Львівщині*. Львів, 2016. 108 с.

32. Комарова О.А. Освітній потенціал : теоретико-методологічні та практичні аспекти формування. Кіровоград, 2009. 336 с.

33. Країни із найвищим рівнем освіти. URL: <http://www.rate1.com.ua/ua/suspilstvo/2342>.

34. Куклін О. В. Фінансово-економічний механізм освітньої діяльності : аналіз, проблеми, перспективи. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. № 2 (6). 2010. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NvChdieu/2010_2/24-30%20kuklin.pdf.

35. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монографія. Ніжин, 2008. 818 с.

36. Львівщина за роки Радянської влади. Статистичний збірник. Львів, 1982. 339 с.

37. Мельник Н. І. Розвиток дошкільної освіти у США : автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук. :13.00.08. Київ, 2011. 23с. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?.
38. Мельник Н.І. Особливості системи дошкільної освіти США в контексті інтеграції сучасних освітніх систем України в міжнародний освітній простір. *Педагогічна теорія і практика: зб. наук, праць*. Київ, 2010. Вип. 1. С. 192-203.
39. Мельниченко Т. Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації : автореф. дисер. канд. географ. наук : 11.00.02. Київ, 2005. 21 с.
40. Модернізація освіти в Україні. Аналітичний огляд результатів всеукраїнського опитування керівників загальноосвітніх навчальних закладів у 2004 р. Київ, 2004. 32 с.
41. Моштаківа Н. В. Особливості територіальної організації сфери культури Луганської області. URI <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/2829>.
42. Народне господарство Львівської області в 1965 році. Статистичний збірник. Львів, 1966. 282 с.
43. Населення Львівської області. Демографічний щорічник. 2007. Львів, 2008. 117с.
44. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності (ДК 009:2010) Чинний від 01.01.2012 р. URL: <http://bl.biz.ua/wp-content/uploads/2014/12/kved-2014-ukraine.pdf>.
45. Нічні ясла: як у Швеції працює цілодобовий догляд за дітьми. URL: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2013/03/130320_night_nurseries_sweden_yg.shtml?print=1.
46. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>.
47. Норвегія в фактах и цифрах 2010. URL:

- http://www.ssb.no/english/subjects/00/minifakta_en/ru/mf2010-rus-web.pdf.
48. Осадчий І.Г. Основні засади функціонування територіальних освітніх округів у сільській місцевості. *Директор школи, ліцею, гімназії*. № 5-6. 2001. С. 118 – 131. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dsch/texts.html.
49. Освіта Львівщини – 2012. Показники розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти / за ред. М. Брегіна. Львів, 2012. 131 с. URL: <http://www.osvitportal.lviv.ua/upravlinnia-osvity-i-nauky-loda/vydavnycha-diialnist/statystychni-dovidnyky>.
50. Освіта Львівщини – 2014. Статистичні показники розвитку / за ред. О. Небожук. Львів, 2014. 139с.
51. Соловей Т., Галіцина Л. Освіта сільського регіону: теорія і технологія управління розвитком : монографія. Київ : Вид. дім «Шкільний світ», 2005. 260 с.
52. Основні показники розвитку народного господарства і культури. Львівської області / Статистичний збірник. Львів, 1981. 109 с.
53. Основные показатели развития народного хозяйства и культуры Львовской области в 1971 году. Статистический справочник. Львов, 1972. 209 с.
54. Паращенко Л. Фінансування шкільної освіти: більше чи ефективніше. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/264-finansuvannya-shkilnoji-osviti-bilshe-chi-efektivnishe> (дата звернення 23.05.2018).
55. Пастовенський О.В. Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів в умовах регіону (друга половина XX - початок XXI століття) : автореф. дисер. на здобут. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01. Житомир, 2009. 20 с.
56. Пашкевич М.С., Харченко М.О. Модель оптимізації розміщення закладів середньої освіти згідно витратного підходу. *Регіон – 2014: стратегія оптимального розвитку* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. 6 лист. 2014 р. м. Харків : 2014. 371 с.

57. Пісоцька Л.С. Історичний аспект управління розвитком дошкільної освіти в Україні (кінець XIX - поч. XX ст.). *Дошкільна освіта*. 2004. № 3 (5). С. 14-20.
58. Планування і забудова сільських поселень ДБН Б.2.4-1-94. URL: http://uazakon.com/documents/date_b7/pg_gscews/index.htm.
59. Положення про освітній округ. Положення від 27.08.2010 № 777. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF>.
60. Порядок та умови надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Умови від 14.01.2015 № 6. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-%D0%BF>.
61. Програма розвитку освіти м. Львова на період 2008-2012 рр. URL: <http://www.city-adm.lviv.ua/adm/docs/education/38-program>.
62. Санітарний регламент дошкільних навчальних закладів. МОЗ України. Наказ від 24.03.2016 № 234. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16>.
63. Семенов В. Ф. Регіональна економіка : навчальний пос. Київ, 2008. 595 с.
64. Синюра-Ростун Н.Р. Просторові демографічні процеси та їх вплив на територіальну організацію дошкільної та шкільної освіти регіону. *Економіка : проблеми теорії та практики*. 2010. Вип. 262. т. 1. С. 268 – 277.
65. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості дошкільної і шкільної освіти Європи у контексті розвитку територіальної організації закладів освіти Львівської області. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. Економічні науки*. Вип. 32. 2012. Частина III. С. 141 – 145.
66. Синюра-Ростун Н.Р., Гузар У.Є. Інтелектуалізація трудової діяльності як основа розвитку економіки знань. *Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., 10 груд. 2010 р. Маріуполь : МДУ, 2010. С. 246 – 247.
67. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальна організація дошкільної та

- шкільної освіти: регіональний аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів, 2016. Вип. 3(119). С. 144 – 148.
68. Соціальний розвиток Львівської області. Частина 1. Статистичний збірник. Львів, 1991. 190 с.;
69. Стецький В. В. Освітній комплекс Львівської області : соціально-економіко-географічні дослідження. Львів, 1998. 114 с.
70. Сторонянська І. З., Беневська Л. Я. Бюджетне забезпечення сфери освіти в територіальних громадах Карпатського регіону: виклики сучасних реформ. *Фінанси України*. 2017. № 7. С. 7-24.
71. Територіальна організація в Україні як наукова проблема: регіонально-історичний та політико-адміністративний виміри. Київ, 2008. 160 с.
72. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: навчальний посібник. Одеса : 2001. С. 526-551.
73. Флінта Н.І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області) 2005 рік : автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.00.02. Чернівці, 2005. 20 с.
74. Харченко М. О. Формування оптимальної територіальної організації закладів загальної середньої освіти регіонів України : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.05. Дніпропетровськ, 2016. 21 с.
75. Шевчук Л.Т. Методи дослідження територіально-структурних процесів в регіоні. *Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах*. Львів, 2009. Вип. 5 (79). 484 с.
76. Can Disadvantaged Kids Ever Catch up with Better-Off Peers? URL: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/05/06/000112742_20130506160255/Rendered/PDF/770860REVISED000PUBLIC00E2P0Jamaica.pdf.
77. CESCR General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13). URL: <http://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf>.

78. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5785249/EC-01-14-484-EN.PDF/cbdf1804-a139-43a9-b8f1-ca5223eea2a1> (дата звернення: 23.05.18).
79. Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe. The Education System in Austria 2008/09. URL: <https://estudandoeducacao.files.wordpress.com/2011/05/c3a1ustria.pdf>.
80. Eurybase. The Information Database on Education Systems in Europe. The Education System in France. URL: <https://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Sozialwissenschaften/BF/Lehre/Materialien/Weitere/Eurybase.France.07-08.pdf>.
81. Facts about education in Norway 2014 : key figures 2012. URL: https://www.ssb.no/en/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/162224?_ts=1446e2e4128.
82. Facts about education in Norway 2015 – key figures 2013. URL: <http://www.ssb.no/english/subjects/04/02/facts/facts2012.pdf>.
83. Harry A. Patrinos The Six A's of Quality Education. URL: <http://blogs.worldbank.org/education/six-s-quality-education>;
84. International Standard Classification of Education ISCED 2011. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>.
85. Jak założyć zespół wychowania przedszkolnego lub punkt przedszkolny? URL: http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=466.
86. Jak założyć punkt przedszkolny? URL: <http://rozmowywtoku.tvn.pl/informacje/jak-zalozyc-punkt-przedszkolny,41335,1.htm>.
87. Japan statistical yearbook 2015. URL: <http://www.stat.go.jp/english/data/nenkan/index.htm>.
88. Kena, G., Musu-Gillette, L., Robinson, J., Wang, X., Rathbun, A., Zhang, J., Wilkinson-Flicker, S., Barmer, A., and Dunlop Velez, E. (2015). The

Condition of Education 2015 (NCES 2015-144). U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Washington, DC. URL: <http://nces.ed.gov/pubsearch>.

89. Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving. URL: <http://bookshop.europa.eu/en/study-on-the-effective-use-of-early-childhood-education-and-care-ecec-in-preventing-early-school-leaving-esl--pbNC0414353/>.

90. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5785249/EC-01-14-484-EN.PDF/cbdf1804-a139-43a9-b8f1-ca5223eea2a1>.

91. Key Data on Education in Europe 2012, OECD (2015), Education at a Glance 2015: OECD Indicators, OECD. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2015-en>.

92. Paul Gertler, James Heckman, Rodrigo Pinto, Arianna Zanolini, Christel Vermeerch, Susan Walker, Susan M. Chang, Sally Grantham-McGregor Labor Market Returns to Early Childhood Stimulation: a 20-year Followup to an Experimental Intervention in Jamaica. URL: <http://www.irle.berkeley.edu/workingpapers/142-13.pdf>.

93. OECD (2015), Education at a Glance 2015: OECD Indicators, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2015-en>.

94. Organisation of the education system in the Netherlands 2008/09. URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php.

95. Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012. Warszawa, 2012. 476 p. URL: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_3430_PLK_HTML.htm.

96. State preschool yearbook. The National Institute for Early Education Research Supported by The Pew Charitable Trusts. URL: <http://nieer.org/yearbook>.

97. State preschool yearbook. Growing Disparities in Enrollment, Investments, and Quality: 2002-2017. URL: <http://nieer.org/state-preschool-yearbooks/yearbook2017>.

98. Statistical Yearbook of Norway 2010. URL: http://www.ssb.no/utgrs_en/tab-2010-04-28-04-en.html.
99. Statistical Yearbook of Norway 2012. URL: <https://www.ssb.no/en/befolkning/artikler-og-publikasjoner/statistical-yearbook-of-norway-2012>.
100. Statistical Yearbook of Norway 2013. URL: <http://www.ssb.no/english/yearbook/tab/tab-161.html>.
101. Statistics Norway. URL: http://www.ssb.no/barnehager_en/tab-2010-06-15-04-en.html.
102. Statistics Norway. Children in kindergartens. Final figures, 2011. URL: <http://www.ssb.no/english/yearbook/tab/tab-161.html>.
103. The Condition of Education 2012. National Center for Education Statistics. URL: <http://nces.ed.gov/pubsearch>.
104. Advance Release of Selected 2012. Digest Tables. URL: http://nces.ed.gov/programs/digest/2012menu_tables.asp.
105. The development of education in Japan 2005 – 2008. National report of Japan by Ministry of education, Culture, Sports, Science and Technology. 2008. URL: http://www.ibe.unesco.org/National_Reports/ICE_2008/japan_NR08.pdf.
106. The Education System in Norway 2007/08. URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php.
107. The learning curve. Education and skills for life. Report. 2014. URL: <http://www.usw.com.ua/>.
108. <http://lv.ukrstat.gov.ua/>.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Матеріально-технічне забезпечення закладів дошкільної і шкільної освіти: соціально-економічні проблеми і завдання

Освіта у ХХІ ст. є визначальним фактором розвитку економіки та суспільства в цілому, а завданням територіальної організації закладів освіти на цьому етапі є забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Одним із важливих елементів економічної ефективності функціонування закладів освіти є стан їх матеріально-технічного забезпечення. На жаль, недостатні обсяги фінансування закладів освіти не дозволяють створити належне матеріально-технічне забезпечення для отримання якісної освіти для усіх учнів регіону. Для визначення глибини проблеми проаналізуємо особливості матеріально-технічного забезпечення закладів освіти регіону.

Матеріально-технічне та допоміжне (комунікації, транспортні артерії) забезпечення є частиною інфраструктурного забезпечення сфери освіти. Структуру матеріально-технічної бази загальноосвітніх шкіл умовно поділяють на пасивні та активні елементи. До пасивних належать: навчальні, навчально-виробничі (навчальні майстерні, теплиці, цехи тощо), культурно-побутові (їдальні, спальні та спортивні приміщення тощо), господарські приміщення (котельні, склади тощо). До активної групи належать: навчальне (прилади, апаратура, технічні засоби навчання тощо) та навчально-виробниче устаткування (верстати, машини, трактори та інший реманент), господарське обладнання [27].

Згідно закону України «Про загальну середню освіту» матеріально-технічна база загальноосвітніх закладів включає будівлі, споруди, землю,

комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші цінності. Майно загальноосвітніх закладів освіти належить їм на правах, визначених законодавством України [23].

Оцінка матеріально-технічного забезпечення навчального закладу включає: загальний стан будівель, приміщень, споруд навчального закладу, наявність спеціалізованих навчальних кабінетів, майстерень, лабораторій, спортзалів та стан їх матеріально-технічного забезпечення, забезпеченість комп'ютерною технікою, наявність бібліотечного фонду та ефективність його використання [67].

Згідно з офіційним визначенням [45] матеріально-технічну базу загальноосвітнього закладу освіти складають: будівлі, споруди, землі, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло, інші матеріальні цінності, вартість яких відображено у балансі. Майно належить їм на правах, визначених законодавством України, на жаль норма не виконується, оскільки права закладам освіти не делеговані [78, С. 11].

Сьогодні, залишається актуальною проблема недостатнього матеріально-технічного забезпечення для закладів освіти (за оцінкою їхніх керівників) [42], що здійснює деструктивний вплив на якість освіти, стан здоров'я школярів, а також знижує економічну ефективність та збільшує непрямі витрати на освіту.

Законодавчими та нормативними документами (будівельні та санітарні норми) [4; 5; 10] на державному рівні встановлено чіткі вимоги до стану приміщень, у яких проводяться заняття.

Приміщення ЗЗСО повинні відповідати встановленим нормативам щодо площі, освітлення, температурного режиму, а також розміщуватися у спеціально побудованих будівлях. У Львівській області 906 (65%) ЗЗСО розташовані у типових приміщеннях, у той час як 501 (35%) ЗЗСО здійснює свою діяльність у пристосованих приміщеннях [57] (Додаток В рис. 1.). Найвища частка закладів, які здійснюють свою діяльність у

пристосованих приміщеннях (більше 50% ЗЗСО які функціонують у межах адміністративної одиниці) знаходиться у Жидачівському, Кам'янка-Буському, Пустомитівському, Турківському, Яворівському районах та м. Стрию. Натомість учні лише трьох адміністративних районів (Бродівського, Буського, Перемишлянського) та містах Борислав, Трускавець, Червоноград та Моршин мають змогу навчатися у ЗЗСО, що розташовані у спеціально побудованих для навчальних цілей приміщеннях.

Для усіх закладів освіти встановлені нормативи забезпечення площами класних кімнат у розрахунку на одного учня. Згідно ДБН В.2.2-3-97 [4] площа класних кімнат повинна становити не менше $2,4 \text{ м}^2$ / учня, лабораторій – $2,8 \text{ м}^2$ / учня. В усіх районах області площі класних кімнат відповідають нормативно встановленим, а у таких районах як Золочівський, Дрогобицький та Перемишлянський перевищують показник у 2,5 рази (рис. 2.1.).

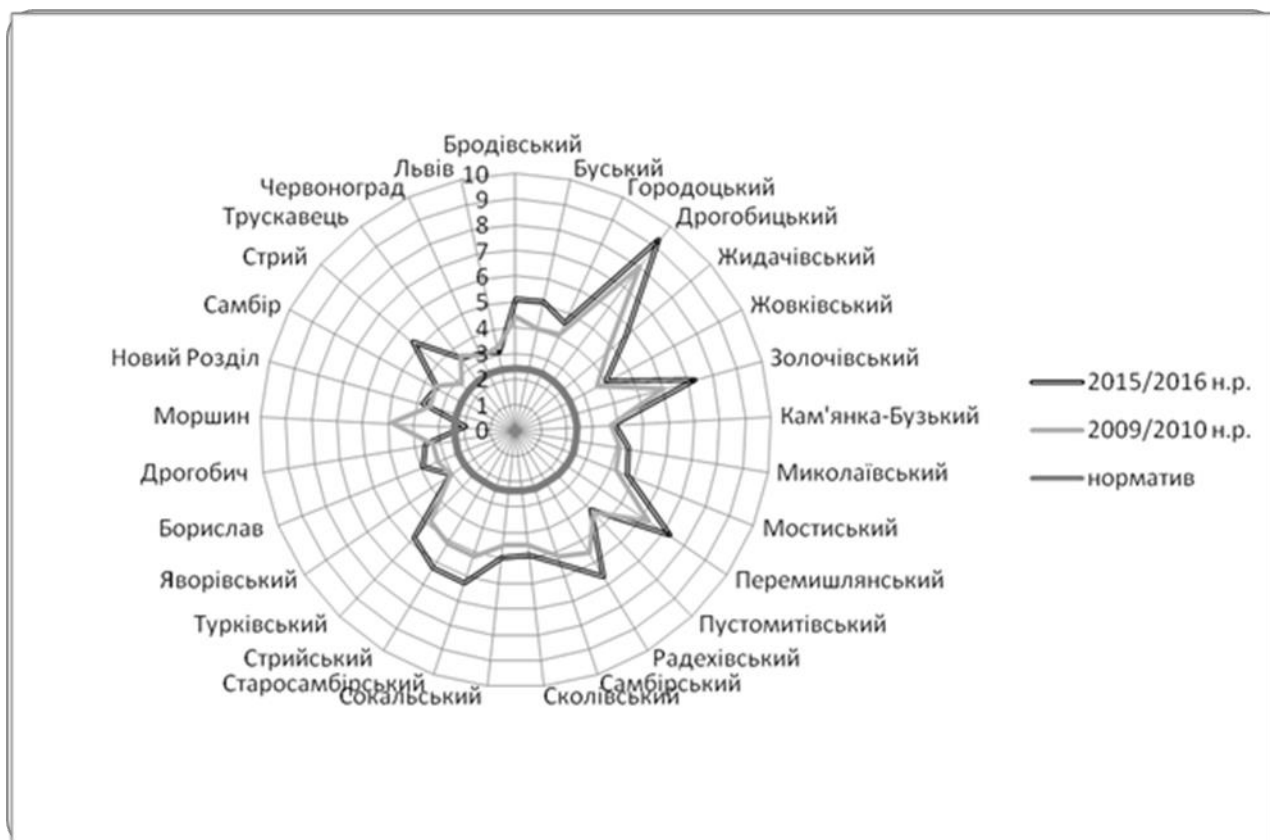

Рис. 2.1. Забезпеченість площами класних кімнат мережі ЗЗСО області, $\text{м}^2/\text{учня}^*$

*Джерело: складено автором за даними: 7.

Наявність надлишкових приміщень у навчальних закладах можна використовувати для отримання додаткового фінансового доходу від оренди цих приміщень, а завданням органів влади на регіональному та державному рівні стає стимулювання конкурентних відносин у цій сфері. У ЗЗСО регіону в оренду здавалось біля 1 % (у 2009/2010 н. р.) приміщень, до 2015/16 н. р. ситуація суттєво не змінилася і частка зданих в оренду приміщень зросла до 1,3%. Найбільш активними у питанні здачі в оренду приміщень є міста обласного підпорядкування, а також Бродівський, Миколаївський та Сколівський райони. Однак і тут частка зданих в оренду приміщень не перевищує 4% (Додаток В рис. 2).

Необхідною умовою функціонування закладу освіти є можливість забезпечити належний температурний режим приміщень у холодний період, для цього передбачені системи опалення. Найпоширенішими системами опалення у закладах регіону є власні котельні, централізоване теплопостачання та пічне опалення. Перевагою може стати використання альтернативних джерел енергії, однак у нашому регіоні вони використовуються лише у поодиноких закладах, що пов'язано з високою вартістю встановлення такого обладнання.

Рівень забезпечення власними котельнями або використання послуг центрального опалення має позитивну динаміку (показник зріс від 51,2 % у 2009/10 н. р. до 73,13 % у 2015/16 н. р. (Додаток В рис. 3., рис. 4.). Централізованим теплопостачанням забезпечена більшість навчальних закладів у містах, натомість у сільській місцевості частка закладів, які використовують пічне опалення залишається значною – 27 %, а такий тип опалення не завжди здатний забезпечити належний мікроклімат приміщень.

Близько 50 % закладів освіти області користуються власними котельнями, однак наявний рівень забезпечення є недостатнім, про що

свідчить потреба у будівництві ще 45 котелень. Найбільша потреба у будівництві нових котелень у Самбірському районі – 10 установок, Стрийському – 7, Сокальському – 4, м. Львові – 5. Окрім того, тривалий період експлуатації котелень вимагає проведення капітального ремонту, якого наразі потребують 42 установки (5 % від загальної кількості функціонуючих). Найбільше котелень, які потребують капітального ремонту у Жидачівському районі – 22 %, Миколаївському – 21 % та Радехівському – 14 % районах. За іншими даними [51] потрібно замінити тепломеханічне обладнання 200 котелень, оскільки воно відпрацювало нормативний термін експлуатації. Ще 23 котельні, які належать закладам освіти, досі перебувають у підвальних приміщеннях, з них у Львові – 11, в районах області – 10, у закладах освіти міст обласного підпорядкування – 2. В абсолютній більшості цих котелень експлуатується застаріле технологічне обладнання, що може становити небезпеку для життя та здоров'я учнів та вимагає більше фінансових ресурсів для забезпечення належного рівня функціонування. Видатки установ освіти на потреби опалення становлять більше 70 % видатків на енергоносії, що робить їх утримання економічно обтяжливим, особливо в умовах постійного зростання вартості енергоносіїв. Загалом освітній бюджет Львівщини характеризується як енергозатратний, а витрати на енергоносії займають друге місце після витрат на оплату праці [39, С. 14 - 15]. Переважна більшість сільських шкіл потребує термомодернізації та термореновації, вимагає впровадження інноваційних проектів, що спрямовуватимуться на економію енергії та матимуть чітке економічне підґрунтя [79].

Недостатнім залишається оснащення мережі ЗЗСО водопостачанням та каналізацією, хоча у цьому питанні за останні роки спостерігаються позитивні тенденції. Якщо у 2009/10 н. р. лише 62 % закладів освіти були обладнані водогоном, у тому числі лише 22,2% мали гарячу воду, то станом на 2015/16 н. р. 82,5 % навчальних закладів були обладнані водогоном, 37,5 % – гарячим водопостачанням (рис. 2.2.).

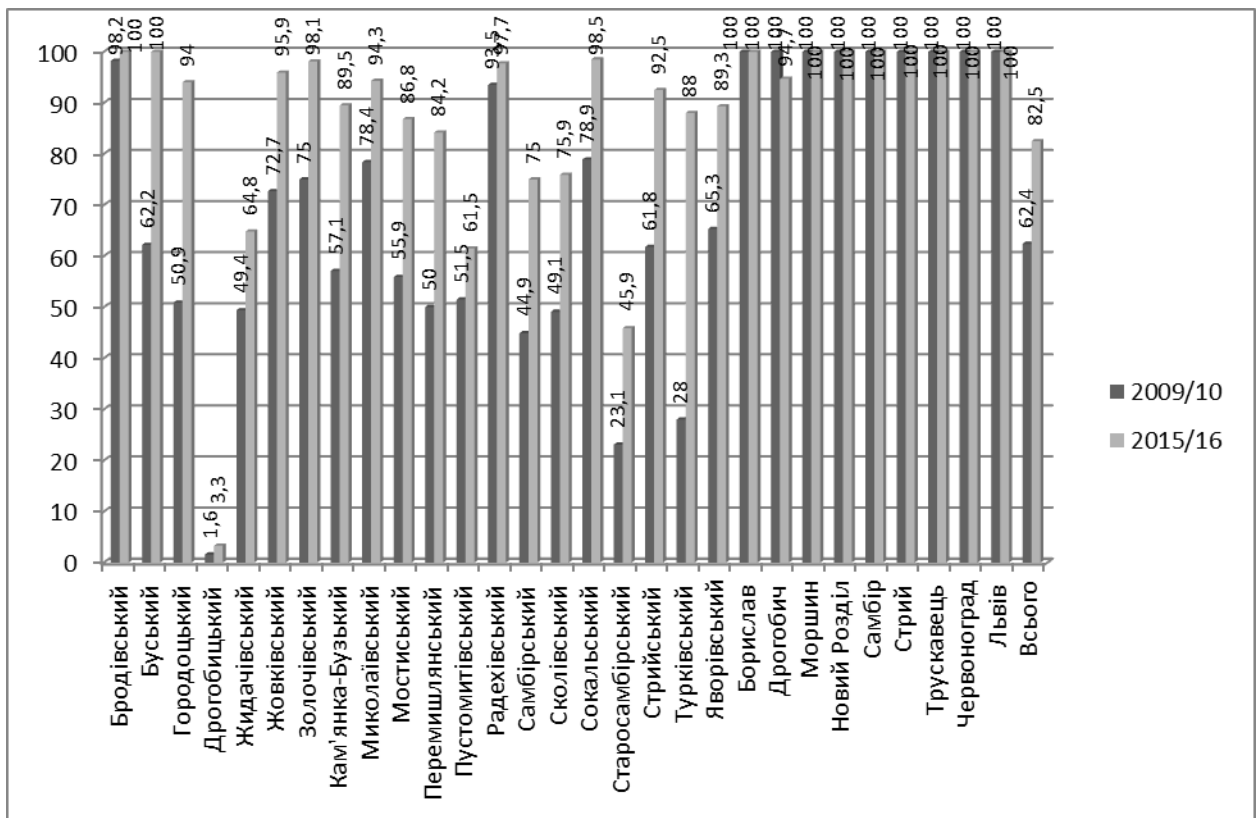

Рис. 2.2. Рівень обладнання мережі ЗЗСО водою, %*

*Джерело: складено та розраховано автором за даними: 7.

Значно сильнішою є диференціація у забезпеченості водопостачанням закладів освіти у розрізі міських та сільських населених пунктів. Якщо у міських поселеннях коефіцієнт забезпеченості закладів освіти водопостачанням майже в усіх адміністративних одиницях дорівнює або наближається до 1, то у сільській місцевості ситуація є значно гіршою (Додаток В рис. 5.), щодо гарячого водопостачання, то тут суттєві прогалини характерні як для міських, так і для сільських шкіл (Додаток В рис. 6.).

Окремою проблемою постає облаштування туалетів у приміщеннях навчальних закладів. Станом на 2008 р. у понад 700 ЗЗСО функціонували надвірні вбиральні, у 2012 р. їх кількість зменшилась до 503, що однак становило 35 % від загальної кількості ЗЗСО. Станом на 2015/16 н. р. ще 16,5% шкіл регіону потребували облаштування внутрішніх вбиралень, а коефіцієнт каналізованості мережі ЗЗСО регіону становив – 0,86, у міських поселеннях – 0,98, у сільських – 0,82. Найбільш проблемними

продовжують залишатися райони Старосамбірський, Сколівський, Самбірський (Додаток В рис. 7.).

Поряд із забезпеченням необхідних санітарно-гігієнічних норм у закладах освіти, виховання здорового молодого покоління потребує організації належного рухового та харчового режиму, що вимагає від органів управління забезпечення мережі ЗЗСО фізкультурними залами (в ідеалі і басейнами) з належним спортивним інвентарем, а також їдальнями або буфетами з гарячим харчуванням. Це питання набирає особливої актуальності у зв'язку із зниження загального рівня здоров'я школярів [73].

Недостатній рівень забезпечення загальноосвітніх закладів освіти фізкультурними залами робить неможливим забезпечити належний руховий режим залежно до вікових вимог. В межах області (станом на 01.07.2013 р.) лише 42,8 % ЗЗСО мали спортивну залу, у межах 15 адміністративних районів цей показник не досягав і 50% (Додаток В рис. 8.). У 2015/16 н. р. ситуація дещо покращилася, однак коефіцієнт забезпеченості спортивними залами досяг лише 0,53, найгіршою ситуація продовжує залишатися у Перемишлянському, Сколівському, Старосамбірському районах, де спортивні зали наявні менше як у третини закладів (рис.2.3.).

Відсутність спеціальних приміщень для заняття фізичною культурою, змушує проводити їх у пристосованих приміщеннях, у теплий період – на свіжому повітрі, або не проводити взагалі. Якщо розглянути у територіальному розрізі «місто-село» станом на 2015/16 н. р., то більшість міських ЗЗСО мають облаштовані фізкультурні зали – це близько 91%

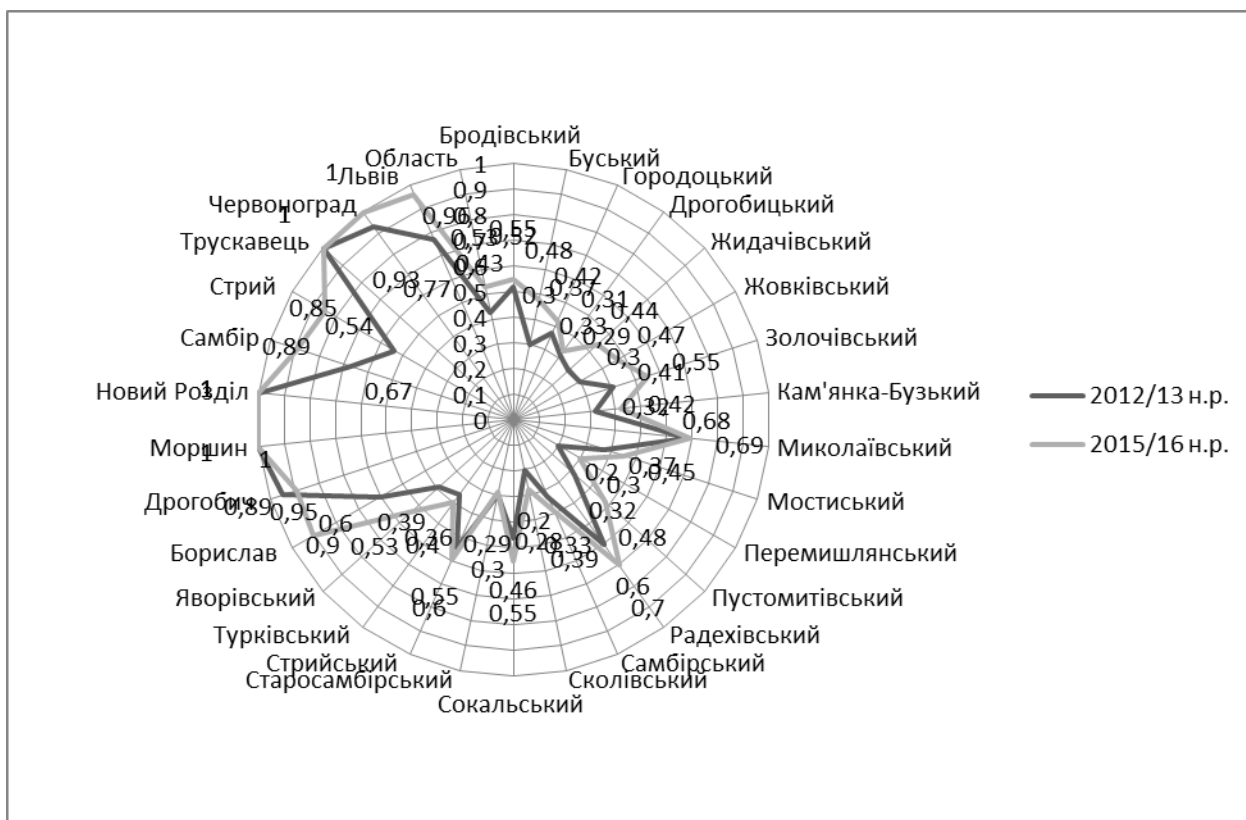

Рис. 2.3. Стан забезпеченості мережі ЗЗСО спортивними залами*

*Джерело: складено автором за даними: 40, с. 66; 41; 7.

навчальних закладів, найбільш проблемними залишаються серед міських поселень ЗЗСО у Сколівському, Старосамбірському, Жидачівському, Мостиському районах, де рівень забезпеченості фізкультурними залами складає менше 70 % [64]. У сільському регіоні рівень забезпеченості ЗЗСО фізкультурними залами становить лише 41 %, а у таких районах як Перемишлянському, Сколівському, Старосамбірському – менше 30 % (Додаток В рис. 9., рис. 10.) (згідно нормативів, для кожної школи необхідно облаштувати спортивний зал та відкритий спортивний майданчик із спортивним інвентарем).

Не менш важливим для підтримання здорового способу життя учнів є створення умов для організації раціонального гарячого харчування при закладі освіти. Станом на 2015/16 н. р. 97% ЗЗСО у містах та 76% ЗЗСО у сільських поселеннях були забезпечені їдальнею або буфетом з гарячим харчуванням (рис. 2.4.).

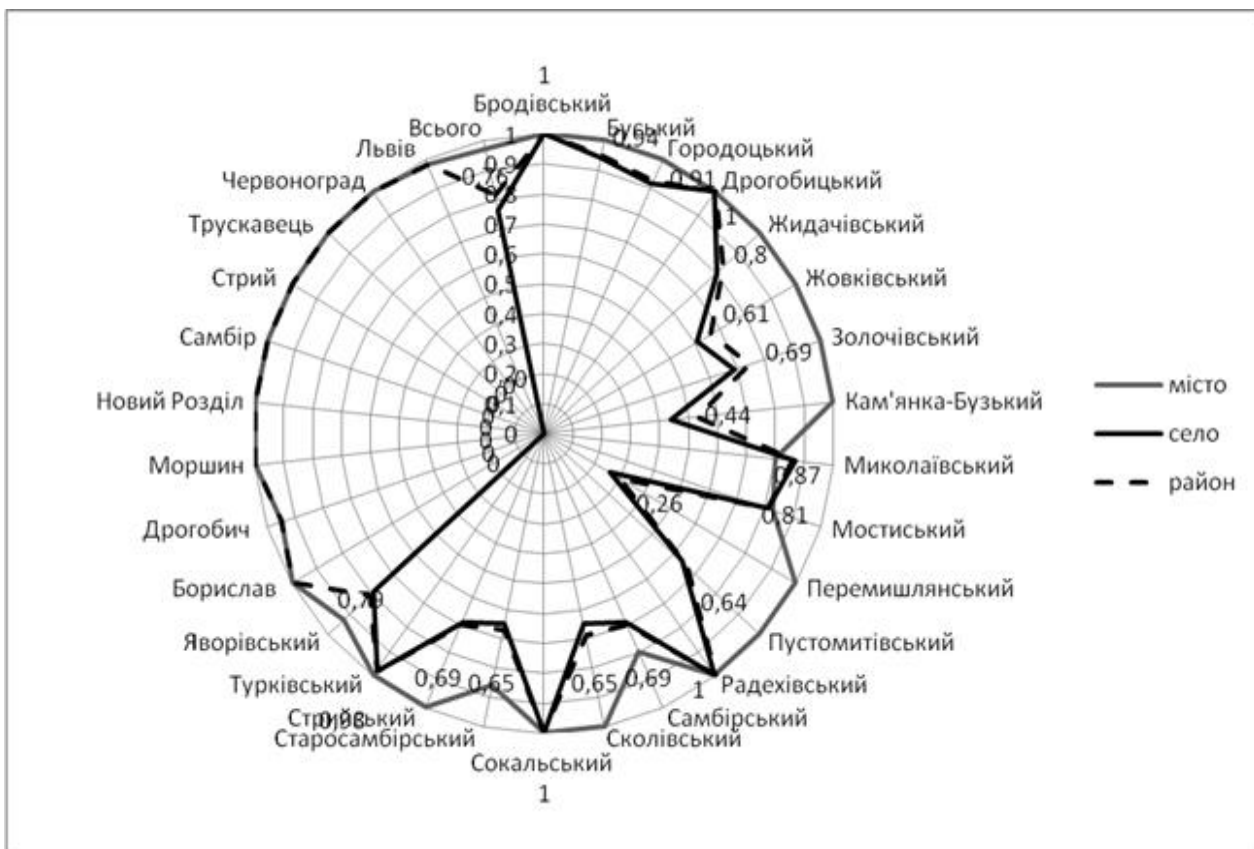

Рис. 2.4. Забезпеченість загальноосвітніх закладів середньої освіти їдальнями або буфетом з гарячим харчуванням у 2015/16 н. р.*

*Джерело: складено автором за даними: 7.

Такі показники не є оптимальними, однак помітне значне їх зростання порівняно з 2011/12 н. р., коли лише 70 % ЗЗСО області мали їдальню або буфет з гарячим харчуванням, у розрізі адміністративних районів гаряче харчування доступне далеко не усім учням. Шкільними їдальнями було забезпечено серед ЗЗСО I-III ступенів – 576 (98%), ЗЗСО I-II ступенів – 358 (71%), ЗЗСО I ступеня – 57 [41]. Окрім наявності шкільної їдальні або буфету, необхідно організувати раціональне харчування, що не видається можливим у наявних обсягах фінансування цієї статті видатків. Необхідні обсяги фінансування організації харчування дотримуються на рівні 85 %, що не дозволяє виконувати натуральні норми та організувати належну якість та доступність харчування для усіх учнів (охоплено харчуванням 88,1 % учнів 1 – 11 класів) регіону. В силу соціально-економічної ситуації, що склалася у

регіоні, далеко не усі батьки мають можливість власним коштом забезпечити дітей гарячими обідами, що негативно відображається на здоров'ї підростаючого покоління, тому на нашу думку, забезпечення харчуванням учнів молодшої та середньої школи є необхідною статтею витрат, яку в сучасних умовах повинні забезпечити місцеві бюджети.

Важливою передумовою ефективного розвитку освіти та реформування освітньої галузі є створення умов для профільного навчання учнів. Профільне навчання спрямоване на формування єдиної життєвої, світоглядної, наукової, культурної та професійної компетентності учнів.

На жаль, забезпечити рівні умови для здобуття профільного навчання в умовах регіону неможливо, оскільки лише 7 % ЗЗСО області забезпечені сучасними кабінетами фізики та хімії, 5,6 % кабінетами біології. У семи районах області жоден ЗЗСО не оснащений сучасними кабінетами для профільного навчання. Лише у Жидачівському районі біля 50 % ЗЗСО мають сучасні кабінети фізики, у Яворівському та Пустомитівському районах – біля 20 %.

Особливо важливим для якісного навчання є вивчення дисциплін природничого циклу у спеціалізованих навчальних кабінетах, належним чином облаштованих. У 2009/10 н. р. не усі школи області мали у наявності кабінети фізики, хімії, біології, інформатики, лише 54 % ЗЗСО II-III ступенів були забезпечені кабінетами фізики, 52 % кабінетами хімії, 44 % кабінетами біології та 51 % кабінетами інформатики. Станом на 2015/16 н. р. збільшення рівня забезпечення спеціалізованими навчальними кабінетами відбулося лише з інформатики, що до забезпечення навчальними кабінетами з інших дисциплін, позитивної динаміки не спостерігалось (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Рівень забезпечення ЗЗСО I-III ступеня спеціалізованими
навчальними кабінетами.*

Райони	Фізики, %		Хімії, %		Біології, %		Інформатики, %	
	2009/10 н.р.	2015/ 16 н.р.	2009/10 н.р.	2015/ 16 н.р.	2009/10 н.р.	2015/ 16 н.р.	2009/10 н.р.	2015/ 16 н.р.
Бродівський	58,93	56,6	44,64	41,51	42,86	49,06	33,93	52,83
Буський	42,22	47,62	31,11	38,1	44,44	45,24	48,89	61,9
Городоцький	52,83	50	39,62	30	37,74	36	45,28	56
Дрогобицький	45,16	45,9	35,48	39,34	27,42	31,15	38,71	39,34
Жидачівський	49,37	47,89	37,97	40,85	35,44	32,39	30,38	46,48
Жовківський	50,65	45,95	36,36	41,89	51,95	28,38	53,25	54,05
Золочівський	55,36	56,6	42,86	41,51	44,64	49,06	64,29	73,58
Кам'янка-Буський	40,48	39,47	35,71	34,21	28,57	26,32	64,29	78,95
Миколаївський	59,46	60	54,05	48,57	37,84	37,14	67,57	77,14
Мостиський	47,46	35,85	27,12	28,3	35,59	33,96	47,46	50,94
Перемишлянський	45	45,61	23,33	24,56	43,33	49,12	30	33,33
Пустомитівський	20,59	21,54	20,59	26,15	16,18	18,46	44,12	46,15
Радехівський	71,74	72,09	54,35	48,84	58,7	69,77	60,87	55,81
Самбірський	50,72	50	33,33	35,94	46,38	43,75	43,48	50
Сколівський	47,27	46,3	27,27	24,07	41,82	38,89	43,64	51,85
Сокальський	50,7	53,73	36,62	31,34	39,44	43,28	43,66	52,24
Старосамбірський	50,55	50,59	26,37	27,06	34,07	42,35	20,88	38,82
Стрийський	56,36	56,6	40	41,51	43,64	43,4	40	52,83
Турківський	50	12	26	4	34	6	52	68
Яворівський	45,33	44	38,67	37,33	49,33	45,33	64	69,33
Борислав	90	90	80	90	50	60	70	100
Дрогобич	89,47	89,47	89,47	84,21	78,95	78,95	89,47	89,47
Моршин	100	100	100	100	100	100	100	100
Новий Розділ	83,33	100	83,33	100	83,33	100	83,33	100
Самбір	77,78	88,89	77,78	77,78	66,67	66,67	77,78	77,78
Стрий	84,62	84,62	84,62	84,62	84,62	84,62	84,62	100
Трускавець	100	100	100	100	100	100	100	100
Червоноград	93,33	93,33	93,33	93,33	93,33	93,33	93,33	100
Львів	80,3	84,75	76,52	82,2	71,21	77,97	84,85	94,07
Всього по області	54,03	52,4	41,51	41,24	44,63	44,16	51,13	59,81

*Джерело: складено та розраховано автором за даними: 7; 8.

У територіальному розрізі місто-село спостерігається суттєва

диференціація у можливостях навчання учнів у спеціалізованих кабінетах. Наприклад, рівень забезпеченості кабінетами фізики у містах – 84,5%, у сільській місцевості – 42,5%, хімії – 82% та 28,6% відповідно, біології – 76,9% та 34% відповідно, інформатики – 93,7% та 49,3% відповідно (Додаток В рис. 11., рис. 12., рис. 13., рис. 14.).

Як бачимо, матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів є незадовільним, що викликане низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, основними з яких є недостатні рівні фінансування та мало комплектність сільських шкіл. Забезпечення якісного матеріально-технічного стану усіх закладів освіти регіону процес надзвичайно фінансово витратний і не доцільний зважаючи на постійне скорочення учнівського контингенту у регіоні та збільшення кількості малокомплектних шкіл. Дієвим інструментом у вирішенні даної проблеми повинно стати створення мережі опорних навчальних закладів. Головними завданнями опорного закладу є концентрація та ефективне використання наявних ресурсів, їхнє спрямування на задоволення освітніх потреб учнів. Саме опорні школи повинні стати центрами якісного та доступного навчання, зокрема і профільного вивчення предметів. Відповідно на профілізацію опорних навчальних закладів та оснащення профільних кабінетів держава виділяє додаткове фінансування. Однак кошти, що надійшли в опорні навчальні заклади скеровувалися на більш нагальні потреби, зокрема на ремонтні роботи (ремонт даху) та утеплення фасаду, облаштування пришкольної території, тобто ті статті видатків, які не фінансувалися у попередні періоди. Фінансування було виділено на чотири заклади, окрім Турківського НВК [30]. У 2018 р. на розвиток інфраструктури закладів освіти в обласному бюджеті передбачено 25 млн. грн., по м. Львову – 5 млн. грн. на обладнання кабінетів хімії, фізики і біології та 3,2 млн. грн. – на придбання обладнання для освіти [29; 6]. Відтак, забезпечення опорних навчальних закладів належним матеріальним забезпеченням є процесом

тривалим, що потребує належних обсягів фінансування.

Одним із пріоритетних та необхідних напрямів удосконалення матеріального забезпечення мережі ЗЗСО є комп'ютеризація освітнього процесу та впровадження нових інформаційних технологій. Ще у 1987 р. американський учений Г. М. Клейман назвав школи, які застосовують такі технології в освітньому процесі, школами майбутнього [33]. Удосконалення територіальної організації ЗЗСО області вимагає створення відкритого освітнього середовища та створення «мереж знань» шляхом розбудови інформаційної інфраструктури. Це вимагає наявності у кожному освітньому закладі певної сукупності засобів зі створення, збереження й опрацювання інформації, об'єднаних у комп'ютерні і комунікаційні мережі. Комп'ютерна техніка стає обов'язковим елементом матеріально-технічної бази сучасної школи, а розвиток новітніх інформаційних і комунікаційних технологій вимагає постійного поповнення та якісного вдосконалення цієї бази [75].

Заклади освіти з кожним днем вимагають все більш активного використання інформаційних і комунікаційних технологій в навчально-виховній, управлінській та фінансовій діяльності. Для оцінки рівня інформатизації мережі ЗЗСО використовують такі показники як стан і рівень комп'ютеризації [2]. При цьому під станом комп'ютеризації розуміється наявність або відсутність у закладі освіти комп'ютерів для використання учнями в навчальному процесі. Для оцінки стану комп'ютеризації використовують кількісний показник оснащеності закладів освіти комп'ютерними класами. Під рівнем комп'ютеризації розуміють забезпеченість учнів комп'ютерними ресурсами, а для оцінки використовують кількість учнів на один комп'ютер. Окрім того, на нашу думку, для оцінки стану комп'ютеризації доцільно використовувати такі показники, як кількість комп'ютерів у закладах та напрями їх використання, підключення закладів до мережі Інтернет, а для оцінки рівня комп'ютеризації – кількість місць за комп'ютером, що характеризує

якісну сторону навчального процесу, оскільки наявність комп'ютерного класу у закладі освіти не завжди свідчить про можливість рівного доступу до навчальної техніки для усіх учнів.

Найвищі рівні забезпечення комп'ютерними класами, інтерактивними комп'ютерними комплексами та комп'ютерними програмними засобами навчання ЗЗСО у містах та містах обласного підпорядкування, де кожен заклад має принаймні по одному комп'ютерному класу.

Рівень забезпечення закладів освіти області комп'ютерною технікою та доступом до мережі Інтернет залишається недостатнім. В середньому по області на один комп'ютер припадав 21 учень (станом на 2012 р.) (Додаток В рис. 15), станом на 2015/16 н. р. ситуація суттєво не покращилася, на одне робоче місце за комп'ютером в області припадало 24 учні (Додаток В. рис 16) на один комп'ютер, що використовується для навчання – 20,4 учні. Водночас, оптимальним вважається кількісне співвідношення не більше 14 учнів на один комп'ютер, найближче до цього показника Золочівський, Радехівський та Турківський райони. Найгіршою, ситуація продовжує залишатися у Яворівському, Пустомитівському, Кам'янка-Бузькому та Городоцькому районах – більше 20 учнів на один комп'ютер, що використовується для навчання (рис. 2.5.).

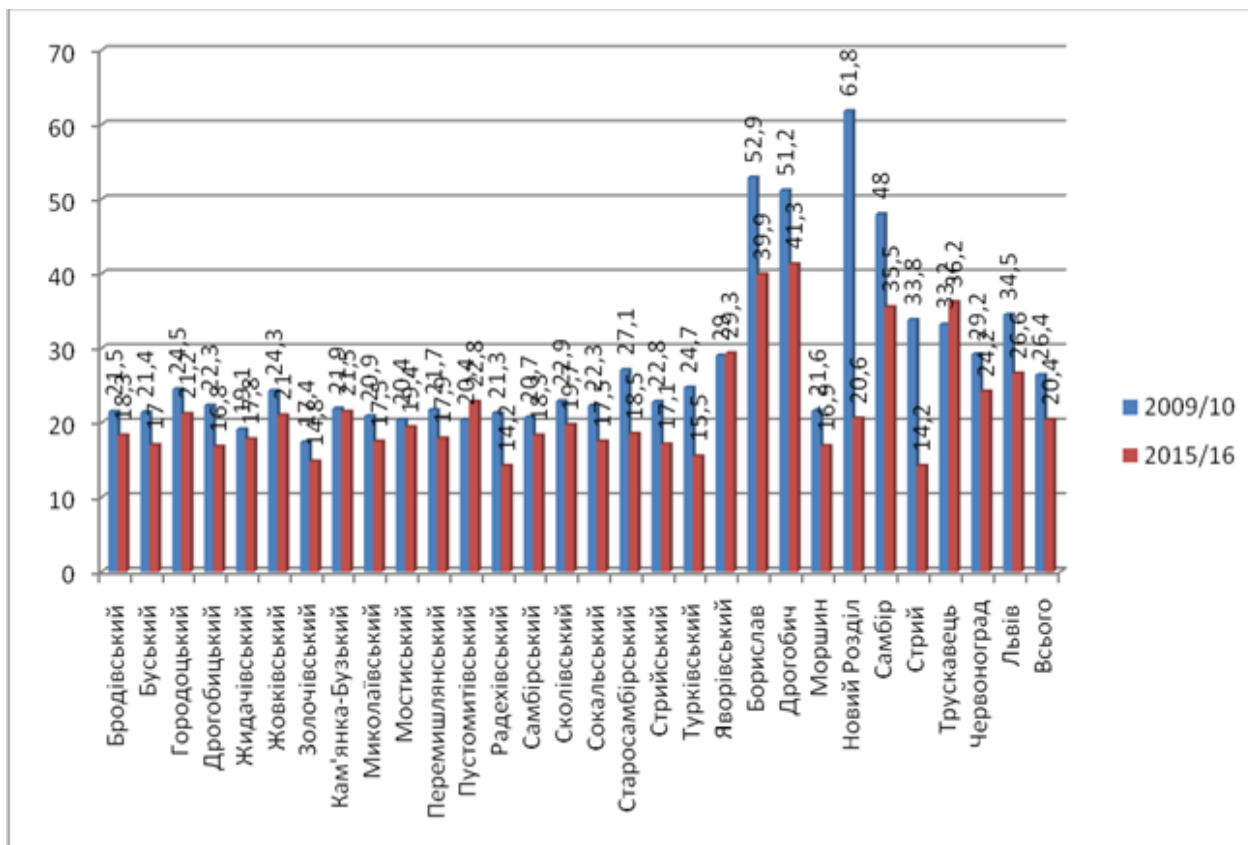

Рис.2.5. Кількість учнів на 1 комп'ютер, що використовується для навчання у розрізі адміністративних одиниць*

*Джерело: складено автором за даними: 7; 8.

Станом на 2017 р. рівень забезпечення комп'ютерною технікою мережі ЗЗСО залишається незадовільним, що не дозволяє організувати навчання на належному якісному рівні. Комп'ютерною технікою забезпечено 87 % ЗЗСО (586 ЗОШ I-III ст. – 100 %, 476 ЗОШ I-II ступенів – 95,2 %, 100 ЗОШ I ступеню – 40 %). Однак рівень забезпечення мережі ЗЗСО комп'ютерною технікою не є об'єктивним показником, оскільки більшість техніки поставлена ще 10-15 років тому та потребує постійного оновлення (Додаток В рис. 17.) [41].

Одночасно, у регіоні існують суттєві розбіжності у рівнях забезпечення комп'ютерною технікою та доступом до мережі Інтернет між сільськими та міськими ЗЗСО, що посилює нерівності у доступі до якісної освіти. Наприклад, кількість учнів, що припадає на один комп'ютер, який використовується для навчання у містах складає 26 осіб,

у сільській місцевості – 16,9 (Додаток В рис. 18.), кількість учнів, що припадають на одне робоче місце за комп'ютером у сільській місцевості становить 18,1, у містах – 30,3. Натомість, рівень підключення до мережі Інтернет серед сільських шкіл досягає лише 49%, тоді як у містах – 97% (Додаток В. рис. 19., рис. 20).

Ситуація, що склалася не дозволяє ефективно використовувати інформаційні технології у навчальному процесі, що створює невідповідності між навчальними програмами затвердженими МОН і можливостями закладів освіти виконувати поставлені перед ними завдання.

Наявність певної кількості комп'ютерної техніки у закладі освіти не свідчить про її ефективне використання. Основними напрямками використання є освітні цілі та адміністративна діяльність, окрім того, за умов швидкого технологічного прогресу техніка швидко старіє, значна її частина потребує постійного оновлення, також на балансі закладів освіти знаходяться технічно несправні, непридатні для використання комп'ютери. Частка техніки, яка використовується безпосередньо для навчання, в області, становить 81 %, для управлінської діяльності – 7 %, та ще 12 % – технічно несправні прилади (рис. 2.6.). Окрім того, понад 70 % техніки уже має вік понад 5 років, а отже потребує модернізації, у містах частка такої техніки – 74 %, у сільській місцевості – 66 %.

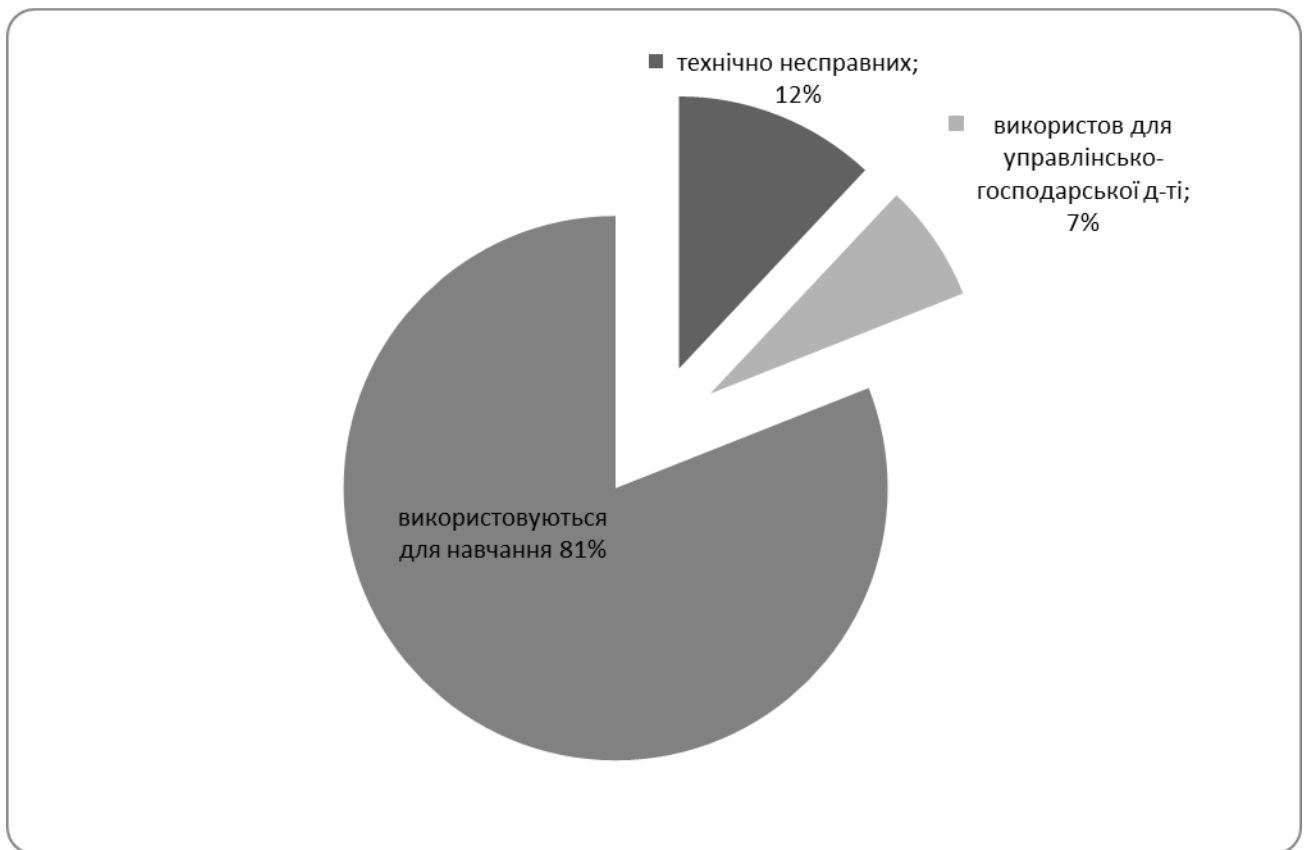

Рис 2.6. Структура наявної комп'ютерної техніки у навчальних закладах області за напрямками та можливостями використання у 2016 р., %*

Джерело: складено автором за даними: 7.

Іншим важливим інформативним показником рівня комп'ютеризації є кількість учнів, які припадають на одне робоче місце за комп'ютером. Цей показник характеризує здатність матеріальної бази закладу освіти забезпечити належний рівень доступу до комп'ютерної техніки, що є одним із факторів якісного навчання. В середньому на рівні області на одне робоче місце припадає 24,3 учнів у 2015/16 н. р. (28,9 учнів у 2009/10 н. р.), у сільській місцевості – 18,1, у містах – 30,3 (рис. 2.7.).

Однак наявність комп'ютерної техніки та навички володіння нею не дають можливості для створення єдиного інформаційного простору без підключення до мережі Інтернет та використання спеціалізованого комп'ютерного забезпечення.

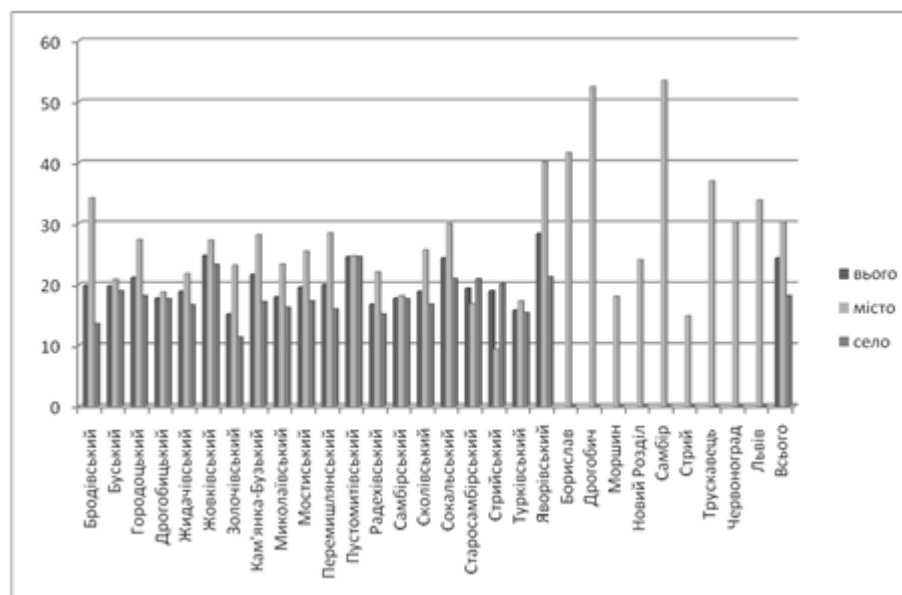

Рис. 2.7. Кількість учнів на одне робоче місце за комп'ютером у 2016 р.*

Джерело: складено автором за даними: 7.

На жаль, в більшості районів області рівень підключення навчальних закладів до всесвітнього павутиння досягає лише 70 %, а в окремих районах не досягав навіть 20 % (Турківський – 14%, Перемишлянський – 18%), лише у більшості міських поселень у 2016 р. усі школи одержали доступ до мережі Інтернет (рис. 2.8.).

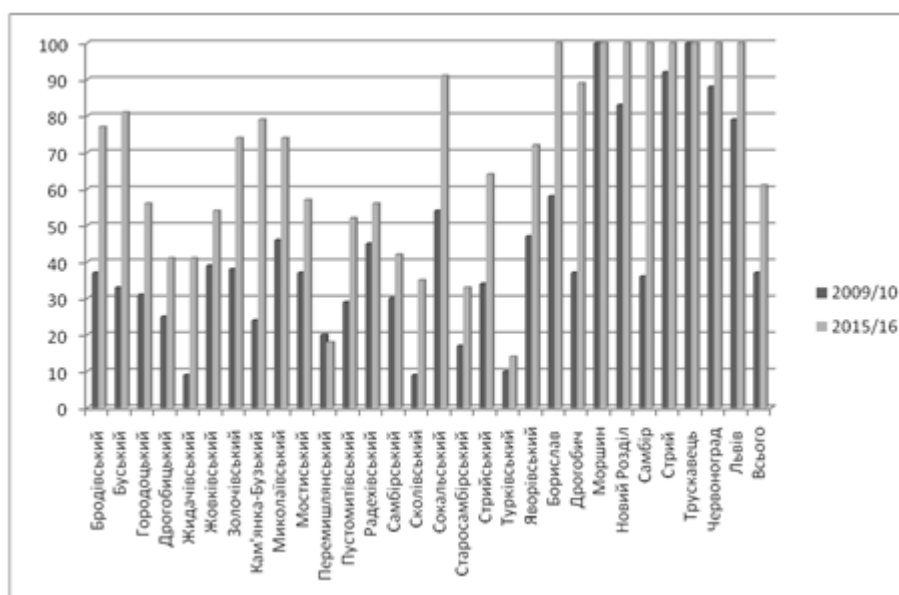

Рис. 2.8. Рівень підключення ЗЗСО до мережі Інтернет, %*

* Джерело: складено автором за даними: 40, С. 101; 41.

Рівень використання комп'ютерних програмних методів навчання у навчальному процесі у мережі ЗЗСО зріс до 41 % у 2016 р. порівняно з 34,9 % у 2010 р., використання спеціалізованого програмного забезпечення навчальними закладами в розрізі адміністративних районів становило 41 % у 2016 н. р., у міських поселеннях – 74 %, у сільських – 30 % (на рис 2.9).

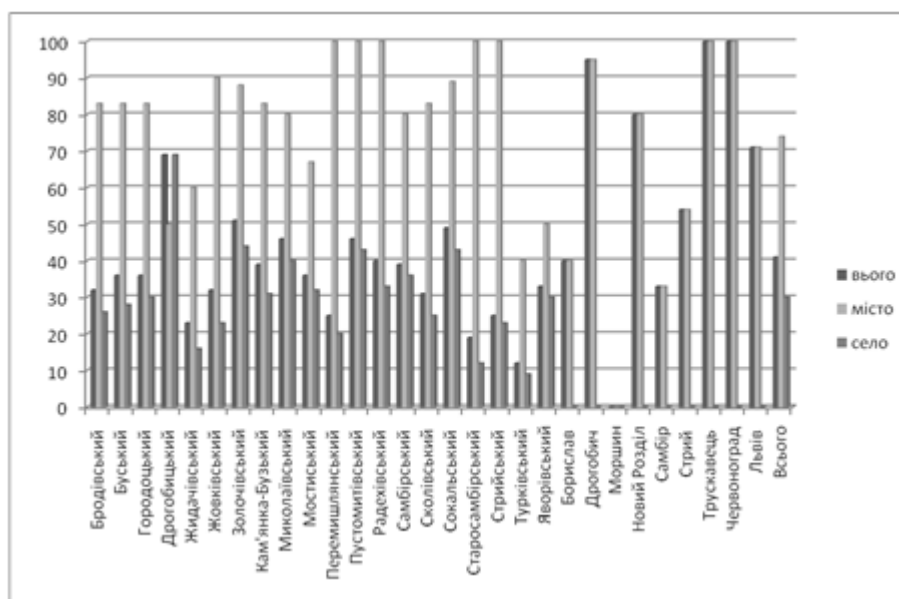

Рис. 2.9. Частка закладів, що використовували спеціалізоване програмне забезпечення у 2016 н. р., %*

Джерело: складено автором за даними: 7.

При сучасному темпі розвитку та удосконалення комп'ютерної техніки, дуже швидко відбувається її моральне та фізичне старіння, що потребує постійного оновлення та заміни обладнання, отже постійних фінансових затрат при обмежених обсягах фінансування освітньої галузі.

Якщо порівнювати ці показники з європейськими країнами, то регіон відстає у 3 – 5 разів. У європейських країнах існують суттєві розбіжності у рівні комп'ютеризації навчальних закладів, однак показники є досить високими. Лідером є Данія де співвідношення учнів/комп'ютер становить 3,7, у Норвегії – 4,2 учні/комп'ютер, у Нідерландах – 4,8 учні/комп'ютер, у Великобританії та Люксембурзі – 5 учнів/комп'ютер, при одночасному підключенні до мережі Інтернет

більше 95% комп'ютерів [35].

На жаль, використання комп'ютерних технологій у територіальній організації закладів освіти зводиться до створення комп'ютерних класів, а не створення єдиного інформаційного простору. Використання та впровадження спеціалізованого програмного забезпечення не відбувається у необхідному обсязі, що не сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності, як на локальному, так і на регіональному рівнях, веденню звітної документації та документообігу, поглибленню комунікаційних взаємодій у мережі закладів освіти, економії матеріальних та майнових ресурсів. Сьогодні пропонується безліч готових програмних систем, які здатні полегшувати автоматизоване управління закладом освіти (зокрема ведення баз даних, управління шкільними процесами), наприклад Система "АСУ-школа", "Автоматизований розклад уроків "АВТОР-школа", комп'ютерний діагностично-проектуючий комплекс "Універсал" [56], "Ефективна школа — XXI", "Персонал", "Net Школа Україна", "UNIS School" та ін. [14, С. 105-110]. Ці програми враховують відомості про інфраструктуру (корпуси, поверхи, кабінети, класні кімнати тощо), викладацький склад, учнівський склад, санітарні норми та ін. показники.

Створення єдиного інформаційного простору у територіальній організації закладів освіти на регіональному рівні дозволить покращити якість та доступність освітніх послуг шляхом тісної взаємодії та кооперації між закладами освіти. Однак, процес інтеграції ІКТ в територіальну організацію закладів освіти потребує: збільшення рівня забезпечення учнів комп'ютерною технікою, збільшення кількості та розширення мережі закладів підключених до Інтернету, з одночасним використанням спеціалізованих програмних продуктів, використання ІКТ у процесі навчання з різних предметів; використання ІКТ управлінсько-господарській та фінансовій діяльності навчальних закладів. Повноцінне забезпечення закладів освіти ІКТ створить основу для впровадження

електронного навчання, яке може стати альтернативою у створенні рівного доступу до освітніх послуг за умов скорочення кількості учнів та мережі ЗЗСО.

Недостатнє забезпечення закладів освіти засобами навчання значно підвищує економічні витрати на освіту, оскільки гроші, виділені на навчання учнів, не приносять бажаного корисного ефекту, рівень знань учнів не відповідає вимогам часу і суспільства, а випускникам важко конкурувати на ринку праці після закінчення навчання.

У сфері дошкільної освіти теж спостерігається незадовільний стан матеріально-технічної бази мережі. Застаріла матеріально-технічна база залишається однією з головних проблем дошкільної освіти. Основними проблемами матеріально-технічного стану у територіальній організації закладів освіти є будівництво, реконструкція та ремонт приміщень ДЗО, газифікація та модернізація технологічного обладнання, ремонт та реконструкція ігрових та спортивних майданчиків, забезпечення закладів комп'ютерною технікою для навчальних та управлінських цілей [76].

На жаль, через брак інформації, яка подається у відкритому доступі, ми не маємо можливостей ґрунтовно проаналізувати стан та рівень матеріального забезпечення ДЗО і вимушені користуватися лише обмеженими ресурсами, що однак дозволяє виявити значну кількість проблем у даному напрямі. Загальна площа приміщень ДЗО у 2013 р. становила 556,2 тис.м² або 8,2 м² на одного вихованця (при нормі 13,5 – 14,5 м² [5]), з яких 339,7 тис.м² або 61 % становили площі групових (до складу яких входять роздягальня, ігрова, спальна, буфетна) приміщень, що в розрахунку на одного вихованця становило 5,0 м², при нормі для ясельних груп 13 м², а для дошкільних – 11,9 м². Реальна площа приміщень, що припадає на одного вихованця склала близько 40 % від нормативно встановленої. Водночас, частина закладів продовжує здавати свої приміщення в оренду. У 2012 р. кількість закладів, які здавали приміщення в оренду склала 29 (4,2 %), а кількість зданих в оренду

приміщень до 18,5 тис.м². За період 2000 – 2012 рр. площа приміщень ДЗО збільшилась у 1,2 рази разом із збільшенням кількості вихованців у 1,9 рази (рис. 2.10., табл. 2.2.), що причинило ситуацію коли у 2000 р. на одну дитину припадало 13 м² площі, у 2009 р. – 10 м², а у 2012 р. лише 8,4 м², тобто збільшення рівня охоплення дошкільним вихованням в області відбувається екстенсивним шляхом зниження рівня матеріального забезпечення ДЗО.

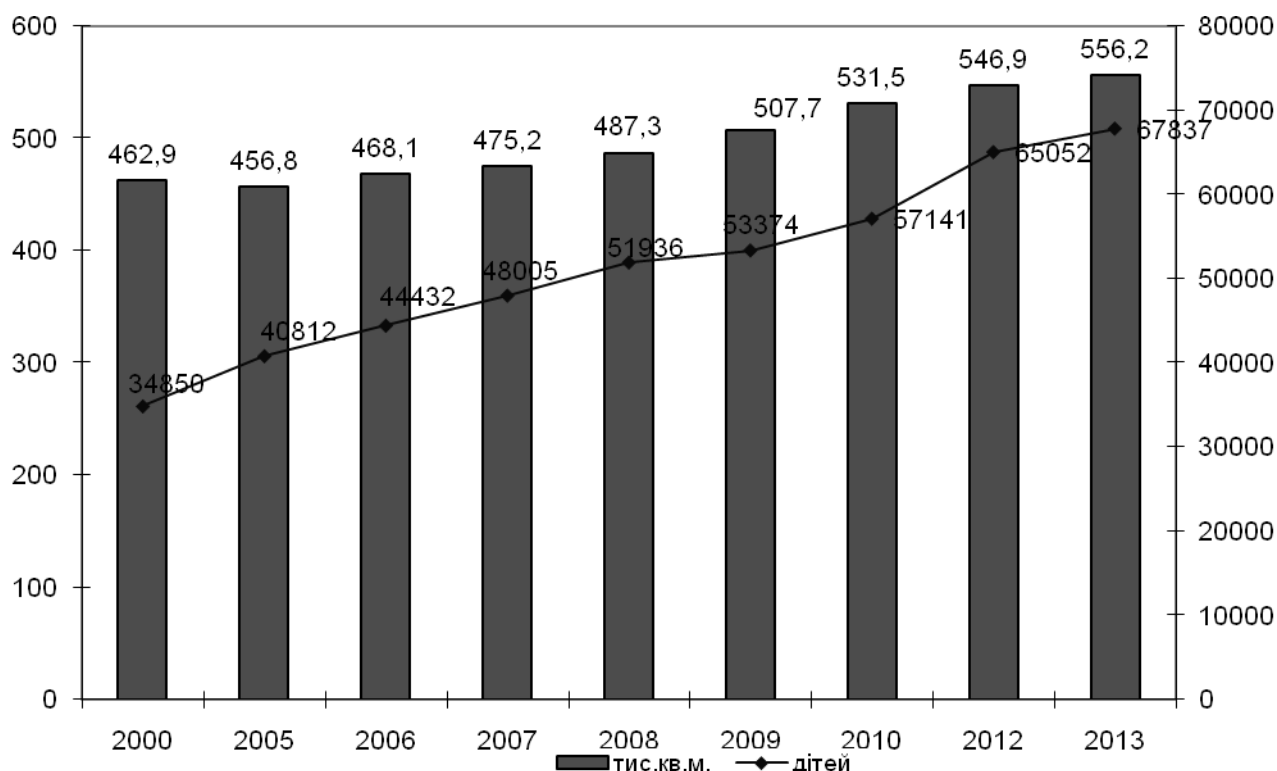

Рис. 2.10. Динаміка забезпечення площами мережі ДЗО *

*Джерело: складено автором за даними: 17, С. 16, 31; 12; 16, С. 16.

Таблиця 2.2.

Забезпеченість приміщеннями ДЗО у 2014 р.*

	Площа, всього, м2	Групові приміщенн я	Здано в оренду	У розрахунку на одного вихованця відповідного віку			
				заг. площа	Площа групових приміщен ь	Для дітей	
						До 3-х років	3 роки і старше
Львівська область	546 975	328598	18485	8,41	5,05	6,26	4,87
Міські	405333	250264	16599	7,93	4,9	6,21	4,66

поселення							
Сільські поселення	141642	78334	1886	10,16	5,62	6,77	5,55
	2013 р.						
Львівська область	556,2	339,7		8,2	5,0	-	-

*Джерело: складено автором за даними: 13, С. 48 – 51; 16, С. 30.

Передача частини закладів в оренду та зростаючий попит на дошкільні послуги, сприяли облаштуванню ДЗО у приміщеннях пристосованих або частково пристосованих для тривалого перебування в них дітей, наприклад на перших поверхах житлових будинків, де дозволяється облаштовувати лише дитячі групи короткочасного (до 3 годин) перебування, або у приватних помешканнях. ДЗО повинні розміщуватись на окремих земельних ділянках, з розрахунку 40 м² площі на одне місце, а озеленення повинно становити не менше ніж 20 м² на одне місце [5]. Проте цих нормативів фактично не дотримуються, особливо у міських поселеннях, де земля надто дорога, щоб віддавати її під озеленення дошкільних установ.

Частковому спрощенню функціонування ДЗО у пристосованих приміщеннях сприяло прийняття нового «Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів» [80], оскільки передбачені ним умови сприятимуть створенню дитячих садків, у тому числі у житлових та нежитлових приміщеннях.

Матеріальне забезпечення загальноосвітніх закладів освіти здійснює вагомий вплив на якість надання освітніх послуг. На жаль, рівень матеріального забезпечення закладів освіти є недостатнім для забезпечення умов якісного навчання, заклади освіти розташовуються у пристосованих приміщеннях, що не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, відсутні необхідні засоби навчання, не обладнані сучасні кабінети для здійснення профільного навчання школярів. Формування мережі опорних закладів освіти покликане підвищити доступність якісної освіти, однак формування належної бази опорних закладів теж є процесом

тривалим у часі, що потребує належного рівня фінансового забезпечення та ефективного використання коштів.

2.2. Особливості кадрового забезпечення територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону

Сектор освіти сьогодні становить основу розвитку економіки усіх розвинутих держав. Перехід господарства держави на інноваційні основи розвитку в руслі економіки знань потребує формування людського капіталу з якісно новим типом мислення та інтелектуально-професійними здібностями, який би став основним джерелом нагромадження національного багатства. Основну роль у формуванні людського капіталу відіграє освіта. Освітній потенціал будь-якої особистості закладається у ранньому віці у сімейному середовищі та дошкільних установах, а згодом нагромаджується та розвивається у школі. Розвинута мережа закладів освіти покликана забезпечити рівний доступ до освіти усіх учасників навчального процесу. Проте, самі лише заклади освіти, навіть із розвинутою матеріальною базою, не можуть забезпечити належну якість освітніх послуг без людського фактору. Ключовою фігурою, що визначає якість освітніх процесів, створення комфортних умов для успішного навчання та розвитку учнів, успішної реалізації освітньої реформи є особистість педагога, а наявність висококваліфікованого педагогічного персоналу є невід'ємною ланкою у ефективному функціонуванні ТО ДШО.

В умовах економіки знань, коли знання стають загальнодоступними, до кваліфікації вчителів висуваються нові вимоги, адже для того, щоб підготувати комунікабельну, освічену, цілеспрямовану, активно мислячу, здатну навчатися впродовж життя особистість, педагог сам повинен володіти відповідними якостями.

У державних програмних документах ключова роль в системі освіти відводиться вчителю, адже саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини [9].

У програмах розвитку освіти Львівщини до одного з основних пріоритетів віднесено зростання професійної компетентності педагогічних працівників області і керівних кадрів [52; 53]. За переконаннями батьків та й самих освітян, до головних чинників, що забезпечують надання якісної освіти на першому місці стоїть кваліфікація педагогів [69]. Підготовка та підтримка компетентного педагога є необхідною умовою розвитку освіти регіону. На жаль, в Україні та у Львівській області, спостерігається зниження престижу вчительської професії, що призводить до значних втрат у кадровому корпусі закладів освіти, суттєвого старіння вчительських кадрів. Спостерігається невідповідність між вимогами, які ставляться до педагогів та можливостями для розвитку та реалізації їх людського та творчого потенціалу. У контексті становлення «Нової української школи» особа педагога стає ключовою, а це вимагає від органів влади реалізації ефективної політики спрямованої на підвищення кваліфікації, навчання та мотивацію педагогів. Одним із ключових моментів стає підвищення соціального статусу педагога, яке повинно носити системний характер і розпочинатися на етапі відбору найкращих абітурієнтів для вступу у педагогічні вузи, їх підготовки (здатність працювати за новітніми методиками, використовувати в роботі ІКТ, мотивувати учнів до навчання), гідної оплати праці та створення умов для особистісного та професійного росту. Перші спроби у цьому напрямі відбуваються із прийняттям закону України «Про освіту»[24], підвищення соціального статусу педагогів відбувається у площині: отримання педагогічної свободи (написання власної програми, вибір методики та методів

викладання, право на творчу відпустку строком до одного року не частіше одного разу на 10 років із зарахуванням до загального стажу роботи, підвищення заробітної плати (мінімальна зарплата не менше трьох заробітних плат), атестація один раз на 5 років із можливістю самостійно обирати де та у якій формі її здійснювати, проходження добровільної сертифікації як механізм підвищення соціального статусу вчителя тощо.

Однак, при практичній реалізації норм закону виникають невідповідності. Наприклад, анонсоване підвищення заробітної плати для педагогів впливає на зростання оплати праці для педагогів зі стажем, в той же час молоді спеціалісти залишаються на мінімальних окладах, що ще більше поглиблюватиме кадрову кризу у галузі та відтік молодих кадрів.

Ситуація що склалася породжує територіальні диспропорції в якісному і кількісному кадровому забезпеченні закладів освіти у ТО ДШО регіону, оскільки відбувається перетікання кваліфікованих кадрів із периферійних районів у центроформуючі освітні ядра, кадровий голод на молодих спеціалістів тощо.

Основними проблемами кадрового забезпечення ТО ДШО регіону є: низька престижність професії вчителя, зростання частки педагогів пенсійного віку та педагогів сумісників, що викладають одночасно кілька предметів.

Подальше поглиблення негативних соціально-економічних процесів може призвести до втрати кваліфікованих педагогічних кадрів в регіоні, що сприятиме занепаду освітньої галузі та становитиме загрозу економічному розвитку регіону.

Дослідженням проблем пов'язаних із кадровим забезпеченням педагогічних працівників займалися Комарова О. А., Пуховська Л., Стецьків В. В., Куценко В. І., Пісоцька Л. С. та ін. Певні питання з даної проблематики висвітлюються також в програмних документах

Департаменту освіти і науки обласної державної адміністрації [53] та Управління освіти Львівської міської ради [44]. Однак наразі не розроблена комплексна програма заходів по удосконаленню територіальної структури кадрового складу закладів освіти, що становить загрозу ефективному розвитку освітньої сфери регіону.

У 2016 н. р. навчальний процес в області забезпечували 43051 педагогічний працівник, з яких 6925 (16,1 %) працівники дошкільних навчальних закладів та 35, 8 тис. ос. (83,9 %) педагогічні працівники ЗЗСО.

Починаючи з 1990 р. кількість педагогічних працівників, особливо у ЗЗСО зростала разом із розширенням мережі закладів освіти. Демографічна криза, яка розпочалася у 90-х роках, після 2000 р. проявила себе масштабніше, що призвело до значного скорочення кількості учнів, а слідом за скороченням учнівського контингенту розпочалося скорочення чисельності учителів [59] (у табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів*

Навчальні роки	Кількість закладів, одиниць	Кількість учнів загальноосвітніх закладах, тис. ос	Кількість учителів, тис. ос.
1990/91	1353	388,9	31,3
1992/93	1400	387,1	33,3
1993/94	1421	389,4	35,0
1994/95	1450	392,3	35,6
1995/96	1457	395,2	37,0
1996/97	1459	397,0	36,9
1997/98	1463	393,6	36,8
1998/99	1468	391,3	37,8
1999/00	1471	388,3	38,2
2000/01	1479	389,7	37,3
2001/02	1482	385,0	38,3
2002/03	1486	374,5	37,8
2003/04	1492	360,7	37,7
2004/05	1490	345,5	37,9
2005/06	1487	328,6	37,3
2006/07	1482	313,5	37,1
2007/08	1480	297,2	36,8

2008/09	1469	283,6	36,4
2009/10	1454	275,4	36,2
2010/11	1440	263,5	36,9
2011/12	1428	260,2	35,6
2012/13	1419	256,7	35,7
2013/14	1410	254,5	36,1
2015/16	1386	260,4	35,8
2017/18	1262	269,2	35,4
Відхилення 2017/18 н. р. до 1990/91 н. р. Абсолютне Відносне	-91 93,3%	-119,7 69,7%	+4,1 113,1%
Відхилення 2017/18 н. р. до 1995/96 н. р. Абсолютне Відносне	- -195 86,6%	- - 126 68,1%	- - 1,6 95,7%
Відхилення 2017/18 н. р. до 2000/01 н. р. Абсолютне Відносне	-217 85,3%	- 120,5 69,1%	- 1,9 94,9%
Відхилення 2017/18 н. р. до 2009/10 н. р. Абсолютне Відносне	-178 87,6%	5,7 102,2%	-1,5 95,9%

*Джерело: складено та розраховано автором: 1) 18.; 2) 70, С. 296; 3) 16; 4) 3.

Як бачимо зміна кількісного та якісного складу педагогічних працівників в першу чергу залежить від територіальних та суспільно-економічних процесів, що відбуваються в регіоні.

У той же час, у загальноосвітніх закладах освіти спостерігається скорочення як кількості педагогічних працівників так і мережі (табл. 2.3.). У період з 2000 р. по 2017 р. кількість вчителів у ЗЗСО зменшилась на 1,9 тис. осіб, а мережа закладів скоротилась на 217 одиниць (від 1479 у 2000 р. до 1262 р. у 2017 р. (Додаток В. рис. 48.)). Закономірною є тенденція до зменшення кількості вчителів у державних закладах в 1,06 рази, натомість збільшується кількість вчителів у ЗЗСО приватної форми власності в 1,4 рази. Економічна криза здійснила негативний вплив на

функціонування ЗЗСО приватної форми власності, внаслідок чого найбільше скорочення кількості зайнятих у цій сфері відбулося у період 2006 – 2014 рр. у 1,87 рази від 392 до 210 учителів, по Україні загалом спостерігається тенденція зростання кількості учителів, котрі працюють у приватних закладах освіти.

Кількість учителів, котрі працювали у державних загальноосвітніх закладах у міських населених пунктах зменшилась за період 2000 – 2014 рр. на 1881 осіб (від 19375 до 17494 педагогічних працівників відповідно) [66], кількість закладів збільшилась на 12. Кількість закладів освіти, а відповідно і кількість педагогічних кадрів визначається демографічними характеристиками населеного пункту (кількістю дітей дошкільного та шкільного віку, які відвідують заклади освіти). Частка вчителів, котрі працювали у сільських населених пунктах складала у 2016 р. – 51,7 %, і міських поселеннях – 48,3 %, з яких на м. Львів припадало – 18,9%.

У зв'язку із тенденцією загального старіння населення та зменшення учнівського контингенту зменшується співвідношення кількості учнів, які припадають на одного вчителя, а відповідно знижується навантаження. Якщо у 2001 р. на одного вчителя по області припадало 10 учнів, то у 2016 р. лише 7 учнів (рис. 2.11.). Якщо розглядати у розрізі адміністративних одиниць, то 10 і більше учнів на одного вчителя у 2016 н. р. припадало у містах Моршин, Червоноград, Львів, Стрий, а 5 та менше учнів у 9 адміністративних районах. Протягом 2000 – 2016 рр. спостерігається стійка тенденція до зменшення співвідношення між кількістю учителів та учнів.

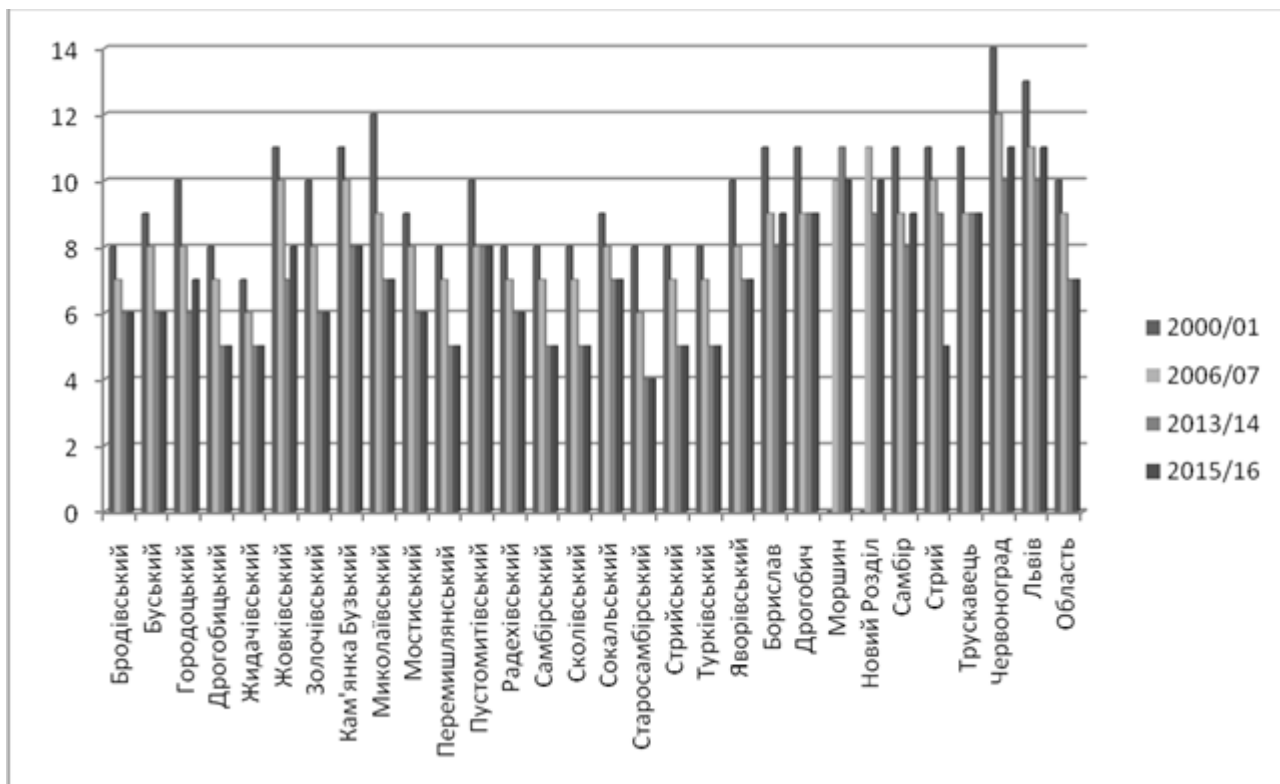

Рис. 2.11. Кількість учнів у розрахунку на одного учителя *

*Джерело: складено автором за даними: 3.

У межах міських населених пунктів показник знизився із 12 учнів у 2000/01 н. р. до 9 учнів у 2015/16 н. р. У міських поселеннях більше 10 учнів на одного вчителя припадало у м. Моршин, Кам'янка-Буському та Перемишлянському районах. У сільських поселеннях співвідношення учнів до вчителів традиційно було нижче, а за останні роки знизилось ще більше від – 8,3 учня у 2001 р. до 5 учнів у 2016 н. р. (Додаток В рис. 21.) Відтак, максимальна кількість учнів на одного вчителя була у Пустомитівському районі 7 осіб, натомість у Перемишлянському лише 3, Жидачівському, Сколівському, Старосамбірському співвідношення становило 4 учні на учителя (Додаток В рис. 22.). У сільських районах спостерігається надлишок педагогічних працівників, низьке співвідношення учнів на учителя створює високе економічне навантаження на систему освіти, сприяючи неефективному використанню бюджетних коштів.

Недостатні рівні фінансування закладів освіти, низька заробітна

плата педагогічних працівників, зниження престижності вчительської професії та загальне старіння населення спричинили до суттєвих змін у віковій структурі учительських кадрів. Спираючись на показник вікової структури вчителів предметників, можна з'ясувати стан і рівень оновлення педагогічного персоналу. У регіоні існує проблема недостатньої кількості молодих кадрів зайнятих у сфері освіти. Кількість працівників галузі освіти регіону у віці 15 – 35 років становила лише 24,1 %, з яких жінки становили – 25,4%, кількість працівників перед пенсійного віку складала – 14,5% (жінки у віці – 51 – 55 років, чоловіки – 55 – 59 років), кількість працюючих пенсіонерів – 22,8 % (з яких 82,6 % пенсіонери за віком) [46, С.48 - 53].

За даними Департаменту освіти і науки обласної державної адміністрації у Львівській області ми мали можливість проаналізувати вікову структуру педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів області. Станом на 2009 р. – 19,3 % (4827 осіб) становили працівники у віці до 30 років, 29,2 % (7315 осіб) працівники у віці від 31 до 40 років, 31,6 % (7905 осіб) працівники у віці 41 – 50 років, а 19,9 % (4993 особи) становили працівники пенсійного віку. Працівники перед пенсійного та пенсійного віку складали 51,5 %. Тенденція до старіння працівників освіти лише посилюється, і станом на 2015/16 н. р. частка працівників у віці до 30 років зменшилась до 14,4%, а пенсійного та перед пенсійного віку становила – 35,6% (рис. 2.12.), тобто спостерігається старіння кадрового ресурсу галузі, внаслідок чого через кілька років ми можемо стикнутися з нестачею педагогічних кадрів відповідної кваліфікації в освітній галузі області.

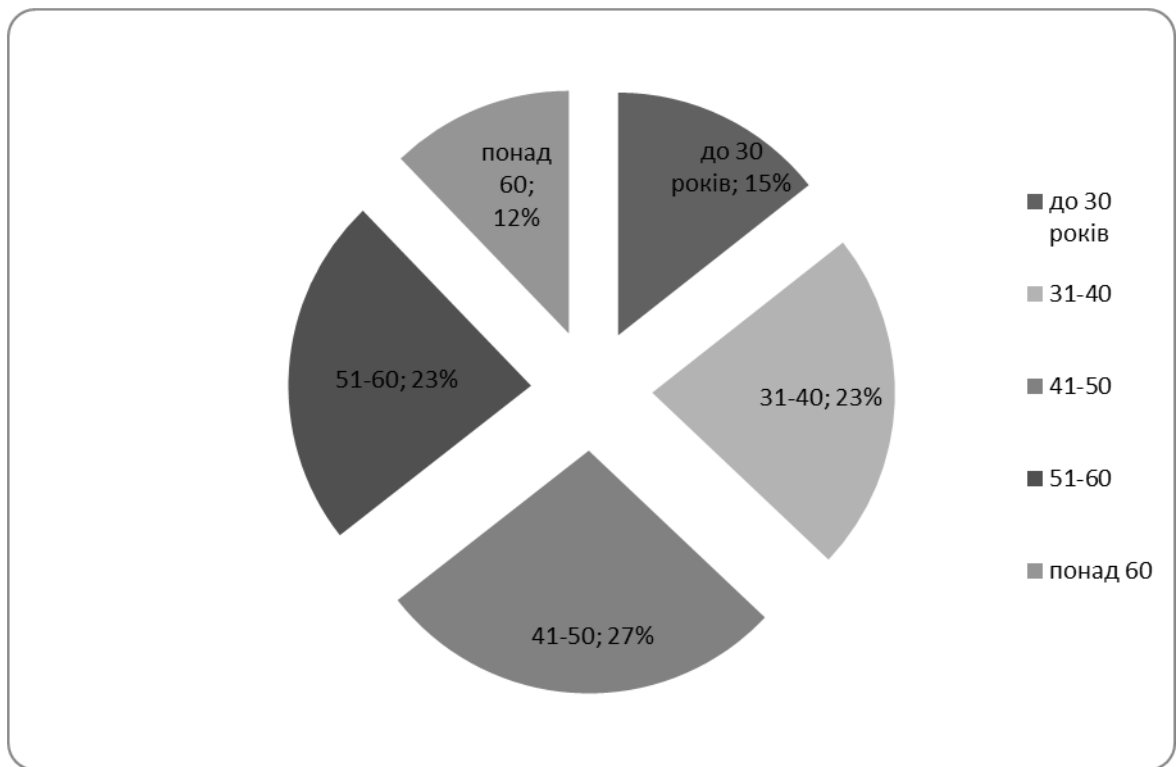

Рис. 2.12. Вікова структура вчителів-предметників у 2016 р.*

*Джерело: складено та розраховано автором за даними: 26.

У розрізі адміністративних районів більше 20% пенсіонерів у структурі педагогічних працівників працювали у Перемишлянському та Турківському районах (Додаток В рис. 23.), у той час як станом на 2009 р. кількість таких районів сягала 12, однак така тенденція не пов'язана із суттєвим омолодженням педагогічних кадрів, а зумовлена скороченням кількості працівників-пенсіонерів у бюджетній сфері загалом.

Станом на 2016 р. частка вчителів до 30 років у структурі педагогічного забезпечення найвищою була у Сколівському, Сокальському та Турківському районах і не перевищувала 19% (Додаток В рис. 24.), а найнижчою Миколаївському районі, у містах Самборі та Трускавці – менше 5%. На фоні суттєвого старіння кадрів, існує проблема працевлаштування молодих спеціалістів [44]. Із загальної кількості педагогічних кадрів регіону 3,8% становлять керівники, серед яких найбільшу частку складають особи від 50 до 60 років – 31%, понад 70 років – 1,7% та керівники віком до 30 років – 1,2%. Деформована вікова структура керівних кадрів регіону може здійснювати негативний вплив на

інноваційний розвиток освітньої сфери.

Варто зазначити, що у нашому регіоні спостерігається ситуація, схожа до тієї, що склалася у європейських країнах, де значна частина вчителів старша за 40 років. Майже у всіх розвинених країнах більшість педагогічного персоналу початкової школи складають вчителі віком за 40 років. А в таких країнах як Німеччина та Швеція близько 70 % вчителів початкової школи мають вік понад 40 років. В той же час, частка молодих вчителів у більшості розвинених країн є не адекватно малою. Так, в Німеччині, Швеції, Італії, Нідерландах, Канаді, Франції, Австрії вчителі віком до 30 років складають лише 10–16 %. У країнах Африки, Латинської Америки та Азії, ситуація протилежна: у школі працює значна кількість вчителів до 40 років. Наприклад, за даними Світової доповіді в галузі освіти (ЮНЕСКО, 1998 р.), частка молодих вчителів віком до 40 років у Китаї, Індонезії, Йорданії та Тунісі складає понад 70 % від усього контингенту вчителів початкової школи, а в 14 країнах Африки, Латинської Америки та Азії – понад 60 % [54].

Як зазначають фахівці Міністерства освіти та науки України, той факт, що педагогічні колективи складаються переважно з учителів передпенсійного та пенсійного віку, не обов'язково означає, що він негативно позначається на якості освітніх послуг. Проте факт старіння педагогічних кадрів породжує ряд проблем. З однієї сторони учитель з великим педагогічним досвідом легше знаходить спільну мову з дітьми, краще знає свій предмет та методику викладання, а з іншого боку збільшується віковий розрив між поколіннями дітей та дорослих та ускладнюється процес спілкування учнів і вчителів. Це загал досвідчених педагогів, яким найскладніше адаптуватися до швидкозмінних умов, забезпечуючи при цьому високу ефективність навчально-виховного процесу в шкільній освіті. Наприклад, програма підвищення кваліфікації із підготовки до роботи в Новій українській школі потребує опанувати новітні практики, технології, методики, форми, методи професійної

діяльності на засадах інноваційних освітніх підходів [36], що може стати проблемним для педагогів старшого віку. Окрім того, старіння вчителів породжує проблеми: професійної мобільності, що відбивається на ринку праці в галузі освіти; поповнення ринку праці, оскільки вчителі пенсійного віку в будь-який момент можуть залишити роботу, значна частина молодих педагогів залишає сферу освіти, а випускники педагогічних вузів не зорієнтовані працювати у закладах освіти; старіння предметно-методичних знань тощо.

Для покращення наявної ситуації [32, С. 159] фахівцями пропонується вдосконалити механізм цільової підготовки майбутніх учителів та їх працевлаштування. Необхідністю стає створення в регіоні банку даних, який би містив інформацію про реальні потреби кожного закладу освіти в педагогічних працівниках та дані про випускників вищих навчальних закладів педагогічного спрямування. Постає потреба в оптимізації мережі вищих навчальних закладів, які готують педагогічних працівників на основі науково обґрунтованого довгострокового прогнозування необхідної кількості педагогічних працівників.

Рівень освіти педагогічних працівників та можливості професійного вдосконалення, що виявляються у здобутті певного кваліфікаційного рівня, різних державних нагород визначає якісну забезпеченість мережі освітніх закладів кваліфікованим педагогічним персоналом. Як один з показників, для визначення якісного складу педагогічного персоналу, можна використати коефіцієнт насиченості галузі фахівцями з вищою освітою [32, С. 112], який визначається як відношення чисельності фахівців з вищою освітою до загальної кількості кваліфікованих працівників.

$$K_{\text{н.п.в.к.к.}} = \text{Ч}_{\text{п.в.к.к.}} / \text{Ч}_{\text{п.}},$$

де $K_{\text{н.п.в.к.к.}}$ – коефіцієнт насиченості мережі ЗЗСО працівниками з відповідною кваліфікаційною категорією,

$\text{Ч}_{\text{п.в.к.к.}}$ – чисельність працівників з кваліфікаційною категорією;

$Ч_{п}$ – чисельність працівників.

Коефіцієнт насиченості працівниками з вищою освітою серед штатів ЗЗСО становить 0,93, і такі високі показники, що наближаються до оптимальних, характерні для усіх адміністративних одиниць регіону (Додаток В рис. 25.).

Для мережі закладів дошкільної освіти регіону коефіцієнт насиченості фахівцями з вищою освітою представлений на рис. 2.15. та рис. 2.16.

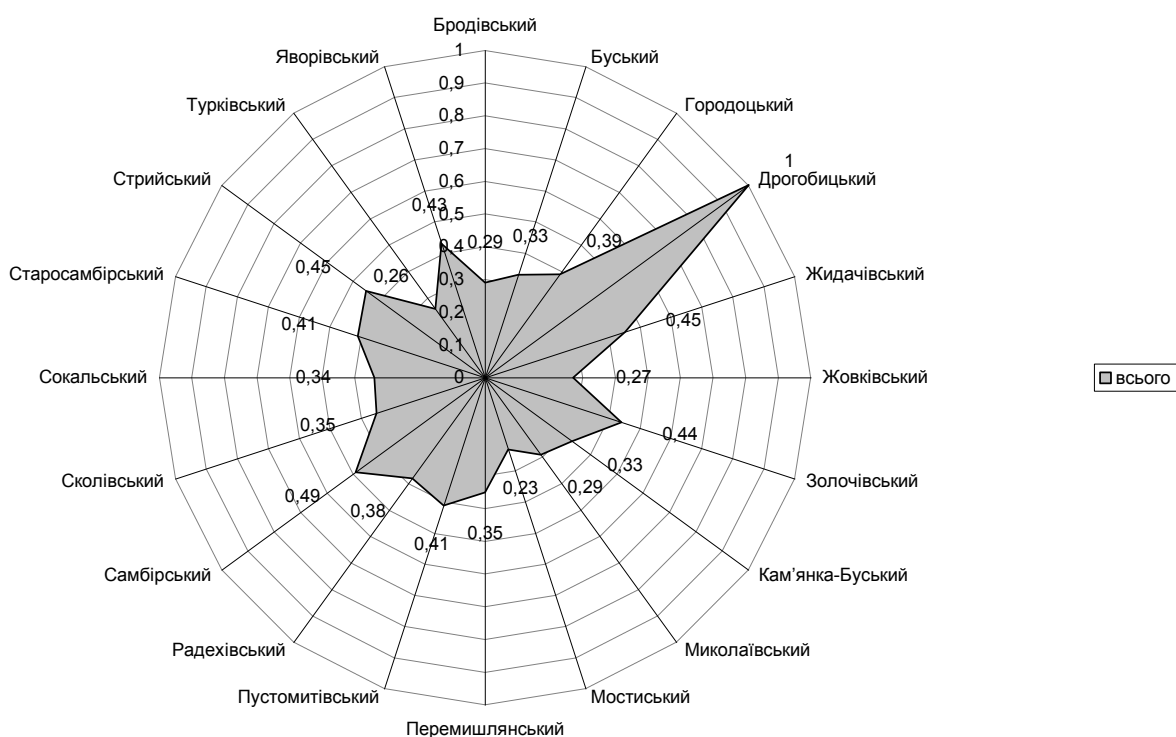

Рис. 2.13. Коефіцієнт насиченості мережі ДЗО Львівської області працівниками з вищою освітою*

*Джерело: складено автором за даними: власні розрахунки автора за 43.

Стаття 30 Закону України «Про дошкільну освіту» визначає педагогічного працівника дошкільного закладу освіти як особу з високими моральними якостями, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний

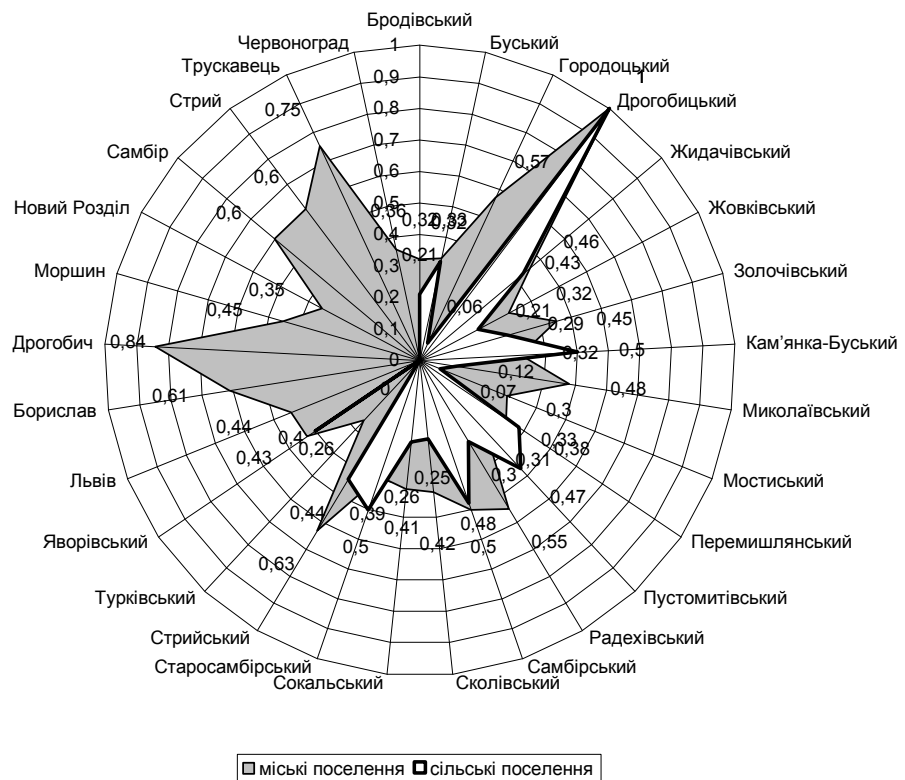

Рис. 2.14. Коефіцієнт насиченості ДЗО у міських та сільських поселеннях Львівської області працівниками з вищою освітою*

*Джерело: складено автором за даними: власні розрахунки автора за 43.

стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки [22]. Як бачимо, середній показник насиченості працівниками з вищою освітою у сфері дошкільної освіти в регіоні становить лише 45 %, у міських поселеннях він трохи вищий 48 %, натомість у сільських поселеннях регіону він становить всього 34 %. Лише у населених пунктах Дрогобицького району усі педагогічні працівники ДЗО, як у сільських та і у міських поселеннях мають вищу освіту, у самому м. Дрогобичі показник теж достатньо високий – 84 %. Як бачимо, по області рівень забезпечення ДЗО фахівцями з вищою освітою є нижче середнього, а у сільських населених пунктах Городоцького та Мостиського районів він надзвичайно низький і становить менше 10 %. Натомість, основну частину працівників ДЗО складають особи з базовою вищою освітою – 49 % загалом по області, 49 % у міських населених пунктах та 49,6 % у сільських поселеннях,

особи з середньою освітою становлять лише 5 % від загальної кількості працівників (3 % у містах та 16 % у сільських поселеннях) [60].

За педагогічними званнями працівники ДЗО розподіляються наступним чином: учителі методисти – 8 осіб, вихователі-методисти – 241 особа, що становить лише 5,6 % від усієї кількості працівників, що працюють на цій посаді, спеціалісти вищої категорії – 233 особи. Педагогічні працівники, котрі одержали вищі кваліфікаційні рівні, а відповідно і вищі педагогічні звання становлять лише 8,1 % від усіх педагогічних працівників ДЗО області. Станом на 2016 р. основну частку у структурі працівників ДЗО становили вихователі – 69 %, з яких вихователі-методисти – 4,3 %. В розрізі районів частка вихователів коливається від 60 до 70 %, лише у Мостиському районі становить 50 %, в тому числі частка вихователів-методистів коливається в межах 2 – 4 %, немає працівників даної кваліфікаційної категорії у Буському, Турківському районах та м. Моршині (рис. 2.17).

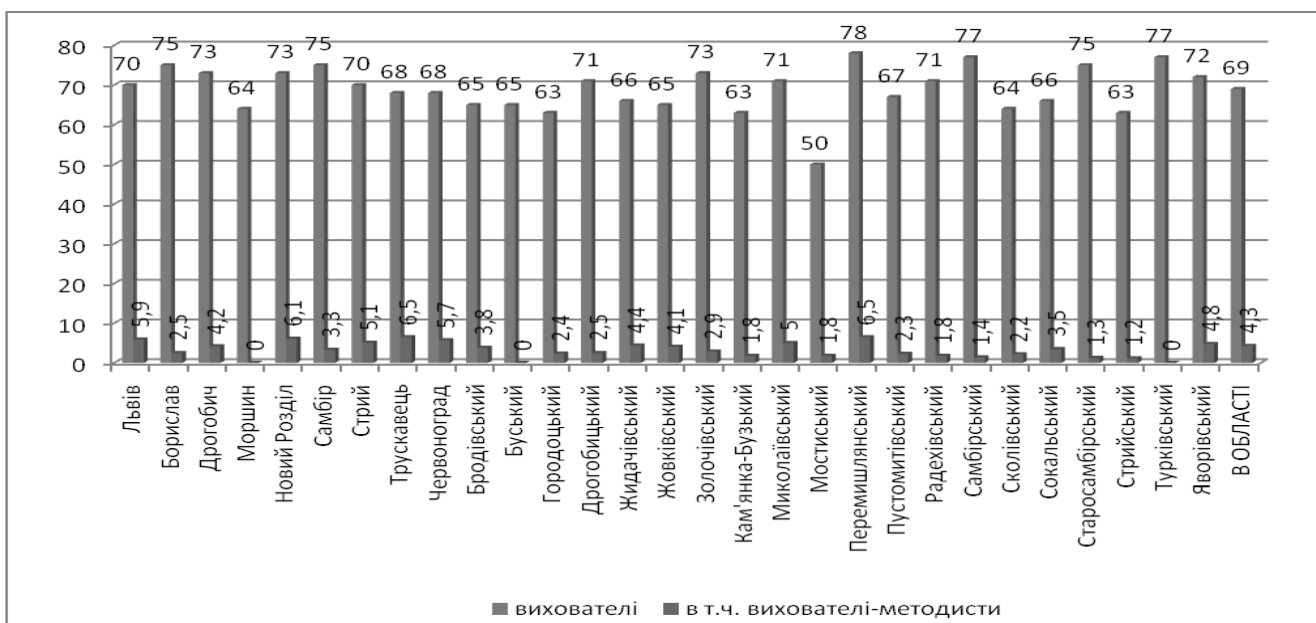

Рис. 2.15. Частка вихователів у структурі педагогічних працівників ДЗО регіону, %*

*Джерело: складено автором за даними: 40, С. 17]

Основна частка – 69,3 % вихователів-методистів зосереджується у

міських населених пунктах Львів, Борислав, Дрогобич, Самбір, Стрий, Трускавець. Спеціалісти вищої категорії в області нараховується 233 особи, географія їх розподілу аналогічна до спеціалістів попередньої групи, основна частка зосереджена у містах – 74,6 % (Львів, Борислав, Самбір, Стрий, Трускавець, Червоноград), одночасно на 20 районів припадає лише 59 спеціалістів даної групи (по 10 осіб у Жидачівському та Радехівському районах, по 6 у Дрогобицькому та Яворівському, немає жодного спеціаліста вищої категорії у Жовківському, Самбірському, Сколівському, Старосамбірському, Турківському районах). Лише 128 працівників (2,1 % від усієї кількості педагогічних працівників) закладів дошкільної освіти було відзначено різного роду нагородами та відзнаками: одна особа одержала державну відзнаку, 41 працівник нагороджений знаком «Відмінник освіти України», 86 працівників нагороджені почесною грамотою МОН України.

Як бачимо, по території області спостерігаються диспропорції в забезпеченні ДЗО висококваліфікованими працівниками, оскільки особи з вищою або базовою вищою освітою, які є вихідцями із сільської місцевості, в силу соціально-економічних умов, відсутності житла та відповідного рівня оплати праці не хочуть повертатися працювати назад у село. Диспропорції, що виникають при забезпеченні педагогічними працівниками ДЗО області спричиняють відсутність рівного доступу до якісних освітніх послуг для усіх жителів регіону, що є порушенням ст. 54 Конституції України, згідно з якою усі громадяни мають право на освіту, статті 6 Закону України «Про дошкільну освіту», згідно якими одним з основних принципів дошкільної освіти та освіти загалом є рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини [22; 24].

Серед педагогічних працівників загальноосвітніх закладів освіти найбільшу частку за кваліфікаційною категорією становлять спеціалісти вищої категорії (станом на 2016 р.) – 34,9 % від усієї кількості

педагогічних працівників, спеціалісти першої категорії становлять 28,3 %, спеціалісти другої категорії складають – 10,2 %. За педагогічними званнями 15,2 % освітян мають звання старшого учителя, близько 4 % становлять учителі-методисти та 0,2 % відносяться до заслужених учителів України. Якщо поглянути у розрізі адміністративних районів, то спеціалісти вищої категорії найвищу частку в структурі педагогічних працівників (більше 40 %) складають у Перемишлянському, Пустомитівському районах, містах Бориславі, Дрогобичі, Новому Роздолі, Самборі, Трускавці, Червонограді, Львові. Спеціалісти другої категорії найвищу частку (більше 40 %) займають у Бродівському, Городоцькому, Дрогобицькому, Миколаївському та Мостиському районах. За кваліфікаційним званням старший учитель найбільша частка (більше 20 % у структурі педагогічних працівників) працює у Перемишлянському, Пустомитівському, Самбірському районах та містах Бориславі, Дрогобичі, Стрию, Трускавці, Червонограді (рис.2.18.).

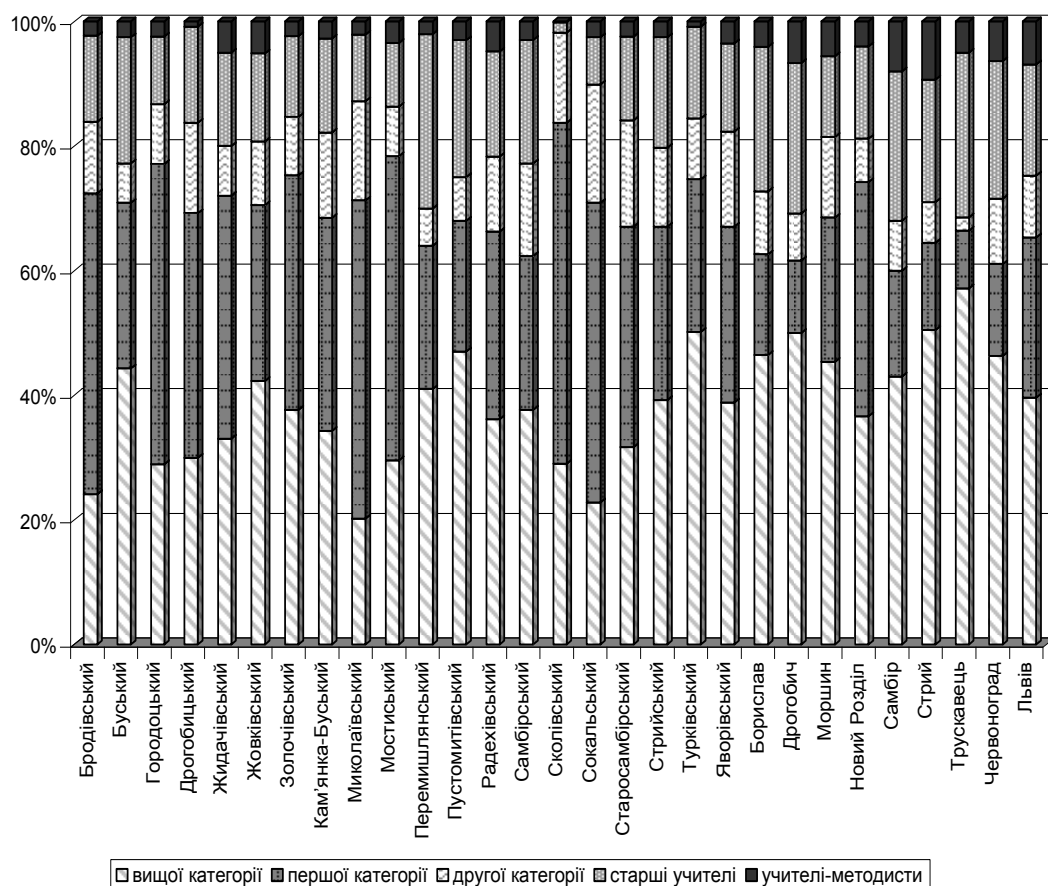

Рис. 2.16. Структура педагогічних працівників загальноосвітніх закладів освіти за кваліфікаційною категорією та педагогічним званням (у 2016 р.)*

*Джерело: складено автором за даними: власні розрахунки автора 43.

Окрім того, у 2016 р. 4% педагогів було відзначено нагородами та відзнаками, найвища частка таких педагогів працює у містах обласного підпорядкування (Додаток В рис. 26.).

У м. Львові 96 % педагогічних працівників мали повну вищу освіту, за кваліфікаційним рівнем вони розподіляються таким чином: 44 % педагогічних працівників – з вищою кваліфікаційною категорією, 30% – спеціалісти I категорії, 11 % – спеціалісти II категорії, 15 % – з кваліфікаційною категорією "спеціаліст" (враховуючи сумісників). 47 % з усіх педагогічних працівників мають стаж роботи більше 20 років, 31 % – від 10 до 20 років, 16 % – від 3 до 10 років і 6 % – стаж роботи до 3 років [44].

Як зазначалося, іншою проблемою нестачі кваліфікованих кадрів є необхідність викладати кілька предметів одночасно. В регіоні 10 % вчителів викладають 3 і більше предмети, найвища частка таких учителів працює у Мостиському та Перемишлянському районах (понад 20 % у 2016 р.), немає вчителів-сумісників у ЗЗСО, що розташовані у містах обласного підпорядкування (Додаток В. рис. 27). З усіх учителів сумісників у сільській місцевості працює понад 75% (Додаток В рис. 28).

З метою підвищення професійних якостей педагога кожні п'ять років повинні проходити підвищення рівня кваліфікації. На жаль, традиційні курси підвищення кваліфікації викликали низку нарікань від вчителів, оскільки не задовольняли запити і потреби педагогів. 10 % педагогів Львівщини вважали такі курси абсолютно незадовільним, 7,5 % не задовільними, 55 % оцінюють їх як середньої задовільності, лише 20 % оцінюють їх задовільно і 5 % були повністю задоволені рівнем

викладання на курсах. Серед основних недоліків курсів підвищення кваліфікації педагога відзначають: наявність лекцій не за спеціальністю; відсутність можливості вибору дисциплін (багато теорії та мало практики); повторюваність (неактуальність) курсів (одні й ті самі викладачі ведуть одні й ті самі курси впродовж кількох років), як наслідок – відсутність різноманітної нової інформації; недиференційований підхід, змішування в одному класі вчителів або керівників різного рівня підготовки [69, С. 125, с. 132]. Сьогодні, освітнє законодавство дозволяє педагогам самостійно вибирати де та у якій формі підвищувати свої професійні навички (курси, тренінги, майстер-класи тощо). Окрім того, педагоги мають можливість проходити добровільну сертифікацію (зовнішнє оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи), що дозволить підняти соціальний статус педагога. Однак, термін дії сертифіката лише 3 роки, тож невідомо яка частка вчителів буде готова скористатися запропонованою процедурою.

Додатковою проблемою у зниженні кваліфікації педагогічних працівників стає те, є те, що більшість педагогічних працівників, викладають по декілька предметів, а за чинним Положенням про атестацію атестуються лише з того предмета, який викладають за спеціальністю. У цьому випадку присвоєна кваліфікаційна категорія поширюється на все педагогічне навантаження. Зокрема, у Львівській області таких педагогів понад 70 % [53, С. 12].

Соціально-економічні проблеми у сільських поселеннях (відсутність житла, незадовільні житлово-побутові умови, низька зарплата, необхідність ведення підсобного господарства) не сприяють професійному вдосконаленню педагогів у сільській місцевості, молоді спеціалісти не хочуть повертатися в село після закінчення закладу освіти, значна частка учителів-сумісників, усі ці фактори знижують якість

викладання у сільській місцевості.

Одним із інструментів забезпечення мережі закладів освіти якісними педагогічними кадрами має стати утворення опорних навчальних закладів. Саме такі заклади освіти повинні стати центрами розвитку освіти у сільській місцевості, профілізації навчання та створення якісного освітнього середовища. Саме опорні заклади мають залучити кращі педагогічні кадри. Однак процес формування нової якості педагогічних кадрів потребує якісної та послідовної підготовки педагогів не лише у сфері професійних знань та методики викладання. Нагальною потребою стає необхідність підготовки керівників та педагогічних працівників до роботи в умовах автономії закладів освіти, розробки та реалізації різноманітних проектів, підтримка та стимулювання розвитку академічних обмінів між педагогічними та науково-педагогічними працівниками, що зумовлено як процесами децентралізації так і новими вимогами, що ставить суспільство перед освітою.

Загальне зменшення кількості педагогічних кадрів у мережі закладів освіти, старіння педагогічних працівників, своєрідне вигорання професії педагога спричиняє до того, що з кожним роком все гострішою постає проблема забезпеченості кваліфікованими педагогами. Як відомо, ефективність реформ та заходів спрямованих на покращення та розвиток освітніх задатків та освітнього потенціалу дітей залежить від професійних навичок та мотивації педагога. Відтік педагогічних кадрів спричинений низкою факторів (низький престиж професії; високі вимоги до професійної діяльності, які ставить суспільство та держава; недосконала система відбору та професійної підготовки; низька мотивація молоді на майбутню професію; невирішеність соціально-побутових питань за місцем майбутньої роботи тощо) спричиняє перетік кваліфікованих трудових ресурсів в інші галузі економіки.

Незважаючи на те, що заробітна плата в освітній галузі зростає її рівні є недостатніми. Якщо у 2014 р. рівень заробітної плати освітян не

перевищував 92,8 % середнього рівня заробітної плати в економіці [3], то станом на 2016 р. склав лише 81,5% [3]. Це вказує на соціальну незахищеність педагогів, відсутність стимулу та ресурсів для особистісного розвитку, стимулює до пошуку додаткових шляхів заробітку та сприяє процвітанню тіньової економіки в освіті (надання додаткових платних послуг, зокрема репетиторство). Однак саме від вмотивованості педагогів залежатиме успіх освітньої реформи в Україні, а повноцінна мотивація може відбуватися лише за умови забезпечення гідного рівня життя. Згідно нового законодавства, учитель першої категорії починаючи з 2018 р. отримуватиме 2650 грн., включаючи надбавки за шкідливі умови праці, класне керівництво, перевірку зошитів і т.д. заробітна плата зростає на 15-20%, відтак гранична сума з усіма надбавками сягне 3876 грн. [38]. Така система оплати праці частково підтримує педагогів зі стажем (чим більший трудовий стаж та кваліфікація тим вища оплата праці), однак не стимулює притік молодих педагогів у галузь освіти.

Гендерні диспропорції продовжують залишатися доволі яскравими у сфері освіти. Професія педагога і надалі залишається переважно жіночою, особливо у дошкільних установах де 97,8 % (2015/16 н.р.) педагогічних працівників становили жінки. Серед педагогів-пенсіонерів, котрі продовжували працювати у загальноосвітніх закладах освіти у 2015 р. жінки становили 78,1 %, загалом кількість жінок, які працювали у закладах освіти становила 73,3 %[47, С. 43]. У державній програмі «Вчитель» також зазначається про негативні наслідки зменшення питомої ваги чоловіків у складі педагогічних колективів, особливо на керівних посадах [9]. Така ситуація спричинена низькою заробітною платою в системі освіти, що не дає змоги чоловікам-педагогам утримувати сім'ю. Іншою причиною є те, що професія учителя традиційно вважається жіночою в усіх країнах західної цивілізації, поряд із професіями медсестри, секретаря та ін. Деякі дослідники [55] вважають, що проблема

фемінізації педагогічної професії породжує ряд мало досліджених соціально-психологічних проблем. Незважаючи на те, що в освітніх закладах працюють понад 70 % жінок, чоловіки мають вищі рівні доходів (відношення заробітної плати жінок до чоловіків становить 89,7 %), таку ситуацію можна пояснити тим, що чоловіки частіше займають керівні посади, на яких вищі рівні оплати праці.

Проведене дослідження допомогло виявити диспропорції в кадровому забезпеченні закладів освіти регіону, які мають безпосередній вплив на надання доступних та якісних освітніх послуг населенню, а також на ефективність функціонування мережі освітніх закладів.

Удосконалення якісного та кількісного забезпечення педагогічними працівниками у ТО ДШО є необхідною умовою її розвитку та ефективного функціонування. Саме якісний склад педагогічної складової у ТО ДШО має визначальний вплив на кінцевий результат процесу навчання – якість отриманих та засвоєних учнями знань та вмінь, а також можливості та бажання продовжувати подальше навчання.

2.3 Проблеми формування територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти регіону

Територіальна організація ДШО регіону перебуває у постійному динамічному стані під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, що зумовлюють її постійну зміну, що може характеризуватися як позитивними так і негативними показниками. Серед найбільш актуальних проблем, що викликають суттєві диспропорції у територіальній організації закладів дошкільної та шкільної освіти Львівської області, окрім розглянутих у попередніх параграфах, слід відзначити:

1.) зростання кількості малокомплектних загальноосвітніх закладів освіти із низькою наповнюваністю класів та високою вартістю утримання

закладів освіти;

2.) проблеми формування та функціонування опорних закладів освіти, створення рівного доступу до якісної освіти для учнів незалежно від місця проживання;

3.) створення рівного доступу до якісної освіти (дошкільної та шкільної);

4.) проблеми формування фінансового забезпечення функціонування системи ТО ДШО, забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг.

Проблема скорочення мережі закладів освіти стала чи не найголовнішою у ТО ДШО починаючи з 1991 р. і зумовлена депопуляцією населення, і, як наслідок, постійним скороченням контингенту учнів, що призвело до формування мережі малокомплектних закладів, утримання яких в умовах хронічного недофінансування галузі, стала особливо затратними для освітнього бюджету.

Скорочення мережі ЗЗСО розпочалося з 2004/05 н. р. та стало закономірним явищем на фоні зменшення учнівського контингенту (Додаток В рис. 29., рис. 30.), і до 2013/14 н. р. досягло рівня 1992/93 н. р.

Тотальне скорочення учнівського контингенту викликало низку взаємозумовлених проблем, серед яких: зростання кількості малокомплектних шкіл із низькою наповнюваністю класів, що підвищує вартість утримання таких закладів, і необхідність скорочення мережі ЗЗСО. У територіальному розрізі, дані проблеми найбільш характерні для сільських регіонів, що створює ситуацію, у якій, з однієї сторони, скорочення мережі закладів виглядає як явище закономірне, а з іншого боку ускладнюється доступ до освітніх послуг для учнів сільських поселень.

У 2013/14 н. р. кількість закладів ЗЗСО І ст. у яких навчається до 10 учнів склала 54 одиниці (найбільше в Дрогобицькому, Старосамбірському, Бродівському, Жидачівському районах), в той час як у 2013/14 н. р. в

регіоні 33 % (88 ЗЗСО I ступеня) у сільській місцевості були малокомплектними (з кількістю учнів до 10), з них 33% (30 ЗЗСО) заклади з кількістю учнів до 5 (Додаток В. рис. 31, рис. 32.)

Малокомплектних ЗНЗ I – II ступенів у яких навчалось до 40 учнів у сільській місцевості станом на 2013/14 н. р. функціонувало 21,7 %, (найбільша їх частка серед сільських закладів зосереджувалась у Перемишлянському – 50 %, Жидачівському – 41,0 %, Пустомитівському – 31 %, Городоцькому – 29 % районах (Додаток В. рис. 23, рис. 34)). Станом на 2016/17 н. р. частка закладів I-II ст. із наповнюваністю до 40 учнів склала 20,8% (99 ЗЗСО) (найбільше в Перемишлянському, Жидачівському, Старосамбірському районах). Щодо ЗЗСО I – III ступенів то тут частка малокомплектних (з кількістю учнів до 100 осіб) у 2013/14 н. р. становила 6 % (Додаток В. рис. 35.), а у 2016/17 н. р. – 7,8% (46 ЗЗСО). Загалом в регіоні частка малокомплектних ЗЗСО становила 15 % і усі ці заклади розміщуються у сільських поселеннях. Найбільш проблемними залишаються райони Перемишлянський та Жидачівський (Додаток В рис. 36.). Станом на 2015/16 н. р. середня кількість учнів, що навчалися в навчальному закладі I рівня становила 16 учнів, ЗЗСО I – II – 64,9 учнів, ЗЗСО I – III – 186,7 учнів.

Велика кількість малокомплектних навчальних закладів спонукає до пошуку шляхів для їх оптимізації та зменшення економічного навантаження на освітній бюджет. Основним напрямом оптимізації шкільної мережі залишається закриття малокомплектних закладів, за період 2013 – 2016 рр. припинили роботу 20 ЗЗСО, понижено ступінь у 18 ЗЗСО. Оскільки, значна кількість малокомплектних шкіл підвищує економічне навантаження на бюджет. Якщо середня вартість навчання в загальноосвітній школі області становила 11 тис. грн. (при нормі, визначеній Міністерством освіти і науки – 9,1 тис. грн.), то для малокомплектних шкіл вартість освітніх послуг складала від 20 тис. грн. до 52 тис. грн. [53].

Питання існування та функціонування малокомплектних ЗЗСО тривалий час було досить заполітизованим і залежало від політичної кон'юктури у державі. Для прикладу у 2008 р. Верховною Радою України було накладено мораторій на закриття ЗЗСО у сільській місцевості [49], водночас пропонувалося зменшити мінімальну наповнюваність класів до трьох учнів, що дозволило б зберегти значну кількість закладів у сільській місцевості. Запровадження мораторію на закриття сільських шкіл не дозволяло скорочувати мережу закладів освіти без згоди територіальної громади. У 2011 р. подібний законопроект уже не був підтриманий, що сприяло успішному закриттю значної частки закладів. У 2014 р. Верховна Рада знову підтримала мораторій на заборону закриття ЗЗСО державної та комунальної форм власності через брак коштів, у грудні цього ж року мораторій було знято, а питання функціонування закладів освіти покладається на рішення місцевої влади без згоди загальних зборів територіальної громади [20]. Сьогодні, у світлі адміністративно-територіальної реформи та зміни освітнього законодавства об'єднані територіальні громади самі визначають напрями розвитку мережі освітніх закладів на своїй території зважаючи на свої фінансові можливості (утримувати малокомплектні заклади, організовувати підвезення до опорної школи чи забезпечувати можливість навчання дітей зі своєї території у закладах, що розташовані на території інших територіальних громад). Відтак, основний принцип розвитку мережі ЗЗСО у сфері освіти зосереджений на створенні рівного доступу до якісної освіти. Забезпечення реалізації якого можливе через утворення опорних закладів освіти, із належним матеріально-технічним та педагогічним забезпеченням.

На жаль, формування опорних шкіл стикається з низкою проблем, серед основних:

1. процес формування опорних шкіл йде повільно, у 2016 р. прийнято рішення про утворення опорних закладів та їх філій лише у 4

районах (Жидачівському, Миколаївському, Радехівському, Сколівському) та двох ОТГ (Заболотцівській та Міженицькій), рішення про утворення лише опорних закладів прийнято у 8 районах. Не прийнято рішень щодо створення опорного закладу в Золочівському, Перемишлянському, Самбірському, Сокальському, Стрийському, Яворівському районах. Однак, жодна опорна школа (крім Міженицької ОТГ) не пройшла процедури юридичного узаконення [53]. Загалом, із 37 опорних закладів регіону 91,9% (34 заклади) функціонують у районах області, і лише 8,1 % (3 заклади) в ОТГ (рис.). В Україні ситуація складається схожим чином. За результатами опитування керівників опорних закладів освіти створення опорних шкіл, які діяли в Україні з 2016/17 н. р. було ініційовано радою районної державної адміністрації (71,2%), директорами шкіл (9,3%), радою об'єднаної територіальної громади (9,2%), педагогічною радою школи (7,3%), інше – 3% [74].

Ситуація, що склалася вказує на ряд негативних тенденцій, зокрема створення опорних закладів має ініціативу «з гори», та не має достатньо підтримки на місцях, що зумовлено не сприйняттям громади необхідності оптимізувати мережу в силу різних факторів, зокрема: відсутність належного інфраструктурного забезпечення, слабка матеріальна база закладів, не розуміння особливостей та переваг функціонування опорних закладів освіти, затягування прийняття рішень місцевими радами про створення опорних шкіл та їх філій, недосконала нормативно-правова база тощо [25].

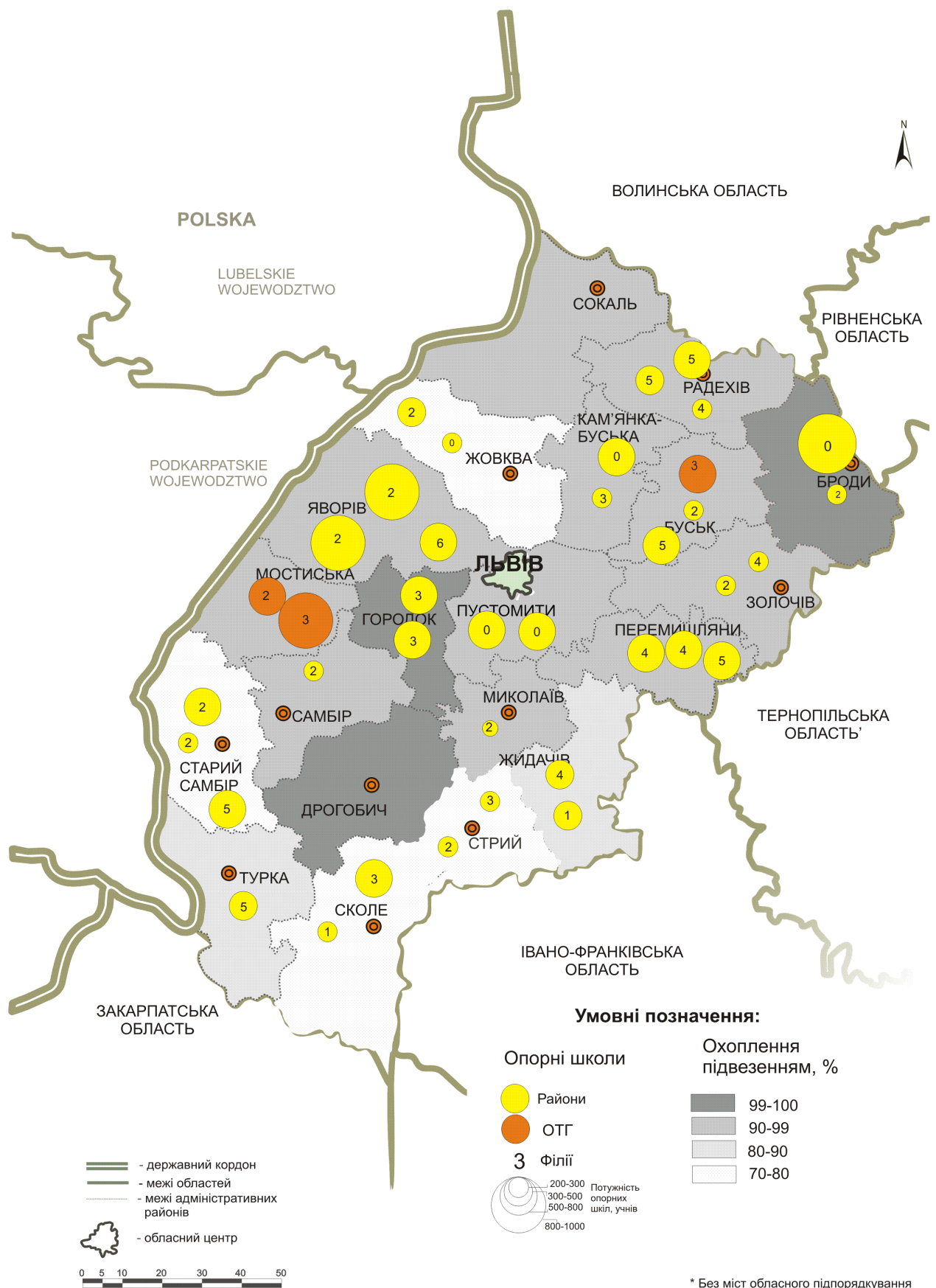

Рис. 2.17. Формування опорних навчальних закладів у 2017 р.*

*Складено автором.

2. Частина закладів освіти, які формуватимуться як опорні школи, недостатньо забезпечена сучасними кабінетами з модернізованим навчально-технічним обладнанням, спортивними залами, тренажерами, басейнами і спорядженням. Відтак, удосконалення матеріально-технічного забезпечення таких закладів потребує інвестицій. Кошти виділені з державного та місцевого бюджетів на чотири опорні школи Львівщини у 2016 р. скеровувалися на заходи з благоустрою, енергозбереження та планові ремонтні роботи [29].

3. Відсутність необхідної дорожньої інфраструктури (під'їзних доріг належної якості, облаштованих зупинок, кишень тощо) для організації безпечного транспортування учнів із місць проживання до місць навчання. Найгірша ситуація у гірських районах, наприклад, сумарна відстань до Боринського НВК від шкіл-філій – 51 км дороги, 82% з яких у незадовільному стані, до Турківського НВК – 31 км, у незадовільному стані – 87% доріг [31]. Загалом, у 2017 р. загальна протяжність доріг до опорних закладів склала 1301 км, з яких 30,5% (397 км) у незадовільному стані. У межах ОТГ із 71 км дороги 47,9% (34 км) у незадовільному стані [30]. Спостерігається невідповідність між інформацією МОН та реальною ситуацією на місцях. За даними МОН на початок 2016/17 н. р. лише 15% доріг регіону по яких довозяться учнів до опорних шкіл були у незадовільному стані [74], по Україні цифра не перевищувала 34%.

4. Постійне скорочення мережі закладів освіти та утворення опорних шкіл, зокрема, створює необхідність забезпечити фізичний доступ до якісної освіти для учнів, які проживають за межею пішохідної доступності. З цією метою було затверджено програму «Шкільний автобус», згідно з якою передбачається організація регулярного безоплатного перевезення до місць навчання і додому усі школярів області, які цього потребують [50].

Станом на 2016 р. за межею пішохідної доступності проживали

понад 21 тис. дітей з більшості районів Львівщини. Для 18 тис. учнів було організовано підвезення 241 шкільним автобусом, що задовольняло потребу на 86%. У сільських поселення шкільними автобусами доставляється близько 85% учнів, у міських – 87%. Найбільш проблемними залишаються райони Стрийський та Дрогобицький, де частка учнів, що підвозяться шкільними автобусами не досягає і 60% (Додаток В. рис. 37, рис. 38, рис. 39, рис. 40). Значною залишається частка осіб, які добираються до школи самостійно (рейсовими автобусами або ін. видами транспорту). Станом на 2015/2016 н. р. таких учнів залишалося ще 8 987 ос. (рис. 2.20.), з яких у сільській місцевості навчалося – 1472 школярі, у міських поселеннях – 7515 школярів.

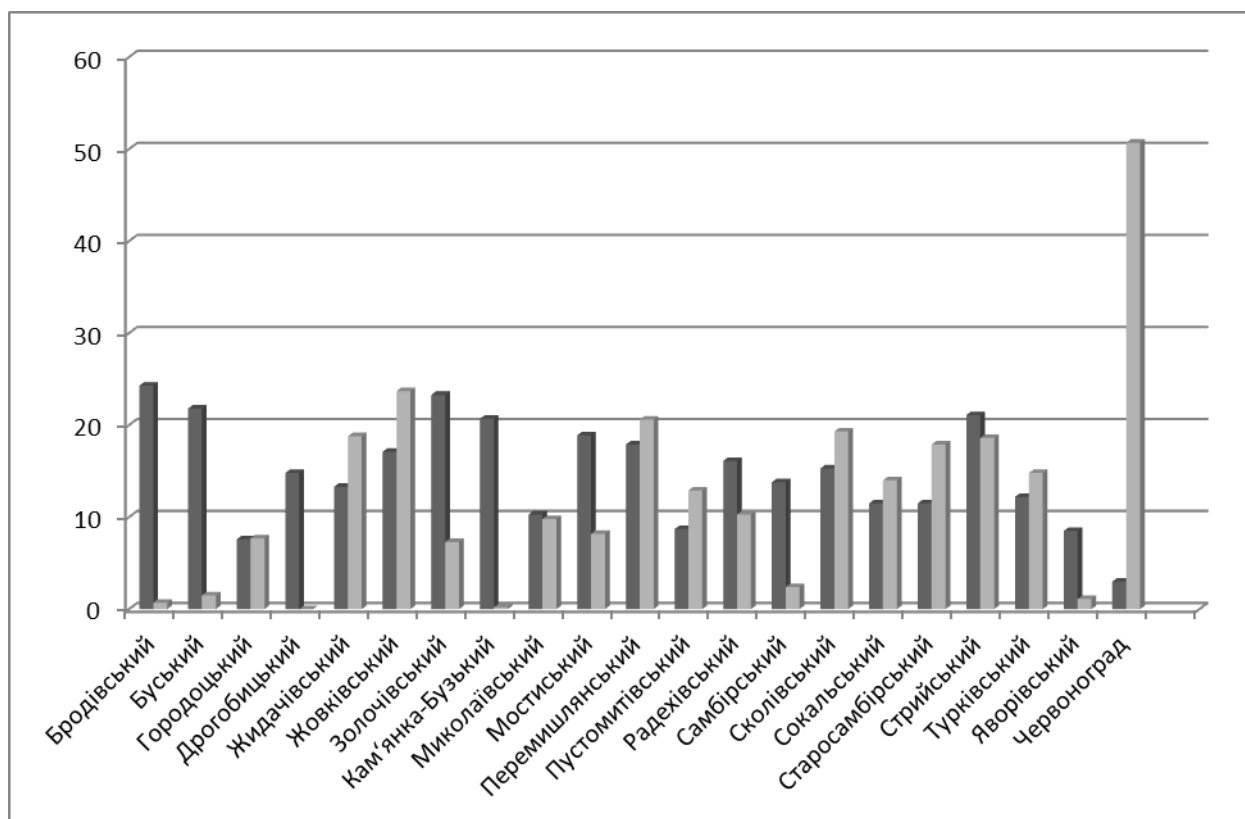

Рис. 2.18. Частка учнів, які потребували підвезення у 2012 та 2017 рр., %*

Для порівняння станом на 2011 – 2012 н. р. у Львівській області за межею пішохідної доступності проживало 27 890 учнів (10,7%), з яких 30,4% добиралися до школи самостійно, для 69,6% – організовано

підвезення, з них лише 43,6% учнів підвозилися шкільними автобусами.

Усього за роки реалізації програми «Шкільний автобус» на Львівщині придбано 255 шкільних автобусів, 14 з яких були передані в зону АТО, 3 – списані. Застарілі шкільні автобуси часто ламаються, чому сприяє їх перевантаження та необхідність здійснювати по декілька рейсів на добу. Відтак, через часті поломки та нестачу автобусів виникають перебої з підвезенням учнів, що негативно позначається на якійсь стороні навчального процесу.

Якісний розвиток мережі закладів освіти шляхом утворення опорних шкіл, окрім того, що є процесом тривалим у часі, потребує фінансового забезпечення. Однією з постійних статей витрат стає необхідність придбання та обслуговування шкільних автобусів.

На жаль, у відкритих джерелах немає інформації про загальну довжину маршруту, яку наїжджають шкільні автобуси у регіоні за певні часові періоди, що не дозволяє об'єктивно оцінити економічне навантаження на освітній бюджет витрат на транспортування.

Забезпечення рівного доступу учнів сільської місцевості до закладів освіти у 2016 р. потребувало закупівлі 90 одиниць автобусів, у 2017 р. 37 опорних закладів освіти мали потребу у 24 автобусах. Кошти на ці потреби виділяють із державного, обласного та місцевих бюджетів, лише у 2016 р. було виділено близько 74,8 млн. грн., що б дало змогу придбати 50 автобусів. Закупівлі проведені не були через зірвані тендерні торги. Як бачимо, вирішення проблем функціонування малокомплектних закладів та формування опорних закладів потребує постійного фінансового забезпечення, оскільки вимагає від місцевих органів влади:

- формування автопарку транспортних засобів у необхідній кількості для забезпечення регулярного, безпечного та безоплатного перевезення дітей та педагогічних працівників до місць навчання, роботи та у зворотному напрямку для забезпечення рівних умов доступу здобуття якісної середньої освіти в сільській місцевості;

- створення умов для безпечної експлуатації автотранспортних засобів (реєстрація, діагностика технічного стану, страхування тощо);
- забезпечення контролю за безпекою перевезення учнів;
- забезпечення фінансування видатків на паливно-мастильні матеріали, капітальних та поточних ремонтів шкільних автобусів, їх утримання та безпечну експлуатацію, проходження щорічного обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та перевірки двічі на рік технічного стану транспортного засобу;
- витрати на заробітну плату технічного персоналу та водіїв;
- необхідність облаштування дорожньої інфраструктури на маршрутах шкільних автобусів (кишень, захисних зупинок тощо).

Однак основною і найбільш витратною частиною на етапі формування автопарку залишається купівля автобусів. За період дії програми Шкільний автобус 2003 – 2016 рр. кількість автобусів збільшилась до 257 одиниць. Із бюджетів усіх рівнів на закупівлю шкільних автобусів було витрачено:

у 2009 р.: $127 \cdot 245\,000$ (вартість школярика А0753 у 2009 р.) = 31 115 000 грн.;

у 2012 р.: $41 \cdot 330\,000 = 13\,530\,000$ грн.

у 2013 р.: $21 \cdot 330\,000 = 6\,930\,000$ грн.

у 2014 р.: $25 \cdot 450\,000$ грн. = 11 250 000. грн.

у 2017 р.: $90 \cdot 1\,679\,700$ грн. = 151 173 000. грн.. (потреба),

2017 р.: $16 \cdot 1\,679\,700$ грн. = 26 875,2 тис. грн. (на умовах співфінансування – 11411,0 тис. грн.) фактично закуплено.

Загалом за період 2009-2014 рр. на закупівлю шкільних автобусів витрачено (за приблизними розрахунками) понад 62,7 млн. грн. (школярик А079.13ш один з найдешевших транспортних засобів, тому ми зупинили свій вибір саме на ньому). Станом на 2017 р. потреба у додаткових транспортних засобах становить близько 90 одиниць на суму

151,2 млн. грн.

Для підрахунку вартості утримання та функціонування автобусного парку необхідно враховувати щоденну довжину маршруту транспортних засобів, витрати на паливо, амортизацію транспортних засобів та періодичну необхідність оновлення автопарку, витрати на заробітну плату технічного персоналу та водія, необхідність облаштування інфраструктури на маршрутах шкільних автобусів (кишень, захисних зупинок тощо).

Автобус споживає приблизно 16 л дизпалива на 100 км., вартість 1 л дизпалива (на 31.05.2010 р.) 6,92 грн./л., отже витрати на 100 км становили 110,72 грн. (не враховуючи амортизаційний знос, стан доріг та ін. поправочні коефіцієнти, що підвищують розхід палива). Станом на 2017 р. середня вартість дизпалива зросла у 3,2 рази (22 грн./л. станом на 7. 04.2017 р. [77]) отже витрати на паливо теж зросли до 352 грн./100 км.

Для обрахунку вартості щоденного транспортування учнів до навчальних закладів необхідно враховувати довжину маршруту. У 2009 р. автобуси за день наїжджали близько 8400 км., тобто витрачали 1344 л палива на день на суму 9 300 грн., що в розрахунку на навчальний рік склало 1,767 тис. грн. На жаль, інформація про зміну довжини маршруту шкільних автобусів централізовано не збирається, відтак даних про те як змінилася довжина маршруту шкільних автобусів станом на 2016-2017 рр. повної інформації не має. Однак, маємо інформацію про відстань від філій до опорних навчальних закладів станом на 2017 р., яка становила – 1301 км., відтак витрати на паливо для п'яти опорних шкіл на день становили:

$(1301*2) = 2602$ км (довжина в обидва напрями);

Об'єм палива, який витрачається на даному маршруті $(2602 \text{ км} * 16 \text{ л}) / 100 \text{ км} = 416 \text{ л}$;

Вартість палива: $416 \text{ л} * 22 \text{ грн./л.} = 9159 \text{ грн.}$;

Витрати на навчальний рік: $9159 \text{ грн.} * 190 \text{ днів} = 1\,740\,217 \text{ грн.}$

При розрахунку витрат брався середній розхід палива, зазначений виробником транспортного засобу без врахування поправочних коефіцієнтів (стан дороги, стан автотранспорту, температурний режим тощо), які суттєво збільшують розхід. Окрім того, варто врахувати необхідність введення посади водія та витрати на його утримання. На кожен шкільний автобус, який обслуговує навчальний заклад вводиться посада водія, що відповідає за технічний стан транспорту. Середня заробітна плата якому нараховується згідно наказу МОН України [48] і відповідає третьому тарифному розряду (оклад 1599 грн. + 10% або 25% надбавки за клас водія) в середньому варіюється в межах від 1758,3 грн. до 1998 грн. (станом на 2017 р.). У експлуатації знаходилося 238 шкільних автобусів, які обслуговували 238 водіїв, на заробітну плату яким у 2017 р. витрачалося:

в місяць: $1758 \cdot 2238 = 418\,404$ грн.;

в рік: $418\,404 \cdot 12 = 5\,020\,848$ грн.

Як бачимо, проблема якісної освіти потребує від органів влади фінансування не лише закладів освіти, але і забезпечення рівних можливостей на фізичну доступність навчальних закладів, що є не менш витратною статтею видатків.

5. Забезпечити рівний доступ до якісної освіти для усіх мешканців регіону, оскільки опорні школи повинні стати центрами надання якісних освітніх послуг для мешканців сільських територій. Як зазначають дослідники [34] державна середня освіта посилює і без того зростаючу соціальну нерівність та зменшує можливості рівного доступу до освітніх послуг, у той час коли повинна створювати міцне економічне підґрунтя розвитку регіону, за рахунок підготовки якісних людських ресурсів. Якість освіти особливо програє у сільській місцевості, де рівень підготовки абітурієнтів є на порядок нижчий, ніж у міських закладів освіти. Підтвердженням цього стали результати зовнішнього незалежного оцінювання, які ще раз підтверджують, що академічна успішність

школярів суттєво залежить від місця проживання (навчання) і їхніх стартових соціально-економічних умов.

Як бачимо з результатів ЗНО (до уваги бралися результати одержані учнями, що навчалися у ЗЗСО, оскільки профільні ЗЗСО (гімназії, ліцеї, спеціалізовані школи) традиційно переманюють сильніших учнів, а тому результати там дещо вищі; окрім того ЗЗСО територіально розташовані в усіх адміністративних одиницях регіону), найвищі показники отримали учні, що навчалися у містах, у той час як у адміністративних районах, особливо гірських, показники успішності традиційно нижчі. Райони у яких сконцентрована найвища частка малокомплектних ЗЗСО (Перемишлянський та Жидачівський) показали середній результат (Додаток В рис. 41, рис. 42).

У 2017 р. при вступі до ВЗО враховувався не лише результат ЗНО, але додаткові коефіцієнти (регіональний, галузевий та сільський), на нашу думку, це неефективний спосіб підтримки абітурієнтів із сільської місцевості. Оскільки, ЗНО не повинно бути засобом підтримки дітей із сільської місцевості, це лише показник успішності, якості освіти, підтримувати дітей із сільської місцевості необхідно створенням доступу до якісної освіти та можливістю отримати належний рівень знань, який визначатиме можливості професійної самореалізації у майбутньому. Введення диференційованих коефіцієнтів є своєрідною дискримінацією по відношенню до інших абітурієнтів, які не підпадають під задані критерії.

6. Особливості фінансового забезпечення опорних закладів. Держава стимулює формування мережі опорних закладів освіти шляхом виділення цільових субвенцій на закупівлю автобусів та обладнання для природничо-математичних кабінетів (співфінансування), застосовує схему «розподіл коштів за кількістю учнів» (якщо школа малокомплектна, то і коштів на неї виділяється відповідно менше, що стимулює малі школи до об'єднання). Однак виникають не вирішення

питання, щодо підвищення рівня та ефективності фінансового забезпечення, серед яких [74]:

- можливість розпоряджатися виділеними коштами. Головним розпорядником коштів опорного закладу (за відповідями директорів) залишається засновник, традиційно відсутня фінансова самостійності директорів, яка в нових умовах функціонування є вкрай необхідною, оскільки дозволить ефективно використовувати кошти враховуючи реальні потреби навчального закладу;

- недостатнє фінансування матеріально-технічного забезпечення кабінетів сучасним обладнанням та ремонт шкільних приміщень (лише 1% директорів констатували, що фінансування є достатнім). Серед пріоритетних потреб, які продовжують залишатися не профінансованими залишаються: енергозбереження, забезпечення спортивними спорудами, комп'ютерне та мультимедійне обладнання, доступ до мережі Інтернет, укомплектування бібліотечного фонду та забезпечення харчування школярів;

- необхідність здобуття спеціальної освіти за напрямом «керівник навчального закладу» (управлінський, фінансовий, шкільний менеджмент). Керівники розуміють потребу шукати додаткові джерела фінансування закладів, однак шляхи їх отримання залишаються традиційними (спонсорська допомога, кошти батьків, іноземні інвестори).

Загалом фінансування освітньої галузі України відбувається в діапазоні 5,5-6,5% ВВП (дошкільна освіта – 0,7 – 1,1%, загальна середня освіта – 2,4 – 3% [15, С.8.]), у законодавстві затверджено на рівні 7%, що є досить високим показником. Однак, у порівнянні з розвинутими країнами більша частина коштів у нас використовується неефективно.

У 2010 – 2014 рр. на освіту в області виділялося 30 – 33% від сукупних видатків, у 2016 – 23,2% [68; 71, С. 49; 72, С. 132]. Капітальні інвестиції в освіту за період 2010 – 2016 рр. зменшились на половину від 1,2% до 0,6% у загальній структурі по області, а у абсолютних показниках

зросли в 1,1 рази [72, С. 132.].

Починаючи з 2015 р. змінилися правила фінансування сфери освіти [19; 21]. Фінансування ЗЗСО відбувається шляхом виділення освітньої субвенції місцевим бюджетам (*Додаток Д*). Субвенція покриває заробітну плату вчителів, усі інші видатки покриваються з місцевих бюджетів, *субвенція не виділяється на школи у яких навчається менше 25 учнів (за винятком початкових)*. Оскільки, частка фінансування сфери освіти забирає з бюджету ОТГ від 30 до 50% коштів, то такий розподіл стимулюватиме місцеву владу продовжувати оптимізацію мережі закладів освіти.

Однією з першочергових проблем у ТО ДШО, не лише регіону, але й України в цілому, є диспропорції у забезпеченні потреб населення у дошкільній освіті. У 2016 р. кількість закладів дошкільного виховання в регіоні зросла до 810, за останні роки намітилась позитивна тенденція до їх зростання (*Додаток В* рис. 43.), що відбувається за рахунок відновлення непрацюючих з певних причин закладів (повернення з оренди, відновлення роботи непрацюючих, будівництва нових тощо).

Загалом по області спостерігається позитивна тенденція до збільшення кількості ЗДО. Найбільш розвинутою мережа дошкільних установ є у м. Львові (14,8 % від усіх закладів та 36 % дітей дошкільного віку області, охоплення дошкільною освітою – 66,7% у 2016 р.), ще на 6 районів (Сокальський, Жовківський, Пустомитівський, Радехівський, Мостиський, Яворівський) припадає 32,2 % ЗДО області. Якщо поглянути у територіальному розрізі, то з 785 ЗДО області 41,1 % знаходилися у міських поселеннях (охоплення дошкільним вихованням на рівні 67%) і 58,9 % у сільській місцевості (охоплення дошкільним вихованням на рівні 25%). Збільшення охоплення дошкільною освітою у сільській місцевості відбувається за рахунок створення навчально-виховних комплексів та груп в НВК.

Позитивна тенденція до зростання охоплення дітей дошкільним

вихованням (Додаток В рис. 44.) відбувається за відсутності належної матеріальної бази для формування якісного підгрунтя надання дошкільних освітніх послуг (екстенсивним шляхом), що проявляється у суттєвому перевантаженні дошкільних освітніх закладів [62]. За період з 2000 по 2016 рр. кількість дітей у ЗДО збільшилась в 2 рази з 34850 до 71 849 дітей, охоплення дітей дошкільною освітою по області становило у 2016 р. 47 % і зросло на 24 % у порівнянні з 2000 р. Якщо у 2000 – 2001 рр. співвідношення кількості місць у ЗДО та кількості дітей, які ці заклади відвідували було оптимальним (97 – 99 дітей на 100 місць), по починаючи з 2003 р. ситуація починає кардинально змінюватися, а у 2016 р. на 100 місць уже припадало 142 дитини, міські ЗДО традиційно є більш перевантаженими (154 дитини) ніж у сільських поселеннях (122 дитини) (Додаток В рис. 45.). Ситуація особливо загострюється з огляду на введення обов'язкового дошкільного виховання для 5-ти річних дітей.

Як бачимо, рівень охоплення дошкільним вихованням у міських поселеннях за останні роки досяг 60 %, в той час як у сільських поселеннях становить 25 %. Найбільшою проблемою сільських поселень є відсутність закладів дошкільної освіти через низку причин (зруйновані відомчі ЗДО , відсутність коштів на будівництво нових ЗДО тощо). Сьогодні дошкільне виховання частково організовується у пристосованих приміщеннях, зокрема школах, шляхом організації НВК. На нашу думку, такий спосіб організації дошкільного виховання може частково вирішити проблему охоплення дошкільною освітою, однак рівень матеріального та кадрового забезпечення суттєво відрізняється у спеціалізованих і пристосованих закладах, що створює передумови для нерівного доступу до освіти.

Традиційно вищі рівні охоплення дітей ЗДО спостерігаються у містах обласного підпорядкування та м. Львові і коливаються від 88 % до 52 %. У районах охоплення дітей дошкільним вихованням є нижчим і досягає 50 – 55 % лише у Бродівському, Кам'янка-Буському та

Сокальському районах, найнижчим продовжує залишатися впродовж останнього десятиріччя у Дрогобицькому – 17 % та Турківському – 18 % районах (Додаток В рис. 46.)

Зростання рівня охоплення дошкільною освітою відбувається шляхом зростання перевантаженості закладів. Наповнюваність ЗДО у розрахунку на 100 місць зросла в 2,1 рази (від 69 у 1995 р. до 142 у 2016 р.), у міських поселеннях показник зріс від 71 (1995 р.) до 156 (2016 р.), а у сільських від 58 (1995 р.) до 122 (2016 р.). Найбільш перевантаженими залишаються ЗДО у міських поселеннях, зокрема, у м. Львів (174 дитини), більше 150 дітей на місце у Бродівському, Пустомитівському, Турківському та Яворівському районах. Рівень наповнюваності ЗДО у сільській місцевості звичайно є нижчим ніж у міських поселеннях, однак у низці районів області наповнюваність у сільській місцевості у 2016 р. була вищою ніж у містах у Дрогобицькому, Кам'янка-Буському, Пустомитівському, Самбірському, Турківському районах (Додаток В рис. 47.). Ситуація що склалася свідчить, що у більшості сільських районів є потреба у значній кількості додаткових місць у ЗДО, особливо зважаючи на те, що рівень охоплення дошкільною освітою у селі склав лише 25 % (2016 р.). У часовому зрізі спостерігається позитивна тенденція підвищення рівня охоплення дошкільним вихованням починаючи з 2000 р. практично в усіх районах, однак присутня низка факторів, що впливають на якість послуг та можливості рівного доступу до закладів освіти.

Серед основних факторів, що впливають на функціонуванні підсистеми дошкільної освіти слід відзначити:

1. проведення у 1990-ті рр. оптимізації мережі ЗДО – закриття приміщень, що не використовувалися, передачі в довготривалу оренду, продаж будівель тощо, і при цьому не враховувалися демографічні прогнози. За період з 1990 по 2007 рр. лише у м. Львові були продані будівлі 37 дошкільних закладів (переважно відомчого підпорядкування),

у межах адміністративних одиниць продано 17 будівель ЗДО, загалом в області продано будівлі 54 ЗДО [28]. Всього за період з 1990 до 2011 року призупинили свою діяльність 346 ЗДО, з них: окрім 54 проданих, 33 – орендовано, 198 – перепрофільовано (107 – в освітні заклади, 39 – у бюджетні організації, 28 – у житло, 24 – повернуто власникам), 55 – не використовуються, 6 – зруйновано [39]. Сьогодні процес набув зворотнього напрямку, однак відновлення будівель, повернення їх з довготривалої оренди потребує значних капіталовкладень та часу.

2. Облаштування ЗДО у приміщеннях пристосованих або частково пристосованих для тривалого перебування в них дітей, наприклад у житлових будинках або у приватних помешканнях.

3. Недосконалість правового поля, що сприяє появі приватних закладів дошкільної освіти, які функціонують без ліцензії (дитячі клуби, школи раннього розвитку, прогулянкові групи, сімейні садки, садки квартирного типу (які облаштовуються у приватних помешканнях, а кількість вихованців не перевищує 5 – 8 осіб, на які припадає 2-3 вихователі та функціонують на напівлегальних засадах (як особи фізичні підприємці) [37])), але фактично надають послуги дошкільної освіти. У таких умовах немає можливості контролювати якість послуг (освітню складову, санітарно-гігієнічні умови тощо), цінову політику закладу тощо. Популяризації таких закладів сприяє дефіцит місць у комунальних дитсадках.

4. Розширення мережі ЗДО приватної форми власності. В області у 2000 р. функціонувало 13 ЗДО приватної форми власності, у 2014 р. – 11 (7 у м. Львів, по 1 у м. Дрогобичі, м. Стрию, м. Моршині та Жовківському районі), станом на 2017 р. офіційна статистика відсутня, однак із відкритих джерел в мережі Інтернет (81) бачимо, що кількість приватних дошкільних закладів стрімко збільшується (більше 20 у м. Львові), що пов'язано із запитом населення на даний вид послуг та прийняттям нового освітнього законодавства, яке стимулюватиме

розвиток приватного сектора в цьому сегменті освіти. Перепоною не стають розміри оплати за послуги дошкільної освіти (батьківська плата у приватних ЗДО стартує від 3000 – 4 000 тис. грн., у той час як у комунальному закладі вона сягає близько 500 грн. (станом на 2017 р.)) Перевагою приватних закладів є невелика наповнюваність груп, що відповідає затвердженням нормативам згідно вікової диференціації, застосування інноваційних методик та методів навчання та виховання, краще матеріально-технічне забезпечення тощо.

5. Враховуючи тенденції у демографічній ситуації регіону можемо стверджувати, що ТО ДШО потребує удосконалення відповідно до потреб населення. Зважаючи на дефіцит місць у ЗДО необхідно визначити їх точну кількість та запропонувати оптимальний комплекс заходів, що сприятиме зменшенню дефіциту місць та задоволенню потреб населення в дошкільних послугах. При цьому слід враховувати демографічний прогноз регіону, та вводити додаткові місця в експлуатацію з можливістю їх подальшого мультифункціонального використання.

6. Необхідність розширення соціальної інфраструктури при плануванні та будівництві нових житлових кварталів та мікрорайонів. Особливо гостро проблема нестачі місць у дошкільних установах постає у мікрорайонах міст, що активно розвиваються. Будівельники при будівництві житлових мікрорайонів збільшують навантаження на вже існуючу соціальну інфраструктуру, при цьому уникають капіталовкладень у будівництво власних закладів освіти. Ця проблема потребує чіткого законодавчо-нормативного врегулювання з метою створення ефективних важелів впливу для органів місцевої влади, що сприятиме розширенню мережі закладів освіти відповідно до потреб населення.

Недостатнє фінансування мережі закладів дошкільної освіти. Згідно закону України «Про освіту» [24] фінансування закладів освіти

здійснюється їх засновниками, тобто місцевими органами влади з місцевих бюджетів. Спроможність місцевих бюджетів визначатиме можливості організації місць у дошкільних установах та забезпечення рівного доступу до якісної дошкільної освіти. Як свідчить досвід минулих років, фінансування закладів дошкільної освіти відбувалося на рівні покриття основних статей видатків (близько 90% усіх коштів скеровувалося на забезпечення захищених статей бюджету – виплату заробітної плати, оплату комунальних платежів та енергоносіїв). Відтак, недофінансування матеріального забезпечення закладів освіти посилює проблему корупції та благодійних внесків (їх цільового використання) у ЗДО.

Проблема благодійних внесків у заклади освіти та їх цільового використання. Незважаючи на державні, обласні та регіональні програми із забезпечення населення доступною дошкільною освітою поглиблюється диференціація у можливостях доступу до послуг дошкільної освіти залежно від місця проживання та фінансового стану сімей. що підсилюється корупційною складовою (у вигляді зарахування коштів на благодійні рахунки ЗДО, купівлі матеріалів, меблів, побутової техніки, здійснення ремонтних робіт та ін.). З метою вирівнювання можливостей отримання дошкільної освіти та усунення корупційного фактору при влаштування дитини у ЗДО в регіоні запровадили систему електронної реєстрації дітей.

На сьогодні 90 % усіх ЗДО області знаходяться у комунальній власності, тобто фінансуються з місцевих бюджетів, що негативно впливає на рівень їх матеріально-технічного забезпечення, який не відповідає нормативним вимогам та часто є морально застарілим.

За даними Департаменту освіти та науки Львівської обласної державної адміністрації середня вартість утримання однієї дитини у дошкільному закладі становила 6379 грн., середня вартість харчування (на один день) у 2016 р. коливалася від 11 до 24,6 грн. залежно від типу

закладу і вікової групи (батьківська плата становить від 30 до 70% залежно від місця проживання). У структурі витрат на дошкільну освіту витрати на харчування займали лише 13,9% у загальній структурі витрат, комунальні витрати – 10,3%, інші витрати – 11,7%, а основна частка припадає на виплату заробітної плати – 63,6%.

Однією з проблем у фінансуванні дошкільної освіти в області є формула розрахунків фінансування. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №1149 від 08.10.2010 року «Деякі питання розподілу міжбюджетних трансфертів», фінансування дошкільної освіти здійснюється з урахуванням кількості дітей на 1 січня попереднього року [39]. Такий підхід не дозволяє враховувати збільшення кількості дітей протягом року, що створює проблеми з фінансуванням та утриманням новостворених та відновлених ЗДО, не дає можливості розвивати мережу, освіта фінансується лише для підтримання її функціонування, не відбувається капіталовкладень у розвиток, створення додаткових місць у дитячих садках. Незважаючи на певне покращення фінансування ДНЗ області, воно все ж нездатне задовольнити зростаючі потреби у розвитку мережі (загальні витрати на дошкільні навчальні заклади збільшено на 13,2%, а середня вартість утримання однієї дитини в рік зросла до 9 904,5 грн. (на 3,5 тис. грн.)).

Також, для покращення розвитку мережі ДЗО (створення додаткових місць у ДЗО, оновлення матеріально-технічної бази тощо) з обласного бюджету відбувається виділення щорічної субвенції (враховуючи спів фінансування з місцевих бюджетів): 2009 р. – 2,5 млн. грн., 2010 р. – 3 млн. грн., 2011 р. – 3,5 млн. грн., 2012 р. – 4,3 млн. грн., у 2016 р. виділено обласну субвенцію, враховуючи співфінансування з місцевих бюджетів – 8,2 млн. грн. [44].

На сьогодні 90 % усіх ЗДО області знаходяться у комунальній власності, тобто фінансуються з місцевих бюджетів, що негативно впливає на рівень їх матеріально-технічного забезпечення, який не

відповідає нормативним вимогам та часто є морально застарілим.

За даними Департаменту освіти та науки Львівської обласної державної адміністрації середня вартість утримання однієї дитини у дошкільному закладі становила 6379 грн., середня вартість харчування (на один день) у 2016 р. коливалася від 11 до 24,6 грн. залежно від типу закладу і вікової групи (батьківська плата становить від 30 до 70% залежно від місця проживання). У структурі витрат на дошкільну освіту витрати на харчування займали лише 13,9% у загальній структурі витрат, комунальні витрати – 10,3%, інші витрати – 11,7%, а основна частка припадає на виплату заробітної плати – 63,6%.

Постійне недофінансування закладів освіти породило низку проблем, серед яких слід відзначити активне процвітання тіньової економіки у закладах освіти. Оскільки мережа навчальних закладів не отримує належного рівня фінансового забезпечення, то одержання необхідних коштів на покращення матеріального забезпечення відбувається із сімейних бюджетів дошкільнят та школярів. Створюється ситуація, у якій населення забезпечується освітніми послугами, однак розмір доплати за ці послуги наперед не обговорюється і законодавчо не закріплюється, що створює ситуацію нерівного доступу до освіти, за якої відсутня відкрита конкуренція між державними навчальними закладами, які фактично надають платні послуги. Наприклад, недостатні рівні фінансування ДЗО породили проблему «добровільних спонсорських внесків» при влаштуванні дитину у садок, (за словами батьків, у м. Львові такі пожертви складали від 300 грн. до 1000 \$ (за даними соціологічного опитування батьків у м. Львові). «Спонсорський внесок» частково вирішує проблеми покращення матеріально забезпечення закладу, однак не вирішує проблеми перевантаженості груп у дошкільних закладах. Більшість доплат батьків носить неофіційний характер, тому ці витрати неможливо підрахувати наперед, як наслідок відсутня відкрита конкуренція між державними чи комунальними навчальними закладами,

які пропонують платні послуги, а отже батьки позбавлені можливості робити свідомий вибір.

Як бачимо, проблеми, що присутні у функціонуванні ТО ДШО регіону є досить широкими та різноаспектними. Однак, в силу процесів, що притаманні для ТОДШО на території регіону відбувається формування освітніх ядер, і ця тенденція лише підсилюватиметься з огляду на нову концепцію розвитку освіти спрямовану на формування опорних шкіл, які покликані стати центрами якісної освіти.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Результати досліджень сучасного стану територіальної організації дошкільної та шкільної освіти регіону отримані на основі аналізу матеріально-технічного, педагогічного та інституційного забезпечення з метою виявлення та усунення найбільш проблемних ланок та створення умов для рівного доступу до якісних освітніх послуг для усіх мешканців регіону, зводяться до наступних:

1. У ході оцінки матеріально-технічного забезпечення мережі навчальних закладів, було виявлено проблеми у матеріальному забезпеченні закладів освіти, які негативно впливають на якість освітніх послуг. Основними з яких є: відсутність спеціальних приміщень для проведення занять та спеціалізованих класів для профільного навчання, відсутність централізованих інженерних комунікацій для теплопостачання, водопостачання і каналізації, відсутність умов для організації раціонального гарячого харчування, недостатній рівень комп'ютеризації та інформатизації закладів освіти тощо. Виявлено суттєві територіальні диспропорції у рівні матеріально-технічного забезпечення мережі ЗЗСО, особливо у територіальному розрізі «місто-село», що негативно позначається на можливостях рівного доступу до

якісних освітніх послуг за територіальним принципом. В силу наростання негативних демографічних тенденцій дієвим інструментом у вирішенні даної проблеми стає створення мережі опорних навчальних закладів, що дозволить сконцентрувати фінансові ресурси та ефективно використати їх на задоволення освітніх потреб учнів.

2. Аналіз рівня забезпечення коп'ютерною технікою та доступом до мережі Інтернет показує, що в регіоні відсутні можливості для ефективного використання інформаційних технологій у навчальному процесі, що створює невідповідності між навчальними програмами затвердженими МОН і можливостями закладів освіти виконувати поставлені перед ними завдання. Це здійснює негативний вплив на: якість освіти, можливості її модернізації із застосуванням сучасних методик навчання; якісний рівень виконання управлінсько-адміністративних завдань; відсутність можливостей для створення єдиного інформаційного простору у системі закладів освіти регіону тощо.

3. Аналіз забезпечення мережі закладів освіти кваліфікованими працівниками дозволив виявити негативні тенденції, серед яких: низький престиж професії вчителя, низька заробітна плата педагогічних працівників; зростання частки педагогів пенсійного віку, що загрожує формуванням дефіциту педагогічних кадрів відповідної кваліфікації; наявність значної частки педагогів сумісників (10%), що негативно впливає на якісну сторону освітнього процесу; взаємозв'язок кількісного та якісного складу педагогічних працівників із суспільно-економічними процесами, що відбуваються в регіоні; надлишок педагогічних працівників у сільських периферійних районах при одночасній нестачі кваліфікованих педагогічних кадрів у міських школах; низьке співвідношення учнів на одного учителя створює високе економічне навантаження на систему освіти, сприяючи неефективному використанню бюджетних коштів. Поряд з тим, встановлено, що кваліфікаційний рівень педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів є

оптимальним (коефіцієнт рівний 0,93), водночас у сфері дошкільної освіти показник насиченості працівниками з вищою освітою становив лише 45%, та є недостатнім.

4. Аналіз педагогічного забезпечення закладів освіти регіону показав, що проблемою стає формування територіальної диспропорції кваліфікованих педагогічних кадрів у розрізі ««місто – село»», яке характеризується перетіканням кадрового ресурсу із периферійних районів у центроформуючі, що знижує можливості у рівному забезпеченні якісних освітніх послуг.

5. Виявлені проблеми у забезпеченні послугами дошкільного виховання, що характеризуються недостатнім кількісним та якісним забезпеченням мережі закладів дошкільної освіти, що знижує можливості у задоволенні попиту населення на даний вид послуг.

6. Деформація демографічної структури населення сприяла появі широкої мережі малокомплектних закладів освіти, що збільшила неефективні фінансові витрати на освіту. Одним із напрямів оптимізації фінансових витрат та підвищення доступності якісної освіти стало формування опорних закладів освіти, однак цей процес наштовхнувся на низку труднощів, вирішення яких потребує від органів влади різного рівня ефективної взаємодії та комплексного бачення можливостей ефективного розвитку мережі опорних шкіл. Формування опорних шкіл посилюватиме процеси концентрації освітніх послуг, як наслідок посилюватиметься процес формування нових освітніх ядер та подальші трансформаційні процеси на периферійних територіях. Забезпечення населення периферійних територій рівним доступом до освітніх послуг потребує розбудови та реконструкції транспортно-комунікаційних мереж із створенням умов для безперешкодного та безкоштовного доступу до закладів освіти.

7. Проблема ефективного фінансування закладів освіти створює дисбаланс між тими вимогами, що ставляться державою перед місцевими

органами влади по створенню умов для населення у доступі до якісної освіти та реальними можливостями місцевих органів влади по забезпеченні функціонування мережі освітніх закладів.

Основні положення розділу опубліковані автором у роботах [57; 58; 59; 60; 61; 62; 63; 64; 65; 66].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Всеукраїнський перепис населення. URL: <http://ukrcensus.gov.ua/>.
2. Биков В.Ю., Пилипчук А.Ю. Проблеми створення системи моніторингу стану інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/.../164/150>.
3. Головне управління статистики у Львівській області. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>.
4. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди навчальних закладів ДБН В.2.2-3-97. URL: http://dbn.co.ua/index/v_22/0-89.
5. Державні будівельні норми України. Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів. ДБН В. 2.2– 4 -97 URL: http://dbn.co.ua/index/v_22/0-89.
6. Виконком погодив видатки бюджету розвитку Львова-2018. *Львівський портал* : веб-сайт. URL: <http://portal.lviv.ua/news/2017/12/18/vikonkom-pogodiv-vidatki-byudzhetu-rozvitku-lvova-2018-kudi-hochut-porozpihati-pivtora-milyarda-griven>.
7. Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).
8. Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2009/10 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).
9. Державна програма «Вчитель» : постанова Кабінету Міністрів

України від 28.03.2002 № 379. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-%D0%BF>.

10. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01. URL:
<http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2407>.

11. Державна служба статистики України. URL:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>.

12. Дошкільна освіта України у 2012 р. Статистичний бюлетень. Київ, 2013. 87 с.

13. Дошкільна освіта України у 2014 р. Статистичний бюлетень. Київ, 2013. 87 с.

14. Дяченко С.М. Основні можливості сучасного програмного забезпечення для інформатизації управлінської діяльності керівника освітнього закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Запоріжжя, 2010. Вип. 7. С. 105-110 URL:
http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_7/files/PD710_15.pdf.

15. Загальноосвітні навчальні заклади на початок 2015/2016 н. р. : Статистичний бюлетень. Київ, 2016. 100 с. URL:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_shool_bl.htm.

16. Заклади освіти у Львівській області : Статистичний збірник 2013. Львів, 2014. 105 с.

17. Заклади освіти у Львівській області : Статистичний збірник. Львів, 2010. С. 16, 31.

18. Заклади освіти у Львівській області: Статистичний збірник. - Львів, 2009. 124 с.

19. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» : від 28.12.2014 № 79-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19/page>.

20. Закон України «Про внесення змін та визнання такими, що

втрапили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 № 76-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/76-19>.

21. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 28.12.2014 № 80-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.

22. Закон України «Про дошкільну освіту» : Закон від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.

23. Закон України «Про загальну середню освіту» : Закон від 13.05.1999 № 651-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=651-14>.

24. Закон України «Про освіту» : Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

25. Звіт департаменту освіти і науки за 2016 рік. Львівська обласна державна адміністрація. URL: data.gov.ua/file/60329/download?token=zI6G5zpI.

26. Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (за станом на 1 жовтня 2015 року (Форма № 86-РВК)

27. Іванюк Г. Матеріально-технічне забезпечення діяльності сільської школи в Україні (1958–2000). URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1940>.

28. Інформація про приміщення ДНЗ, які продано у 1991—2009 рр. URL: www.osvitportal.lviv.ua/.

29. Інформація щодо надходження коштів з державного та місцевого бюджетів на оснащення опорних закладів Львівської області під час підготовки до 2016/2017 навчального року. URL: <http://daily.lviv.com/news/osvita-i-nauka/deputaty-lvivskoyi-oblasnoyi-rady-peredbachyly-na-osvitu-12-mlrd-hryven-53077>.

30. Інформація щодо опорних закладів та їх філій, які функціонують у Львівській області станом на 01.07.2017 р. URL: www.osvitportal.lviv.ua/.

31. Інформація щодо філій опорних закладів у Львівській області
URL: www.osvitportal.lviv.ua/.
32. Комарова О.А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування. Кіровоград, 2009. 336 с.
33. Кравчина О.Є. Проектування інформаційного середовища загальноосвітнього навчального закладу. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em11/content/09koeeis.htm>.
34. Луковенко Ю., Коpecь А. Проблеми фінансування шкільної освіти. Від фікції до прозорості. *Український регіональний вісник*. 2001. №27. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1007571891>.
35. Малицька І. Д. Роль і місце ІКТ в системах освіти зарубіжних країн. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em10/content/09midcfo.htm>.
36. МОН затвердило програму підвищення кваліфікації вчителів 1-х класів. URL: <http://osvita.ua/school/reform/59002/>.
37. На вагу золота. URL: <https://www.facebook.com/search/114232468588881/places-in/180551801986954/places/intersect>.
38. Нова українська школа. URL: <http://nus.org.ua/>.
39. Обласна програма розвитку освіти Львівщини на 2013 – 2016 роки. URL: <http://www.city-adm.lviv.ua/adm/docs/education/38-program>.
40. Освіта Львівщини – 2012. Показники розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти / за ред. М.Брегіна. Львів, 2012. 131 с. URL: <http://www.osvitportal.lviv.ua/upravlinnia-osvity-i-nauky-loda/vydavnycha-diialnist/statystychni-dovidnyky>.
41. Освітній портал Львівщини. URL: <http://osvitportal.lviv.ua/>.
42. Основна проблема шкіл України – матеріально технічне забезпечення. URL: <http://zalik.org.ua/articles/1887-osnovna-problema-shkil-ukrayini-materialno.html>.

43. Паспорти освітньої галузі районів і міст обласного підпорядкування Львівської області станом на 2016 р.

44. Підсумки розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти Львівщини за 2015-2016 навчальний рік та завдання на 2016-2017 навчальний рік. URL: http://www.osvitportal.lviv.ua/novyny?id=84711_pidsumky_rozvytku_doshkilnoi_zagalnoi_serednoi_pozashkilnoi_ta_profesiyno_tehnichnoi_osvity_lvivshyny_za_2015_2016_navchalnyy_rik_ta_zavdannya_na_2016_2017_navchalnyy_rik_

45. Положення про загальноосвітній навчальний заклад. Документ від 27.08.2010, № 778-2010-п. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=778-2010-%EF_

46. Праця у Львівській області у 2012 р. Статистичний збірник. Львів. 2013. 280 с.

47. Праця у Львівській області у 2015 р. Статистичний збірник.. – Львів. 2014. 280 с.

48. Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ. Документ від 26.09.2005, N 557. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1130-05/page_

49. Про впровадження мораторію на закриття загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості» від 19 грудня 2008 р. № 778-VI. URL: <http://osvita.ua/school/41673/>.

50. Програма "Шкільний автобус". Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. N 31. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

51. Програма розвитку освіти Львівщини на 2009 – 2012 роки. URL: <http://www.osvitportal.lviv.ua>.

52. Програма розвитку освіти Львівщини на 2013 – 2016 роки. URL: www.osvitportal.lviv.ua/portal/doc/programa_rozvytku.doc_

53. Програма розвитку освіти Львівщини на 2017 – 2020 роки.

URL: <http://www.osvit-portal.lviv.ua/portal/uploads/P-pr-pr>.

54. Пуховська Л. Кількісні та якісні характеристики післядипломної педагогічної освіти у контексті завдань проекту «Рівний доступ до якісної освіти в Україні». URL: www.cippe.edu.ua.

55. Пуховська Л. Професія вчителя у світовому освітньому просторі: статистичні характеристики. URL: <http://osvita.ua/school/manage/973>

56. Сидоренко К. С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні навчальним закладом. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20815/1/Сидоренко.pdf>.

57. Синюра-Ростун Н.Р. Материальное обеспечение сети школьных заведений Львовского региона (Украина): проблемы и вызовы современного образования. *Наука Красноярья. 2013. № 2 (07). С. 157 – 171 (0,5 д.а.).*

58. Синюра-Ростун Н.Р. Аналіз розвитку мережі дошкільної освіти у Львівській області. *Управління в освіті : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : ДЦ МОНУ, 2009. С. 213 – 214.*

59. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук Л.Т. Аналіз територіально-структурних процесів у системі шкільної освіти регіону. *Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах. 2009. Вип. 5.(79). С. 181 – 189.*

60. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості кадрового забезпечення мережі закладів дошкільної освіти у малих містах Львівської області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Малі міста регіону: діагностика соціально-економічного стану, посткризові завдання розвитку. 2011. Вип. 4/90. С. 111 – 119.*

61. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості матеріального забезпечення мережі навчальних закладів Львівської області. *Управління в освіті : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 2011. С. 278 – 279.*

62. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості територіальної організації

закладів дошкільної освіти у Львівській області. *Регіональна економіка*. 2010. №3 (57). С. 208 – 215.

63. Синюра-Ростун Н.Р. Проблеми фінансового забезпечення територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти у Львівській області. Управління в освіті : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-прак. конф. Львів, 2013. С. 238 – 239.

64. Синюра-Ростун Н.Р. Стан спортивної інфраструктури загальноосвітніх навчальних закладів Львівської області: просторовий аспект. *Сучасні проблеми теорії та практики фізичного виховання, спортивних дисциплін і туризму* : зб. наук. праць за матер. I Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М., 2016. С. 253 – 258.

65. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальні диспропорції забезпеченості педагогічними кадрами: проблеми виникнення, заходи пом'якшення. *Соціальні, фінансові та економічні основи ефективної політики держави в умовах глобалізації світової економіки* : матер. XII Всеукраїнської наук.-практ. конф. студ. та молод. вч. Донецьк: ТОВ «Дегі», 2010. Ч. 2. С. 250 – 252.

66. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальні особливості кадрового забезпечення освітніх навчальних закладів. *Економічний простір*. 2010. № 36. С. 86 – 99.

67. Соловей М.В. Підготовка магістрів до експертизи діяльності навчального закладу. URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2009_5/solovej.pdf.

68. Соціальні індикатори рівня життя населення. Статистичний збірник. Львів, 2013. 170 с.

69. Соціологічне дослідження «Система освіти в оцінках громадян України». Київ. 2007. С. 125 – 132. URL: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average_

70. Статистичний щорічник Львівської області за 1996 рік. Львів,

1997. с. 296.

71. Статистичний щорічник Львівської області за 2014 р. Частина I. Львів, 2015. 365 с.

72. Статистичний щорічник Львівської області за 2016 р. Частина I. Львів, 2017. 348 с.

73. У Львові провели моніторинг стану здоров'я школярів. URL: http://city-adm.lviv.ua/news/society/education/247335-u-lvovi-provely-monitorynh-stanu-zdorovia-shkoliariv_

74. Функціонування опорних шкіл за результатами опитування директорів опорних шкіл. URL: <http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/1.pdf>.

75. Цільовий проект «Модернізація комп'ютерної бази навчальних закладів». URL: www.osvitportal.lviv.ua/portal/uploads/P-inf-mbaza_

76. Цільовий проект «Матеріально-технічна база дошкілля». URL: http://osvitportal.lviv.ua/portal/programaRozvytku.php?article_id=28.

77. Ціни на паливо на АЗС України. URL: <http://finance.i.ua/fuel/15/>.

78. Шкільний бюджет у сучасних умовах: Практико-орієнтований посібник для директора школи / За заг. редакцією Шукевича Ю. В. Київ : 2009. 144 с.

79. Шулдан Л. О., Проскуряков В.І. Архітектурні засоби енергозаощаджування під час проектування шкіл для малих сіл України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Архітектура*. 2007. № 585 С. 173–181.

80. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE28693.html.

81. <https://www.facebook.com/search/114232468588881/places-in/180551801986954/places/intersect>.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ І ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ РЕГІОНУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ

3.1 Проблеми та перспективи інституційного забезпечення розвитку сфери шкільної та дошкільної освіти

Сьогодні кожен регіон України при визначенні перспектив розвитку освітньої сфери керується нормативно-правовим забезпеченням трьох рівнів: державним, регіональним, локальним. Саме такий вертикальний поділ дозволяє максимально враховувати потреби розвитку ТО ДШО не лише на державно-стратегічному, але і на регіонально-локальному рівні.

Діяльність у сфері дошкільної та шкільної освіти на державному рівні ґрунтується на :

- законодавчих актах про освіту (базовий Закон «Про освіту», закони прямої дії, які регламентують відносини в підсистемах освіти – «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту»);
- міжнародних і міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом (документи Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи);
- указах і розпорядженнях глави держави, постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів у галузі освіти, наказах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти, інших органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковані заклади освіти; наказах і розпорядженнях регіональних органів виконавчої влади, прийнятих у межах їхньої компетенції.

- стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції).

Серед законодавчих актів про освіту основними є: Конституція України [19], закони України «Про освіту» [14], «Про дошкільну освіту» [12], «Про загальну середню освіту» [13].

Допоміжними законодавчими актами, що регулюють інші відносини у сфері дошкільної і шкільної освіти є Закони України: «Про дитяче харчування» [11]; «Про фізичну культуру і спорт» [16]. Серед міжнародних договорів слід відзначити: «Конвенцію про права дитини» [18]. Укази Президента України: «Про Державну премію України в галузі освіти» [36]; «Про національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 № 347/2002 [40]; актами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерств тощо. Документами, у яких встановлюються необхідні вимоги до санітарно-гігієнічних умов для навчання та виховання є: Державні санітарні норми та правила [5], Державні будівельні норми та правила [2; 3; 4; 5], Інструкція з організації харчування дітей у дошкільних навчальних закладах [37] тощо.

Детальніший аналіз програмно-законодавчих документів про освіту показав, що регуляторна база розвинута та охоплює усі сфери функціонування освітньої системи, однак проблеми виникають на етапі їх практичної реалізації. Фокус уваги зосереджується на розвитку загальної середньої освіти, яка закладає основу ефективної самореалізації особистості в усіх сферах життя. На жаль, сучасна українська школа не забезпечує виконання свого основного завдання, що підтверджується недостатнім рівнем знань абітурієнтів при складанні ЗНО, особливо у сільській місцевості.

Ситуація, яка склалася у системі освіти потребує розробки чітких орієнтирів освітньої політики для ефективної реалізації реформи освіти. Органи державної влади систематично розробляють стратегічні та програмні документи, серед яких Національна доктрина розвитку освіти

[24], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [25] тощо. Однак, через низку об'єктивних та суб'єктивних причин зазначені документи не були до кінця реалізовані.

Визначення напрямів розвитку освітньої системи є частиною освітньої політики держави та орієнтиром соціально-економічного розвитку суспільства, його націленістю на інноваційний розвиток. Основним державним стратегічним документом, який визначає напрями розвитку освіти України у XXI столітті є Національна доктрина розвитку освіти [24]. Актуальним завданням яке ставиться у цьому документі є забезпечення доступності у здобутті якісної освіти протягом життя для всіх громадян та подальше утвердження її національного характеру. В силу соціально-економічних та політичних процесів, що відбуваються у державі, забезпечення доступності освіти залишається стратегічним завданням освітньої політики. Зазначається, що державної підтримки потребують дошкільна та загальна середня освіта, особливо у сільській місцевості, де відбувається найбільше скорочення мережі закладів шкільної освіти.

Пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є: створення рівних можливостей у здобутті освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості та професійно-технічної освіти; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій тощо.

На жаль, основні положення Національної доктрини розвитку освіти не виконуються через низку причин, однією з яких стало хронічне недофінансування галузі. Для прикладу, на утримання одного учня у бюджеті 2014 р. було закладено 8,8 тис. грн на рік при потребі від 9,5 до 15 тис. грн. При цьому у закладену суму включено утримання всіх інституцій загальної середньої освіти — від Академії педнаук до

вертикалі органів управління освіти, будинків вчителя і палаців дитячої творчості, окрім того – підручники, соціальні видатки та підвищення кваліфікації вчителів, харчування, оздоровлення у пришкільних таборах. Наслідком стає недофінансування мережі ЗЗСО, що робить не можливим виконання державних стандартів і санітарно-гігієнічних норм [7] затверджених державними органами влади.

Іншим документом, який конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти у державі, визначених Національною доктриною розвитку освіти є Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [25]. У Національній стратегії наводиться аналіз сучасного стану національної системи освіти, включаючи досягнення та проблеми. Як досягнення наводиться проведення модернізації мережі навчальних закладів з метою більш ефективного використання у непростих демографічних та соціально-економічних умовах матеріально-технічних, кадрових, фінансових, управлінських ресурсів навчальних закладів для забезпечення доступності та якості освіти. Серед проблем розвитку освіти в контексті нашого дослідження, Національною стратегією розвитку освіти визначені:

1. невідповідність освітніх послуг вимогам суспільства;
2. обмеженість доступу до якісної освіти окремих категорій населення (особливо у сільській місцевості);
3. недостатній розвиток мережі дошкільних навчальних закладів;
4. повільне здійснення інформатизації системи освіти, впровадження інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;
5. недостатній рівень соціально-правового захисту учасників навчально-виховного процесу, відсутність цілісної системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників, невисокий рівень заробітної плати таких працівників;
6. низький рівень фінансово-економічного, матеріально-

технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів;

7. слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування освіти;

8. неефективний управлінський менеджмент, нецільове використання приміщень навчальних закладів;

9. відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти; недостатній розвиток громадського самоврядування навчальних закладів.

Розвиток ТО ДШО повинен забезпечити створення оптимальних умов для функціонування і розвитку початкових рівнів освіти, реалізації різних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, що забезпечують надання якісних освітніх послуг. Серед напрямів удосконалення структури ТО ДШО передбачається: розроблення наукових підходів до ефективної оптимізації мережі навчальних закладів усіх освітніх підсистем; удосконалення мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності; урізноманітнення моделей організації освіти, зокрема для дітей, які проживають у сільській місцевості, шляхом створення освітніх округів, опорних шкіл, регіональних центрів дистанційного навчання, філій базових шкіл, дошкільних навчальних закладів сімейного типу; створення умов для здобуття вихователями дошкільних навчальних закладів вищої фахової освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра; диференціацію та оптимізацію мережі професійно-технічних, вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти в контексті потреб розвитку національної економіки та запитів роботодавців; розвиток мережі позашкільних навчальних закладів, у тому числі в сільській місцевості.

Сьогодні, в силу зміни підходів до фінансування та управління закладами освіти реалізація реформи освіти в Україні була не можливою

без оновлення законодавчо-нормативної бази функціонування освітньої системи, яке відбулося із прийняттям основного Закону України «Про освіту» [14]. У розвитку ТО ДШО він сприятиме:

1. забезпеченню права на рівність умов доступу до якісної освіти (з акцентом на якості), визнання освіти як інвестиційної, а не витратної сфери (інвестиції в освіту трактуються як пріоритетні інвестиції у сталий розвиток суспільства).

2. забезпеченню фінансової, академічної та адміністративної автономії закладів освіти (передбачено рівноправність державних, комунальних, корпоративних і приватних закладів освіти в доступі до бюджетного фінансування). Фінансування здобуття особою загальної середньої освіти у приватному чи корпоративному закладі освіти, що має ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів шляхом передачі такому закладу освіти цільового обсягу коштів у розмірі фінансового нормативу (з урахуванням відповідних коригуючих коефіцієнтів) бюджетної забезпеченості одного учня, який здобуває повну загальну середню освіту, та в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

3. Урізноманітнення форм і можливостей для здобуття до початкових та початкових рівнів освіти (очна, заочна, змішана, вечірня, дуальна, дистанційна, індивідуальна, екстернатна тощо), можливість здобуття початкової освіти за місцем проживання.

4. Держава забезпечує безоплатність дошкільної та повної загальної середньої освіти. Умови для здобуття дошкільної освіти створюють органи місцевого самоврядування.

5. Розширення організаційно-правового статусу закладів освіти, окрім державних, комунальних та приватних, з'являється можливість створення корпоративних закладів (функціонують на засадах державно-приватного партнерства), що сприятиме розширенню мережі закладів,

особливо у дошкільній освіті.

6. Удосконалення структури управління у системі освіти, із чітким розподілом обов'язків та відповідальності між засновником та керівником, інституційне відокремлення здійснення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти.

7. Територіальна доступність закладів освіти забезпечується місцевими органами влади.

Однак, нові законодавчі зміни мають неоднозначний вплив на функціонування системи освіти та потребують подальшого врегулювання у питаннях:

1. Дофінансування приватних закладів освіти, яке викликало неоднозначну реакцію у суспільстві. Прикладом стало затвердження “Програми надання фінансової підтримки дошкільним та загальноосвітнім навчальним закладам міста Львова приватної форми власності на 2017 рік” [38], розмір до фінансування приватних закладів освіти визначався в залежності від кількості класів, учнів та педагогів кожного закладу за визначеною формулою (міська влада до фінансувала до 30% від вартості утримання дітей). Ухвала та реалізація Програми отримала як позитивні так і негативні відгуки, оскільки в перспективі повинна стимулювати: розвиток мережі приватних закладів та легалізацію закладів освіти, які працюють не офіційно або без ліцензії тощо. Однак, на фоні хронічного недофінансування комунальних закладів освіти, таке рішення не отримало позитивної реакції у суспільстві, а за умов відсутності чіткого механізму регулювання та контролю напрямів використання виділених коштів, не відбулося зменшення оплати за перебування дітей у приватних закладах, оскільки усі кошти були використані на покращення їх матеріально-технічної бази.

2. Забезпечення умов для здобуття дітьми дошкільної освіти є обов'язком органів місцевого самоврядування. Однак, виникають ситуації, коли люди проживають на території однієї адміністративно-

територіальної одиниці, а віддають дітей на виховання в заклади, що розташовані на іншій. Вплинути на це органи місцевої влади не можуть, оскільки у законодавстві немає такого роду обмежень. Така ситуація потребує правового врегулювання, із можливістю отримання компенсації витрат на створення та утримання місць у навчальних закладах. Наприклад, у м. Львові у дитячих садках виховується понад 1 тис. дітей (це у середньому 30-35 груп), які проживають за межами міста [20]. Не врегульованим залишається питання співфінансування навчальних закладів, у випадку, коли територіальна громада не спроможна самотійно забезпечити функціонування навчального закладу на своїй території і займається транспортуванням учнів до навчальних закладів сусідніх територіальних громадах. У даному випадку слід передбачити правовий механізм спів фінансування, наприклад доцільно укладати угоду про надання освітніх послуг із компенсацією фінансових витрат на певну кількість учнів із бюджету громади замовника освітньої послуги.

3. Закріплення 12-ти річної освіти з чітким розподілом на освітні рівні (початкову, базову та профільну) сприятиме посиленню процесів поляризації та створення освітніх ядер, особливо на рівні профільної освіти, що потребує від органів місцевої влади розробки системних заходів із забезпечення доступності даного освітнього рівня для усіх бажаючих.

4. Розподілу відповідальності за здобуття дошкільної освіти. За здобуття дошкільної освіти дитиною відповідальність несуть батьки. На нашу думку, це не є зовсім справедливо в умовах, коли органи місцевої влади не можуть забезпечити можливості для здобуття дошкільної освіти. Якщо сім'я вимушена самотійно надавати дошкільну освіту дитині, то вона потребує допомоги або компенсації. Відтак, у законі закріплюється певна дискримінація, якщо дитина здобуває дошкільну освіту стаціонарно, у спеціальних закладах, то на її освіту органи місцевої влади зобов'язані виділяти певну суму коштів, якщо ж можливості потрапити у

дошкільний заклад немає (через відсутність місць), то це проблема лише батьків або опікунів.

5. Забезпечення належної якості початкової освіти. Початкова освіта продовжує залишатися максимально наближеною до споживача, але зважаючи на здебільшого малокомплектність таких закладів, вони стануть філіями опорних навчальних закладів. Опорним закладом може стати навчальний заклад із кількістю учнів не менше 200 осіб без врахування учнів (вихованців) філій, який має статус юридичної особи, рахунки в органах Казначейства, самостійний баланс, штамп, печатку та має у своєму складі філії. Метою утворення освітніх округів, опорних шкіл та їх філій є концентрація матеріально-технічних, кадрових та фінансових ресурсів з метою створення умов для здобуття якісної загальної середньої освіти, впровадження до профільної підготовки і профільного навчання, поглибленого вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особи, а також допрофесійного навчання незалежно від місця проживання; раціонального і ефективного використання наявних ресурсів суб'єктів округу, їх модернізації [33]. Окрім того, узаконюється можливість для альтернативних форм початкової освіти (в сім'ї, за участю вчителя чи фізичних осіб, які здійснюють освітню діяльність).

6. Забезпечення доступності профільної освіти. Закріплена у законопроекті профілізація загальноосвітньої школи лише посилюватиме необхідність організації опорних шкіл по усій території держави, оскільки звичайні загальноосвітні школи із постійним дефіцитним фінансуванням не будуть спроможні забезпечити виконання необхідних освітніх стандартів на якісному рівні. Законопроект покликаний захистити права сільських учнів на безкоштовне підвезення до закладів освіти, однак пільгове перевезення повністю покладається на органи місцевого самоврядування, що містить ризики не виконання цього завдання через неспроможність місцевих бюджетів.

7. Територіальної прив'язки до закладів освіти. Органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити здобуття дошкільної та початкової освіти у закладах освіти, що територіально найближче розташовані до місця проживання дитини, якщо цю вимогу виконати не можливо, то необхідно забезпечити перевезення до та у зворотному напрямі до навчального закладу за рахунок коштів місцевого бюджету. На нашу думку, запровадження територіальної прив'язки до закладу освіти містить у собі переваги та недоліки. Зокрема, дитині гарантується право на здобуття освіти у закладі, який територіально розташований найближче до місця проживання. Однак, якісне матеріально-педагогічне забезпечення закладів освіти є неоднорідним, відтак діти отримують різний рівень підготовки, що ставить вже з початкових освітніх щаблів різні умови для отримання якісної освіти. Відсутність механізму контролю за органами місцевої влади, щодо запобігання несправедливому розподілу приналежності територій населених пунктів до закладів освіти (особливо «престижних» гімназій, ліцеїв, які демонструють високі академічні досягнення). Необхідно також розробити механізм притягнення до відповідальності органів місцевого самоврядування, якщо вони не змогли забезпечити перевезення до навчальних закладів. Оскільки такі випадки трапляються, а відповідальність за не відвідування дітьми навчальних закладів покладається лише на батьків.

8. Децентралізація повноважень між засновником та керівником закладу освіти дозволяє здійснити чіткий розподіл відповідальності. Однак, на нашу думку, основним завданням керівника закладу освіти повинно бути забезпечення організації освітнього процесу на належному рівні. У той же час вирішення питань фінансово-господарської діяльності закладу освіти має бути прерогативою засновника, за поданням керівника. Нелогічним виглядає, коли засновник затверджує кошторис та приймає фінансовий звіт закладу, а відповідальність за фінансово-господарську діяльність здійснює лише керівник. Така ситуація спонукає

керівників закладів освіти, скеровувати свій ентузіазм на пошуку додаткових фінансових ресурсів, а не на підвищення якісного рівня освітнього процесу.

Отже, позитивними сторонами нового освітнього законодавства є: обмеження втручання державних органів та органів місцевого самоврядування в освітній процес, сертифікація вчителів, створення системи забезпечення якості освіти (Державна служба якості освіти – відповідає за дотримання якості освіти і освітніх стандартів), зміна підходів до фінансування тощо.

У концепції «Нова Українська Школа» [26] значна увага приділяється особі учителя, завдяки якій у значній мірі і буде визначатися успіх реформування шкільної системи. Закладаються основні компетенції, вміння та навички якими повинен володіти вчитель, щоб якісно навчати дітей. Однак, жодним чином не згадано про первинний етап формування кваліфікованих педагогічних кадрів, а саме процес відбору найкращих абітурієнтів серед усіх бажають здобути вчительський фах. Як відомо, у країнах з високими показниками соціально-економічного розвитку та рейтингу PISA основна увага приділяється процесу відбору студентів педагогічних спеціальностей, серед основних критеріїв не лише високий рівень знань, але і психологічна стійкість, розвиток комунікації та здатність працювати з дітьми.

Формування та удосконалення мережі навчальних закладів, управління ними передається на низовий рівень об'єднаних громад, які самі повинні вирішувати питання кількості навчальних закладів у межах своєї території, формування зон обслуговування навчальними закладами, фінансове та матеріально-технічне забезпечення функціонування закладів освіти. Таке нововведення є логічним та необхідним з огляду на адміністративно-територіальну реформу, оскільки громада сама вирішуватиме як їй керувати освітніми закладами на своїй території. Однак питання економічної та фізичної доступності до якісної освіти

визначатиметься спроможністю самої громади цю доступність забезпечити, що приховує багато ризиків та вимагає постійних моніторингових заходів від вищих органів державного управління. Прикладом може слугувати закупівля шкільних автобусів на Львівщині у 2016 р., коли в силу об'єктивних та суб'єктивних причин тендери не відбулися у зазначені терміни, відтак відсутність шкільних автобусів негативно вплинула на безперервність навчального процесу та відвідування навчальних закладів школярами.

Ще одне важливе питання яке порушується у концепції і безпосередньо впливатиме на доступність освіти та якість формування людських ресурсів є питання опорних закладів. Згідно концепції у регіонах діятимуть опорні школи базового рівня, які будуть добре обладнані і зміцнені висококваліфікованими кадрами, саме такі заклади повинні стати центрами освіти та поширення інновацій в окрузі. Планується, що збільшення мережі опорних шкіл дасть змогу дітям із сільської місцевості на рівні базової і старшої профільної школи здобувати справді якісну освіту [26]. Питання формування опорних закладів справді є дуже актуальним зважаючи на розширення мережі малокомплектних шкіл, утримання яких є фінансово обтяжливим. Ризики криються у спроможності громад об'єктивно визначити пріоритети розвитку сфери освіти на своїй території.

Впровадження концепції «Нової української школи» сприятиме посиленню процесів поляризації та трансформації у ТО ДШО. З однієї сторони, вона спрямована на формування оптимальної мережі навчальних закладів, які здатні надавати якісні та доступні освітні послуги не залежно від місця проживання. Однак тут існує низка ризиків, серед яких відсутність інфраструктури для якісної шкільної освіти, формування якої потребує значних інвестицій та часу. Об'єднання навчальних закладів із формуванням опорної школи та її філій без суттєвої оптимізації витратної частини не приносить суттєвого скорочення витрат у ближчій часовій

перспективі. Наприклад, із 41 філії, які входили до 5 опорних закладів на Львівщині жодна не понизила свого ступеня, було скорочено лише 1 педагогічного працівника (у зв'язку із виходом на пенсію), проектна потужність навчальних закладів залишається заповненою лише на 51% та виникла додаткова потреба у 6 шкільних автобусах. Кошти, які виділялися на оснащення опорних закладів при підготовці до 2016/2017 н. р. скеровувалися здебільшого на виконання ремонтних робіт, заходів по енергозбереженню та облаштування прилеглої території, тобто той комплекс робіт, який не фінансування в останні десятиріччя.

Як бачимо з концептуальних та проектно-законодавчих документів, вони скеровані на підняття якісної сторони надання та отримання освітніх послуг. Щодо розвитку ТО ДШО, то дані документи сприятимуть підсиленню поляризаційно-трансформаційних процесів, що проявлятиметься у формуванні регіональних освітніх округів з центрами в опорних школах, які покликані стати освітніми центрами та розповсюджувачами інновацій на прилеглі території. Процес поляризації у ТО ДШО має свої позитивні та негативні сторони для регіональної економіки, зокрема, серед позитивних підвищення якісної сторони освітнього потенціалу людських ресурсів регіону, формування освітніх центрів низового рівня, які здатні впроваджувати та продукувати інновації, що є запорукою успішного економічного розвитку у ХХІ ст. Серед негативних, слід відзначити, підвищення рівня безробіття у зв'язку із скороченням частини зайнятих у закладах освіти, зростання фінансових витрат на утримання вивільнених будівель та їх інженерно-інфраструктурного забезпечення тощо [57].

Водночас, із зміною освітнього законодавства, відбувається розширення можливостей для ведення підприємницької діяльності в освіті та диверсифікація форм і методів надання освітніх послуг, що сприятиме розширенню явища соціогетеротопії. Прикладом може стати накладання освітніх послуг на інші види економічної діяльності і їхнє

подальше функціонування у певному симбіозі. Сьогодні популярності набирають великі торгово-розважальні центри, які стають осередками концентрації певних видів економічної діяльності як у середині міст так і на їх околицях. Водночас, в усіх таких центрах працюють заклади по роботі з дітьми, які надають послуги освітнього (гурткова робота, центри раннього розвитку освітнього спрямування, міні дитсадки, садки неповного дня тощо) та розважального характеру на комерційній основі. Функціонування дитячих розважально-освітніх закладів у торгово-розважальних центрах стало гарним маркетинговим інструментом по залученню людських та фінансових потоків. Прикладами таких соціогетеротопічних утворень є функціонування більше 10 закладів освітнього спрямування на території ТВК «Південний» (м. Львів) та інших торгово-розважальних центрах м. Львова (Додаток Д табл. 1). Посиленню соціогетеротопічних явищ у ТО ДШО сприятиме можливість створювати корпоративні дитсадки, які діятимуть на засадах державно-приватного партнерства та матимуть кількох засновників (місцеві органи влади, громадські організації тощо).

В загальнодержавних документах та стратегіях розробляються шляхи та напрями розвитку галузі освіти на загальнодержавному рівні, не враховуючи регіональних особливостей та потреб. Забезпечення регіональних особливостей розвитку системи освіти потребує розробки і впровадження регіональних програм розвитку, які передбачають створення умов для модернізації системи освіти, підвищення її якості, створення рівного доступу до освітніх послуг. Саме з цією метою на обласному рівні розробляються, затверджуються і діють регіональні програми розвитку освіти: Програма розвитку освіти Львівщини на 2009 – 2012 рр. [45], Програма розвитку освіти м. Львова на 2008 – 2012 рр. [47], Обласна програма розвитку освіти Львівщини на 2013 – 2016 роки [27], Програма розвитку освіти Львівщини на 2017 – 2020 роки [46] на основі яких затверджуються районні програми розвитку освіти (Додаток

Е табл. 2).

В області функціонують також суміжні програми, реалізація яких повинна здійснювати позитивний вплив на розвиток освітньої галузі регіону.

Обласні програми розвитку освіти Львівщини є комплексом взаємопов'язаних проектів із визначенням шляхів їх реалізації та джерел фінансування. В усіх обласних та районних програмах розвитку освіти перелік напрямів та проектів, які планують реалізовувати в межах програми є схожими. Основними напрямами усіх освітніх програм стали: здоров'я учасників навчально-виховного процесу, виховання, освіта осіб з особливими потребами, професійний розвиток педагогічних працівників, довкілля, мережа навчальних закладів, інформатизація системи освіти, моніторинг та оцінювання якості освіти. У кожному з перелічених напрямів конкретизується ряд заходів, що покликані покращити стан освітньої системи, вказуються джерела та обсяги фінансування, виконавці, термін виконання та очікувані результати.

У програмах враховувалися суспільні потреби населення області щодо рівня освіти, вимоги європейських стандартів, розвиток науково-інформаційних технологій. Основними принципами програм були: партнерства, участі і спільної власності, інтеграції, інновацій, узгодженості, пріоритетизації. Програма узгоджується з іншими стратегічними програмами розвитку регіону та координує свої заходи із діяльністю інших обласних та районних програм. Основною метою програми є створення умов для розвитку доступної та якісної системи освіти Львівської області відповідно до потреб та запитів суспільства і регіональної громади. У відповідності до мети програми визначені стратегічні шляхи для її досягнення, основними з яких є: забезпечення доступності дошкільної освіти, підвищення фахового рівня педагогічних працівників, забезпечення умов для якісної освіти в навчальних закладах та безпечне, регулярне і безкоштовне перевезення учнів, дітей та

педагогічних працівників у сільській місцевості, створення умов для розвитку освітніх округів, приведення матеріально-технічної бази та навчального оснащення освітніх закладів до сучасних стандартів організації навчального середовища, забезпечення реконструкції та модернізацію систем опалення у закладах освіти, запровадження відновлюваних нетрадиційних джерел енергії, забезпечення ефективного управління системою освіти області. Програма передбачає широкі можливості для розвитку освітнього потенціалу регіону і може позитивно вплинути на розвиток ТО ДШО, однак, як і щодо низки загальноукраїнських програм існують проблеми із обмеженим фінансуванням, що унеможливорює їх реалізацію у повному обсязі.

Проаналізувавши річні Звіти, щодо виконання програм, що фінансувалися з обласного бюджету [17] бачимо, що рівень фінансового забезпечення «Програми розвитку освіти» починаючи з 2013 р. не виконується у повному обсязі. Дефіцит фінансування припадав на статті видатків, які покликані покращити можливості доступу до освітніх послуг для населення регіону, особливо у сфері дошкільної освіти. Станом на 2016 р. ситуація покращилася, однак проблеми із забезпеченням належного рівня фінансування задекларованих статей видатків продовжують залишатися. Недофінансування обласних Програм розвитку освіти носить системний характер, оскільки Програма розвитку освіти Львівщини на 2009 – 2012 рр. теж була виконана лише на 93 % (Додаток Е табл. 3, табл. 4.).

У 2017 р. затверджено «Програму розвитку освіти Львівщини на 2017-2020 рр.». Законодавчі зміни особливостей взаємовідносин із ОТГ, які з 1.01.2016 р. отримали повноваження із забезпечення освітніх послуг, змінили механізм реалізації та порядок фінансування програми, що тепер базується на тісній кооперації з державним та обласним бюджетами, районними програмами та програмами розвитку об'єднаних територіальних громад, максимально використовуються механізми

залучення позабюджетних коштів, зокрема коштів громад [47]. Основними завданнями залишаються: вирішення проблем матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів регіону, а саме покращення матеріально-технічної бази закладів та установ освіти обласного підпорядкування, навчальних закладів ОТГ, навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів; покращення санітарно-побутових умов у ЗЗСО області; покращення довозення учнів до навчальних закладів; розширення можливостей використання мережі Інтернет у ЗЗСО області та покращення умов навчання учнів завдяки використанню інформаційно-комп'ютерних технологій тощо. Позитивною рисою діючої програми освіти Львівщини є її практична спрямованість на вирішення основних стратегічних завдань, серед яких: удосконалення інфраструктури освіти, зміст освітнього процесу, кадри, професійний розвиток, умови праці, управління і фінансування системи освіти Львівщини. Для кожного із 4-х стратегічних напрямів означена мета та пріоритети до 2020 року. Програма повністю узгоджується із «Стратегією розвитку Львівщини до 2020 року» та орієнтується на зміст «Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 роки» і «Дорожньої карти освітніх реформ на 2015 – 2025 роки», водночас практична її частина інтегрована із іншими обласними цільовими програмами (у частині освітньої сфери). Недоліком цієї програми, як і її попередників, слід відзначити відсутність прогнозованих обсягів фінансування поставлених завдань у короткостроковому та довгостроковому періодах.

Серед пріоритетних завдань у «Програмі розвитку освіти Львівщини на 2017-2020 рр.» виділено: врегулювання питання взаємовідносин із об'єднаними територіальними громадами, які перебрали на себе повноваження й ресурси для забезпечення освітніх послуг на базовому рівні; розвиток мережі дошкілля; модернізація навчальної бази опорних шкіл, інформатизація навчальних закладів;

підготовка керівників та педагогічних працівників до роботи в умовах автономії навчальних закладів; розвиток академічних обмінів між педагогічними та науково-педагогічними працівниками; доступ до якісної освіти через оптимізацію мережі закладів освіти, забезпечення автономії закладів освіти, створення бази первинної статистичної інформації про освіту Львівщини.

Очікуваними результатами від реалізації Програми є покращення, а не вирішення проблем освітньої галузі регіону. Що свідчить про реальну оцінку проблем галузі освіти у регіоні її розробниками.

Функціонування програм розвитку освіти Львівської області позитивно впливає на розвиток галузі освіти регіону, однак повноцінній їх реалізації заважає недофінансування (наприклад видатки на шкільний автобус у 2015 р. становили лише 40% від запланованого, у 2016 р. – 99%, до 01.09.2017 р. – 0% [48], відсоток фінансування програми у 2017 р. склав 95,2% [65]. Непослідовність у забезпеченні фінансування необхідних статей видатків породжує додаткову недовіру у суспільстві до потреб оптимізації мережі, оскільки показує неспроможність органів управління забезпечити послідовність реалізації задекларованих напрямів у реформуванні системи освіти.

Вирішенню проблем із покращення матеріально-технічного забезпечення закладів освіти регіону сприяє реалізація «Обласного конкурсу мікропроектів місцевого розвитку» [28], який передбачає залучення коштів обласного бюджету, місцевих бюджетів (районних, міських, сільських, ОТГ), позабюджетних коштів. У 2017 р. участь у конкурсі (галузь освіта) взяли 307 об'єктів, 245 – заклади загальної середньої освіти 62 – заклади дошкільної освіти. На реалізацію проектів яких було виділено з обласного бюджету 34 111,79 тис грн. [34].

Регіональні програми розвитку освіти не мають задекларованого комплексного характеру, оскільки не враховують усі поточні та перспективні потреби, а рівень їх фінансування, протягом останніх років,

не давав можливостей для повноцінного розвитку та функціонування мережі закладів освіти, а відповідно задоволення права на освіту, яке включає наявність, доступність, прийнятність, адаптованість (критерії виділені Комітетом ООН з економічних, соціальних та культурних прав у Загальних коментарях № 13 [10]). Наприклад, в Програмах передбачаються заходи із оптимізації шкільної мережі, водночас не передбачено технічне обслуговування транспортних засобів, облаштування дорожньої інфраструктури на автошляхах маршрутів шкільних автобусів (облаштованих зупинок, кишень та ін.). Зниження рівня фінансування програми «Шкільний автобус» автоматично збільшує ризики із погіршення доступу до шкільної освіти для мешканців сільської місцевості.

Основними потребами, які не враховуються та не фінансуються (або фінансуються вибірково, не в повному обсязі) в Програмах розвитку освіти були:

- модернізація та оновлення матеріально-технічного стану навчальних закладів – поточні та капітальні ремонти, облаштування внутрішніх санвузлів, спортивних залів та спортивних майданчиків;
- оновлення та поповнення навчального обладнання, навчальної літератури та ін. засобів навчання, іграшок, спортивного інвентарю;
- облаштування дитячих майданчиків ЗДО;
- матеріальне заохочення, стимулювання та підтримання педагогічних працівників, підвищення престижності педагогічної праці;
- розвиток та розширення мережі ЗДО не здатне задовольнити потреби населення в якісних послугах дошкільної освіти як у містах так і у сільській місцевості;
- створення сприятливих умов (субсидій, податкових канікул тощо) для залучення інвестицій у сферу дошкільної та шкільної освіти.

У регіональному розрізі не усі райони Львівщини мають розроблені програми розвитку освіти, не мають таких програм новостворені

об'єднані територіальні громади, тому важко спрогнозувати як вони бачать розвиток освітньої галузі на своїй території. У тих адміністративних одиницях, де такі програми розроблені, не дотримуються єдиного стандарту розробки та оформлення програм, однак спільними рисами є:

- необхідність створення умов для доступності дітей і молоді до якісної освіти;
- задекларована потреба покращення матеріально-технічної бази навчальних закладів, відсутність систематичного фінансування або фінансування в не повному обсязі наявних потреб;
- фінансові нормативи оцінюються як дефіцитні, що не дають можливості розвивати дошкільну освіти, а лише утримують її на певному рівні (сума коштів на наступний бюджетний рік виділяється виходячи із кількості дітей, що відвідували заклади у поточному році не враховуючи зростання – збільшення кількості дітей в ЗДО);
- не усі відділи освіти та ліцензовані заклади освіти мають розроблені та змістовно наповненні веб-сайти (інформаційне наповнення регулюється ст. 30 Закону України «Про освіту»), що значно ускладнює доступ та пошук необхідної інформації про діяльність та потреби закладів освіти тощо.

Серед регіональних програм розвитку освіти у Львівській області слід відмітити «Програму розвитку дошкільної освіти Стрийського району на період до 2017 р. [43] та Програму освіти Жидачівщини [42], що дають чіткі відповіді щодо механізмів розширення мережі, модернізації матеріально-технічної бази закладів. Наприклад, лише в «Програмі освіти Жидачівщини» є пункт про створення комунального автопідприємства «Школярик» з метою зменшення витрат на обслуговування автобусів.

Серед ОТГ, лише Давидівська має розроблену та затверджену «Програму розвитку освіти Давидівської сільської ради об'єднаної

територіальної громади на 2017-2020 роки» [44], документ дозволяє чітко прослідкувати стратегічні пріоритети розвитку освіти громади (рівний доступ, якість послуг, задоволення потреб дітей та батьків тощо), обґрунтовує ресурсні потреби (фінансові, матеріально-технічні, педагогічні тощо), напрями та шляхи вирішення визначених проблем тощо. Інші ОТГ не мають затверджених програмних або стратегічних документів розвитку освіти на своїх територіях.

Отже, аналізуючи регіональні та районні програми розвитку освіти, бачимо що теоретично вони враховують майже всі сторони розвитку освітньої галузі. Однак, з практичної сторони – обсяги фінансування, які виділяються бюджетами усіх рівнів не здатні забезпечити поточні потреби розвитку галузі освіти, інвестування у модернізацію та інноваційний розвиток якої не має системного характеру. Поточні заходи та їх реалізація, в регіональних програмах, розробляються з огляду на очікувані, а не необхідні, фінансові ресурси, тому вони не відповідають реальним потребам галузі, часто носять формальний характер та є частковим інструментами покращення ситуації із доступністю до якісної освіти. Обмежене фінансування не дозволяє забезпечити всебічне задоволення освітніх потреб населення. На нашу думку, при розробці подібних документів необхідно враховувати реальні потреби населення у забезпечені доступними якісними послугами.

Реформа адміністративно-територіального устрою та формування територіальних громад вимагає розробки комплексних стратегічних документів, які б чітко відображали бачення шляхів розвитку освіти в регіоні.

Більшість законодавчих та програмних документів у системі закладів дошкільної та шкільної освіти націлені на посилення процесів поляризації та створення освітнього ядра та освітніх системо формуючих центрів (освітніх округів, опорних навчальних закладів).

Проблеми, які були нами виділені, мають лягти в основу виокремлення та розробки напрямів та механізмів у регіональних

програмах по удосконаленню територіальної організації ДШО з метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти для усіх мешканців регіону, які цього потребують.

3.2 Концептуальні підходи до реформування елементів територіальної організації дошкільної та шкільної освіти

Якісна та доступна освіта стала запорукою економічного розвитку регіонів та держав. Саме тому загальносвітовою тенденцією стає пошук шляхів удосконалення системи освіти у контексті забезпечення фізичної та економічної доступності, належної якості знань, умінь та навичок. В Україні процес реформування системи освіти відбувається на фоні трансформаційних суспільно-політичних процесів у державі. Згідно з Конституцією України, Законами України «Про дошкільну освіту», «Загальну середню освіту» держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної і загальної середньої освіти. Відповідними законодавчими актами визначається перелік закладів освіти державної та комунальної форми власності, які формують мережу ТО ДШО і у яких можна отримувати освітні послуги та здобувати певні освітні рівні, а також визначається структура органів управління.

Сьогоднішню ситуацію у ТО ДШО регіону можна охарактеризувати як початкову стадію у процесі формування ефективної, збалансованої системи, що здатна повноцінно забезпечити потреби населення у якісних освітніх послугах із мінімізацією фінансових затрат. Необхідне розуміння суспільства та влади, що освіта – це один з основних важелів цивілізаційного поступу та економічного розвитку. Розвиток ТО ДШО у XXI столітті необхідно спрямовувати на забезпечення доступної якісної освіти, створення належних умов навчання, виховання і творчого розвитку особистості відповідно до вимог економіки знань. В умовах

реформування системи освіти, розробка та затвердження концептуальних засад розвитку ТО ДШО сприятиме виробленню ефективної політики розвитку, не лише освіти, але й соціально-економічної системи регіону загалом.

Слід зазначити, що формування певних територіальних особливостей у ТО ДШО регіону потребує врахування основних тенденцій сучасних реформ та розробки додаткових заходів для вирівнювання фізичної та економічної доступності освіти. Зокрема, у ТО ДШО простежуються особливості розвитку та формування територіальної структури, що полягають у наступному:

1) відбувається концентрація основної частини мережі закладів освіти, а також зосередження основної частини освітнього (ЗДО, ЗЗСО I – III, гімназії, ліцеї, НВК), фінансового та управлінського ресурсу (Департамент освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації, Управління освіти департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради, регіональне відділення Державної служби якості освіти) у найбільших містах (м. Львів), що пов'язано із соціально-економічними та демографічними особливостями розвитку регіону. Саме у найбільших містах функціонують заклади освіти різних типів та форм власності (державні, комунальні, корпоративні, приватні), які визначають територіальний та інноваційний розвиток освітньої мережі усього регіону. Функціонує розвинуте інфраструктурне забезпечення мережі закладів освіти (медична, спортивна, транспортна та ін.);

2) навколо основного центру сформувалися території із меншою щільністю та попитом на освітні послуги (периферійні та напівпериферійні зони), для яких характерна нижча щільність населення, менша соціально-економічна активність та активністю процесів у ТО ДШО. Формування периферійних територій корелюється із станом економічного та демографічного розвитку території [58].

На територіях із вищими соціально-економічними та фінансовими

ресурсами та щільністю населення відбувається формування мережі закладів освіти, в розвитку яких присутні інноваційні аспекти. Наприклад, міста обласного підпорядкування Дрогобич, Моршин, Стрий, Червоноград (функціонують навчальні центри та дитячі клуби приватної форми власності, які надають різноманітні освітні послуги) (Додаток Е табл. 1.).

У аграрних сільських районах, зміна функціонального призначення та поява нових форм закладів (типу НВК (навчально-виховних комплексів) школа-дитячий садок, опорних шкіл та ін.) покликані не урізноманітнити, а полегшити доступ до освітніх послуг для населення.

До напівпериферійних зон можна віднести районні центри та міста обласного підпорядкування, в яких наявна мережа навчальних закладів освіти комунальної та державної форми власності (ДЗО, ЗЗСО I – III ступенів), що спроможна забезпечити базові освітні потреби населення, функціонують заклади приватної форми власності (дитячі клуби та центри раннього розвитку). Такі зони мають постійну транспортну доступність та інформаційний зв'язок із центром. Можуть бути розташовані органи управління освітою (органи управління освітою району або об'єднаної територіальної громади).

До периферійних зон відносимо населені пункти нижчого рангу, з меншою чисельністю та щільністю населення та невисокою соціально-економічною активністю, в яких розташовані переважно ЗЗСО I, I – II або I – III ступенів, можуть функціонувати дошкільні заклади. Більшість закладів мало комплектні (особливо I та I – II ступенів), перебувають на межі закриття або закриті. В цих зонах розвиток мережі закладів освіти відбувається регресивним шляхом (зменшення кількості учнів, зростання вартості навчання одного учня, скорочення державного фінансування, трансформація структури та мережі закладів).

У зв'язку із несприятливою соціально-економічною та демографічною ситуацією, особливо у сільських районах, формуються

території, на яких припинили функціонування або відсутні заклади освіти будь-якого рівня. Якщо у жителів таких територій та поселень виникають освітні потреби, то забезпечуються вони у територіально найближчому освітньому закладі за допомогою організованого транспортування або власними зусиллями, що потребує індивідуального підходу при забезпеченні рівного доступу до закладів освіти для жителів таких територій.

Як бачимо, на території регіону формується ієрархічна структура у ТО ДШО, посилюється контрастність у рівнях територіального розвитку регіону із формуванням чітко вираженого центру, напівпериферійних та периферійних територій, та територій без стабільного попиту на освітні послуги (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Структура територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти регіону*

Територіальна локалізація	Особливості територіальної організації дошкільної та шкільної освіти
Системоформуючий центр – м. Львів	- заклади різних ступенів (заклади дошкільної освіти, ЗЗСО I, I – II, I – III, ліцеї, гімназії) та форм власності (державні, комунальні, приватні, корпоративні); - заклади позашкільної освіти широкого профілю; - супутня медична, спортивна, транспортна інфраструктура (спортивні та дитячі майданчики, стадіони; заклади медичного обслуговування; мережа дитячих бібліотек; заклади культурного призначення (музеї, театри), можливість транспортного доступу до закладів будь-якого типу; - зосередження управлінських та контролюючих функцій регіонального рівня (Департамент освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації, Управління освіти департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради, підрозділ Державної служби якості освіти); - залучення додаткових ресурсів освітніми закладами на основі надання супутніх освітніх послуг; - функціонування приватних закладів освіти;

	- розвиток мережі приватних закладів до початкової освіти для дошкільнят, а також позашкільної та додаткової освіти для школярів; - формування мережі закладів інноваційного типу, соціогетеротопічних утворень тощо.
Напівпериферія – міста обласного підпорядкування, районні центри	- функціонують заклади різних ступенів (заклади дошкільної освіти, ЗЗСО I, I – II, I – III) та форм власності (державні, комунальні, приватні) залежно від потреб населення; - управлінські та координуючі функції нижчого рівня; - функціонування мережі позашкільних закладів; - формування опорних навчальних закладів.
Периферія – малі міста, сільські поселення, центри ОТГ	- функціонують заклади різних ступенів (заклади дошкільної освіти, ЗЗСО I, I – II, I – III) державної або комунальної власності; - проблема підготовки, перепідготовки та забезпечення педагогічними кадрами; - оптимізація мережі мало комплектних ЗЗСО; - формування опорних закладів освіти та їх філій.
Території без стабільного попиту на освітні послуги – сільські поселення з негативними демографічними показниками	- не мають стабільного попиту на освітні послуги, тому у населених пунктах не функціонують заклади освіти жодного типу; - потребують індивідуального підходу при забезпеченні рівним доступом до якісних освітніх послуг; - перебувають під впливом периферії або напівпериферії.

*Джерело: розроблено автором.

Отже, основним завданням, що постає перед ТО ДШО регіону є забезпечення якісної та доступної освіти незалежно від місця проживання. Реалізації цього завдання перешкоджають ряд негативних факторів та тенденцій:

1. Територіального характеру, що пов'язані з формуванням неоднорідної територіальної структури ТО ДШО, що зумовлює різні можливості доступу до освітніх послуг. Наприклад, системо формуючий центр м. Львів здійснює неоднозначний вплив на функціонування ТО ДШО регіону. Місто визначає тенденції інноваційного розвитку ТО ДШО, однак на його фоні прослідковується різкий контраст у рівнях

доступності до якісних та різноманітних освітніх послуг в порівнянні із жителями периферійних регіонів. Формування мережі опорних закладів освіти визначається територіальною конфігурацією та доступністю закладів освіти нижчого рівня до опорної школи, що породжує як позитивні так і негативні тенденції у функціонування системи освіти.

2. Інфраструктурного характеру, що пов'язані із різними рівнями забезпеченості мережі закладів освіти доступом до матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення необхідного для їх повноцінного функціонування (наявністю під'їзних доріг належної якості, оснащення водопровідно-каналізаційною мережею, наявністю технічно-інформаційних засобів навчання тощо).

3. Соціального характеру, що пов'язані із соціальною освітньою поляризацією території регіону, що зумовлена різними можливостями доступу до якісних освітніх послуг, особливо у розрізі «місто-село», освіта не виконує функції «соціального ліфта», оскільки доступність до якісної освіти визначається місцем проживання та рівнем соціально-економічного розвитку території. Знівелювати цю тенденцію повинно розширення мережі опорних закладів освіти, однак тут існують ризики, що обсяг інвестицій в освіту громади визначатиметься рівнем її фінансової спроможності, що теж породжуватиме диспропорції у доступі до якісної освіти.

4. Фінансового характеру, що пов'язані із необхідністю повноцінного фінансування сфери освіти як стратегічного сектору економіки держави. Відсутність повноцінного фінансово-інвестиційного забезпечення унеможливорює розвиток сфери освіти, знижує її якісну складову, гальмує економічне зростання та розвиток людського капіталу тощо.

5. Гуманітарного характеру, що пов'язані із станом та можливостями людського розвитку, які безпосередньо визначають якість педагогічного персоналу та управлінський менеджмент сфери та закладів освіти [55].

Зазначені проблеми у розвитку ТО ДШО вимагають вироблення

спільної політики врегулювання, оскільки виходять за межі однієї адміністративної одиниці і вимагають співпраці управлінських структур різного ієрархічного рівня.

Метою розробки концепції є впровадження збалансованої політики розвитку ТО ДШО регіону.

В рамках політики регіонального розвитку необхідним є напрацювання механізмів, важелів, інструментів і стимулів регуляторно-управлінського, нормативно-правового, фінансово-економічного характеру щодо ефективного розвитку територіальної організації системи дошкільної та шкільної освіти, що має стати основою подолання центр-периферійного дисбалансу та викликів сучасних реформ; удосконалення територіально-структурних процесів у системі дошкільної та шкільної освіти на основі посилення міжрегіонального співробітництва та врахування сучасних тенденцій просторового розвитку територіальної організації закладів освіти для формування конкурентоспроможних людських ресурсів як основи розвитку економіки знань.

Основним пріоритетом збалансованої політики розвитку ТО ДШО є формування умов для рівного доступу до якісних послуг дошкільної та шкільної освіти для усіх мешканців регіону відповідно до потреб (вікових, фізичних, психологічних тощо) не залежно від місця проживання.

Досягнення мети збалансованої політики розвитку ТО ДШО передбачає досягнення таких стратегічних цілей:

1. Доступність якісних освітніх послуг не залежно від місця проживання.
2. Забезпечення ефективного функціонування ТО ДШО в умовах сучасних реформ та обмежених фінансових ресурсів.
3. Інтенсифікація соціально-економічного розвитку периферійних територій за рахунок поширення відцентрових інноваційних освітніх тенденцій та формування новітніх освітніх мікро

ядер.

4. Досягнення інтегрованості системи освіти з соціально-економічною системою регіону.

Реалізація основних положень концепції повинна сприяти розв'язанню наступних завдань:

1) розробленню, узгодженню та удосконаленню державної, регіональної та місцевої політики з метою розвитку ТО ДШО та забезпечення рівних умов для реалізації освітніх потреб населення регіону незалежно від місця проживання;

2) ефективному впровадженню нової системи управління у ТО ДШО із активізацією державно-громадського управління та державно-приватного партнерства у сфері освіти; зниженню рівня бюрократизації та централізації у системі управління, розвиток освітнього менеджменту закладів освіти на основі широкої автономії;

3) запровадженню системи інноваційного менеджменту в управлінні освітою, а саме перехід управління на низовий рівень (громад та закладів освіти), розвиток та активізація громадських форм управління освітою (органів самоврядування працівників закладу освіти, органи самоврядування здобувачів освіти, органи батьківського самоврядування, громадських організацій тощо), створення та функціонування піклувальної ради, забезпечення їхньої взаємодії; перехід від розпорядчого до регулюючого управління системою освіти;

4) удосконаленню економічного та фінансового механізмів розвитку ТО ДШО, диверсифікації та залученню нових джерел фінансування системи освіти (краундфандингові програми, програми проектного фінансування тощо, залучення міжнародної грантової підтримки);

5) розвитку матеріально-технічної бази закладів освіти відповідно до вимог сучасності, покращенню комп'ютерно-інформаційного забезпечення, створенню єдиної системи Е-врядування у сфері освіти; збільшенню комунікаційних можливостей обміну інформацією між

освітніми закладами, створенню умов для запровадження Smart-освіти, інтегрованого навчання як основи розвитку освіти в умовах переходу до інформаційного суспільства та економіки знань;

б) удосконаленню мережі та структури ТО ДШО відповідно до потреб мешканців, як запоруки соціально-економічного зростання регіону, розвитку та підтримці нових та альтернативних форм закладів освіти, підтримці та розвитку обдарованої молоді.

Послідовність формування та впровадження концепції розвитку ТОДШО повинна керуватися загальними та спеціальними принципами.

Загальними принципами побудови політики розвитку ТО ДШО відповідно до міжнародних норм [10; 8, С. 26 – 27] є:

1) *наявності* – передбачає достатню кількість діючих закладів освіти, забезпечення необхідних умов для їх функціонування (матеріальне забезпечення; санітарно-гігієнічні зручності; професійний викладацький склад з конкурентоспроможним для регіону рівнем заробітної плати; навчальні матеріали та програми; комп'ютерне та інформаційне забезпечення тощо) та ефективну систему управління;

2) *доступності та відкритості* – якісна освіта повинна бути доступною кожній людині – де-юре і де-факто (забезпечення недискримінації за будь-якими ознаками; фізична та економічна доступність). Інформація про особливості та ефективність функціонування ТО ДШО повинна бути відкритою для суспільства (статистична, інформаційно-аналітична, фінансова тощо);

3) *прийнятності* – форма і зміст у територіальній організації повинні бути якісними та адекватними з точки зору врахування культурних особливостей соціуму;

4) *адаптованості* – структура територіальної організації повинна бути адаптованою до потреб суспільства і громад;

5) *цілісності* – усі компоненти ТО ДШО утворюють єдину цілісну систему забезпечуючи її ефективне функціонування;

6) *системності* – всі елементи ТО ДШО взаємопов'язані між собою та регіональною економічною системою і діють заради досягнення єдиної мети – формування освічених та конкурентоспроможних людських ресурсів, як запоруки ефективного розвитку економіки регіону;

7) *ефективності* – показником функціонування ТО ДШО є загальний рівень доступності якісних освітніх послуг та рівень освіченості населення регіону;

8) *прогнозування і моніторингу* – моніторинг рівня доступності населення до якісних освітніх послуг та прогнозування попиту на близьку і далеку перспективу є невід'ємною умовою якісного удосконалення ТО ДШО;

9) *надійності та безпеки* – забезпечення безпеки перебування у закладів освіти та транспортування до них;

10) *інноваційності* – розвиток та удосконалення ТО ДШО повинно відбуватися із врахуванням передових тенденцій розвитку сфери освіти із адаптацією під потреби регіональної системи освіти, для одержання максимально позитивного результату економічного розвитку регіону;

11) *комплексності* – максимальної взаємодії та взаємодопомоги з метою покращення діяльності ТО ДШО між органами влади різного ієрархічного рівня (від локального до державного), громадськими організаціями, батьківськими та педагогічними колективами тощо.

Спеціальними принципами побудови політики розвитку ТО ДШО є принципи, що впливають на подолання суттєвих територіальних відмін у доступі до якісної освіти в умовах дефіциту фінансових ресурсів на етапі формування оптимальної мережі закладів освіти (в тому числі і опорних), що вимагає створення ресурсозберігаючої (матеріальних і людських) концепції ТО ДШО:

➤ *етапності* (враховуючи основне завдання – підвищення доступності якісної освіти). Формування оптимальної структури мережі повинно відбуватися у декілька етапів (підготовчий, основний), що

дозволить розвивати мережу у ТО ДШО із максимальним врахуванням потреб жителів регіону;

- ресурсозбереження і розвитку – збереження та розвиток матеріальних і людських ресурсів мережі закладів освіти регіону;
- узгодженості із іншими концептуальними та стратегічними документами розвитку як регіону в цілому так і окремих адміністративних одиниць регіону (насамперед з концепцією соціально-економічного розвитку, розвитку транспортної інфраструктури, охорони здоров'я) тощо.

Першочерговими завданнями досягнення стратегічних цілей ефективного розвитку ТО ДШО в межах визначених пріоритетів є:

1. Відображення процесів ТО ДШО у стратегічній документації державної політики соціально-економічного розвитку.
2. Розробка методики відкритого статистичного супроводу (індикаторів, показників), оцінки та моніторингу явищ та процесів ТО ДШО, що відображатимуть кількісні показники функціонування, а також якісні процеси та зв'язки у ТО ДШО. Створення доступної електронної бази зберігання отриманої інформації, розвиток Е-врядування у сфері освіти.
3. Запровадження механізмів інтенсифікації освітнього розвитку периферійних територій на основі поширення генерованих в системоформуючих центрах тенденцій інноваційного розвитку, що передбачає активізацію інструментів фінансово-просторового та соціально-економічного розвитку.
4. Вироблення інституційних форм управління на різних рівнях ієрархії та механізмів налагодження співпраці між ними в межах ТО ДШО, що забезпечить координацію їх поточної та стратегічної діяльності в межах своїх сфер компетенції та відповідальності.

Основними напрямками збалансованої політики розвитку ТО ДШО слід визначити наступні [53]:

1. Розвиток мережі локальних освітніх центрів низового рівня (приклад опорних шкіл), які спроможні надавати освітні послуги належної якості та здатні забезпечити рівний доступ до якісної освіти для мешканців периферійних регіонів.

2. Формування супутньої інфраструктури транспортного забезпечення для створення фізичного доступу мешканців периферійних територій до локальних освітніх центрів, зокрема синхронізація ремонту автомобільних доріг із облаштуванням мережі опорних шкіл.

3. Узгодження структури та мережі закладів відповідно до потреб споживачів та економіки регіону враховуючи перспективи інтеграції у європейський економічний та освітньо-культурний простір. Сформована територіальна структура у ТО ДШО регіону потребує використання диференційованих підходів при розробці заходів по удосконаленню ТО ДШО. Наприклад для напівпериферії та периферії актуальним є збільшення можливостей доступу, в тому числі фізичного, до навчальних закладів різних типів і форм власності шляхом побудови нових, відкриття закладів у пристосованих приміщеннях, реорганізації загальноосвітніх навчальних закладів, створення освітніх округів та мобільних освітніх мереж тощо. У той же час, у системо формуючому центрі особливу увагу слід приділити регулюванню діяльності інноваційних освітніх закладів, створенню освітніх закладів приватної форми власності тощо.

4. Забезпечення умов для удосконалення компетентностей відповідно до оновлених освітніх програм та гарантування високих соціальних стандартів педагогічним працівникам освіти. Підвищення мотивації до змін (шляхом надання конкурентоздатної заробітної плати), стимулювання виходу із власної зони комфорту (впровадження інноваційних меток навчання), підвищення рівня знань та компетентностей учителів у галузі інформаційно-комп'ютерних технологій тощо.

5. Забезпечення співпраці органів управління закладами освіти на

різних адміністративних одиницях, активна реорганізація системи управління закладами освіти шляхом децентралізації, дерегуляції та автономізації закладів освіти.

6. Удосконалення системи фінансового забезпечення (зміна принципів та обсягів фінансування), законодавче закріплення статей витрат, які повинні покриватися за рахунок субвенції.

7. Координація діяльності органів управління різних рівнів для забезпечення ефективності управління та вироблення ефективної політики розвитку ТО ДШО, зокрема, в частині розвитку транспортно-комунікаційної інфраструктури та доступності якісної освіти, диверсифікації джерел ресурсного забезпечення шляхом активізації державно-громадського партнерства та залучення коштів грантових програм.

8. Розширення мережі освітньо-виховних закладів для обдарованих дітей дошкільного та шкільного віку. Ступінь уваги держави до розвитку талановитої молоді є показником рівня розвитку суспільства, а розвиток обдарованих дітей, є однією із передумов ефективного розвитку економічної системи на шляху переходу до економіки знань. На сьогодні немає жодної діючої державної програми спрямованої на розвиток обдарованих дітей, такі програми діяли у минулі роки та логічного продовження не одержали, на рівні регіону теж немає окремо діючих програм. Потреби розвитку обдарованих дітей частково були враховані у Програмі розвитку освіти Львівщини на 2013 – 2016 рр., серед районів цільова програма розвитку обдарованих учнів діяла у м. Червонограді (міська програма «Обдаровані діти на 2011 – 2015 рр.» [41]). Станом на 2015 р. частка дітей охоплених позашкільною освітою становили 59,1% від загальної кількості учнів ЗЗСО [31, С.56].

9. Основними напрямками на регіональному та державному рівні повинні стати запровадження і розвиток нових навчальних програм інноваційно-творчого характеру у діючих закладах освіти, розширення

мережі закладів інноваційного спрямування для розвитку обдарованих дітей, впровадження інтегрованих форм навчання [32]. Це можливо реалізувати шляхом розробки державних програм, спрямованих на розвиток талановитої молоді та затвердження відповідних заходів у регіональних програмах із чітким визначенням джерел та об'ємів фінансування. На сьогодні реалізація таких програм відбувається за кошти батьків, які розуміють важливість якісного навчального наповнення освітніх програм на основі інтегрованого підходу [31]. Наприклад, у регіоні впроваджується інноваційний навчальний науково-педагогічний проект «Інтелект України» [23] (з 2016 р. відкрито 12 перших класів за цією програмою) [46]. Однак, така активність із впровадження даного проекту більше вказує на зацікавленість батьківської аудиторії, щодо пошуку альтернативних методів навчання для своїх дітей, ніж на підтримку органів влади, оскільки він працює за кошти батьків (усі посібники є платними та оплачуються за батьківські кошти). Створення рівного доступу до інноваційних програм навчання для усіх обдарованих дітей потребує розробки програм підтримки або цільових проектів, які б фінансувалися із місцевого бюджету або альтернативних джерел (краундфандинг, благодійні організації, спонсорські кошти тощо).

11. Впровадження концепції Smart-освіти (на державному та регіональному рівнях). Одним із можливих шляхів, забезпечення доступності освіти та розвитку творчо-інноваційного потенціалу учнів є врахування при розробці концепції розвитку ТО ДШО основних положень концепції Smart-освіти. Метою розвитку Smart-освіти є створення інтелектуального середовища безперервного розвитку учасників навчального процесу та створення навиків для успішної діяльності в умовах інформаційного суспільства та економіки знань.

Концепція Smart-освіти основними завданнями визначає: широке використання ІКТ в освіті для розвитку учнівських задатків і пошуку

нових талантів; розвиток дослідницького потенціалу; взаємодія освіти та науки; розробка інфраструктури для ІКТ в освіті. Необхідними елементами Smart-освіти є: онлайн-класи, електронні підручники, розробка та впровадження електронної системи оцінювання знань, підготовка фахівців у галузі Smart-освіти, розробка моделі нової Smart-школи, яка поєднує комплекс закладів освіти (дошкільної та шкільної), де використовуються сучасні технології навчання, що налаштовуються під індивідуальні потреби учнів.

Концепція Smart-освіти дозволяє організувати якісне дистанційне навчання, що особливо актуально в умовах великої кількості малокомплектних закладів регіону, а також спростити доступ до якісної позашкільної освіти. У Smart-школах є можливість створювати різні типи класів, наприклад: медіа-класи (обмін медіа матеріалами), віртуальні класи (проведення дослідів), експериментальні виробничі приміщення (для інтегрованого вивчення предметів), що дозволяє приділяти увагу професійному самовизначенню тощо. В Україні затверджене «Положення про дистанційне навчання» [32], яким визначаються основні засади організації та запровадження дистанційного навчання, однак на практиці важко їх зреалізувати, через брак матеріального ресурсу та нерозвиненість супутньої інфраструктури. При розробці Концепції розвитку освіти регіону врахування можливостей для розвитку дистанційної освіти повинно стати одним із пріоритетних заходів, який дозволить зорганізувати якісне навчання для усіх категорій осіб (обдарованих, з особливими потребами та тих, що проживають у віддалених регіонах).

Отже, при розробці концептуальних основ розвитку та удосконалення ТО ДШО основна увага концентрується навколо основних двох підходів: стягування та дифузного. Кожен із підходів має свої позитивні та негативні сторони, які необхідно враховувати при формуванні як регіональної так і державної політики розвитку освітньої

сфери регіону. Водночас, при будь-якому підході основні заходи необхідно зосередити на формуванні доступної якісної дошкільної та шкільної освіти для усіх жителів регіону не залежно від місця проживання та створення можливостей для розвитку обдарованих дітей з раннього віку при мінімальних фінансових затратах.

Дифузний підхід у розвитку ТО ДШО залишається найбільш прийнятним при організації шкільного навчання на початковому рівні (I ступінь), оскільки дозволяє пройти початкову адаптацію у найбільш комфортних умовах максимально наближених до місця проживання, тобто відбувається збереження мережі закладів початкової освіти.

Доступ до якісної освіти на II - III рівнях шкільного навчання та підвищення інтелектуального рівня абітурієнтів (особливо у сільській місцевості) вимагає формування мережі закладів освіти із якісним матеріально-технічним та педагогічним забезпеченням. Реалізація цього завдання на даному етапі відбувається через розвиток процесів стягування. Формується мережа опорних навчальних закладів, при яких, за потреби, організовуються пришкільні інтернати для учнів середньої та старшої школи (особливо при організації профільної освіти) або забезпечується регулярне підвезення до опорних шкіл. Процеси оптимізації мережі ЗЗСО із утворенням опорних закладів освіти повинен відбуватися синхронно з іншими заходами удосконалення інфраструктурного забезпечення населених пунктів регіону, розвитком транспортної (зокрема ремонтом та будівництвом автодоріг, облаштуванням супутньої дорожньої інфраструктури) та інформаційно-комунікаційної мереж, саме від цих факторів сьогодні залежить доступність опорних шкіл. Основною передумовою формування мережі опорних шкіл є забезпечення фізичної доступності до закладів незалежно від місця проживання, що створюється наявністю необхідної кількості автотранспорту та дорожнього полотна належної якості.

На жаль, сьогодні жодна з попередніх умов у повному обсязі не

виконана, що може негативно впливати на доступність закладів освіти. Прикладом цього є недостатня кількість автотранспортних засобів та зірвані тендерні закупівлі на автотранспорт (у 2017 р. планували закупити 70 школяриків), вилучення шкільних автобусів для потреб АТО тощо. Безумовно, формування мережі закладів освіти, що здатні навчати якісно є необхідною вимогою часу, однак рішення про формування мережі опорних шкіл без певного підготовчого періоду є передчасним, оскільки потребує достатнього фінансового забезпечення. Відтак процес формування мережі опорних навчальних закладів слід розділити на два етапи:

Підготовчий – основними завданнями на підготовчому етапі є:

- 1) визначення мережі навчальних закладів на основі яких будуть утворюватися опорні, із урахуванням вікової структури, густоти населення та стану дорожньої інфраструктури;
- 2) вирішення матеріально-технічних проблем цих навчальних закладів, забезпечення необхідною кількістю автотранспорту, створення необхідних умов для профільного (навчальні лабораторії, спеціалізовані кабінети) та змішаного (інформаційно-комунікаційні технології) навчання;
- 3) формування необхідного інфраструктурного забезпечення – дорожнього (облаштування зупинок та кишень, ремонт дорожнього полотна тощо), санітарно-гігієнічного (наявність водогону, каналізації, системи опалення) тощо;
- 4) підготовка управлінського персоналу – успішного керівника (підвищення професійного рівня шляхом отримання спеціальної освіти, отримання необхідних навичок та знань, розвиток лідерських якостей тощо);
- 5) формування кваліфікованого педагогічного колективу;
- 6) робота з громадою: збір та моніторинг суспільної думки щодо розуміння процесів в освіті, роз'яснювання переваг, які отримає громада

від їх реалізації (можливість самостійного формування стратегії розвитку освіти на своїй території), стимулювання процесу створення опорних шкіл «знизу»;

7) забезпечення стабільного фінансування потреб галузі (залучення додаткових джерел фінансування).

На підготовчому етапі доцільно організувати роботу кількох опорних закладів, на основі яких виявити позитивні та негативні фактори їх функціонування, розробивши чіткі критерії для такої оцінки (серед яких можна запропонувати: додану освітню вартість – різницю між початковим освітнім рівнем школярів та отриманим після певного періоду навчання в опорному закладі тощо).

На жаль, реформування системи освіти відбувається без підготовчого етапу, що має ризик значно знизити його якісні показники.

Відтак, після практичної реалізації завдань підготовчого періоду, стає можливим перехід до *основного етапу*, який передбачає практичну реалізацію формування мережі опорних закладів.

Першим і основним завданням на цьому етапі є наявність сформованого автопарку транспортних засобів, забезпечення їх належного технічного стану (амортизаційний знос, заміна запчастин) та заміну зношеного транспорту на новий (ризиком невиконання цього завдання є додаткове фінансове навантаження на місцевий та державний бюджети).

Другою передумовою формування мережі опорних шкіл та важливим показником можливості функціонування мережі опорних навчальних закладів є стан доріг, який визначає безпеку руху транспорту, а отже стан здоров'я та життя школярів, відтак формування мережі опорних закладів слід чітко корелювати із плановими ремонтами автодоріг, по яких буде здійснюватися рух шкільних автобусів. При організації опорних шкіл визначальним стає можливість забезпечення безперебійного транспортного сполучення по якісному дорожньому

полотні. У цьому контексті Концепція розвитку ТО ДШО повинна узгоджуватися із програмами розвитку соціально-економічного та інфраструктурного середовища регіону, а утворення опорних шкіл, слід узгоджувати із плановими ремонтами дорожнього полотна, по якому здійснюватиметься транспортування школярів.

Алгоритм формування мережі опорних шкіл складається з наступних етапів: *наявність якісної дороги → наявність необхідного транспорту → формування-функціонування опорної школи*, недотримання даного алгоритму матиме деструктивний вплив на забезпечення безперервності навчального процесу, що негативно впливає на якість освіти.

Утворення опорних шкіл, скорочення мережі закладів освіти потребує систематичного фінансування, спрямованого не лише на зміцнення матеріально-технічної бази та педагогічного складу закладів освіти, але й створення відповідного інфраструктурного забезпечення. Альтернативою щоденного перевезення школярів автотранспортом може стати організація пришкільних інтернатів. У випадках коли учні проживають на відстані більшій за максимально допустимі дистанції транспортного обслуговування, також при транспортній недоступності до закладу освіти в період негоди, необхідно організовувати пришкільні інтернати із розрахунку 10 відсотків місць від загальної місткості закладу [5]. Однак, облаштування та утримання пришкільних інтернатів є дороговартісним, оскільки на утримання дітей в таких закладах необхідно виділяти додаткові кошти, діти повинні частково або повністю перейти на державне забезпечення, а перекладати утримання таких інтернатів на плечі самих батьків є справою безальтернативною, оскільки невелика частка сільських сімей зможе забезпечити перебування дітей у таких закладах, а відповідно ті учні, які залишаться поза інтернатом будуть позбавлені можливості відвідувати школу. На сьогодні пришкільні інтернати облаштовані лише у 4 адміністративних районах

(Турківському, Сколівському, Радехівському, Буському) та у м. Дрогобичі. Загальна кількість дітей, які у них проживають теж не значна, лише 374 учні, що складає 1,3% від кількості учнів області, які проживають за межею пішохідної доступності.

Пошук оптимального варіанту розвитку територіальної організації загальноосвітніх навчальних закладів є процесом клопітким, довготривалим та неоднозначним, усі наслідки якого економіка та суспільство відчують у середньостроковому та довгостроковому періоді, тому підходити до нього потрібно надзвичайно обережно та виважено, а усі заходи, які спрямовуються на удосконалення територіальної організації ЗЗСО повинні носити систематичний та послідовний характер.

У наступному параграфі розглянемо окремі заходи та інструменти, які сприятимуть реалізації концептуальних основ розвитку ТОДШО та модернізації територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону.

3.3. Заходи та інструменти модернізації територіальної організації дошкільної і шкільної освіти регіону

Майбутнє українського суспільства напряму залежить від розвитку системи освіти, яка у сучасному світі стає запорукою розвитку інноваційного виробництва та високотехнологічного бізнесу, що є головними двигунами сучасної економіки. Масштаби інноваційної діяльності і ефективність інновацій визначають рівень соціально-економічного розвитку країни та її національну безпеку. Удосконалення функціонування системи освіти шляхом підвищення якісного рівня освітніх послуг покликане задовольнити вимоги, що ставлять перед освітою суспільство та держава. У XXI ст. на перший план виходить модель інноваційної освіти, основні парадигми якої передбачають:

креативність, критичне мислення, навчання впродовж життя тощо. Створення умов для формування моделі інноваційної освіти у системі ТО ДШО потребує розробки та практичної реалізації чітких заходів із метою удосконалення функціонування ТО ДШО. Передусім, процес удосконалення ТО ДШО необхідно спрямувати на забезпечення населення доступною якісною дошкільною та шкільною освітою. Цей процес вимагає розробки та реалізації комплексної освітньої політики націленої на формування якісних людських ресурсів, які здатні ефективно працювати та розвиватися в умовах цифрового суспільства та економіки знань.

Розробка та реалізація програми заходів повинна мати комплексний характер та формуватися на трьох рівнях: державному, регіональному та місцевому (локальному).

Основним завданням удосконалення системи ТО ДШО на *державному рівні* є удосконалення інституційної системи з метою формування адекватної сучасним економічним викликам освітньої політики та ефективної системи управління освітою *з чітким розподілом обов'язків та відповідальності*. Для виконання цих завдань слід:

- розробити послідовну та ефективну освітню політику, націлену на стратегічний розвиток економіки держави на інноваційних засадах, для цього необхідно провести узгодження задекларованих реформ із затвердженням освітнього законодавства та потребами населення в освіті, задоволення їх у необхідному обсязі.
- *модернізувати систему фінансування освіти. Закріплення на законодавчому рівні принципу «гроші ходять за дитиною» стимулюватиме конкуренцію між закладами освіти, а відповідно стимулюватиме підвищення якості освіти.* Перевагами використання освітніх ваучерів слід відзначити: можливість наскрізного використання у системі освіти від дошкільного рівня та закінчуючи рівнем ліцею (повна загальна середня освіта); можливість цільового скерування на кожну

дітину віком, від 3 до 18 років для розрахунку у закладах освіти; стимулювання створення закладів освіти (приватних, корпоративних тощо); зростання конкуренції між закладами освіти, що позитивно впливає на якісну сторону навчального процесу. Для практичної реалізації принципу «гроші ходять за дитиною» необхідно: створення системи електронного урядування у галузі освіти, із присвоєнням кожному отримувачеві послуг «ідентифікаційного освітнього номера (рахунку)» на який будуть зараховуватися освітні кошти (частка фінансування навчання учня з державного бюджету, частка фінансування навчання учня з місцевого бюджету); при розробці вартості ваучерів необхідно враховувати особливості регіональної диференціації вартості навчання;

– у процесі формування вартості «освітнього ваучера» визначальним слід зробити принцип розрахунку реальних витрат на навчання одного учня враховуючи комбінований принцип фінансування закладів освіти, із чітким розподілом частки обов'язкового фінансування по вертикалі: з державного бюджету (державна субвенція), регіонального та місцевого бюджетів.. У реальну вартість навчання слід включити усі статті витрат з державного, регіонального та сімейного бюджетів, що скеровуються на отримання певного освітнього рівня. Формулу розрахунку вартості навчання учня/дошкільника слід сформулювати з кількох частин:

А. Вартість освітньої складової навчання = витрати на шкільну освіту (шкільні поїздки та екскурсії + благодійні батьківські внески + вартість підручників та книг + канцелярські та навчально-методичні матеріали + позакласні заняття + транспортування) + харчування у навчальному закладі + витрати на позашкільні заходи (додаткове навчання (витрати на освіту в домашніх умовах + витрати на репетиторів) + інші позашкільні заходи (відкриті та громадські заходи + творча діяльність + спорт та відпочинок + інше).

Б.Вартість педагогічного забезпечення (оплата праці педагогів, вартість підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня; вартість методичного забезпечення тощо);

В.Вартість матеріально-технічного забезпечення (оплата комунальних послуг, оплата праці допоміжного персоналу, обладнання спеціалізованих кабінетів (закупівля та поточне обслуговування), засоби навчання та комунікації (закупівля та обслуговування комп'ютерного забезпечення, підключення та функціонування мережі Інтернет; купівля та поточне обслуговування транспортних засобів; облаштування та поточне утримання спеціалізованих кабінетів) тощо);

Г. Інвестиційна складова – капітальні витрати на розвиток мережі закладів освіти та інфраструктурного забезпечення.

Кожна частина у формулі потребує чіткого визначення джерела (державний, регіональний чи місцевий, сімейний бюджет) та частку у співфінансуванні вартості навчання.

– Залучення інвестицій в освіту. Можливо стимулювати шляхом надання: на законодавчому рівні податкових пільги для меценатів, що інвестують в розвиток навчальних закладів, в розвиток спортивної інфраструктури (спортивних комплексів) навчальних закладів тощо; можливостей для суміжного використання на комерційній основі спортивних комплексів при закладах освіти (навчальний заклад спільно з громадою використовує спортивну інфраструктуру шляхом організації спортивних клубів, секцій на платній основі тощо). Для реалізації зазначених положень необхідно внести зміни у закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» тощо.

– Формування системи регіональних фондів фінансування освіти (на рівні міської, районної ради, територіальної громади тощо), наповнення яких можна здійснювати шляхом залучення коштів меценатів, спонсорів та благодійних фондів, кредитних, коштів платників податків тощо [51].

– Стимулювання процесів децентралізації в управлінні сферою освіти.

Децентралізація в освіті передбачає передачу повноважень і відповідальності за управління та фінансування освіти органам місцевого самоврядування і школам. Впровадження децентралізації потребує переформатування впливу органів управління освітою із передачею більшою частки повноважень на місця. Завдання органів управління освітою регіонального рівня звести:

- формування стратегії розвитку освіти на території управління;

- надання широкої автономії закладам освіти (фінансової, організаційної, кадрової тощо);

- формування команди управлінців закладами освіти (директорів) – лідерів шкіл, які працюватимуть на наданому їм кредиті довіри та зможуть ефективно залучають в команду педагогів, учнів, батьків та зацікавлених представників громади в цілому. Обов’язковою вимогою до кандидатів на посаду директора має стати наявність управлінської освіти, здатність працювати у умовах освітньої децентралізації та автономії закладів освіти (наприклад, шляхом запровадження обов’язкових курсів на зразок «Академія успішного директора», отримання другої вищої освіти зі спеціальності «Управління навчальним закладом»). На законодавчому рівні слід чітко визначити знання, вміння та навички якими повинен володіти керівник закладу освіти, працівник управління освіти у сучасних умовах (основи проектного менеджменту, володіння іноземними мовами, креативність та швидкість прийняття рішень, ефективне використання ІКТ у роботі тощо).

- Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні та практики Е-врядування в управлінні закладами та в закладах освіти. Використання ІКТ в освіті обґрунтоване у концепції Smart-освіти, яка показує організацію особистісно-орієнтованого навчання за допомогою новітніх навчальних засобів та технологій. Запровадження електронних засобів навчання дозволить впроваджувати концепцію змішаного навчання, створить умови для рівного доступу до освітніх

послуг для усіх споживачів незалежно від місця проживання, однак вимагає створення та функціонування супутнього інфраструктурного забезпечення, зокрема доступу до мережі Інтернет. Масове та ефективне використання цифрових пристроїв у навчальному процесі потребує розробки та впровадження цільової програми (державно-регіонального рівня) по забезпеченню учнів необхідними цифровими пристроями, ліцензованим програмним забезпеченням, якісними електронними версіями шкільних підручників. *Застосування практики Е-врядування шляхом впровадження інформаційних систем - електронний журнал, електронний щоденник; створення єдиної інформаційної бази з питань освіти тощо.*

– Удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері дошкільної освіти. Незадоволений попит на освітні послуги сприяв облаштуванню ДЗО у приміщеннях пристосованих або частково пристосованих для тривалого перебування в них дітей, наприклад у житлових будинках або у приватних помешканнях, появі ДЗО приватної форми власності тощо. Проблемою стало те, що такі заклади досить часто працюють напівлегально, оскільки вимоги щодо облаштування дошкільних закладів є досить чіткими (вимагає значного ресурсу на їх виконання), що спонукає підприємців обходити закон (без зазначення фактичного виду діяльності (наприклад вказується «робота з дітьми», «дитячий клуб», «центр розвитку», а працює повноцінний садок без ліцензії на здійснення даного виду діяльності). Така ситуація небезпечною, оскільки найбільш незахищеними залишаються діти. Затвердження нового Санітарного регламенту [39] дещо спрощує роботу таких закладів, однак проблема недостатньої кількості місць у дошкільних установах продовжує залишатися актуальною, і на нашу думку, основним заходом із збільшення кількості місць у дошкільних закладах залишається проектування та будівництво нових дошкільних установ. На жаль, в межах великих міст із щільною забудовою,

будівництво нових дошкільних закладів є проблемою, однак не лише через брак фінансування. До будівництва закладів такого типу висуваються досить жорсткі вимоги [3], які передбачають, що площі земельних ділянок, що розміщуються у житловій забудові, слід приймати в розрахунку на одне місце: до 80 місць – не менше ніж 45 м², понад 80 місць – не менше 40 м², більше 350 місць – не менше 35 м², озеленення ділянок повинно становити не менше 20 м² на одне місце. Крім того, будинки повинні розташовуватися не ближче 25 м від червоної лінії вулиць. Такі вимоги покликані забезпечити якісні умови перебування дітей у дошкільних закладах, однак водночас вони перешкоджають розвитку мережі закладів, особливо у житлових масивах міст, що інтенсивно забудовуються. Компанії забудовники готові будувати дошкільні заклади, оскільки, це тільки підвищить якість життя їх потенційних покупців, а відповідно і вартість житла, що продається, однак обмежена площа земельних ділянок, що відводиться під забудову та жорсткі будівельні норми створюють перешкоди для будівництва дошкільних закладів освіти у нових житлових масивах.

Відтак, органам державної та місцевої влади слід стимулювати забудовників інвестувати у соціальну інфраструктуру, а не лише експлуатувати наявну. Інструментом стимулювання будівництва соціальної інфраструктури компаніями забудовниками є використання принципу «розумної регуляції»: дозвіл на будівництво видається тільки на побудову одночасно житла і соціальної інфраструктури (садочків та шкіл). Наприклад, у 2014 р. на 954 тис. м² загальної площі прийнятих в експлуатацію житлових будівель у Львівській області було прийнято в експлуатацію лише 25 місць у дошкільних закладах, станом на 2016 р. на 859,1 тис. м² – припадало вже 325 місць, як бачимо динаміка позитивна, однак вона не здатна задовольнити зростаючий попит на послуги дошкільної освіти [9; 60; 35].

На нашу думку, застарілі норми ДБН В.2.2. –4–97 «Будинки та

споруди дитячих дошкільних закладів» [3] слід відкоригувати, враховуючи ситуацію, що складається на місцях, а саме внести такі корективи:

– у п. 2.3. «площі земельних ділянок дошкільних закладів, що розміщуються у житловій забудові, слід приймати в розрахунку на одне місце: до 80 місць – не менше ніж 45 м², понад 80 місць – не менше 40 м², більше 350 місць – не менше 35 м² » додати підпункт «за винятком великих міст із щільною забудовою, де проектування на будівництво дошкільних закладів може здійснюватися із зменшенням площі земельних ділянок на одне місце у дошкільних навчальних закладах за погодженням з місцевими органами виконавчої влади, а також органами управління освітою та органами управління охорони здоров'я».

– у п. 2.7 «будинки повинні розташовуватися не ближче 25 м від червоної лінії вулиць» і сформулювати наступним чином «будинки повинні розташовуватися не ближче 25 м від червоної лінії вулиць, за винятком великих міст із щільною забудовою, за умови, що зменшення відстані не несе загрози для життя і здоров'я дітей (за погодженням з місцевими органами виконавчої влади, а також органами управління освітою та органами управління охорони здоров'я) та забезпечує нормативні санітарно-гігієнічні вимоги». Відповідних змін потребує і п. 6.5. ДБН 360-92 «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» [4].

– у п. 1.6. «Приміщення для груп *короткочасного* перебування дітей дошкільного віку дозволяється передбачати у перших поверхах житлових будинків» змінити на «приміщення для груп *перебування* дітей дошкільного віку дозволяється передбачати у перших поверхах житлових будинків». Це дозволить організовувати малочисельні дошкільні установи розраховані на обслуговування до 20 дітей у приміщеннях, вбудованих в перші поверхи житлових будинків або прибудовані до житлових будинків (з самостійним або централізованим обслуговуванням

пральнями та харчуванням), на перших поверхах багатоповерхівок у містах, де щільна забудова не дозволяє проводити будівництво нових приміщень під дошкільні заклади. Створення мережі малочисельних закладів є досить ефективним, оскільки: дозволить забезпечити послуги дошкільного виховання для значної кількості дітей, близькість до місця проживання скорочує витрати часу на проїзд до закладу, невелика кількість дітей у групі дозволяє застосовувати індивідуальний підхід до кожного вихованця, що значно підвищує якість послуг, місцеві органи влади економлять ресурс на будівництві споруд під дошкільні заклади. За умов зростаючого попиту на дошкільну освіту слід дозволити облаштовувати на перших поверхах повноцінні групи повного дня за умови забезпечення належного режиму: харчування (згідно вікових вимог до калорійності та різноманітності продуктів); сну (наявності розкладних ліжок, матраців, постільної білизни тощо); інших санітарно-гігієнічних вимог, що висуваються до дошкільних закладів; організації відпочинково-прогулянкової зони (можна суміщати із громадськими зонами відпочинку – парки, сквери тощо).

Основним завданням удосконалення системи ТО ДШО на *регіональному рівні* є розроблення та впровадження управлінських рішень та заходів з метою створення рівного доступу до освіти, що супроводжується поліпшенням фінансового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення ТО ДШО, які можливо зреалізувати шляхом:

– *проектування, будівництва та використання освітніх установ кластерного типу*. Кластерна структура дозволяє знизити сукупні витрати на розвиток освіти, науки, інновацій за рахунок підвищення ефективності структури та оптимізації наявних ресурсів (наприклад функціонування освітнього кластера ДЗО, ЗЗСО та художньої школи [29]), що є важливою перевагою, зокрема і для об'єднаних територіальних громад. Всі заклади кластеру розміщуються у територіальній близькості один від одного, що дозволяє здійснювати

комфортний перехід із одного закладу в інший та допомагає ефективно використовувати ресурси для покращення якості освіти. Школа кластерного типу органічно вписується в життя району (на її базі можна проводити громадські заходи), а спортивні та ігрові майданчики доступні у використанні для усіх мешканців району у позаурочний час [50]. Кластерна структура дозволяє гнучко реагувати на коливання демографічних показників, оскільки місткість закладів освіти не повинна бути величиною сталою. Для забезпечення цього завдання архітектурне середовище слід проектувати таким чином, щоб у період повного завантаження закладу освіти усі площі використовуються за прямим призначенням. У періоди коли народжуваність знижується, тимчасово вільні приміщення використовуються як додаткові ігрові, простір для індивідуальної творчості, для організації початкової школи чи осередку громадського простору житлового мікрорайону. Для реалізації цього завдання слід внести додаткові зміни у ДБН В.2.2. –4–97 «Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів»: *«при проектуванні об'єктів соціальної інфраструктури слід віддавати перевагу проектуванню об'єктів кластерного типу, будівлі яких давали б можливість використовувати їх комплексно, залежно від демографічних показників та соціально-економічних потреб населення – як навчальні заклади різного рівня, громадські центри тощо»*.

Активна співпраця органів виконавчої влади із компаніями забудовниками створить позитивні передумови розвитку для обох сторін:

- для місцевих органів влади – розширюється мережа об'єктів соціальної інфраструктури із мінімальними капіталовкладеннями з місцевого бюджету; створені нові об'єкти органи місцевої влади можуть брати в оренду на певні часові періоди (тривалість періоду оренди можна корегувати відповідно до поточного та прогнозованого розвитку демографічних показників на певній території);
- для інвесторів – вартість житла у житловому масиві повністю

забезпеченому власною соціальною інфраструктурою суттєво зростає, окрім того, площі відведені під об'єкти для соціальної інфраструктури не обов'язково передаються на баланс міста, а можуть лише здаватися в оренду, а відповідно приносять стабільний дохід. Для активізації співпраці між органами місцевого самоврядування та компаніями забудовниками необхідно внести зміни у п. 6 ст. 40 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» (від 07.02.2011 № 3038-VI), де слід внести підпункт, який би дозволив сформувати ефективний інструмент контролю для органів місцевого самоврядування та дозволив вимагати від забудовників житлових багатоповерхових будинків у густозаселених населених пунктах проектувати та будувати об'єкти соціальної інфраструктури.

Ця стаття регулює граничний розмір пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту для житлових будинків на рівні 4%. Крім того, згідно з цим законом органам місцевого самоврядування забороняється вимагати від забудовника здійснення будівництва об'єктів та передачі матеріальних і нематеріальних активів, крім пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту. Ця стаття закону покликана захищати будівельників від свавілля чиновників, однак вона негативно впливає на соціальну захищеність громадян, оскільки забудовники створюють додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру. На нашу думку, слід збільшити пайову участь забудовників у розвитку інфраструктури, крім того не слід обмежувати можливості для залучення забудовників у розвиток соціальної інфраструктури лише пайовою участю.

– Підвищення якості освіти. Розширення мережі закладів дошкільної освіти без підвищення її якості не дасть очікуваного корисного ефекту. Водночас, однією з передумов отримання якісних освітніх послуг є рівень їх фінансування.

Необхідною є зміна основних принципів та підходів до

фінансування дошкільної освіти. Фінансування закладів дошкільної освіти забезпечують органи місцевого самоврядування (засновники), батьки сплачують лише певний відсоток за харчування (залежно від території розташування закладу – від 40 до 70%). Однак, така система не є ефективною, оскільки рівень фінансування дошкільних установ залишається недостатнім, окрім витрат на харчування, батьки покривають значну частку поточних витрат у садках у вигляді неофіційних, благодійних внесків (поточні ремонти, заходи з енергозбереження, миючі засоби, іграшки, канцелярські товари тощо). Відтак, зміни потребує формування основних принципів фінансування закладів освіти. Для населення найбільш прийнятним залишається принцип безкоштовної дошкільної освіти (коли витрати на дошкільні установи розділяють між собою органи державної та місцевої влади) який діє зараз, однак враховуючи стан хронічного недофінансування сфери дошкілля, це означає подальше перекладення фінансового навантаження з утримання дошкільних установ на батьків у вигляді неофіційних стягнень. Необхідно змінити підхід до фінансування закладів дошкільної освіти на комбінований, за якої витрати на утримання дошкільних установ розподіляють між собою засновники (органи влади – центрального та місцевого рівня) та приватний сектор (батьки). Для цього необхідно внести зміни у п. 5 ст. 78 Закону України «Про освіту» на: «фінансування дошкільної освіти здійснюється за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів, утримувачів послуг дошкільної освіти (батьків або осіб, які їх замінюють), а також за рахунок інших джерел не заборонених законодавством». Необхідним є впровадження фінансування послуг дошкільної освіти за принципом «гроші ходять за дитиною», що дозволить розширити мережу дошкільних закладів (зокрема приватних та корпоративних), підвищити їх якісне забезпечення враховуючи реальні потреби дітей.

Введення принципу «гроші ходять за дитиною» вимагає розробки

чітких критеріїв розрахунку частки та шляхів залучення фінансування з бюджету кожного рівня. Відтак:

1. З державного бюджету слід фінансувати розширення мережі та інфраструктури дошкільних закладів, шляхом: виділення цільових субвенцій, конкурсів проектів спів фінансування, залучення міжнародних грантових програм, розробки національних грантових програм тощо.

2. З місцевих бюджетів слід фінансувати: базові години дошкільного виховання (оплату праці педагогічних працівників; забезпечення експлуатації будівель, розвиток навчального середовища); розширення мережі приватних ліцензованих дошкільних закладів (шляхом використання фінансових важелів – компенсація частини коштів за кожне створене місце у приватному садку (надання субсидії, цільового субвенції тощо) з місцевих бюджетів.

3. На споживачів освітніх послуг слід покласти витрати на навчальні матеріали та харчування (частково або повністю).

Необхідним стане створення механізму компенсації повернення вартості дошкільної освіти для певних категорій сімей (малозабезпечених, багатодітних тощо), що можливо зреалізувати через цільові субсидії або освітні ваучери тощо. Критерієм застосування механізму компенсації перебування дитини у дошкільному навчальному закладі можна використовувати сімейний дохід та кількість дітей у сім'ї.

– Якісне забезпечення педагогічними кадрами потребує розробки та впровадження соціально-економічних та фінансових стимулів (надання фінансової підтримки молодим фахівцям при працевлаштуванні за спеціальністю, оплата праці на рівні оплати праці в промисловості, надання соціального житла тощо) формування кадрової структури у ТО ДШО, результатом яких має стати підняття престижу професії вчителя і залучення до роботи молоді. Компетентні та вмотивовані вчителі, які вчать ефективно, є запорукою інноваційних змін

у суспільстві.

– Стимулювання розвитку мережі інноваційних освітніх закладів. Послідовне прийняття та впровадження законодавчо-нормативних та організаційно-економічних заходів дозволить ефективно запроваджувати нововведення у систему ТО ДШО. Це сприятиме активізації у регіоні явища соціогетеротопії, а також формуванню в мережі інноваційних закладів дошкільної та позашкільної освіти. Створення закладів, де можна епізодично або систематично отримувати послуги з дошкільного виховання відбувається у незвичних для здійснення даного виду діяльності місцях – торгово-розважальних центрах, спортивних клубах, за межами населених пунктів тощо. Завдання місцевих органів влади стимулювати розвиток соціогетеротопічних утворень у сфері дошкільної освіти оскільки вони створюють додаткові переваги та можливості, серед яких:

– для органів місцевої влади – додаткові місця та розширення можливостей для отримання дошкільної освіти, що є обов'язком місцевих органів влади;

– для бізнесу – додаткові стимули для розвитку бізнесу: залучення клієнтів (сімей з дітьми), яких приваблює розвинута соціальна інфраструктура, що створює додаткові можливості (наприклад у торгових центрах – можливість залишити дитину під наглядом на декілька годин та забезпечити їй цікаве дозвілля із кваліфікованими педагогами, розвинути навички соціальної комунікації тощо;

– для громади – розвиток підприємницької ініціативи із наданням платних послуг сприяє збільшенню грошових надходжень у бюджет громади, а також розширює можливості для вибору альтернативних форм і методів дошкільного виховання та навчання, дає можливість розвивати соціальні ініціативи, благодійництво, волонтерство (безкоштовні заняття для дітей сиріт, з неблагополучних сімей) тощо;

– для територіальних громад (розташованих у приміській зоні)

інновацією може стати організація дитячих таборів. Розвиток інноваційної підприємницької діяльності у даній сфері може стати ефективним важелем підвищення економічної активності у сільських населених пунктах. Водночас, для жителів міст, це додаткова можливість для отримання альтернативної освіти та оздоровлення дітей різного віку.

Розвиток явища соціогетеротопії пов'язане із формуванням мережі інноваційних закладів освіти, зокрема дошкільної та позашкільної. Серед таких закладів різноманітні дитячі розважальні центри, освітньо-культурні дитячі центри (клуби), при яких організують міні-садки, гурткову позашкільну освіту, різноманітні навчально-розвивальні курси для дошкільнят та школярів, де з ними проводять спеціальні заняття [21]. Заняття у таких закладах проводяться на комерційній основі, тому такі заклади є гарним прикладом розвитку підприємницької діяльності у регіоні, створюють альтернативу та розширюють можливості при виборі форм і методів дошкільного виховання, однак орієнтуються лише на платоспроможні верстви населення. Даний вид економічної діяльності є досить перспективним, зважаючи на хронічну нестачу місць у комунальних ДЗО, однак для його розвитку необхідно підвищувати загальний добробут населення. Відтак, такі своєрідні інноваційні форми дошкільної освіти зосереджуються здебільшого у м. Львові та містах обласного значення, що обмежує можливості у виборі форм дошкільної освіти для решти регіону.

– У світлі адміністративно-територіальної реформи особливого підходу до розвитку освіти потребують ОТГ, де необхідним стає формування стратегії розвитку сфери освіти. У Стратегії розвитку освіти повинна стати стратегічним ресурсом функціонування ОТГ, через формування людських ресурсів нової якості. Ефективна співпраця між управлінцями ОТГ, а також директором, педагогічним колективом, піклувальною радою та батьківськими комітетами дозволить сформувати стратегічне бачення розвитку закладу освіти та громади загалом.

Необхідним стає пошук шляхів виведення освіти в ОТГ частково або повністю із ресурсо витратної сфери (30-70% ресурсів ОТГ скеровується на її функціонування) частково самоокупну. З цією метою необхідно здійснити низку заходів, серед яких:

- формування стратегії розвитку освіти в ОТГ, що дозволить управлінцям на місцях чітко побачити напрями розвитку системи освіти (утворення опорних шкіл, шкільного округу; можливості формування матеріальної бази закладів освіти; наявність та якісні характеристики педагогічного персоналу; ресурси необхідні для забезпечення рівного доступу до якісної освіти незалежно від місця проживання тощо).

- Залучення менеджерів які мають практичні навички управління у сфері освіти, що у нових законодавчо-інституційних умовах потребує від громади додаткових фінансових ресурсів на їх утримання. Освітній менеджер – професіонал, який займатиметься координацією діяльності освітньої сфери. Основними професійними обов'язками якого слід визначити: надання консультаційних послуг, щодо діяльності закладів освіти у нових законодавчих умовах для керівників закладів освіти, залучення громадськості до функціонування та розвитку закладів освіти, пошук додаткових джерел фінансування (написання цільових проектів, грантових заявок тощо).

- Формування піклувальної ради. Необхідно надати можливість ініціювати створення при освітніх закладах піклувальної ради з ініціативи керівника закладу освіти, колегіальних органів управління за рішенням загальних зборів або засновника закладу. Піклувальна рада повинна стати одним з інструментів залучення громадськості до вирішення проблем закладів освіти. Метою функціонування Піклувальної ради слід визначити дорадчо-допоміжну функцію щодо: залучення додаткових фінансових ресурсів, розвитку педагогічної, матеріально-технічної та освітньо-навчальної складової.

- Пошук унікальної освітньої «ніші», яка б дозволила розвивати

освіту в ОТГ на якісно новому рівні з можливістю генерувати прибуток від реалізації освітніх проектів. Це можуть бути шкільні літні табори (працюють на комерційній основі та обслуговують школярів на період канікул – ефективна для ОТГ, що розташовані неподалік міст або мають хорошу транспортну доступність); створення лабораторії при закладі освіти (музичної, наукової (наприклад сільськогосподарської – із вирощування та селекції нових культур тощо), творчої (комп’ютерної – програмування, робототехніки) тощо. Для реалізації цього завдання необхідно: оцінити наявні та залучити необхідні ресурси (людські – наявність кваліфікованих педагогів, які зможуть зреалізувати проект; матеріально-технічні, фінансові); ефективний менеджмент та маркетинг (розробка бренду) та залучення інвестицій (гранти, проекти, інші джерела тощо).

– Відновлення роботи сезонних дошкільних закладів, які є суттєвою допомогою для сімей у сільських регіонах, де основна частина жіночого населення не має постійного місця праці і саме у період весняно-польових робіт є найбільш завантаженою. Функціонування закладів такого типу в ОТГ це – економія ресурсів у зимовий період, освіта та допомога батькам – у теплий період, а також можливість самостійно коригувати тривалість та режими роботи.

– Розширення мережі ДЗО шляхом створення дошкільних установ при церквах, монастирях, релігійних організаціях, що сприяє розвитку нових організаційних форм закладів дошкільної освіти, які функціонують на основі змішаних джерел фінансування та сприяють ширшому доступу до освітніх послуг, особливо для малозабезпечених верств населення [52]. Такий напрям в ТО ДШО можна вважати ретронововведеннями, оскільки, практика створення освітніх інституцій при релігійних організаціях відома не лише у багатьох країнах світу, але і в Україні. Зокрема, першими дошкільними закладами (захоронками) переважно опікувалися монахині і створювалися вони на основі

релігійних громад. В Львівському регіоні заклади даного типу є певного роду «новинкою» і лише починають з'являтися. Для прикладу ДЗО такого типу діють у м. Дрогобич (благодійний греко-католицький садок «Ангелятко»), у с. Потелич Жовківського району (ДЗО ім. о. Кирила Селецького) [61; 1].

– Інвестування у технологічні інновації є одним напрямів покращення якості освіти, крім того розробка спільних проектів сприятиме розвитку ефективної взаємодії між органами місцевого самоврядування, ОТГ з метою економії фінансового ресурсу за одночасного підвищення доступності якісної освіти. Прикладами технологічних інновацій є створення мобільних шкільних лабораторій, мобільних пересувних бібліотек, мобільних їдалень, мобільних дитсадків, пересувних шкіл. Досвід впровадження в процес навчання пересувних лабораторій ефективно застосовано у США [62], де така лабораторія діє вже понад 10 років за рахунок місцевої громадської організації. Така лабораторія стає інноваційним способом відкрити дітям двері у світ науки, у ній можна проводити досліди одразу із кількох предметів (хімії, фізики, біології). Розміщується вона у біоавтобусі і може задовольнити потребу кількох навчальних закладів у здійсненні глибокого профільного навчання, стимулюючи розвиток учнівських задатків. Окрім того, в Україні вже розроблений та впроваджується проект RoboBus — це пересувні школи робототехніки (інноваційна платформа трейлер), програмування і штучного інтелекту, 3D технологій. Навчальні платформи спеціально спроектовані для навчання дітей і дорослих в групах до 10 осіб [64]. Такий автобус дає можливість вивчати інноваційні технології та розвивати професійну орієнтацію у віддалених населених пунктах, ОТГ.

Аналогом є створення пересувних бібліотек. Пересувні бібліотеки є засобом розширення можливостей доступу до літератури та освітніх можливостей для учнів та жителів невеликих поселень. Мобільна

бібліотека є засобом підвищення доступу до необхідної літератури для учнів освітнього округу. Мобільні бібліотеки курсують за певним графіком (раз в тиждень, раз на два – три тижні) залежно від величини населеного пункту та його віддаленості від центрального міста. Фінансування може здійснюватися з кількох джерел: місцеві органи влади, ОТГ, благодійні кошти.

– Стимулювати та підтримувати розвиток міні-дитсадків, які не вимагають значних капіталовкладень, однак здатні чітко реагувати на попит на послуги дошкільної освіти. Для підвищення рівня доступності дошкільної освіти, насамперед, необхідно максимально використовувати, підтримувати та розвивати ініціативу громади. Показовим у даному контексті є досвід Польщі, у якій функціонують тимчасові дитячі садки типу сімейних мікросадків, розташовані у квартирах багатоквартирних будинків. Впровадження цієї ініціативи вимагає від органів влади розробки чіткого механізму реалізації, насамперед: визначення конкретної вартості перебування дитини у ДЗО (завдання для управлінь освіти); розробки чітких вимог до особи вихователя (за потреби організувати необхідні підготовчі курси для отримання сертифікату відповідності); спрощення механізму видачі дозволів для здійснення діяльності у сфері дошкільної освіти; розробки ефективного механізму співфінансування функціонування дошкільного закладу – компенсації вартості утримання дитини в садочку місцевими органами влади безпосередньо вихователю (засновнику) (залежно від кількості дітей, яку він взяв на догляд) та батьківської плати (оплачують свою частку за домовленістю); узгодження юридичної сторони функціонування закладу (благодійна чи прибуткова організація) тощо.

Таким чином, можна вирішити кілька проблем, зокрема розширити можливості доступу до дошкільної освіти шляхом збільшення кількості місць шляхом облаштування альтернативних ДЗО, створити нові робочі місця, сприяючи підвищенню економічної активності в регіоні.

Іншим прикладом збільшення кількості місць у дошкільних закладах є створення міні дитсадків при університетах, що особливо актуально для великих міст, зокрема Львова. Такі форми надання дошкільної освіти та догляду за дітьми є досить популярними за кордоном. Ініціативи по створенню міні-дитсадків при університетах починають зароджуватися в Україні [6]. Основними перевагами організації та розвитку мережі закладів даного типу є: соціальна орієнтація, насамперед, на найбільш незахищені студентські сім'ї (для яких послуги дошкільної освіти надаються безкоштовно); розширення можливостей стажування для студентів педагогічних спеціальностей відповідного профілю (які залучаються у ролі вихователів); створення додаткових можливостей для молодих батьків ефективно поєднувати навчання з батьківством тощо. Однак, організація та функціонування закладів даного типу наштовхується на ряд законодавчо-нормативних перешкод, серед яких: відсутність посади соціального педагога у штатах закладів освіти, обов'язкова відповідність приміщень встановленим нормативам, необхідність залучення додаткових коштів на функціонування ДЗО.

Удоскоанлення функціонування ТО ДШО регіону потребує активного залучення та підтримки органів місцевої та державної влади, а також законодавчо-нормативного врегулювання діяльності. Серед основних напрямів слід виділити організаційно-управлінський, фінансово-економічний, об'єктно-технологічний (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Напрями розвитку територіальної організації дошкільної та шкільної
освіти

Напрями	Завдання	Рівні	
		Державний	Місцевий
Організаційно-управлінський	1. Ефективний освітній менеджмент. 2. Ефективне освітнє законодавство. 3. Ефективна освітня політика. 4. Освіта – запорука соціальної безпеки держави.	1. соціально-економічні та фінансові стимули формування ефективного кадрового забезпечення (педагогічного та управлінського). 2. формування ефективної законодавчо-нормативної бази. 3. стимулювання підприємницької діяльності у сфері дошкільної та шкільної освіти.	1. Інноваційний менеджмент (громадсько-державне управління, соціальне партнерство). 2. Менеджер освітніх закладів (може бути на кілька закладів, опорних шкіл тощо). 3. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти.
Фінансово-економічний	1. Оптимізація мережі і структури у ТО ДШО відповідно до потреб населення та враховуючи перспективи розвитку регіону. 2. Фізична та економічна доступність навчальних закладів. 3. Удосконалення механізму фінансування дошкільної та шкільної освіти..	1. Цільове фінансування «гроші ходять за учнем». 2. Визначення реальної вартості навчання школяра/дошкільника.	1. Пошук додаткових джерел фінансування функціонування сфери освіти (проекти, гранти, цільове фінансування тощо). 2. Нові підходи до фінансування дошкільної освіти.
Об'єктно-технологічний	1. Розвиток мережі нових видів і типів навчальних закладів. 2. Розвиток супутнього інфраструктурного забезпечення. 3. Створення мобільних освітніх мереж. 4. Удосконалення матеріально-технічного-забезпечення.	1. Концепція Smart освіти. 2. Е-врядування.	1. Формування мобільних освітніх мереж (шкіл, лабораторій, бібліотек). 2. Ревіталізація дорожньої мережі та створення супутнього інфраструктурного забезпечення для безпечного транспортування учнів до навчальних закладів (кишені, закриті зупинки). 3. Створення умов для профільного навчання.

Розробка, запровадження та адаптація новітніх напрямків покращення ТО ДШО сприятимуть доступу населення до якісних освітніх

послуг. Постійне зростання ролі освіти у формуванні трудового потенціалу регіону, що відбувається на фоні соціально-економічної нестабільності у державі та відображається у постійному скороченні кількості навчальних закладів, вимагає адаптації нових напрямів у розвитку ТО ДШО шляхом впровадження нових пілотних проектів, з метою адаптації найбільш прогресивного та позитивного світового досвіту до місцевих умов. Ситуація, що склалася потребує пошуку балансу між потребою оптимізації мережі навчальних закладів та скороченням фінансових видатків на них, та можливістю забезпечувати безперервний освітній процес, основними рисами якого є – доступність (фізична та економічна) і якість. Саме для виконання цих двох критеріїв слід впроваджувати заходи по удосконаленню ТО ДШО.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Дослідження нормативно-правового та інституційного забезпечення територіальної організації закладів дошкільної та загальної середньої освіти дало змогу запропонувати засади її удосконалення, що дозволило дійти наступних висновків:

1. Оцінка нормативно-правових, стратегічних та програмних документів дозволила виявити високі стандарти при їх розробці, практичне застосування яких здатне забезпечити повноцінне функціонування системи освіти. Однак, основною проблемою нормативно-правового забезпечення найчастіше постає його декларативний характер, що не підкріплюється практичними діями, а лише посилює прояви негативних тенденцій у ТО ДШО. Водночас, практична реалізація концептуальних засад розвитку освітньої системи стала можливою лише із затвердженням закону України «Про освіту», однак законодавчі документи, що регулюють відносини у дошкільній та шкільній освіті також вимагають суттєвого оновлення. Запропоновано компенсаційні заходи по удосконаленню недоліків у розроблених нормативно-правових документах, вказано на необхідність розробки як програм розвитку освіти для окремих адміністративних одиниць, так і стратегічних документів розвитку освіти. Оскільки саме стратегії розвитку освіти дозволяють окремим громадам поставити чіткі цілі та визначити основні пріоритети розвитку галузі на своїх територіях, усвідомити свою відповідальність за їх реалізацію, що сприятиме формуванню не лише дієздатних територіальних громад, але і свідомого громадянського суспільства.

2. Показано вплив концептуальних та проектно-законодавчих документів на розвиток ТО ДШО, які сприяють підсиленню поляризаційно-трансформаційних процесів, що проявляються у формуванні регіональних освітніх округів з центрами в опорних школах та покликані стати генераторами та розповсюджувачами інновацій на прилеглі території.

Показано, що процес поляризації у ТО ДШО здійснює як позитивний та так і негативний вплив на функціонування регіональної економіки, що потребує впровадження компенсаційних механізмів спрямованих на нівелювання негативних та підсилення позитивних тенденцій.

3. Удосконалено наукове обґрунтування явища соціогетеротопії у галузі освіти, розвиток якого стимулює: розширення можливостей для ведення підприємницької діяльності, зокрема в освіті, та диверсифікацію форм і методів надання освітніх послуг. Як наслідок отримуємо накладання освітніх послуг на інші види економічної діяльності і їхнє подальше функціонування у певному симбіозі, що стимулює розвиток соціально-економічної системи загалом.

4. Визначено основні завдання та запропоновано напрями удосконалення системи ТО ДШО у сфері інституційного, правового, фінансового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Запропоновано, у процесі формування вартості «освітнього ваучера» визначальним зробити комбінований принцип фінансування закладів освіти, із розподілом частки фінансування по вертикалі.

5. Запропоновано визначити реальні витрати на навчання/виховання однієї дитини, для цього слід розробити чітку формулу розрахунку реальної вартості навчання, яка б містила витрати з бюджетів усіх рівнів (державного, місцевого, сімейного), та складалася з кількох частин: А. Вартість освітньої складової навчання + Б.Вартість педагогічного забезпечення + В.Вартість матеріально-технічного забезпечення + Г. Інвестиційна складова.

6. Запропоновано внести зміни у законодавчо-нормативні документи, що б сприяло розширенню доступу до послуг дошкільної освіти у великих містах із щільною забудовою. Показано, що позитивний ефект дасть стимулювання будівництва соціальної інфраструктури компаніями забудовниками шляхом використання принципу «розумної регуляції».

7. Показано, що перспективними можливостями для удосконалення ТО ДШО на регіональному рівні є розроблення та впровадження

управлінських рішень та заходів серед яких проектування та будівництво нових просторових форм закладів освіти, зокрема освітніх кластерів. Кластерна структура дозволяє гнучко реагувати на коливання демографічної ситуації у регіоні, ефективно використовувати спортивну інфраструктуру ефективно інтегруючи її у громадське життя населеного пункту.

8. Запропоновано авторське бачення ієрархічної структури ТО ДШО регіону, що дозволяє наочно виявити усі негативні трансформації, що відбуваються у ТО ДШО. Сформована ієрархічна структура у ТО ДШО показує контрастність у рівнях територіального розвитку системи освіти регіону із формуванням чітко вираженого центру, напівпериферійних, периферійних територій. Відтак, ефективний розвиток територіальної організації системи дошкільної та шкільної освіти має сприяти подоланню центрально-периферійного дисбалансу та викликів сучасності, оптимізації територіально-структурних процесів у системі дошкільної та шкільної освіти для формування конкурентоспроможних людських ресурсів як основи розвитку знаннєвої економіки.

9. Розроблено концептуальні підходи до розвитку ТО ДШО регіону, що дозволило визначити основні пріоритети та напрями збалансованої політики розвитку ТО ДШО, конкретні стратегічні цілі та першочергові завдання, які необхідно вирішити, загальні принципи побудови політики розвитку ТО ДШО відповідно до міжнародних норм тощо, що дозволило визначити та конкретизувати основні напрями збалансованої політики, які дозволять вивести функціонування ТО ДШО на якісно новий рівень, що сприятиме покращенню умов для рівного доступу до якісних освітніх послуг для усіх жителів регіону, особливо у сільських поселеннях.

Основні положення розділу опубліковані автором у роботах [22; 49; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58].

Спиоск використаних джерел до розділу 3

1. Ангелятко. *Благодійний греко-католицький садок* : веб-сайт. <http://angeliatko.com/>.
2. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди навчальних закладів. ДБН В.2.2-3-97. URL: http://dbn.co.ua/index/v_22/0-89.
3. Державні будівельні норми України. Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів. ДБН В. 2.2– 4 -97. URL: http://dbn.co.ua/index/v_22/0-89.
4. Державні будівельні норми України. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. ДБН 360-92. «URL: <http://kga.gov.ua/files/doc/normy-derjavu/dbn/Mistobuduvannja-Planuvannja-i-zabudova-miskyh-i-silskyh-poselen-DBN-360-92.pdf>.
5. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу. ДСанПіН 5.5.2.008-01. URL: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2407>.
6. Для дітей студентів на Прикарпатті хочуть відкрити дитсадок при університеті. *Вікна* : веб-сайт. URL: <http://vikna.if.ua/news/category/if/2014/10/15/23503/view>.
7. До школи — з готівкою. Osvita.ua : веб-сайт. URL: <http://osvita.ua/school/40340/>.
8. Дотримання права на освіту у Львівській області: рапорт з моніторингу. Львів : 2011. 166 с.
9. Дошкільна освіта України у 2016 р. Статистичний бюлетень. Київ. 2016. с. 68. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Загальні зауваження Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав № 13 (право на освіту). URL: <http://hrlibrary.ngo.ru/russian/gencomm/Rescgencom13.html>.
11. Закон України «Про дитяче харчування». Закон від 14.09.2006

№ 142-V. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/142-16>.

12. Закон України «Про дошкільну освіту» : Закон від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.

13. Закон України «Про загальну середню освіту» : Закон від 13.05.1999 № 651-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=651-14>.

14. Закон України «Про освіту» : Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

15. Закон України «Про позашкільну освіту» : Закон від 22.06.2000 № 1841-III. URL: http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1841.doc.

16. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». Закон від 24.12.1993 № 3808-XII від 24.12.1993. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.

17. Звіти, щодо виконання програм, що фінансувалися з обласного бюджету. *Львівська обласна державна адміністрація* : веб-сайт. URL: http://loda.gov.ua/it_go_dokumenty.

18. Конвенція про права дитини. Міжнародний документ від 20.11.1989 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

19. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

20. Куди віддати вчитися маленьких львів'ян: ситуація із дитсадками у місті (інфографіка). *Дививсь INFO* : веб-сайт. URL: <http://dyvys.info/2017/08/10/kudy-viddaty-vchytysya-malenkyh-lviv-yan-sytuatsiya-iz-dytsadkamy-u-misti-infografika/>.

21. Кузя. *Веб-сайт*. URL: <http://baby-center.lviv.ua/novyny/nabir-v-mini-sadochok/>.

22. Кушнірецька О.В., Синюра-Ростун Н.Р. Перспективи реалізації науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України. *Економічний простір*. 2015. Випуск № 94.

С.132-142. (0,6 д.а., особисто належить автору 0,3 д.а.).

23. Науково-педагогічний проект «Інтелект України». *Веб-сайт*. URL: <https://intellect-ukraine.org/>.

24. Національна доктрина розвитку освіти. Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

25. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Стратегія від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.

26. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://nus.org.ua/>.

27. Обласна програма розвитку освіти Львівщини на 2013 – 2016 роки. URL: <http://www.osvitportal.lviv.ua/index.php/prohrama-rozvytku/600-prohrama-rozvytku-osvity-lvishchyny>.

28. Обласний конкурс мікропроектів місцевого розвитку. *Львівська обласна рада* : веб-сайт. URL: <http://www.oblrada.lviv.ua/microproekty>.

29. Образовательный кластер квартала 2000. URL: <http://www.barnaulkapstroy.ru/about/education/>.

30. Освіта в Україні (дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна) Інформаційно-статистичні матеріали за результатами роботи 2015/2016 н. р. Київ : 2016. 74 с.

31. Повстин О. В. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти / О. В. Повстин // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. — Львів : ЛДУ БЖД, 2014. — Вип. 10. — С. 231—235

32. Положення про дистанційне навчання. Положення від 25.04.2013 № 466. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

33. Положення про освітній округ. Положення від 27.08.2010 № 777. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF>.

34. Понад 34 млн гривень – на мікропроекти місцевого розвитку у

галузі освіти у 2017 р. *Львівська обласна державна адміністрація* : веб-сайт. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=33627>.

35. Прийняття в експлуатацію житла, об'єктів соціальної сфери та виробничих потужностей за 2016 рік. Статистичний бюлетень. Київ, 2017. 115 с.

36. Про Державну премію України в галузі освіти. Положення від 30.09.2010 № 929/2010. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929/2010>.

37. Про затвердження Інструкції з організації харчування дітей у дошкільних навчальних закладах. МОН України, МОЗ України; Наказ від 17.04.2006 № 298/227. URL: <http://www.dsesu.gov.ua/ua/normativna-pravova-baza/sanitarni-pravyla-i-normy/file/117-17-04-2006-pro-zatverdzhennia-instruktsii-z-orhanizatsii-kharchuvannia-ditei-u-doshkilnykh-navchalnykh-zakladakh>.

38. Про затвердження Програми надання фінансової підтримки дошкільним та загальноосвітнім навчальним закладам м. Львова приватної форми власності на 2017 рік. Ухвала № 1810 від 06.04.2017. URL: [https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/94DFF3DC7B5B05D5C22580FE0034D742?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/94DFF3DC7B5B05D5C22580FE0034D742?OpenDocument).

39. Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів. МОЗ України. Наказ від 24.03.2016 № 234. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16/page2>.

40. Про національну доктрину розвитку освіти». Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

41. Програма «Обдаровані діти на 2011 – 2015 рр.» URL: www.chervonograd-city.gov.ua/pod2011-2015.

42. Програма освіти Жидачівщини. URL: <http://www.zhydachiv-rda.gov.ua/?page=osvita>.

43. Програма розвитку дошкільної освіти Стрийського району на

період до 2017 р. URL: <http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddil-osvity/stryisky/prohramy-aktsii>.

44. Програма розвитку освіти Давидівської сільської ради об'єднаної територіальної громади на 2017-2020 роки. URL: <http://davydiv-otg.com/index.php/osvita/metodychna-robota-z-pedahohichnymy-pratsivnykamy/item/284-prohrama-rozvytku-osvity>.

45. Програма розвитку освіти Львівщини на 2009 – 2012 рр. URL: <http://loda.gov.ua/oda/upravlinnya/departament-osvity-i-nauky/prohramy-2/attachment/840>.

46. Програма розвитку освіти Львівщини на 2017 –2020 роки. URL: <http://osvitportal.loda.gov.ua/>.

47. Програма розвитку освіти м. Львова на 2008 – 2012 рр. URL: http://nmco.at.ua/news/programa_rozvitku_osvity_m_lvova_na_period_2008_2012_rr/2010-12-20-26.

48. Програми розвитку освіти Львівщини. Освітній портал Львівщини : веб-сайт. URL: http://www.osvitportal.lviv.ua/programy_rozvytku_osvity_lvivschyny.

49. Профільна школа. Веб-сайт. URL: <http://prof.moippo.org.ua/index.php/osvitni-klasteri/42-dosvid-roboti/29-realizatsiya-klasternoyi-polityky-v-rehioni-z-dosvidu-roboty-viddil-osvity-snihrivskoi-raiderzhadministratsii>.

50. Синюра-Ростун Н. Р. Підприємництво в освіті: виклики та перспективи розвитку. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки* : тези V Міжнар. наук. -практ. конф. Житомир, 2017. С. 264 – 267 (0,2 д.а.).

51. Синюра-Ростун Н. Р. Фінансові передумови функціонування та розвитку територіальної організації дошкільної та шкільної освіти Львівської області у світлі нових суспільно-економічних реалій. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи* : зб. матеріалів I

Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Бондаренко М.О., 2015. С. 332 – 334. (0,2 д.а.).

52. Синюра-Ростун Н.Р. Інноваційні заклади у дошкільній освіті: особливості формування та функціонування. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості* : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Видавництво Львівської Політехніки, 2015. С. 308 – 309 (0,21 д.а.)

53. Синюра-Ростун Н.Р. Освітня система регіону: напрями збалансованого розвитку. *Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Рівне : Волин. обереги, 2017. С. 43–44.

54. Синюра-Ростун Н.Р. Правове та програмне забезпечення дошкільної та шкільної освіти у регіоні: стан та особливості : *Здобутки науки у 2014 році* : Київ : Центр наукових публікацій, 2014. Ч. 1. С. 20-24 (0,26 д.а.)

55. Синюра-Ростун Н.Р. Принципи та передумови розробки концептуальних засад розвитку територіальної організації освіти. *Соціально-економічні проблеми сучасності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Маріуполь, 2017. С. 207 – 211 (0,2 д.а.).

56. Синюра-Ростун Н.Р. Розвиток людських ресурсів в Україні: глобальні впливи та тенденції. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки* : зб. матеріалів IX Міжнар.наук.-практ. конф. Том II. Харків : ХНАДУ, 2017. С. 173– 174 (0,11 д.а.).

57. Синюра-Ростун Н.Р. Розвиток освітньої сфери регіону: управлінсько-просторовий аспект. *Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє* : тези наук.-практ. Інтернет-конф. Київ : КНЕУ, 2017. С. 130 – 132. (0,2 д.а.).

58. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальна організація дошкільної та шкільної освіти: регіональний аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів, 2016. Вип. 3(119). С. 144 – 148. (0.64

д.а.)

59. Синюра-Ростун Н.Р., Гузар У.Є. Інтелектуалізація трудової діяльності як основа розвитку економіки знань. *Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір* : матеріали VI Всеукр. наук.-прак. конф. Маріуполь : МДУ, 2010.С. 246 – 247. (0,23 д.а) (Особистий внесок здобувача: 0,13 д.а.)

60. Статистичний щорічник Львівської області за 2014 рік. Частина 1. Львів, 2015. 365 с.

61. У селі Потелич відкрито дитячий садок під проводом сестер св. Йосифа. *Сокальсько-Жовківська єпархія* : веб-сайт. URL: <http://www.sokaleparchy.org.ua/index.php/2009-06-04-11-42-55/1-2009-06-29-22-19-48/472-potelych-sadok>.

62. Шевчук Л.Т., Синюра-Ростун Н.Р. Підготовка фахівців для сфери управління дошкільною і шкільною освітою України на регіональному і національному рівнях. *Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу* : зб. матеріалів Першої між. наук.-прак. конф. Київ : Академія муніципального управління, 2014. С. 136-137.(0,12 д.а.) (Особистий внесок здобувача: 0,06 д.а.).

63. Шкільну лабораторію поставили на колеса. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/science-bus/1840783.html>.

64. RoboBus мобільна лабораторія робототехніки. URL: <http://www.robo.house/uk/robobus-mobil%CA%B9na-laboratoriya-robototekhniky>.

65. URL: <https://airtable.com/shroCNK7I6nBqaEg6/tblf9x0COOaaKiBYE>.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розвинуто науково-методичні підходи, розроблено практичні рекомендації щодо формування оптимальної територіальної організації закладів освіти в умовах сучасних реформ, удосконалення системи управління та функціонування навчальних закладів, що має важливе значення для розвитку інноваційно-освітньої складової регіональної економіки.

Наукові висновки дисертаційної роботи зводяться до наступного.

1. Удосконалено сутність поняття «територіальна організація дошкільної та шкільної освіти», що дозволило показати територіальну організацію як складну соціально-економічну систему, що має у своєму складі статичні, динамічні та наслідкові компоненти, та виокремити основні процеси, які відбуваються у цій системі (дифузії, поляризації, трансформації) та визначають функціонально-структурні вектори її розвитку.

2. На основі дослідження особливостей функціонування та розвитку ТО ДШО виокремлено чинники, що визначили її становлення, а саме: демографічний, історичний, природно-екологічний, фінансово-економічний, нормативно-правовий тощо. Виявлено що основними факторами, які визначають вектор розвитку ТО ДШО є демографічні та соціально-культурні (сформована потреба у населення щодо задоволення попиту на якісні та доступні освітні послуги) особливості розвитку території. Показано, що вплив демографічного факторує одним із визначальних, що зумовлюють необхідність проведення сучасної реформи освіти.

3. Проведений аналіз зарубіжного досвіду функціонування ТО ДШО дозволив виявити основні принципи функціонування територіальної організації дошкільної та шкільної освіти в інших країнах світу, які можна використати в Україні. Зокрема, формування ТО ДШО

відбувається для задоволення потреб населення у якісних освітніх послугах за двома основними принципами – розсіювання та концентрації, що, залежно від особливостей соціально-економічного та культурного розвитку території, сприяють найбільш ефективному розвитку людських ресурсів. Обидва напрями розвитку ТО ДШО мають свої слабкі та сильні сторони, що, однак, дозволяє врахувати досвід найбільш ефективних зарубіжних освітніх моделей при проведенні сучасних реформ та удосконаленні ТО ДШО.

4. Здійснено дослідження стану матеріально-технічного забезпечення закладів освіти, яке ґрунтується на оцінці: забезпеченості закладів освіти засобами для профільного навчання, наявності та доступності для здобувачів освіти інформаційно-комунікаційних технологій, можливість забезпечення санітарно-гігієнічного та теплового режиму приміщень закладів. Виявлено проблеми та територіальні диспропорції дозволили показати реальний стан матеріально-технічного забезпечення закладів освіти та оцінити можливості для реалізації освітньої реформи, що особливо актуально для сільських територій, які найбільше потребують забезпечення доступу до якісної освіти.

5. Проведення оцінки рівня забезпеченості мережі закладів освіти регіону кваліфікованими педагогічними працівниками дозволило виявити дефіцит педагогічних кадрів відповідної кваліфікації та вікового складу та посилення центрально-периферійних диспропорцій у забезпеченні кваліфікованими педагогічними працівниками, особливо у розрізі «місто-село». Виявлені проблеми чинять негативний вплив на можливості та перспективи формування мережі закладів освіти, зокрема опорних шкіл, та закладів профільного навчання, що, загалом, ставить під загрозу формування освітнього потенціалу населення та реалізацію реформи освіти у регіоні.

6. Виокремлено ключові проблеми, що негативно впливають на функціонування ТО ДШО та знижують доступність якісних освітніх

послуг (деформація демографічної структури населення, що спричиняє зростання кількості малокомплектних закладів освіти, які потребують збільшення фінансових витрат на їх функціонування при одночасному зниженні якісних освітніх показників). Показано, що шляхом вирішення окреслених проблем є формування опорних закладів, яке, однак, стикається із новими викликами, що потребують розробки додаткових заходів для ефективного реформування мережі закладів освіти та забезпечення доступної освіти для мешканців сільських територій.

7. Встановлено, що оновлення законодавчо-нормативного забезпечення системи освіти посилюватиме процеси поляризації у ТО ДШО. Запропоновано напрями удосконалення освітнього законодавства, що спрямовані на підвищення освітнього потенціалу території шляхом врегулювання відносин між різними адміністративними одиницями щодо організації функціонування системи освіти, стимулювання децентралізації в управлінні сферою та закладами освіти на місцевому рівні.

8. Запропоновано бачення ієрархічної структури ТО ДШО регіону, що дозволило сформувати концептуальні напрями розвитку ТО ДШО та визначити основні стратегічні цілі та пріоритети розвитку для усунення негативних трансформацій (центро-периферійного дисбалансу). Шляхом забезпечення рівного доступу до освітніх послуг та усунення проблем, пов'язаних із розширенням мережі опорних шкіл, запропоновано введення етапності у формуванні мережі опорних шкіл та зміну алгоритму реалізації, який передбачає першочергове вирішення проблем дорожньої інфраструктури та матеріально-технічного забезпечення. Доведено, що такий алгоритм допоможе подолати спротив населення щодо необхідності скорочення мережі закладів освіти та потреби щоденного транспортування учнів.

9. Обґрунтовано необхідність застосування диференційованих підходів до удосконалення ТО ДШО із врахуванням можливостей та

викликів сучасних реформ. Показано переваги стимулювання процесів децентралізації в управлінні закладами освіти. Окреслено перспективні напрями удосконалення функціонування ТО ДШО, серед яких пріоритетними визначено удосконалення нормативно-правового забезпечення, стимулювання децентралізації в управлінні системою освіти на місцевому рівні, розвиток інноваційних освітніх закладів.

ДОДАТКИ

Додаток А
*СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНО
ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ*

Колективні монографії:

1. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. Активізація розвитку інноваційних процесів стягування в період трансформації територіальної організації дошкільної і шкільної освіти. Просторовий розвиток регіону : соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія. Львів, 2011. С. 56 – 69 (0,36 д.а.). *Особистий внесок здобувача:* удосконалено методiku та проведено оцінку впливу територіально-структурних процесів на формування та функціонування освітньої сфери регіону(0,20 д.а.)

2. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. Освіта в малих містах Карпатського регіону. Карпатський регіон : актуальні проблеми та перспективи розвитку : у 8 т. Львів, 2013. Т.5. С. 190 – 203 (0,38 д.а.). *Особистий внесок здобувача:* досліджено сучасний стан та особливості розвитку дошкільної та шкільної освіти у малих містах Карпатського регіону (0,18 д.а.)

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук Л.Т. Аналіз територіально-структурних процесів у системі шкільної освіти регіону. *Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах*. Львів, 2009. Вип. 5.(79). С. 181 – 189 (0,51 д.а.). (Особистий внесок здобувача: 0,4 д.а.)

4. Синюра-Ростун Н.Р. Просторові демографічні процеси та їх вплив на територіальну організацію дошкільної та шкільної освіти регіону. *Економіка : проблеми теорії та практики*. 2010. Вип. 262, т. 1. С. 268 – 277 (0,56 д.а.).

5. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальні особливості кадрового забезпечення освітніх навчальних закладів. *Економічний простір*. 2010. № 36. С. 86 – 99 (0,74 д.а.).

6. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості територіальної організації закладів дошкільної освіти у Львівській області. *Регіональна економіка*. 2010. №3 (57). С. 208 – 215 (0,59 д.а.).

7. Синюра-Ростун Н.Р., Гузар У.Є. Освіта як визначальний фактор формування трудової діяльності в умовах переходу до економіки знань (на прикладі Львівської області). *Аналітично-інформаційний журнал «Схід»*. 2011. № 1 (108). С. 159 – 163 (0,43 д.а.). (Особистий внесок здобувача: 0,3 д.а.)

8. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук Л.Т. Проблеми оптимізації територіальної організації загальноосвітніх навчальних закладів регіону. *Регіональна економіка*. 2011. №1 (59). С. 140– 147 (0,62 д.а.). (Особистий внесок здобувача: 0,5 д.а.)

9. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості кадрового забезпечення мережі закладів дошкільної освіти у малих містах Львівської області. *Соціально-*

економічні проблеми сучасного періоду України. Малі міста регіону: діагностика соціально-економічного стану, посткризові завдання розвитку. Львів, 2011. Вип. 4/90. 2011. С. 111 – 119 (0,39 д.а.).

10. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості дошкільної і шкільної освіти Європи у контексті розвитку територіальної організації закладів освіти Львівської області. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. Економічні науки.* 2012. Випуск 32. Ч. III. С. 141 – 145 (0,45 д.а.).

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

11. Кушнірецька О.В., Синюра-Ростун Н.Р. Перспективи реалізації науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України. *Економічний простір.* Випуск № 94. 2015. С.132-142. (0,6 д.а., особисто належить автору 0,3 д.а.).

12. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальна організація дошкільної та шкільної освіти: регіональний аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* Львів, 2016. Вип. 3(119). С. 144 – 148. (0,64 д.а.) (Index Copernicus).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

13. Синюра-Ростун Н.Р. Материальное обеспечение сети школьных заведений Львовского региона (Украина): проблемы и вызовы современного образования. *Наука Красноярья. № 2 (07).* 2013. С. 157 – 171 (0,5 д.а.).

НАУКОВІ ПРАЦІ ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

14. Синюра-Ростун Н.Р. Аналіз розвитку мережі дошкільної освіти у Львівській області. *Управління в освіті :* тези доп. IV Міжнар. наук.-прак. конф. Львів: Видавництво ДЦ МОНУ, 2009. С. 213 – 214 (0,1 д.а)

15. Синюра-Ростун Н.Р. Місце демографічних процесів у територіальній організації закладів освіти: тенденції і наслідки. *Проблеми, напрями та механізми забезпечення сталого розвитку суб'єктів національної економіки :* матеріали Всеукр. наук.-прак.І Інтернет-конф. Тернопіль: ТІ АПВ НААНУ, 2010. С. 136-138 (0,16 д.а.)

16. Синюра-Ростун Н.Р. Територіальні диспропорції забезпеченості педагогічними кадрами: проблеми виникнення, заходи пом'якшення. *Соціальні, фінансові та економічні основи ефективної політики держави в умовах глобалізації світової економіки :* матеріали XII Всеукр. науково-практ. конф. студ. та мол. вч. Донецьк: ТОВ «Дегі», 2010. Ч. 2. С. 250 – 252. (0,14 д.а.)

17. Синюра-Ростун Н.Р., Гузар У.Є. Інтелектуалізація трудової діяльності як основа розвитку економіки знань. *Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір :* матеріали VI Всеукр. наук.-прак. конф. Маріуполь : МДУ, 2010.С. 246 – 247. (0,23 д.а) (Особистий внесок здобувача: 0,13 д.а.)

18. Синюра-Ростун Н.Р. Особливості матеріального забезпечення мережі навчальних закладів Львівської області. *Управління в освіті* : зб. Матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конференції. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 278 – 279 (0,09 д.а.).

19. Синюра-Ростун Н.Р. Проблеми фінансового забезпечення територіальної організації закладів дошкільної та шкільної освіти у Львівській області. *Управління в освіті* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Видавництво «Тріада Плюс», 2013. С. 238 – 239 (0,09 д.а.).

20. Синюра-Ростун Н.Р., Шевчук Л.Т., Підготовка фахівців для сфери управління дошкільною і шкільною освітою України на регіональному і національному рівнях. *Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу* : зб. матеріалів Першої між. наук.-практ. конф. Київ : Академія муніципального управління, 2014. С. 136-137.(0,12 д.а.) (Особистий внесок здобувача: 0,06 д.а.)

21. Синюра-Ростун Н.Р. Правове та програмне забезпечення дошкільної та шкільної освіти у регіоні: стан та особливості : *Здобутки науки у 2014 році* : Київ :Центр наукових публікацій, 2014. Ч. 1. С. 20-24 (0,26 д.а.)

22. Синюра-Ростун Н.Р. Функціонування територіальної організації дошкільної та шкільної освіти регіону у контексті нових економічних реалій. *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. молод. уч. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2015. С. 116 – 119.(0,18 д.а.)

23. Синюра-Ростун Н.Р. Інноваційні заклади у дошкільній освіті: особливості формування та функціонування. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості* : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Видавництво Львівської Політехніки, 2015. С. 308 - 309 (0,21 д.а.)

24. Синюра-Ростун Н. Р. Фінансові передумови функціонування та розвитку територіальної організації дошкільної та шкільної освіти Львівської області у світлі нових суспільно-економічних реалій. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи* : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Бондаренко М.О., 2015. С. 332 – 334. (0,2 д.а.).

25. Синюра-Ростун Н.Р. Стан спортивної інфраструктури загальноосвітніх навчальних закладів Львівської області:просторовий аспект. *Сучасні проблеми теорії та практики фізичного виховання, спортивних дисциплін і туризму* : зб. наук. праць за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М., 2016. С. 253 – 258 (0,2 д.а.).

26. Синюра-Ростун Н.Р. Розвиток освітньої сфери регіону: управлінсько-просторовий аспект. *Проблеми регіоналістики: минуле,*

сучасне, майбутнє : тези наук.-практ. Інтернет-конф. Київ : КНЕУ, 2017. С. 130 – 132. (0,2 д.а.).

27. Синюра-Ростун Н.Р. Розвиток людських ресурсів в Україні: глобальні впливи та тенденції. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки* : зб. матеріалів IX Міжнар.наук.-практ. конф. Том II. Харків : ХНАДУ, 2017. С. 173– 174 (0,11 д.а.).

28. Синюра-Ростун Н.Р. Принципи та передумови розробки концептуальних засад розвитку територіальної організації освіти. *Соціально-економічні проблеми сучасності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Маріуполь, 2017. С. 207 – 211 (0,2 д.а.).

29. Синюра-Ростун Н.Р. Освітня система регіону: напрями збалансованого розвитку. *Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Рівне : Волин. обереги, 2017. С. 43–44.

30. Синюра-Ростун Н. Р. Підприємництво в освіті: виклики та перспективи розвитку. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки* : тези V Міжнар. наук. -практ. конф. Житомир, 2017. С. 264 – 267 (0,2 д.а.).

НАУКОВІ ПРАЦІ ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

31. Синюра-Ростун Н.Р. Проблеми здоров'я дітей дошкільного та шкільного віку: просторовий аспект. *Здоровий спосіб життя*. 2010. Вип. 48. С. 34 – 40 (0,46 д.а.).

32. Синюра-Ростун Н.Р. Міграція та соціальне сирітство у Львівській області. *Новітня еміграція: проблеми соціального і національного сирітства*. Львів. 2010. 250 с. С. 109 – 112.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. IV Міжнародна науково-практична конференція «Управління в освіті» (м. Львів, 23 – 24 квітня 2009 р.), форма участі – доповідь та публікація тез.
2. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференції «Проблеми, напрями та механізми забезпечення сталого розвитку суб'єктів національної економіки» (м. Тернопіль, 6-7 травня 2010 року), форма участі – публікація тез.
3. XII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Соціальні, фінансові та економічні основи ефективної політики держави в умовах глобалізації світової економіки» (Донецьк, 30 березня 2010 р.), форма участі – публікація тез.
4. VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір» (Маріуполь, 10 грудня 2010 р.), форма участі – публікація тез.
5. V Міжнародна науково-практична конференція «Управління в освіті» (м. Львів, 14-16 квітня 2011 р.), форма участі – виступ та публікація тез.
6. VI Міжнародної науково-практичної конференції «Управління в освіті» (Львів, 18-19 квітня 2013 р.), форма участі – виступ та публікація тез.
7. Перша міжнародна науково-практична конференція «Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу» (м. Київ, 25 квітня 2014 р.), форма участі – публікація тез.
8. Міжнародна науково-практична конференція молодих учених «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи» (Львів, 17–18 квітня 2015 р.), форма участі – публікація тез.
9. III Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості» (Львів, 14-16 травня 2015 р.), форма участі – публікація тез.

10. Міжнародна науково-практична конференція «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (м. Одеса, 25-26 грудня 2015 року), форма участі – публікація тез.
11. I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні проблеми теорії та практики фізичного виховання, спортивних дисциплін і туризму» (м. Переяслав-Хмельницький, 29 лютого 2016 р.), форма участі – публікація тез.
12. Науково-практична інтернет-конференція «Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Київ, 3 березня 2017 р.), форма участі – публікація тез.
13. IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку світової економіки» (Харків, 26 травня 2017 р.), форма участі – публікація тез.
14. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Соціально-економічні проблеми сучасності» (Маріуполь, 12 травня 2017 р.), форма участі – публікація тез.
15. Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (Рівне-Луцьк, 29-30 листопада 2017 р.), форма участі – публікація тез.
16. V Міжнародна науково-практична конференція «Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки» (м. Житомир, 2–3 листопада 2017 р.), форма участі – публікація тез.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

79008, м. Львів, вул. Просвіти, 4а; тел. 298-73-46, факс 298-73-54, 298-73-70, E-mail guon@mail.lviv.ua

Від 08-09 № 3-рп/2135

На № _____

Вченому секретарю
ІРД НАН України,
к.е.н. В.І Жовтанецькому

ДОВІДКА

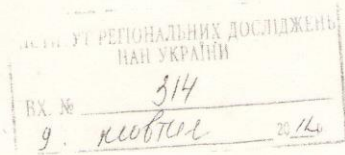
**про впровадження результатів досліджень Л.Т. Шевчук,
Н.Р. Синюри-Ростун**

Повідомляємо, що запропоновані д.е.н., проф. Л.Т. Шевчук, Н.Р. Синюрою-Ростун пропозиції щодо мінімізації негативних проявів у зміні територіальної організації дошкільної освіти Львівської області, які викладені у матеріалах доповідної записки, використані при організації та плануванні навчального процесу дошкільних закладів.

Начальник
головного управління

М.Брегін

УКРАЇНА

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ**

вул. М. Грушевського, 1, м. Чернівці, 58010, тел./факс: (0372) 55-32-53, тел. 55-31-66
E-mail: uek_cv@ukr.net Код ЄДРПОУ 38289780

25.09.2013 № 10/10 На № від

*Шевчук А.Т.
До матеріалів дисертації
і дисертації Зибаревої
10.10.2012*

Вченому секретарю ІРД НАН України,
к.е.н. В.І. Жовтанецькому

ДОВІДКА

про впровадження результатів досліджень к.е.н., с.н.с. Шевчука А.В.,
к.е.н. Зибаревої О.В., Синіюри-Ростун Н.Р.

Повідомляємо, що розроблені пропозиції авторів за результатами виконання дисертаційних досліджень щодо необхідності впровадження удосконаленої системи показників розвитку освітньої сфери малих міст, що викладені у матеріалах аналітичної записки, використані при реалізації завдань Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст Чернівецької області та в обґрунтуванні низки поточних заходів Департаменту економічного розвитку і торгівлі Чернівецької ОДА.

Директор Департаменту
економічного розвитку і торгівлі
облдержадміністрації

І.Сідляр

Комунальний заклад Львівської обласної ради
**ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

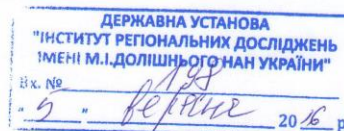
79007, м. Львів, вул. Огієнка, 18а

тел./факс +38 0322 553830

e-mail: loippo@ukr.net

www.loippo.lviv.ua

Від 08.07.2016р. № 358

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження за матеріалами
дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

СИНЮРИ-РОСТУН НАДІЇ РОМАНІВНИ

на тему: «Організаційно-інституційне забезпечення розвитку дошкільної освіти»

Довідка видана про те, що у Комунальному закладі Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» впроваджено результати дисертаційної роботи Синюри-Ростун Надії Романівни, зокрема, науково обґрунтовані дані щодо аналізу стану, інституційно-організаційного забезпечення дошкільної освіти регіону та перспектив її розвитку, а також пропозиції щодо стимулювання розширення мережі закладів дошкільної освіти в Україні та регіону. Результати дослідження бралися до уваги під час обговорення пріоритетів розвитку освітнього середовища Львівської області, зокрема дошкільної освіти.

Безсумнівно, що, зважаючи на соціально-економічну кризу у державі та пошуки ефективних шляхів її вирішення, проблема організаційно-інституційного забезпечення розвитку дошкільної освіти є актуальною.

Враховуючи новизну матеріалу, вважаємо, що наукове дослідження Синюри-Ростун Надії Романівни є важливим у контексті підвищення кваліфікації керівників та вихователів дошкільних навчальних закладів і практичного використання його результатів

Директор

Р.Шиян

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL UNIVERSITY POLYTECHNIC OF LVIV
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

Bandera str. 12, Lviv, 79646, Ukraine
tel./fax: +38 032 258 22 39
e-mail: tschers@polynet.lviv.ua

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІНСТИТУТ АРХІТЕКТУРИ

вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79646, Україна
тел./факс: +38 032 258 22 39
e-mail: tschers@polynet.lviv.ua

№ 5-04/10/16
на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів досліджень м.н.с. сектору просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» Синюри-Ростун Надії Романівни

Даною довідкою засвідчуємо, що розроблені м.н.с. сектору просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» Синюрою-Ростун Надією Романівною науково обгрунтовані пропозиції щодо зміни будівельних норм та стимулювання розширення мережі закладів дошкільної освіти в Україні та регіону, які викладені у матеріалах доповідної записки «Організаційно-інституційне забезпечення розвитку дошкільної освіти: напрями удосконалення», використані при розробці методичних рекомендацій для ведення навчальних дисциплін «Архітектурне проектування» (VIII семестр), також планується доповнення методичних вказівок для виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи для студентів базового напрямку (190001) «Архітектура та містобудування».

Завідувач кафедри

містобудування

 проф. к. арх. Петришин Г.П.

Директор

Інституту архітектури

проф. д. арх. Черкес Б.С.

www.lp.edu.ua

Територіальна організація суспільства – особливості поняття

Автор	Визначення територіальної організації суспільства	Знакова особливість	Підхід
Алаєва Є. Б. ¹	це поєднання функціонуючих територіальних структур (розміщення населення, виробництва, природокористування), об'єднаних структурами управління з метою здійснення відтворення життя суспільства, згідно з цілями і на основі діючих в даній суспільній формації економічних законів.	явище, процес	Функціонально-управлінський
Оптельд Л. І. ²	цілеспрямований процес впорядкування у просторі діяльності її суб'єктів, що передбачає її узгодження і регулювання стійких зв'язків між розміщенням відповідних підприємств і установ, та раціональним використанням трудових, матеріальних, фінансових ресурсів	процес	Організаційно-регулювальний
Стадницький О. І. ³	цілеспрямований розподіл на певній території деякої сукупності явищ з попередньо продуманими функціями та системою необхідних зв'язків та відносин	процес	Функціональний
Шевчук Л. Т. ⁴	територіальна організація суспільства - це поєднання функціонуючих територіальних структур (розселення, розміщення виробництва, розташування об'єктів природокористування), які об'єднуються територіальними структурами управління з метою здійснити відтворення життєдіяльності суспільства в конкретних геопросторово-часових координатах у межах діючих законів.	процес, явище	функціонально-управлінсько-відтворювальний
Ішук С. І. ⁵	Територіальна організація суспільства - сукупність просторових зв'язків та структур, що визначають вплив природних та соціальних факторів на життєдіяльність суспільства, зокрема на розселення населення, виробництво і природокористування. Вона охоплює територіальну організацію суспільного виробництва, в тому числі територіальний поділ праці, систему розселення, територіальну організацію природокористування, науки і науково-технічної діяльності, адміністративно-територіальний поділ; економічне, соціальне й еколого-економічне районування, об'єднані структурами управління. Система територіальної організації суспільства формується історично і зазнає змін на всіх етапах його розвитку.	явище	Просторово-структурний

Запотоцька І. В. ⁶	територіальна організація соціальної сфери регіону - науково-обґрунтоване розміщення взаємопов'язаних підприємств та установ соціальної сфери регіону і управлінських структур, яке дає значний соціальний та економічний ефект внаслідок комплексування життєдіяльності людей та оптимального використання території.	процес, наслідок	комплексно-просторовий, функціонально-структурний
Дудник І. М. ⁷	Територіальна організація – це процес і результат цілеспрямованого впорядкування територіальної структури і приведення її з допомогою управляючого впливу до оптимального стану. Тобто, ця категорія об'єднує в собі і процес досягнення раціональної територіальної структури, і стан системи (оптимальна структура, як територіально організована система) і процес наукового дослідження та управління системою.	процес, наслідок	структурно-оптимізаційно-управлінський
Кисіль Н. М. ⁸	територіальна організація (соціально-культурної сфери), являє собою наявність у межах певної території галузево взаємопов'язаних інфраструктурних комплексів та невиробничих видів діяльності різних форм власності та підпорядкування, діяльність яких забезпечується функціонуванням механізму ринкового господарювання та певних форм державного регулювання і спрямована на всебічний освітній та культурний розвиток особистості, формування та збереження здоров'я населення з метою створення “людського капіталу суспільства”	стан, наслідок	структурно-галузевий, освітньо-виховний
Моштакова Н. В. ⁹	територіальна організація (сфери культури) - закономірний науково-обґрунтований процес розміщення організацій, підприємств, установ та закладів культури, формування та функціонування їх просторових асоціацій та системних утворень, об'єднаних в одне ціле комплексом різнопланових зв'язків, у тісній взаємодії з територіальними системами розселення і виробництва під впливом переважно соціально-економічних чинників та географічних і просторово-часових координат	процес, наслідок	Просторово-антропономний
Байназаров А. М. ¹⁰	ТО освітнього комплексу -процес цілеспрямованого розміщення освітніх закладів, наукових установ, обслуговуючих підприємств, органів управління освітою у взаємозв'язку з системою розселення і виробництвом, в результаті чого досягається певний соціально-економічний ефект на основі задоволення освітніх потреб населення і попиту господарства у кваліфікованих кадрах	процес, наслідок	причинно-наслідковий

Складено автором за джерелами:

- ¹ Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. Москва. 1983. 290 с. С. 32 – 33.
- ² Оптельд Л.І. Територіальна організація системи охорони здоров'я регіону та основні напрямки її удосконалення. 08.00.05. розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. Полтава, 2009. 19 с.
- ³ Стадницький О.І., Комарницький І.М., Товкан О.Е. Просторологія. Словник-довідник. Львів, 2010. 424 с. – с. 355.
- ⁴ Шевчук Л. Т. Регіональна економіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 319 с. URL: http://pidruchniki.ws/14690726/rps/regionalna_ekonomika_-_shevchuk_lt/
- ⁵ Іщук С.І., О.В. Гладкий Регіональна економіка : Теорія. Методи. Практика : підручник. Київ : Знання, 2013. 447 с.
- ⁶ Запотоцька І.В. Територіальна організація соціальної сфери Черкаської області та основні напрямки її вдосконалення : автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня кандидат географіч. наук 11.00.02. Київ, 2007. 20 с.
- ⁷ Дудник І. М. Геодемографічні чинники територіальної організації послуг. URL: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/007duidnik.pdf>.
- ⁸ Кисіль Н. М. Соціально-культурна сфера: територіальна організація та особливості розвитку (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.10.01. Львів, 2002. 20 с.
- ⁹ Моштакова Н. В. Територіальна організація сфери культури регіональної соціогеосистеми (на прикладі Луганської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук. 11.00.02. Харків, 2011. 21 с.
- ¹⁰ Байназаров А.М. Сучасний стан та перспективи розвитку освітнього комплексу України. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2008. № 824. Сер.: Геологія–географія–екологія. С. 65–71; Мельниченко Т.Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації. : автореферат дис. канд. геогр. наук : 11.00.02.. Київ, 2005. 21 с.к

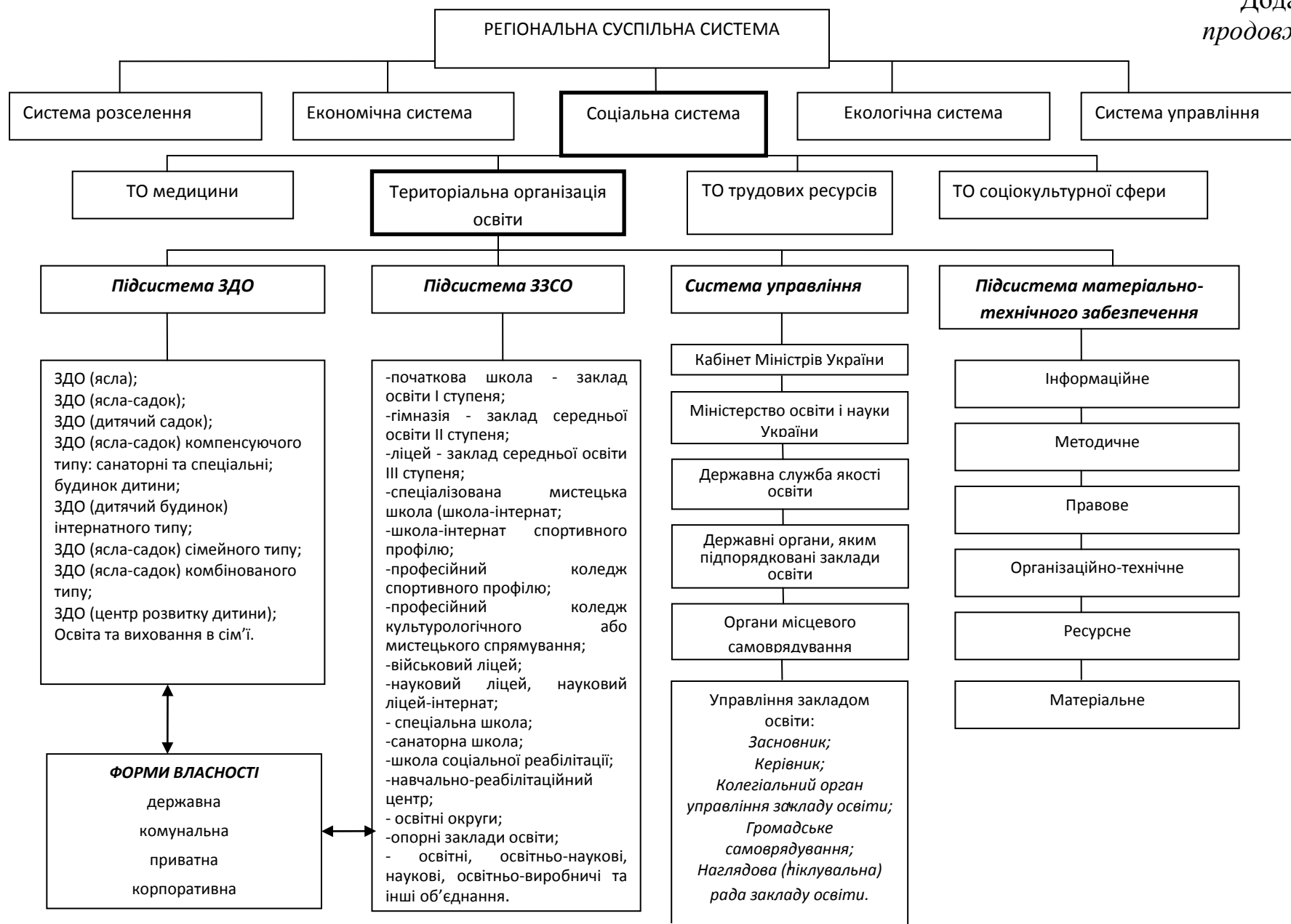

Рис. 1. Місце ТО ДШО у регіональній суспільній системі

Додаток Б.

продовження

Таблиця 2

Оцінка природних факторів території регіону за сприятливістю для розташування навчальних закладів*

Природні фактори	Сприятливі	Малосприятливі	Несприятливі
Нахил рельєфу	0,5-8 ‰	більше 0,5 – 8 до 15 ‰	більше 15 ‰
Підтоплюваність			басейни рік Дністра, Зах. Бугу, Стрия, Опору, Бистриці, Вишні 78 населених пунктів у Миколаївському, Самбірському, Мостиському, Стрийському, Дрогобицькому, Старосамбірському, Городоцькому, Жидачівському, Сокальському районах та м. Червоноград.
Водозабезпеченість підземними водами	північна та пв.-сх. частини області – Радехівського, Бродівського, східної частини Кам'янка-Бузького та Сокальського, північної частини Золочівського районів та районів Розточчя.	Південно-західна частина області, в тому числі м. Львів	Гірсько-складчата область Карпат, м. Турка, Мостиська, Борислав, смт Славське, райони Бродівський, Буський, Мостиський, Радехівський, Сколівський, Турківський
Зсуви	Буський, Золочівський, Кам'янка – Бузький, Миколаївський, Перемишлянський, Пустомитівський, Радехівський, Сокальський	Бродівський, Жидачівський, Жовківський, Самбірський, Стрийський, Яворівський	Самбірський (Никловичі, Михайловичі, Оріховичі, Купновичі), Мостиському (Мостиська, Мальнів, Чернево, Старява, Гостинцево, Твіржа, Стоянці, Вишенька, Макунів, М. Мокряни,

			Крисовичі, Раденичі, Судова Вишня), Городоцькому (Коропуж, Вишня, Градівка, Мильчиці, Долиняни), Старосамбірському (Нижанковичі, Міженець, Передільниця, Старява, Н. Місто, В. Сушиця, Трушевичі, Срільбичі, Муроване, Терло, Спас, м. Старий Самбір у новій багатоповерховій забудові), Сколівському (Гребенів, правий берег р. Кам'янка у районі нафтопроводу філії „МН"Дружба” із загрозою його руйнування), Дрогобицькому (Почаєвичі) та Жидачівському (с. Подорожне у зоні впливу кар'єру ДГРП “Подорожнеський рудник”) районах, а також у м. Новий Розділ (зона впливу кар'єру Роздільського ДГХП „Сірка”).
Карст	Мостиський, Самбірський, Сколівський, Сокальський, Старосамбірський, Турківський	Дрогобицький, Золочівський, Жидачівський, Перемишлянський, Стрийський	Яворівського, Пустомитівського, Миколаївського, Городоцького районів (біля та понад 50% території). Бродівський, Буський, Жовківський, Кам'янка – Бузький, Радехівський (більше 30% території)
Селі		Передкарпаття	пд. частина області Карпати
Заторфованість		Жовківському, Кам'янка-Бузькому, Радехівському, Самбірському, Сокальському,	

		Яворівському районах і м. Львові (Рясне-1, Рясне-2).	
Сейсмічність		Карпатський район	-----
Екзогенні процеси техногенного характеру (просадка, карст, заболочування)			гірничо-промислові райони: Червоноградський, Роздільсько-Миколаївський, Яворівсько-Немирівський, промислово-міські агломерації: Львівська, Дрогобицька, Самбірська, Жидачівська

*Джерело: складено автором за матеріалами: Природа Львівської області / за ред. К.І. Геренчука. Львів, Видавництво Львівського університету. 1972. 152 с.

Додаток В

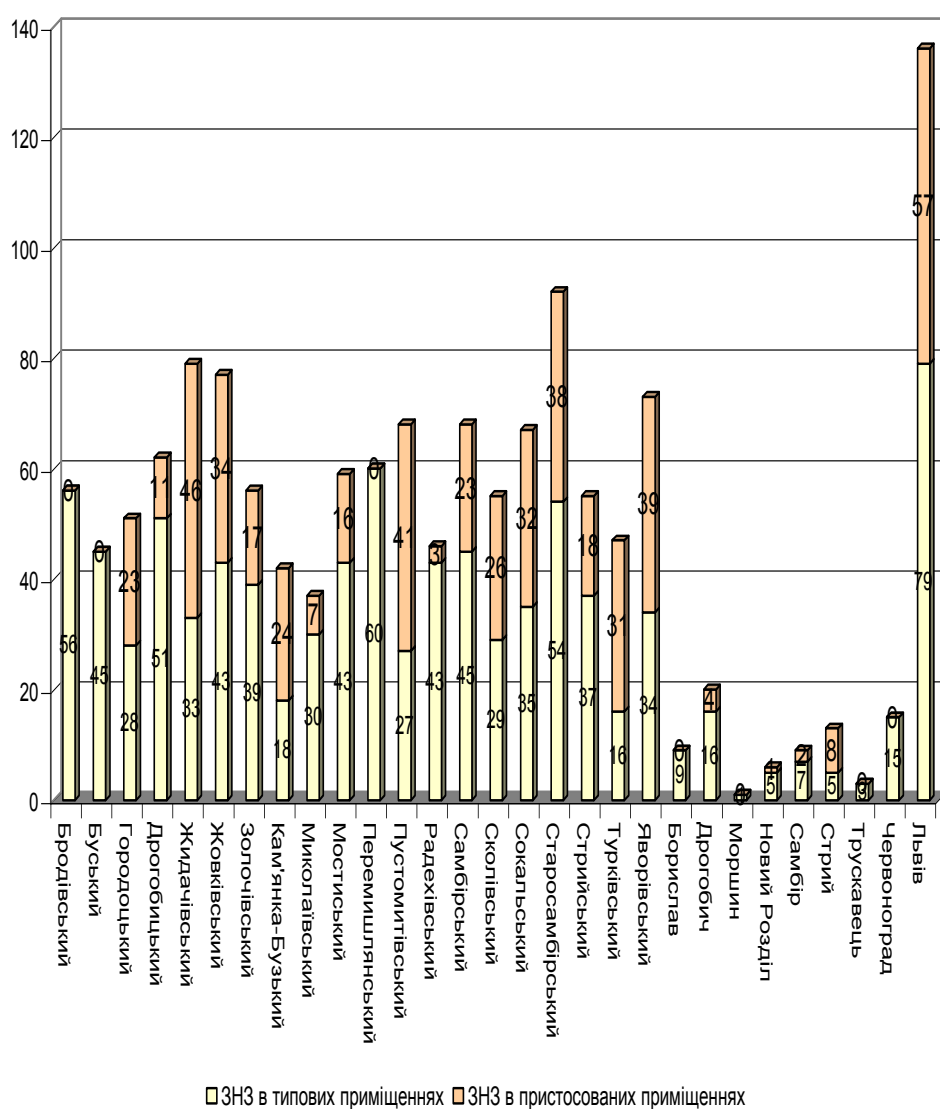

Рис. 1. Приміщення ЗЗСО у розрізі адміністративних одиниць у 2015 р.*

* Складено автором за даними: Паспорти освітньої галузі районів і міст обласного підпорядкування Львівської області станом на 2016 р.

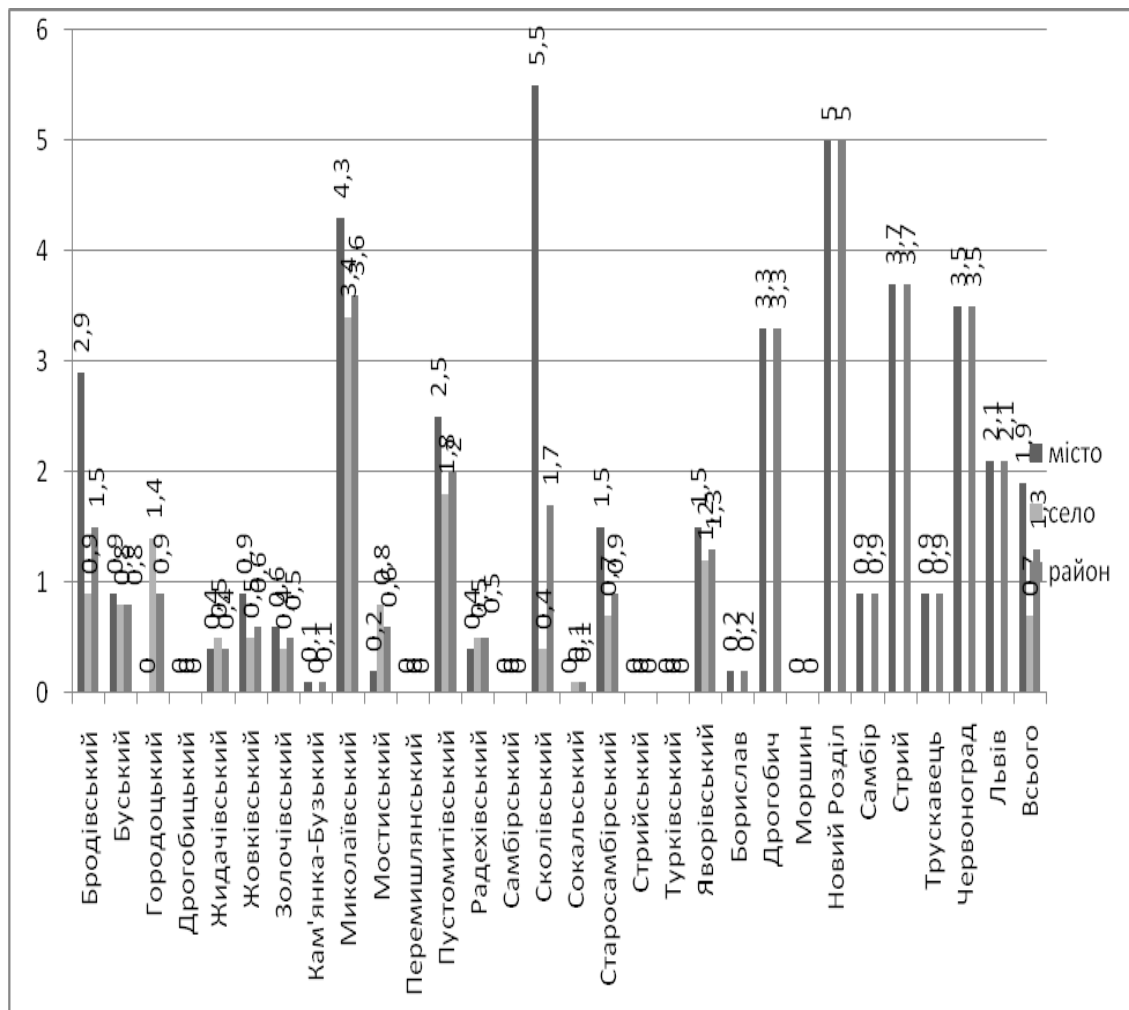

Рис. 2. Частка зданих в оренду приміщень загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/16 н. р. *

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

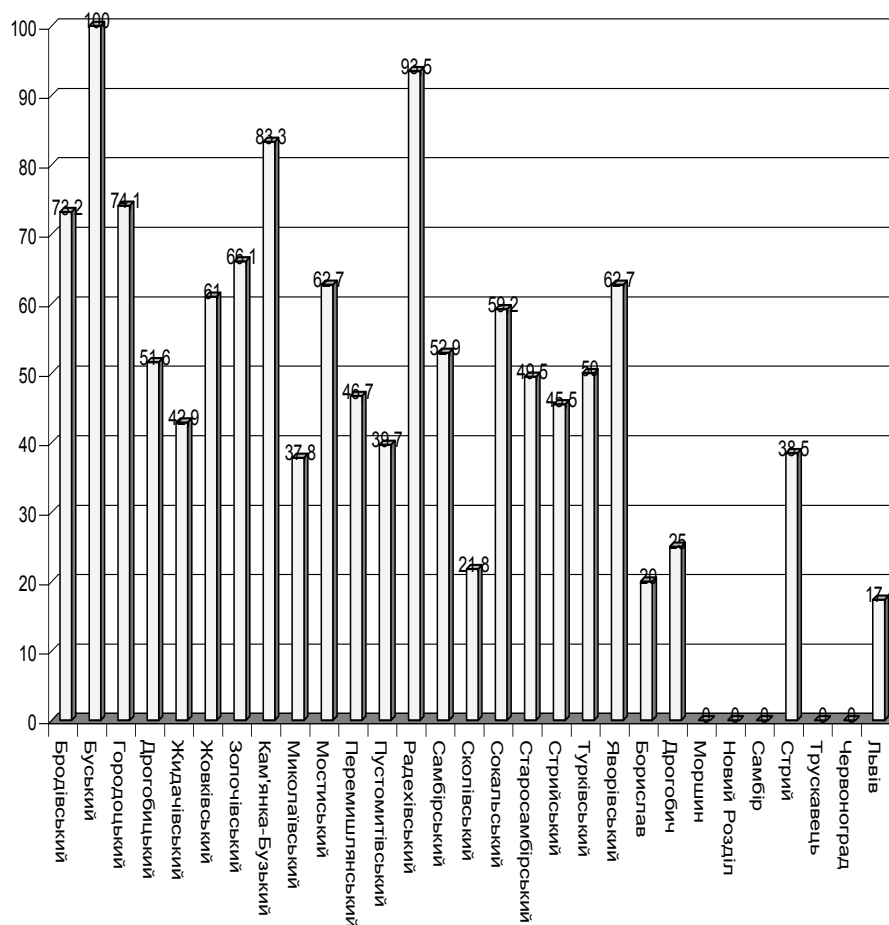

Рис. 3. Забезпеченість центральним опаленням або власними котельнями мережі ЗСГО адміністративних районів області у 2009/2010 н. р., %*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2009/10 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

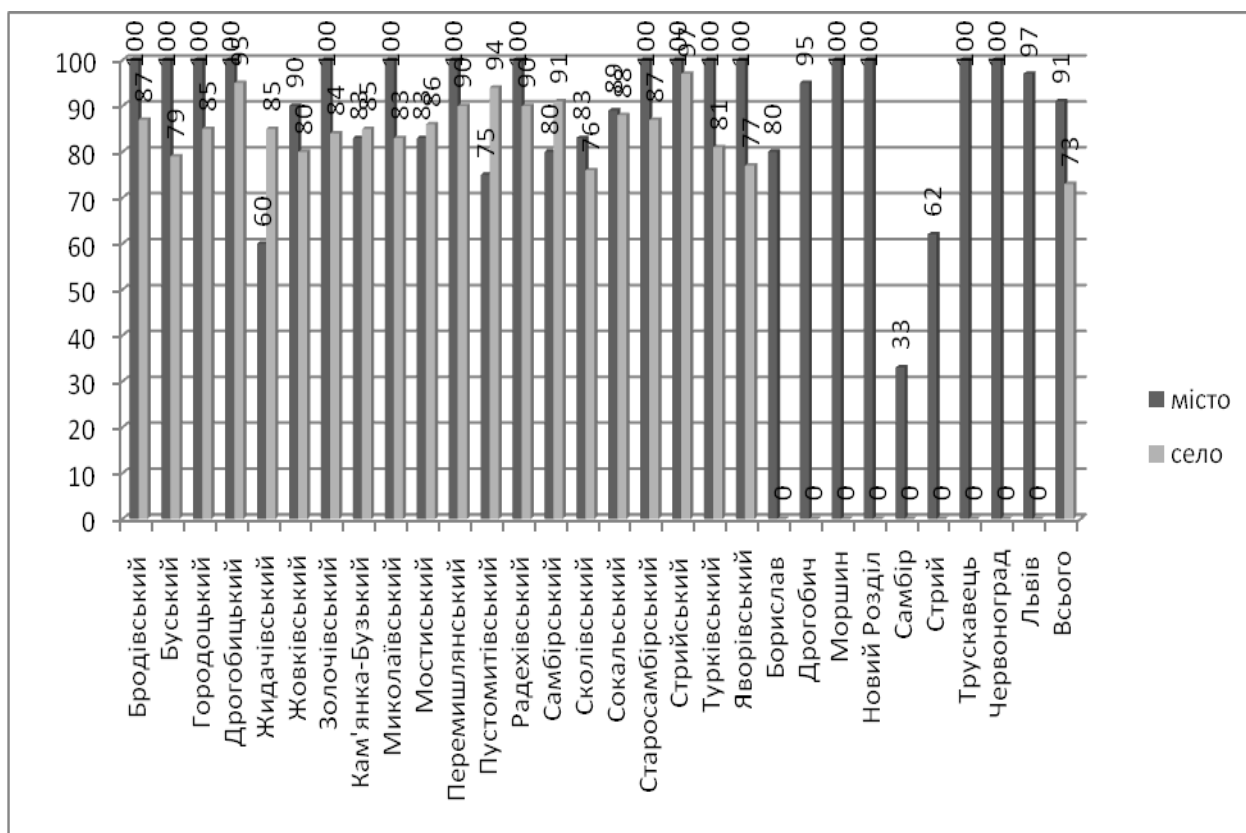

Рис. 4. Забезпеченість центральним опаленням або власними котельнями мережі ЗЗСО адміністративних районів області у 2015/2016 н. р., %

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

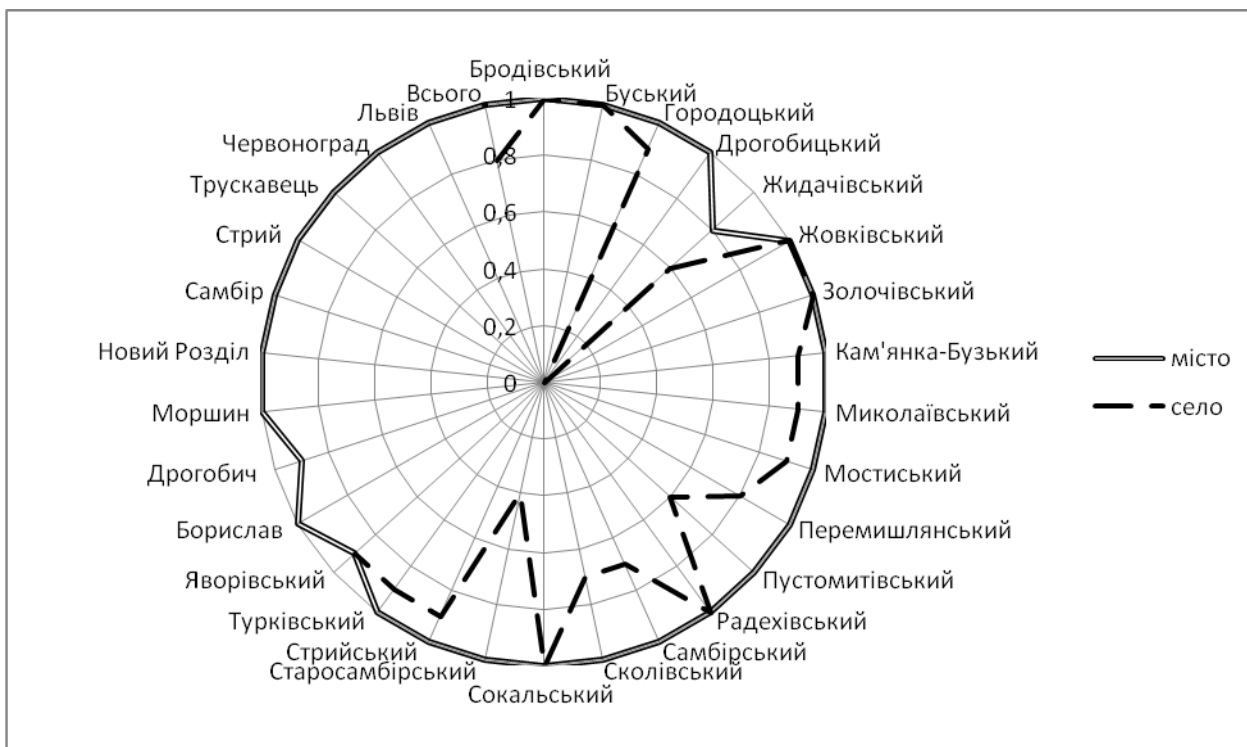

Рис. 5. Коефіцієнт забезпеченості мережі ЗЗСО у міських та сільських населених пунктах водогоном у 2015/16 н. р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

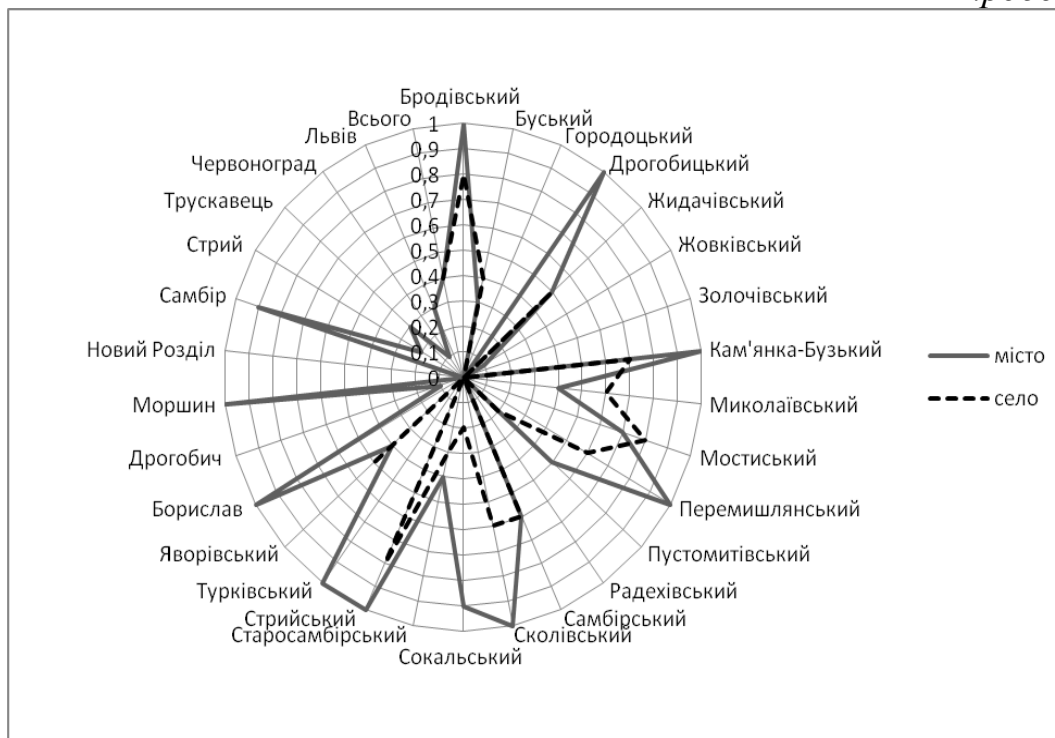

Рис. 6. Коефіцієнт забезпеченості мережі ЗЗСО у міських та сільських поселеннях гарячим водопостачанням у 2016 н. р.*

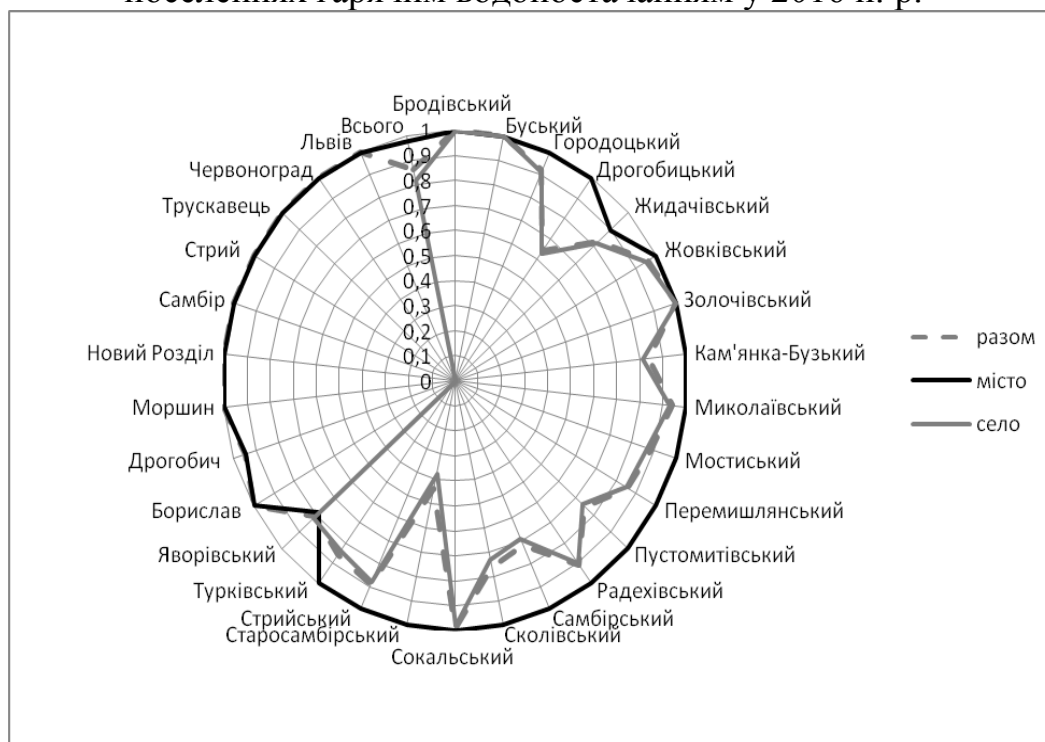

Рис. 7. Коефіцієнт каналізованості мережі ЗЗСО у міських та сільських поселеннях у 2016 н. р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

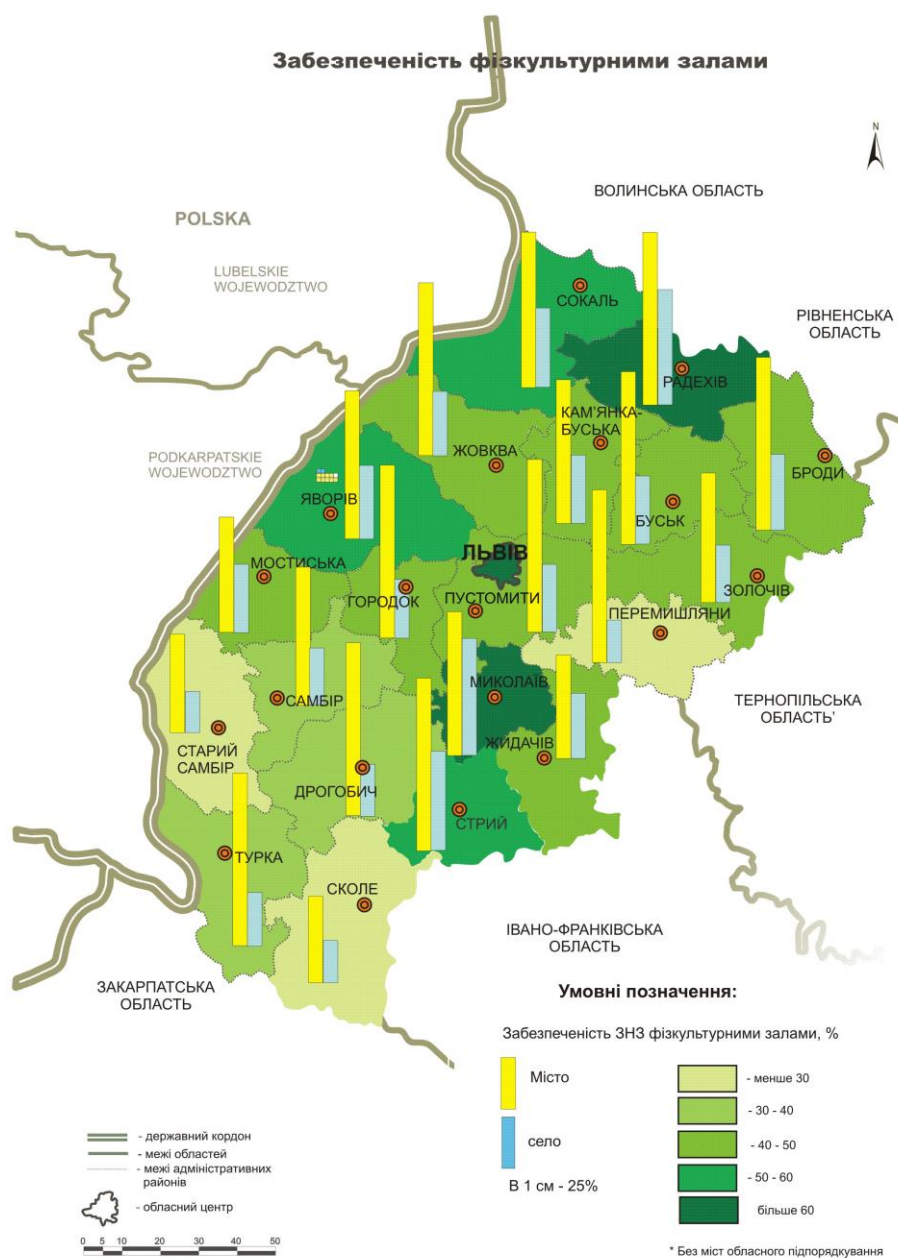

Рис. 8. Забезпеченість загальноосвітніх навчальних закладів регіону фізкультурними залами у Львівській області (2013 р.)*

*Складено та розраховано автором.

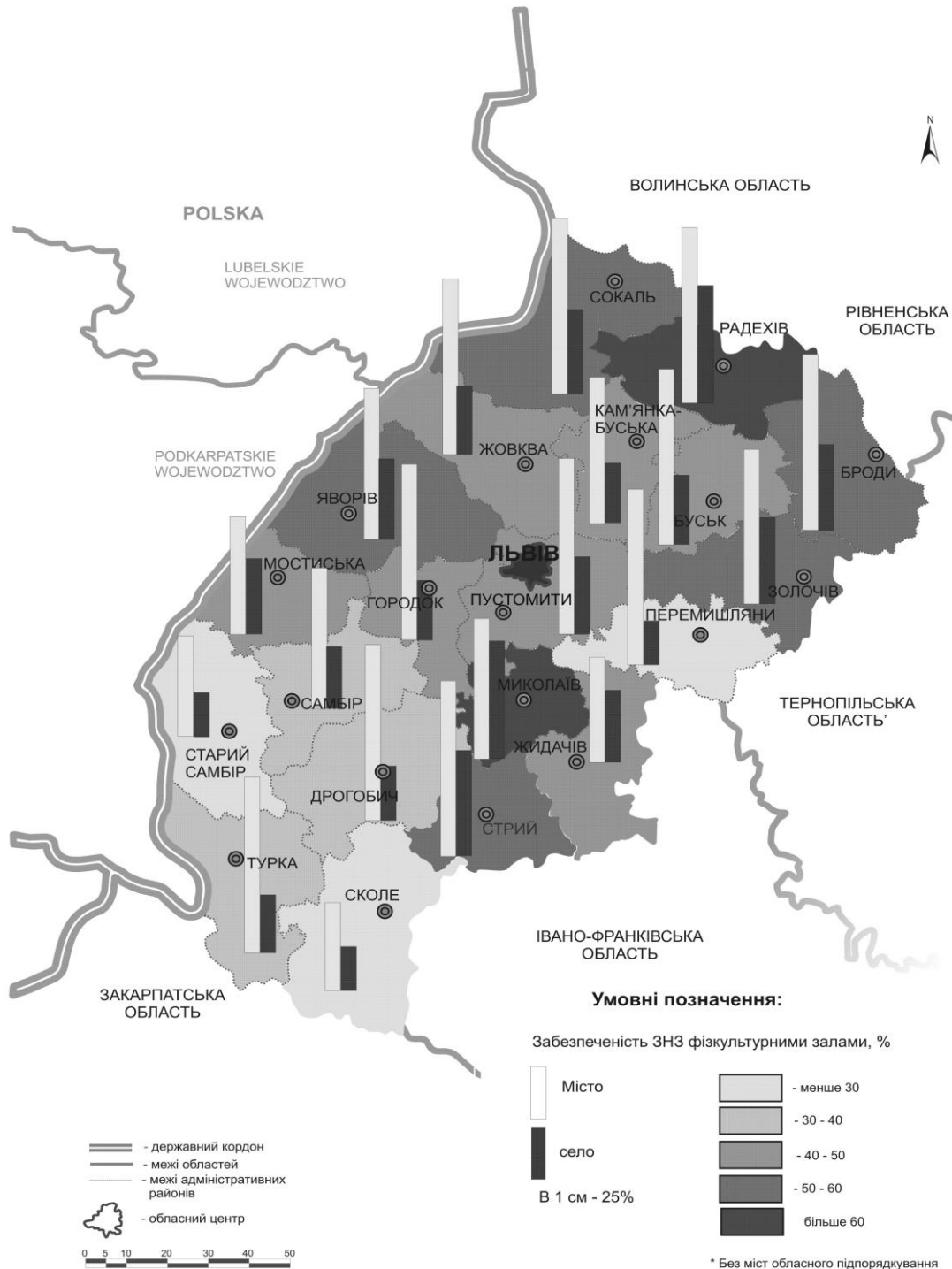

Рис. 9. Забезпеченість загальноосвітніх навчальних закладів регіону фізкультурними залами у Львівській області (2016 р.)*

*Складено та розраховано автором.

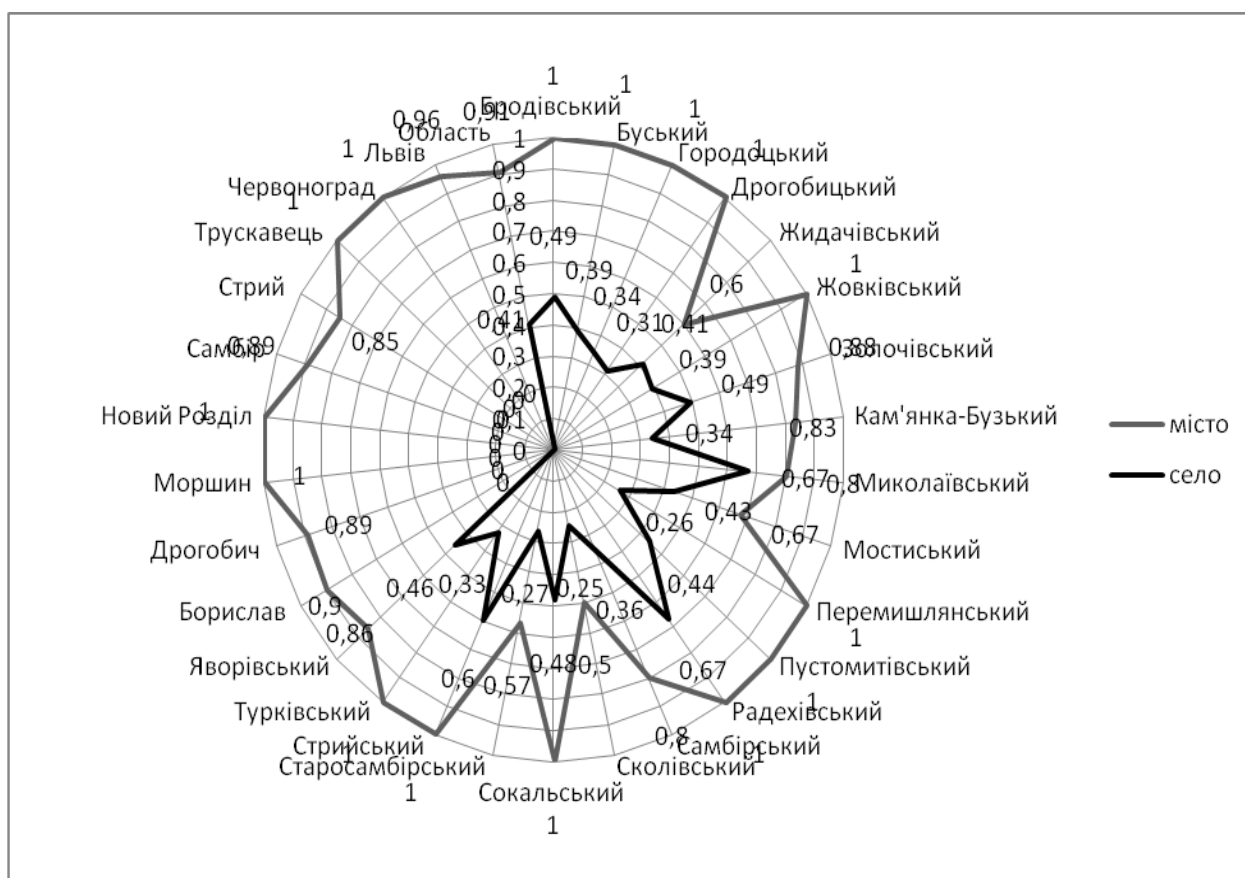

Рис. 10. Коефіцієнт забезпеченості мережі ЗСО у міських та сільських поселеннях фізкультурними залами у 2016 н. р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

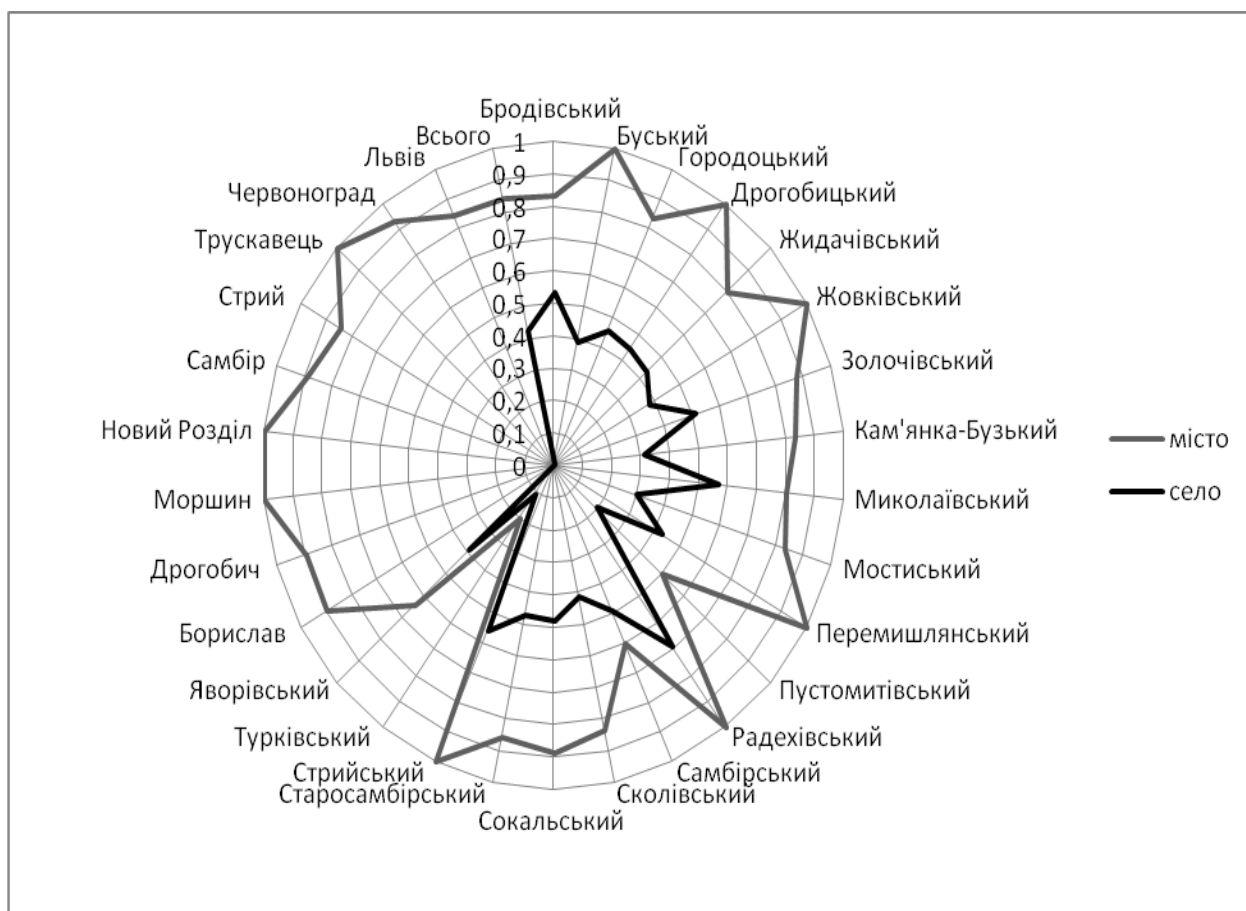

Рис. 11. Забезпеченість ЗЗСО I – III ступенів спеціалізованими кабінетами фізики у 2016 н. р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

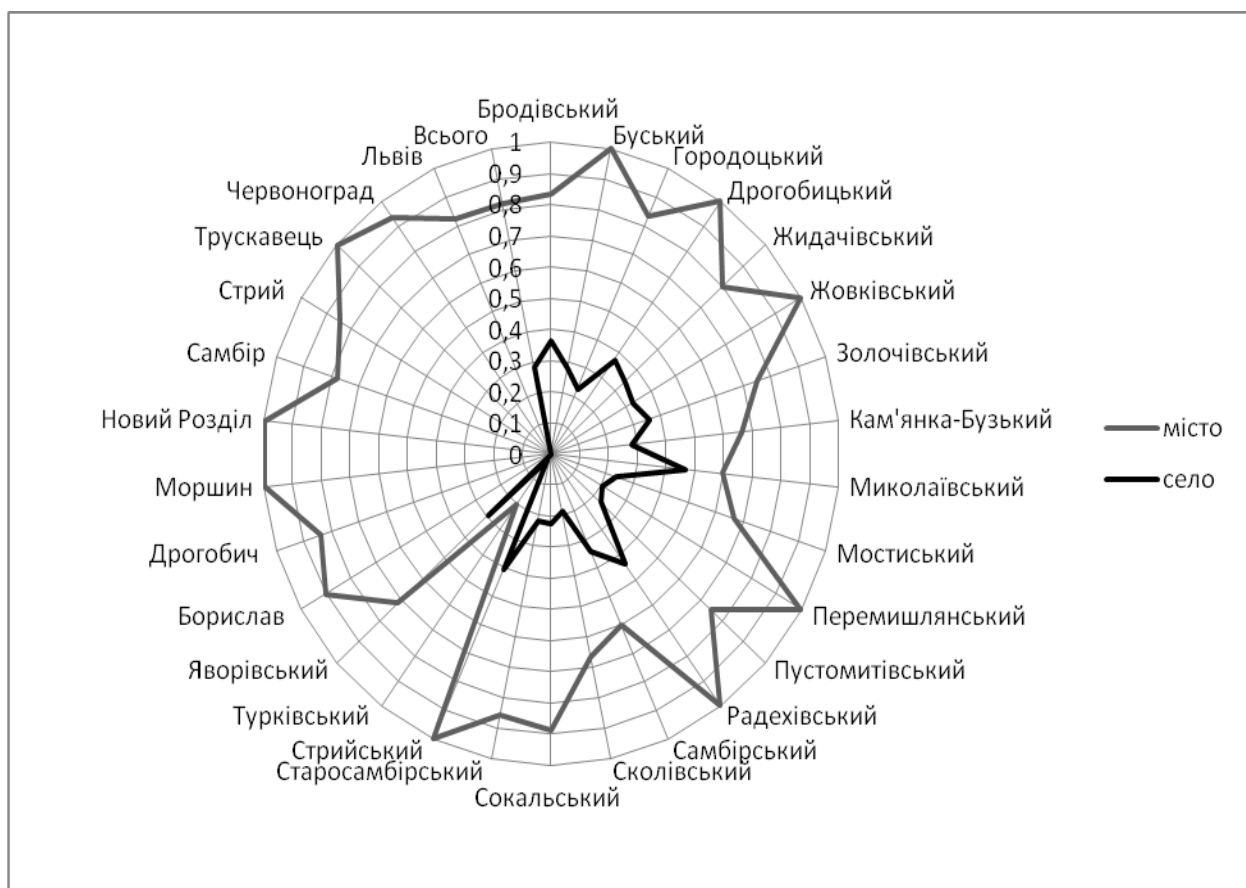

Рис. 12. Забезпеченість 33COI – III ступенів спеціалізованими кабінетами хімії у 2016 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

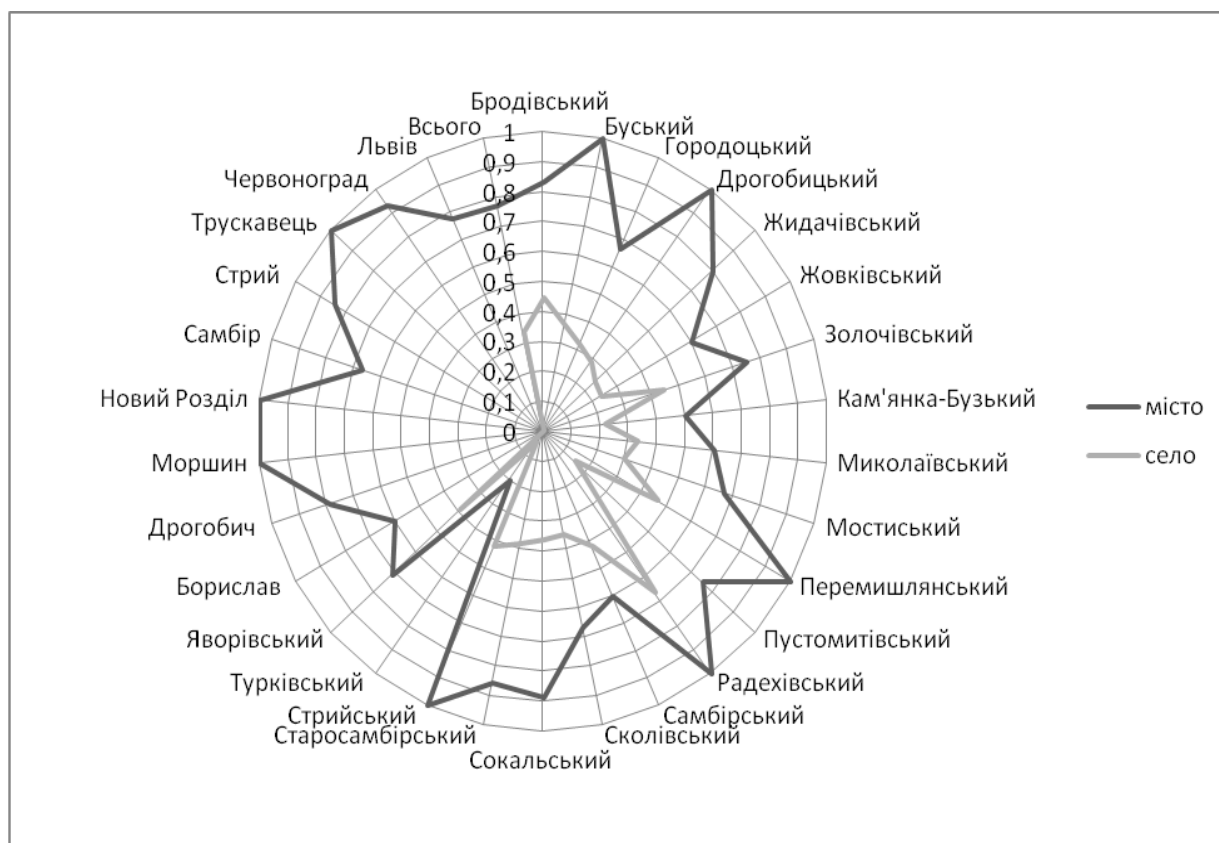

Рис. 13. Забезпеченість загальноосвітніх навчальних закладів I – III ступенів спеціалізованими кабінетами біології у 2016 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

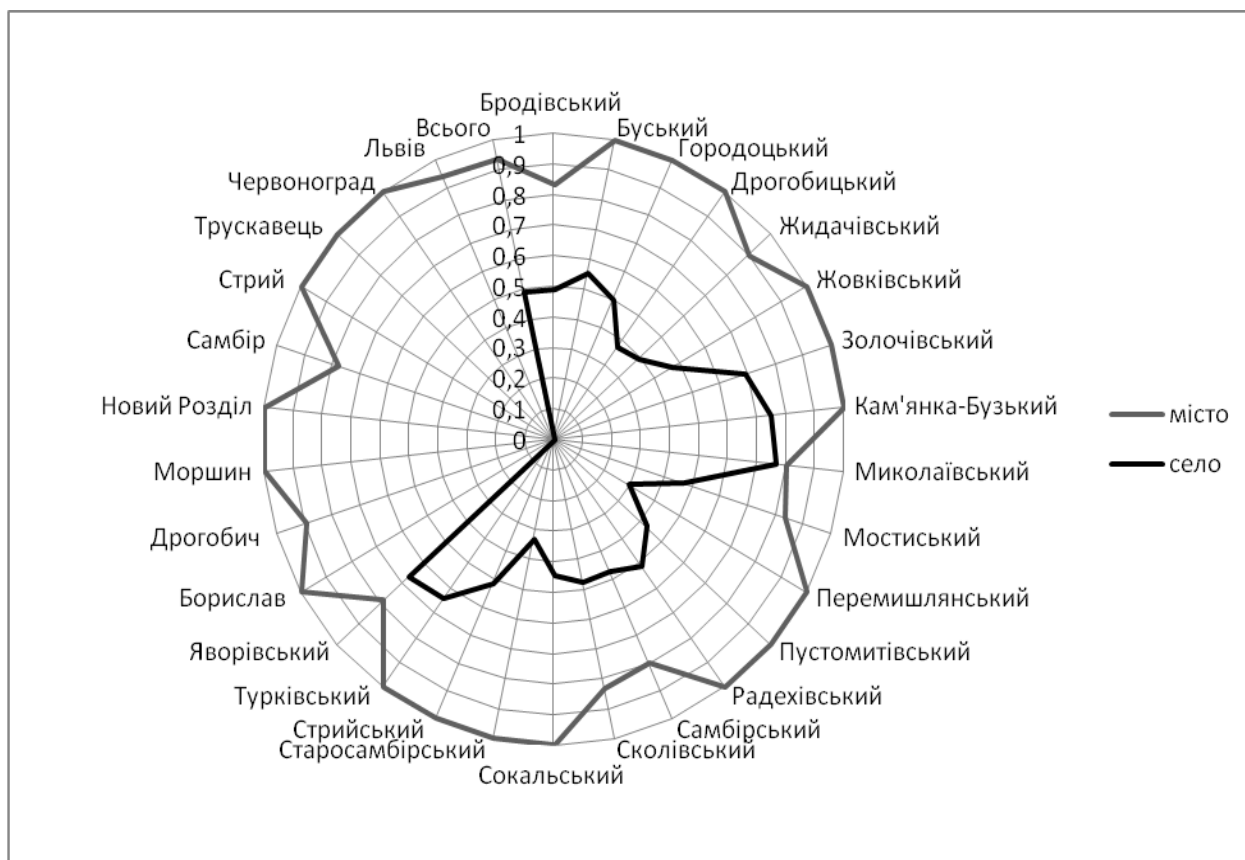

Рис. 14. Забезпеченість ЗЗСО I – III ступенів спеціалізованими кабінетами інформатики у 2016 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

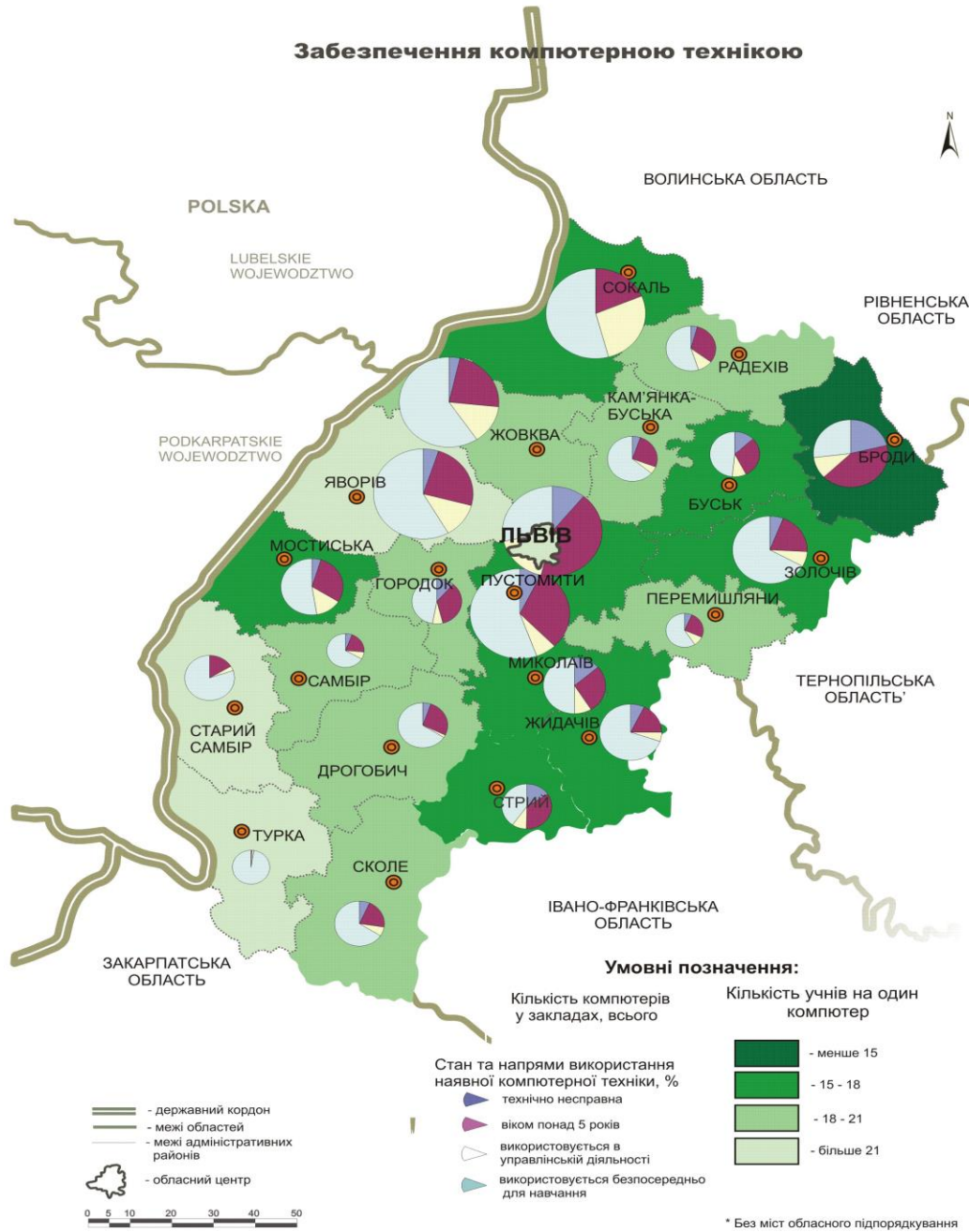

Рис. 15. Забезпеченість комп'ютерною технікою шкіл Львівської області у 2012 р.*

*Складено та розраховано автором.

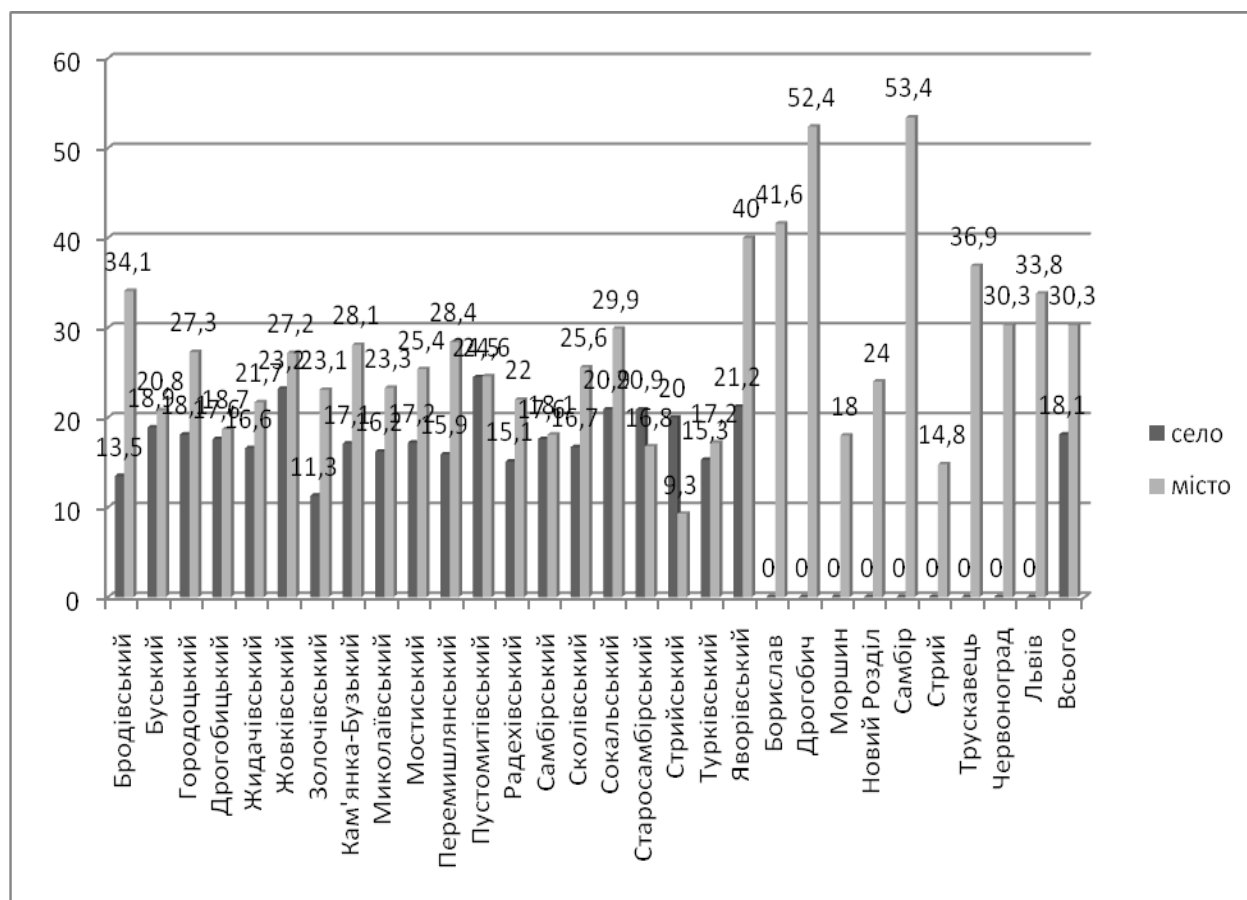

Рис. 16. Кількість учнів, що припадали на одне робоче місце за комп'ютером у містах та сільській місцевості у 2016 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

Рис. 17. Забезпеченість комп'ютерною технікою шкіл Львівської області у 2015/16 н. р.*

*Складено та розраховано автором.

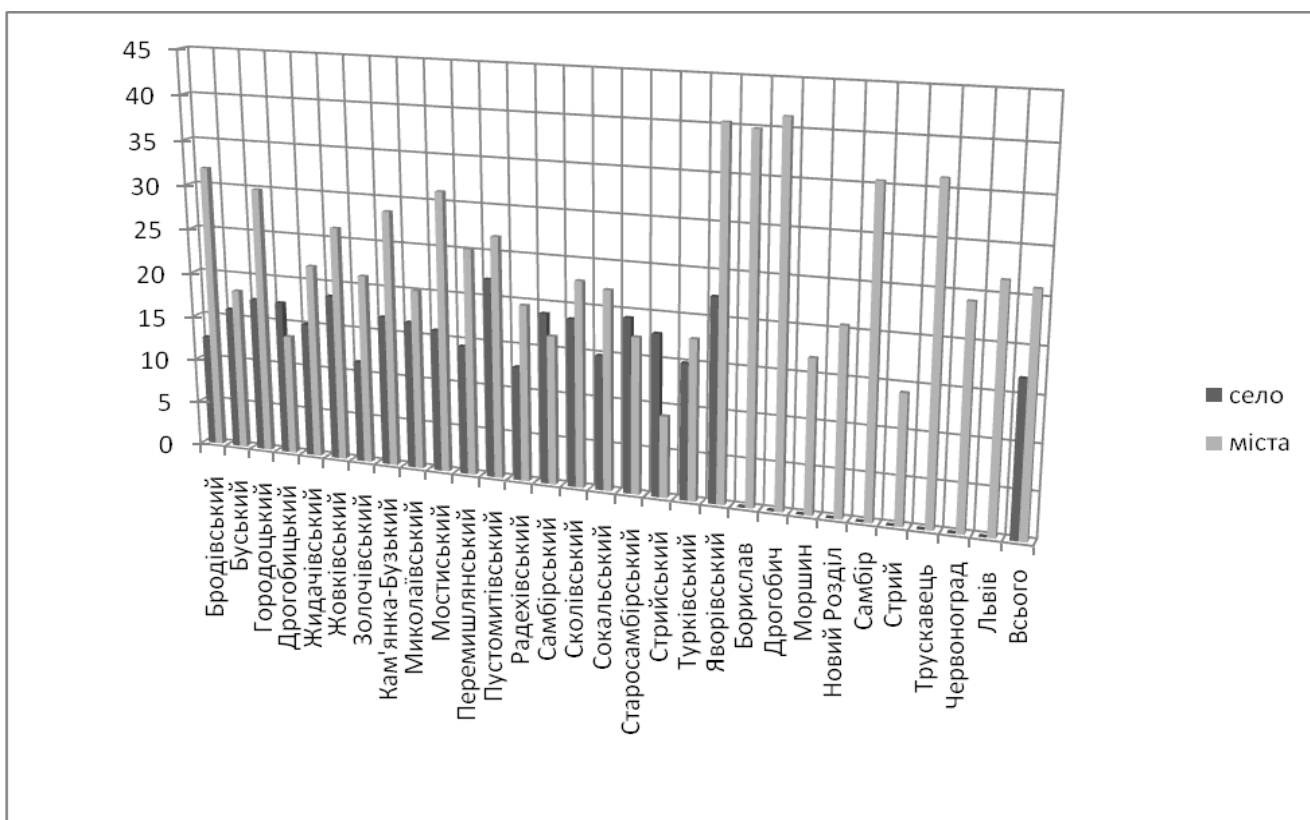

Рис. 18. Кількість учнів, що припадали на один комп'ютер, що використовувався для навчання у містах та сільській місцевості у 2016 н. р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

Рис. 19. Забезпеченість загальноосвітніх навчальних закладів регіону доступом до мережі Інтернет у 2016 р.*

*Складено та розраховано автором.

Додаток В

продовження

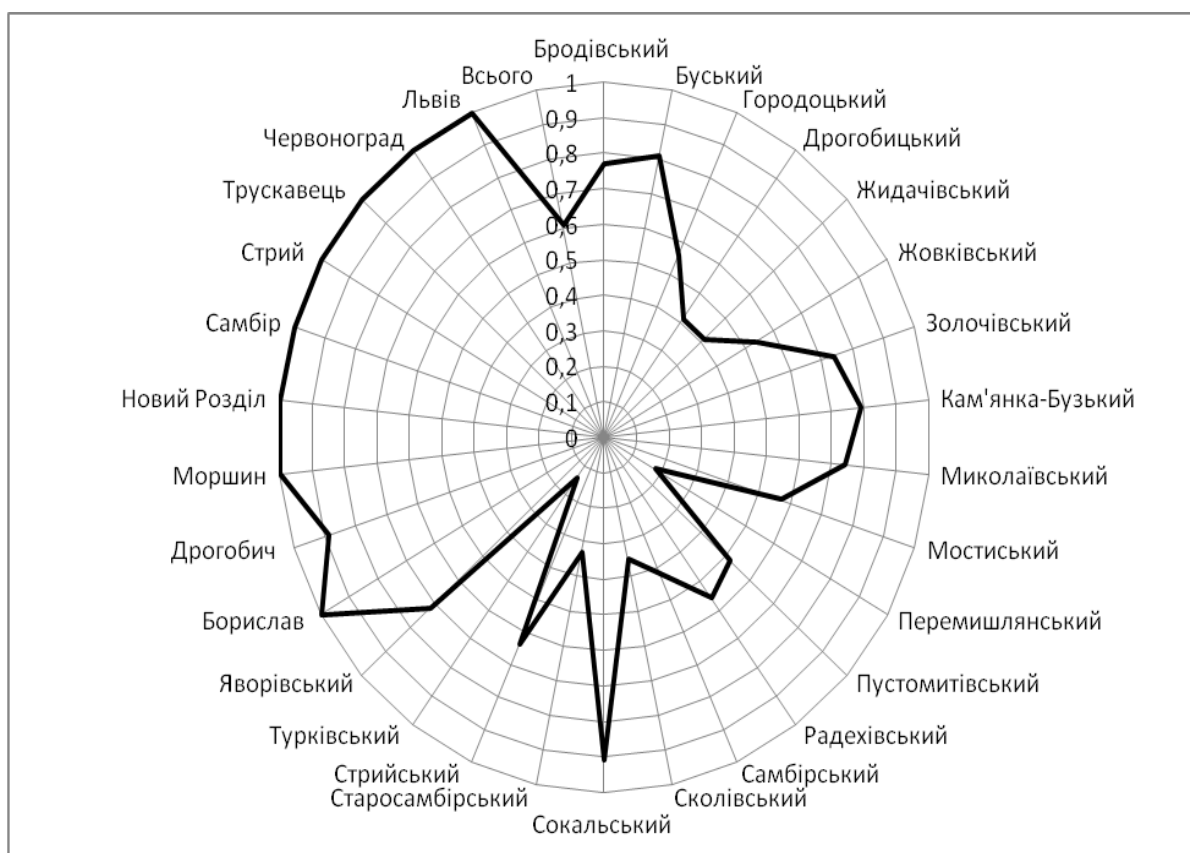

Рис. 20. Рівень підключення ЗЗСО до мережі Інтернет у 2016 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

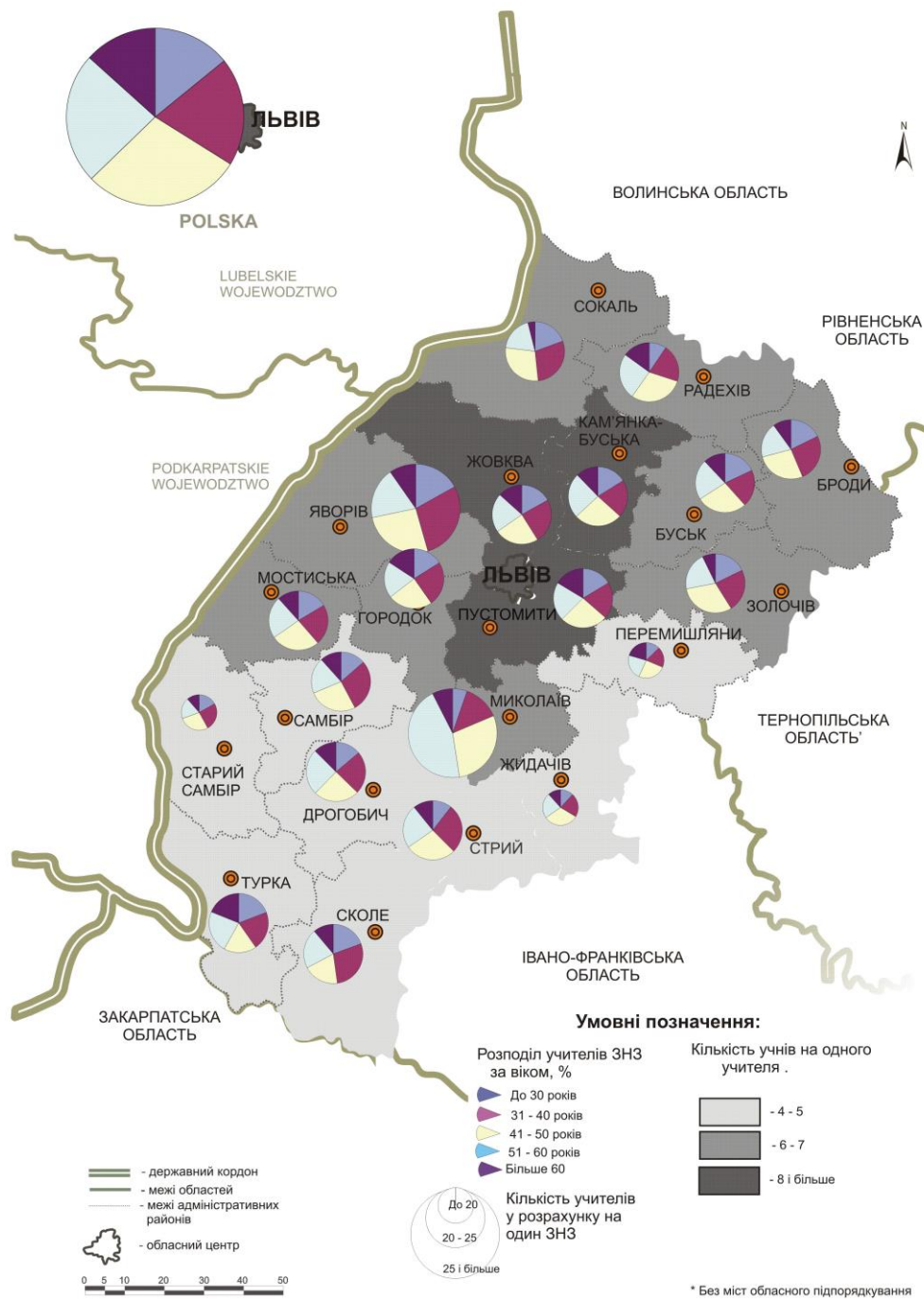

Рис. 21. Особливості кадрового забезпечення мережі загальноосвітніх навчальних закладів регіону у 2016 р.*

*Складено автором.

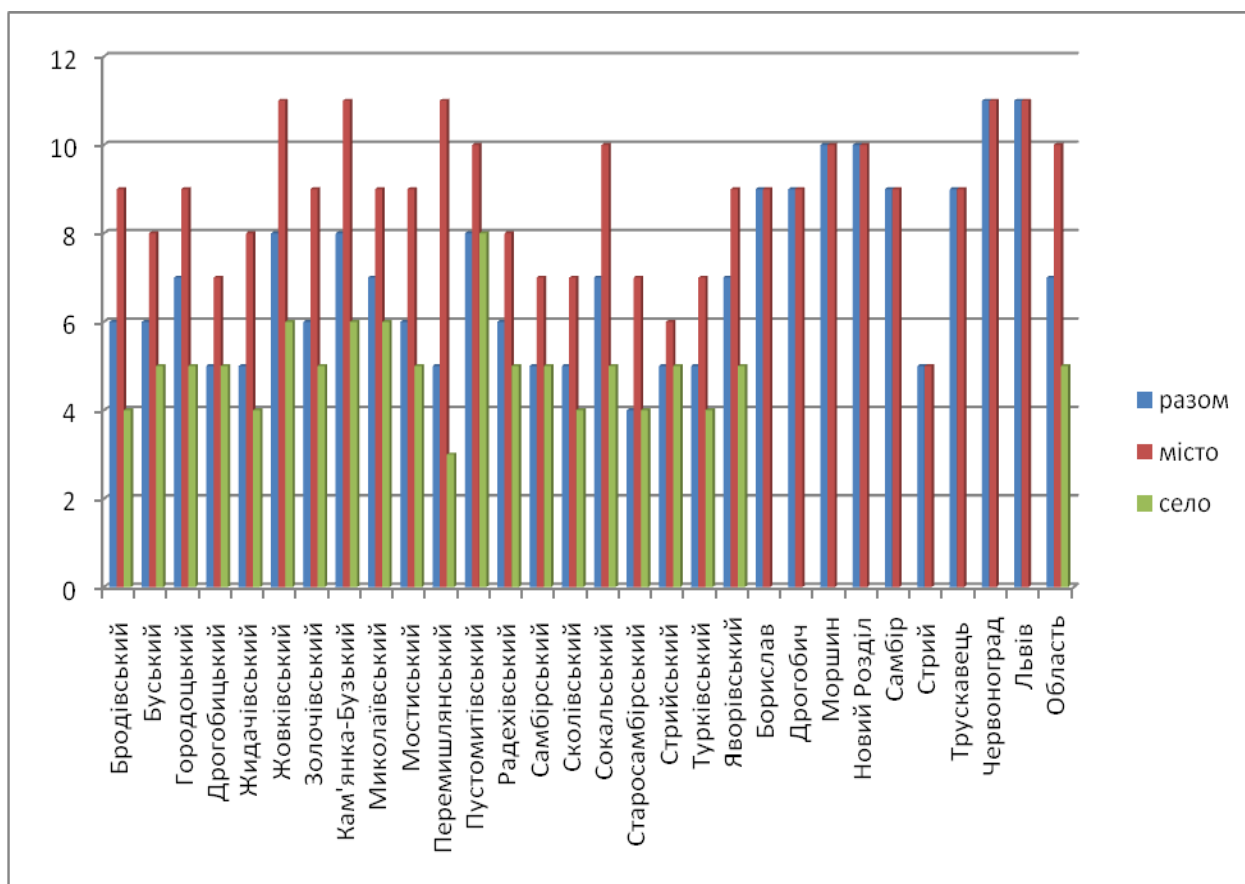

Рис. 22. Кількість учнів у розрахунку на одного учителя у міських та сільських ЗЗСО у 2016 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4)].

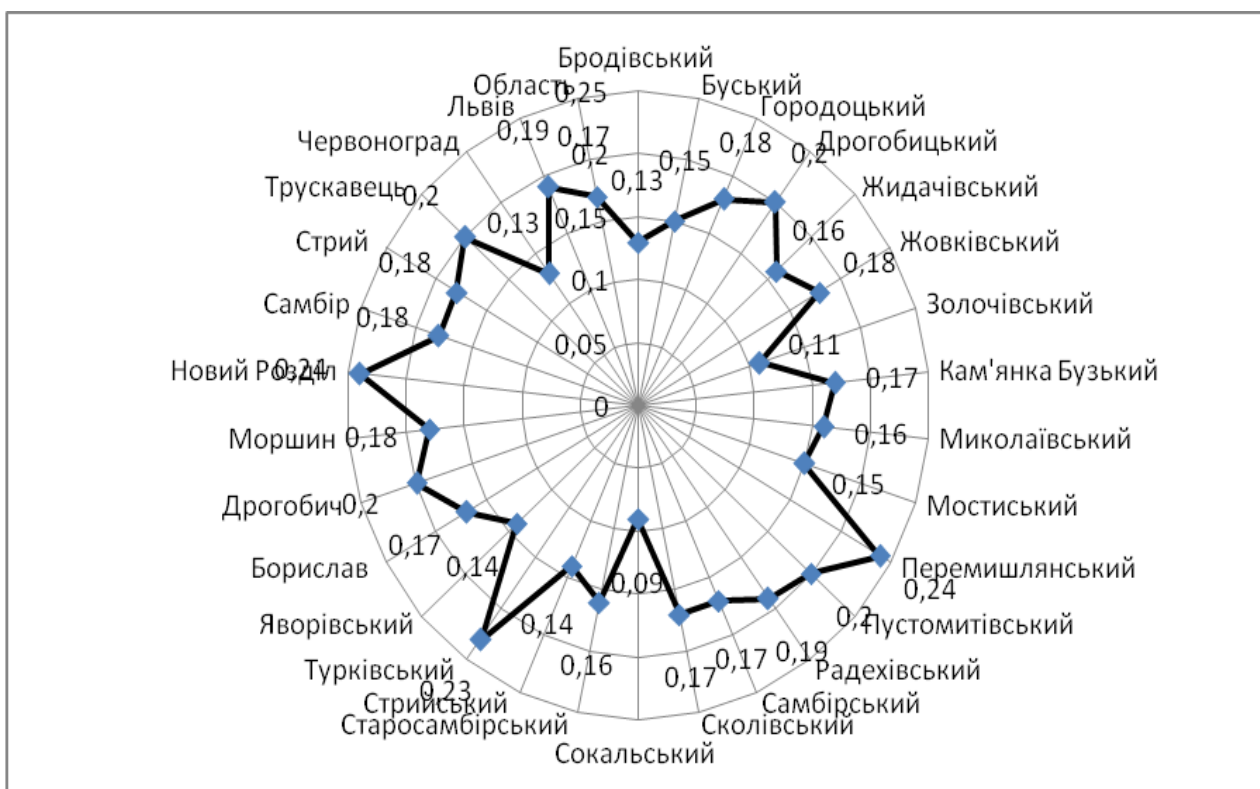

Рис. 23. Частка вчителів пенсійного віку, які працюють ЗЗСО Львівської області станом на 2015 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (за станом на 1 жовтня 2015 року (Форма № 86-РВК).

Додаток В

продовження

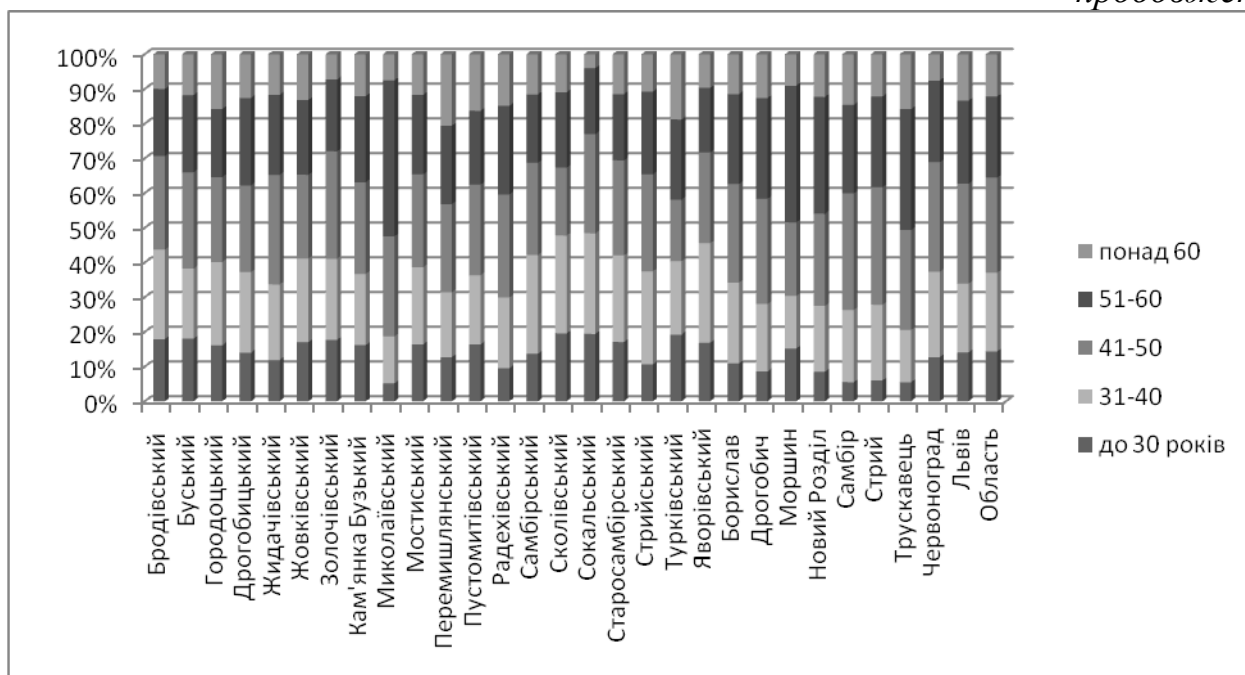

Рис. 24. Вікова структура вчителів-предметників, які працюють у ЗЗСО Львівської області станом на 2015 р.*

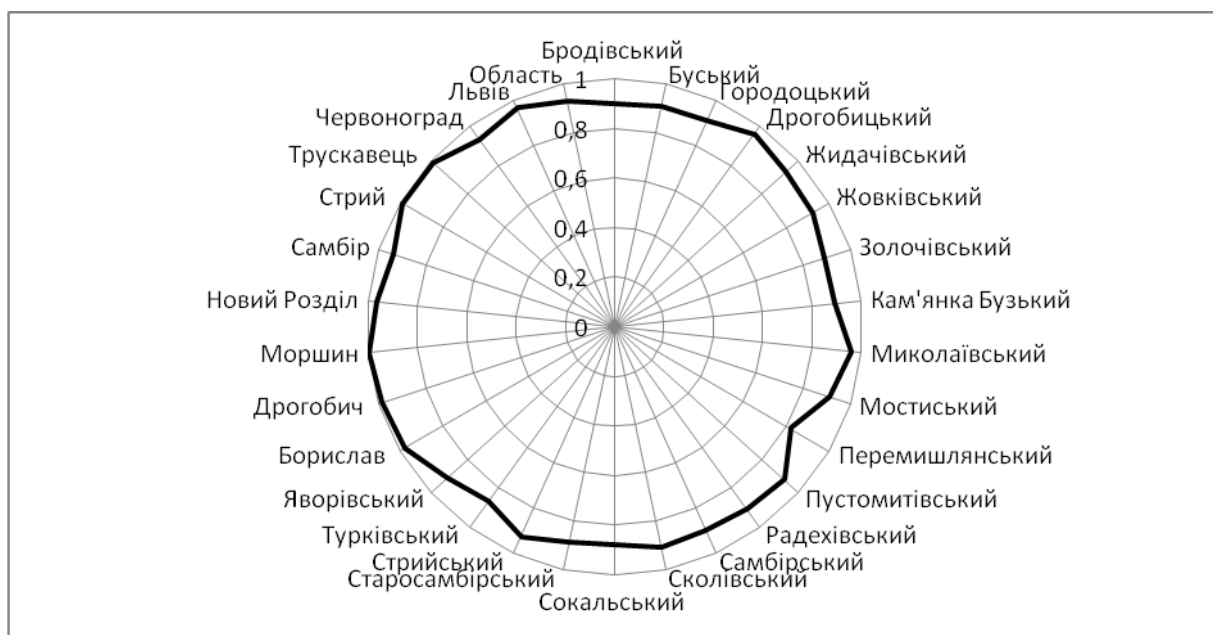

Рис. 25. Коефіцієнт насиченості працівниками з вищою освітою ЗЗСО Львівської області станом на 2015 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (за станом на 1 жовтня 2015 року (Форма № 86-РВК)).

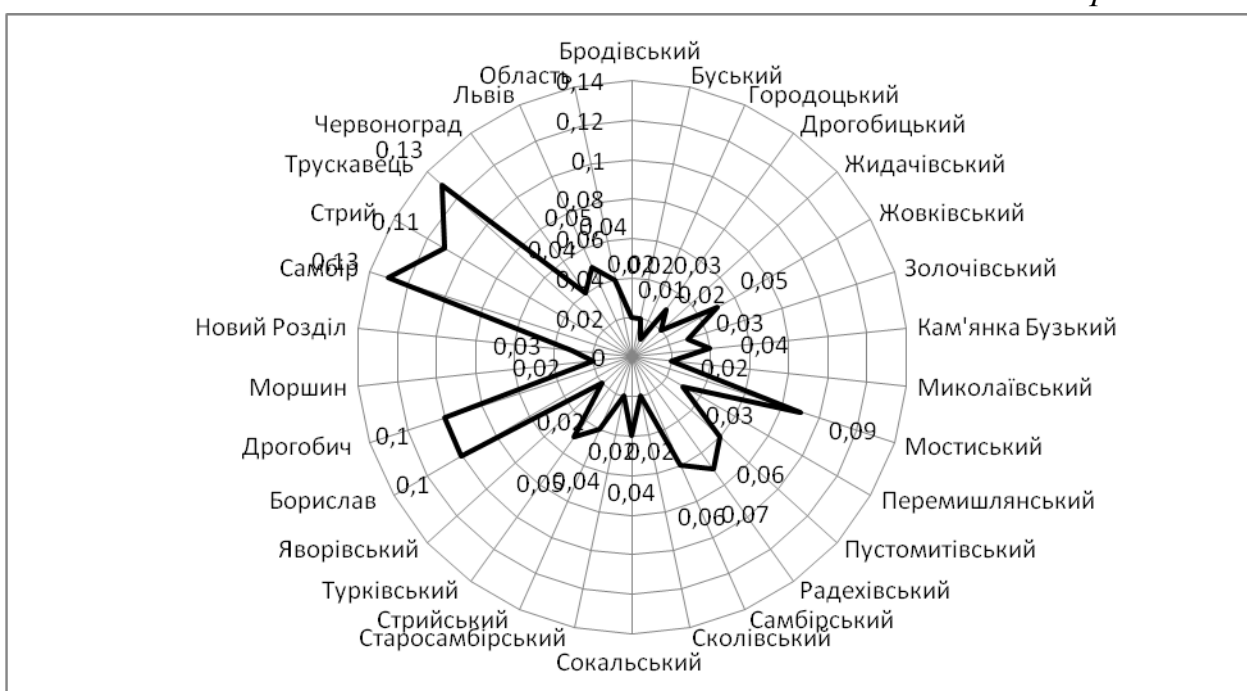

Рис. 26. Частка вчителів відзначених державними нагородами станом на 2015 р.*

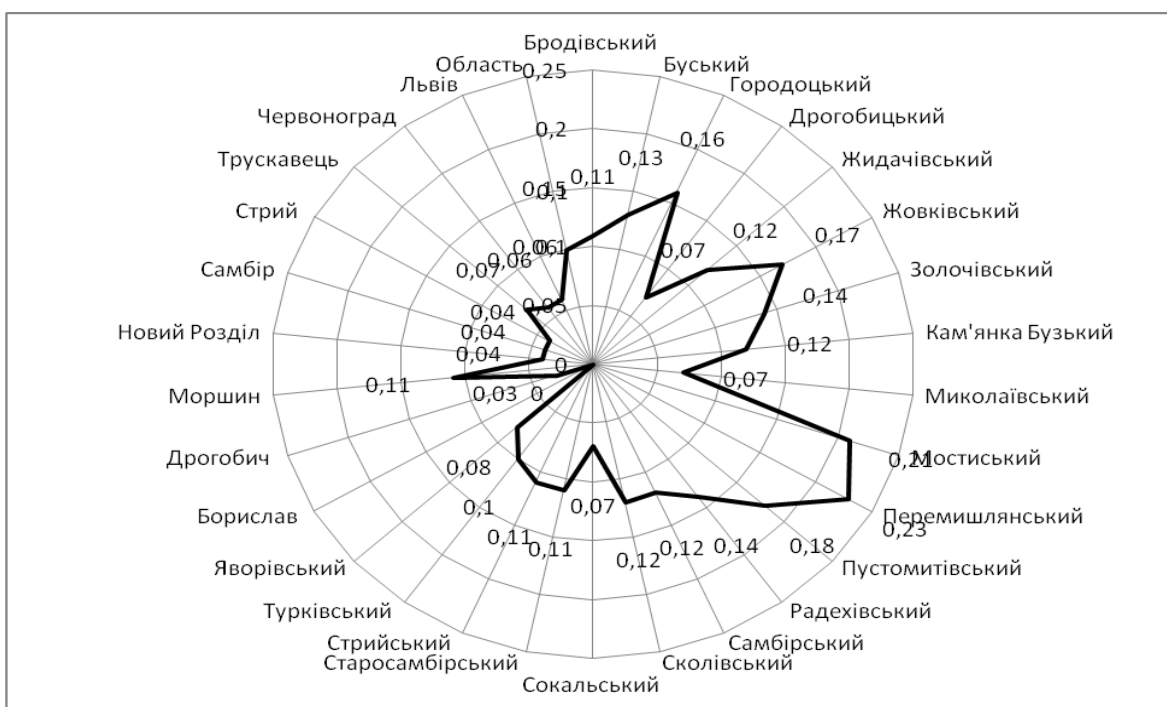

Рис. 27. Частка вчителів-сумісників (викладають 3 і більше предмети), які працюють у ЗЗСО Львівської області станом на 2015 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (за станом на 1 жовтня 2015 року (Форма № 86-РВК).

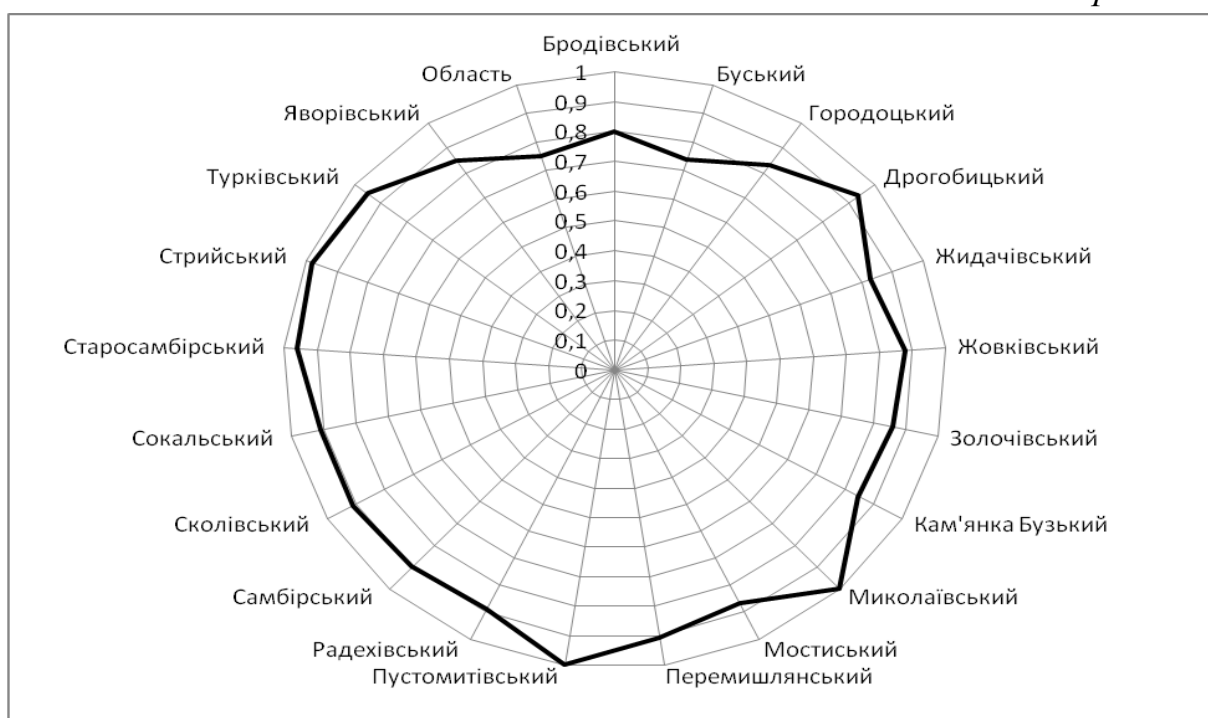

Рис. 28. Частка вчителів-сумісників, що працюють у сільській місцевості Львівської області станом на 2015 р.*

*Складено та розраховано автором за даними: Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (за станом на 1 жовтня 2015 року (Форма № 86-РВК).

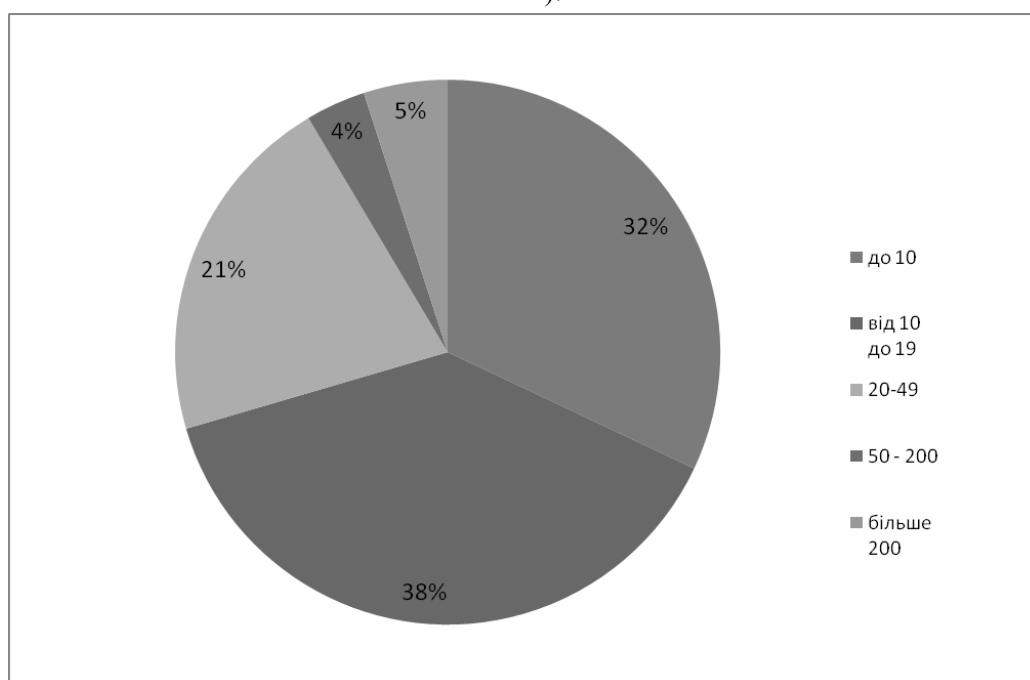

Рис. 31. Розподіл ЗНЗ I ступеня в регіоні за кількістю учнів у 2013/14 н. р., %*

*Складено та розраховано автором за даними: <http://osvitportal.lviv.ua/>.

Додаток В

продовження

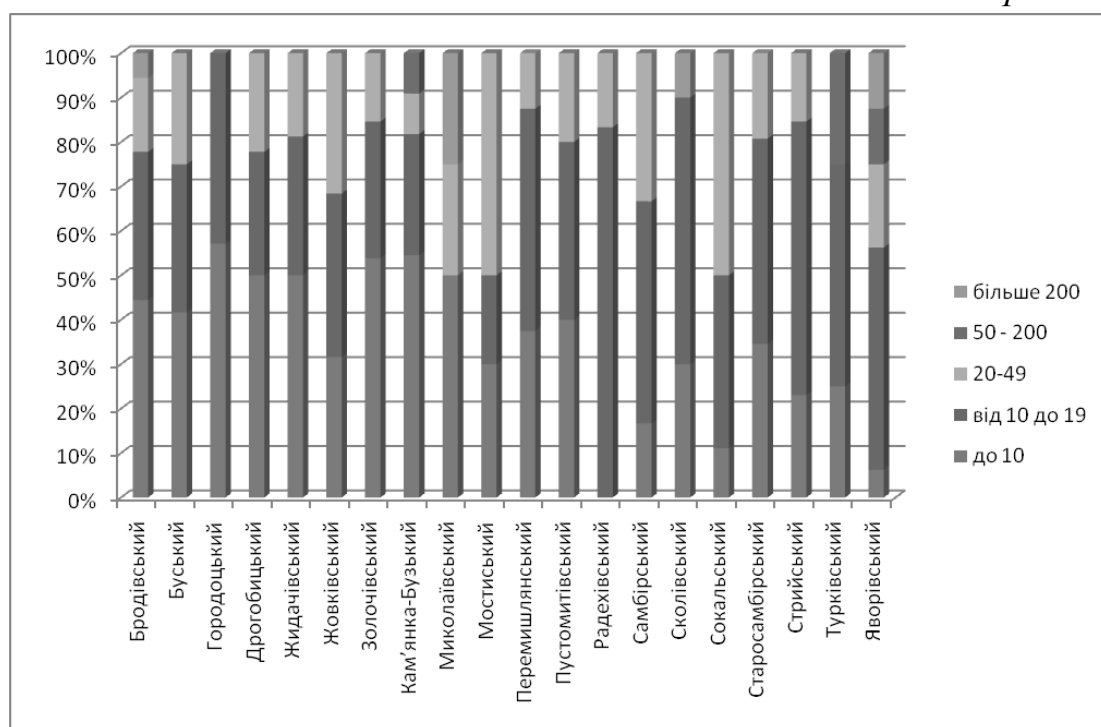

Рис. 32. Розподіл ЗНЗ I ступеня в районах за кількістю учнів у 2012/13 н. р., %.*

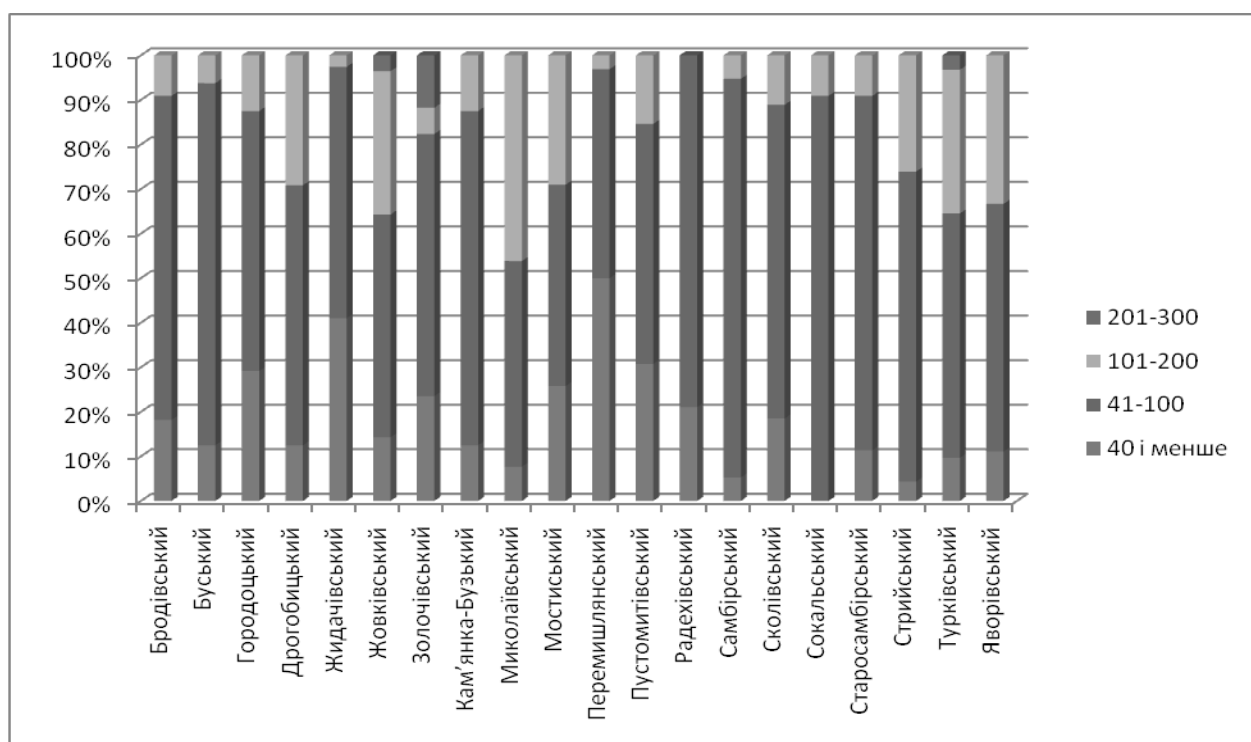

Рис. 33. Розподіл ЗЗСО I – II ступенів в районах за кількістю учнів у 2013/14 н. р., %*

*Складено та розраховано автором за даними: <http://osvitportal.lviv.ua/>.

Додаток В

продовження

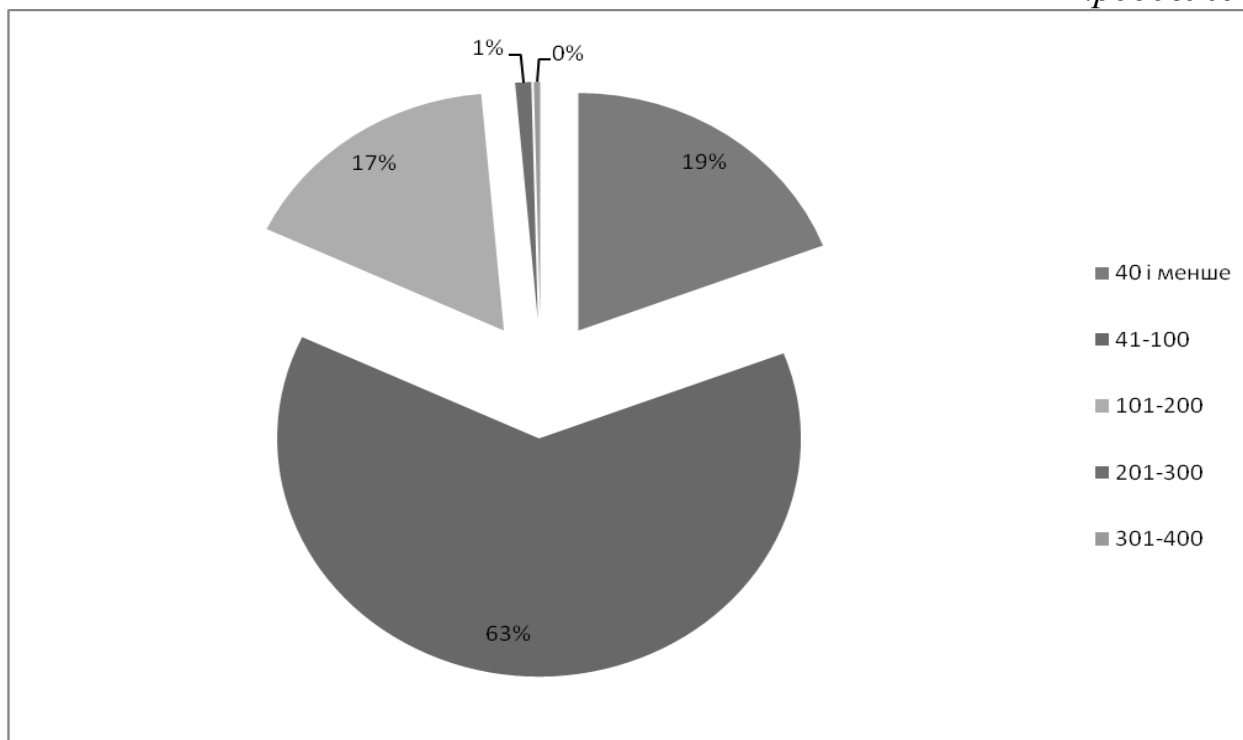

Рис. 34. Розподіл ЗЗСО I – II ступенів в регіоні за кількістю учнів у 2013/14 н. р.*

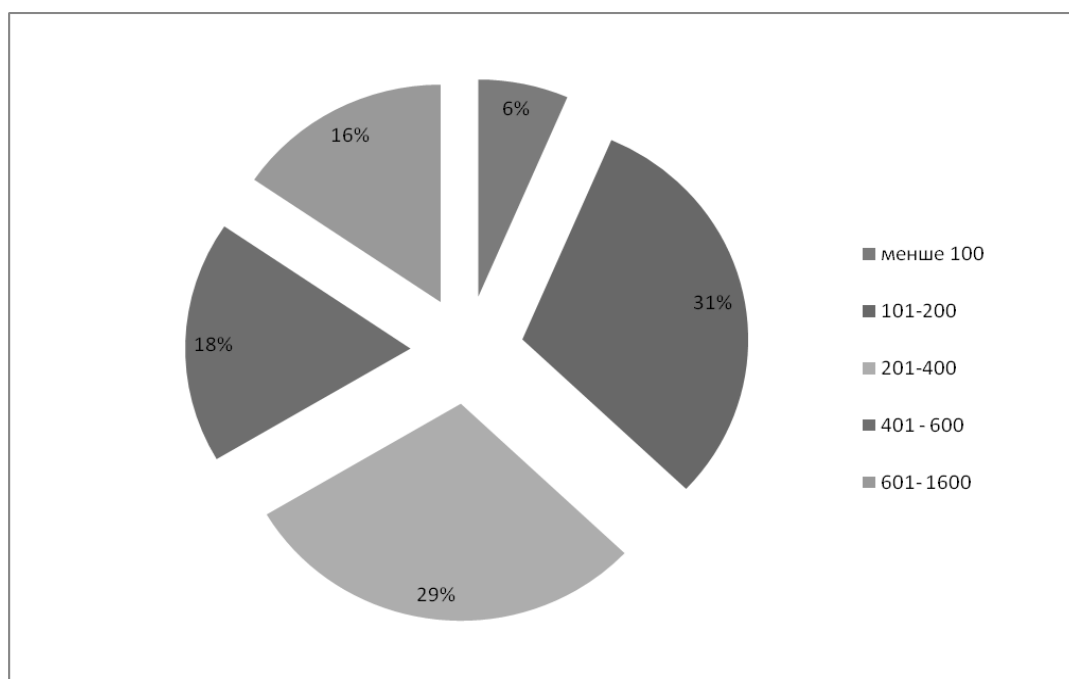

Рис. 35. Розподіл ЗЗСО I – III ступенів в регіоні за кількістю учнів у 2013/14 н. р.*

*Складено та розраховано автором за даними: <http://osvitportal.lviv.ua/>.

Додаток В

продовження

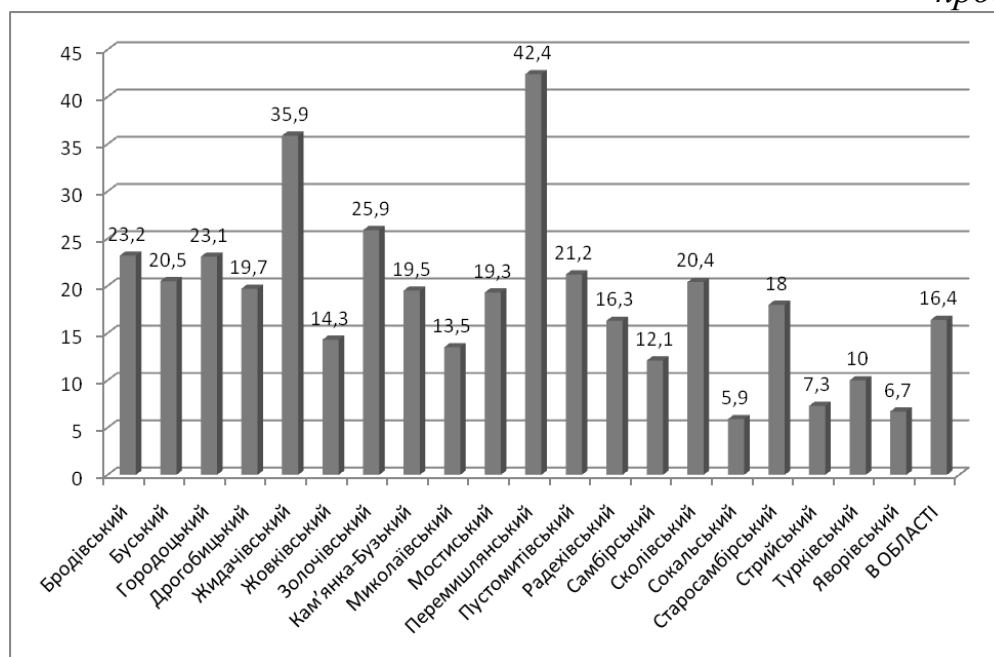

Рис. 36. Частка малокомплектних ЗЗСО у структурі ЗЗСО районів станом на 2013/14 н. р., %*

*Складено та розраховано автором за даними: <http://osvitportal.lviv.ua/>.

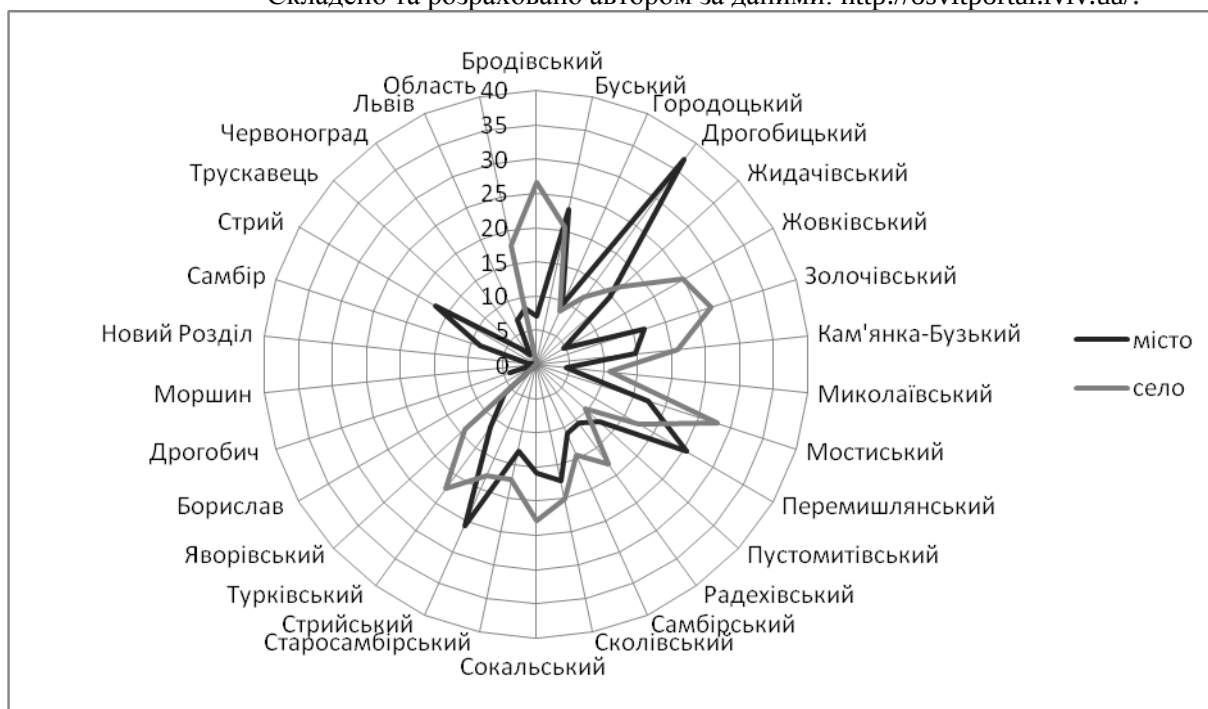

Рис. 37. Частка учнів, що проживають на відстані більше 3-х км від навчальних закладів, %*

*Складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

Додаток В

продовження

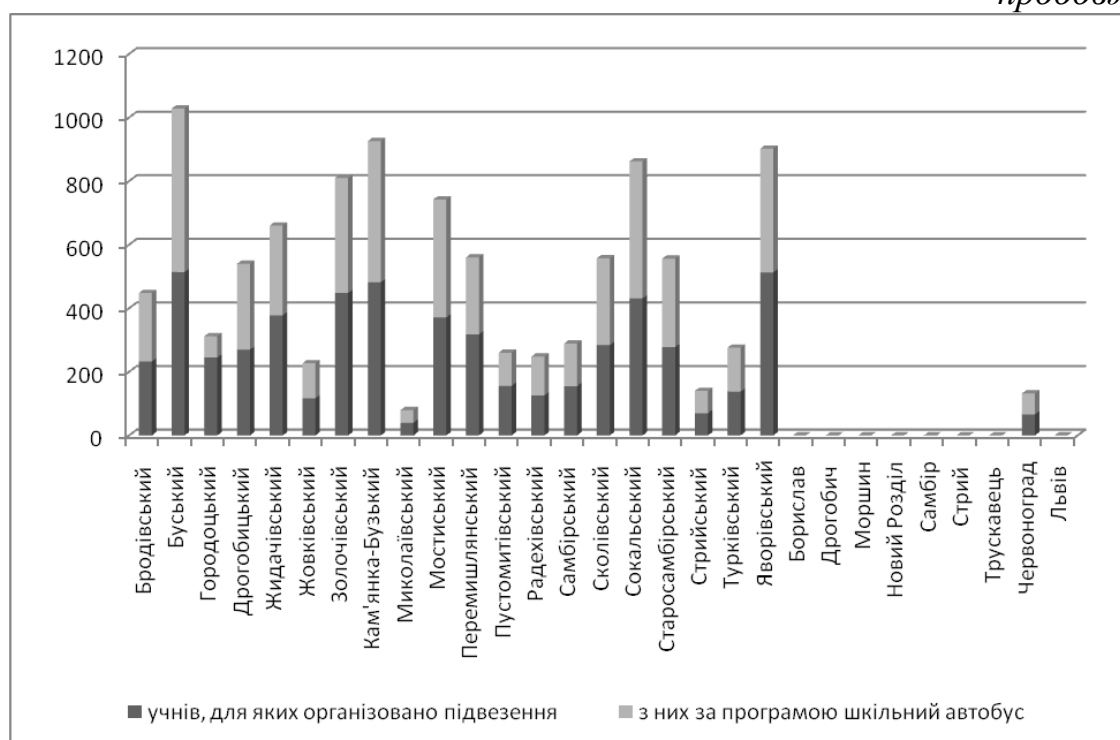

Рис. 38 Кількість учнів у міських поселеннях, що проживають за межею пішохідної доступності для яких організовано підвезення, %.*

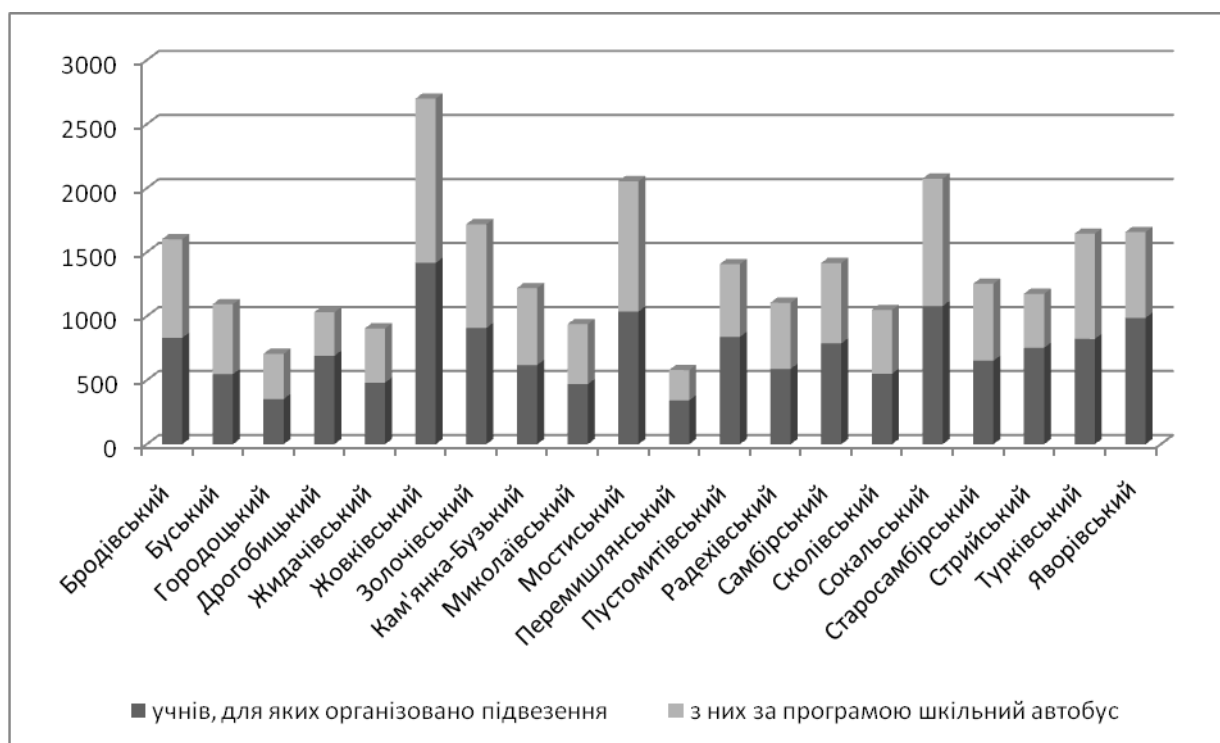

Рис. 39. Кількість учнів у сільських поселеннях, що проживають за межею пішохідної доступності для яких організовано підвезення, %.*

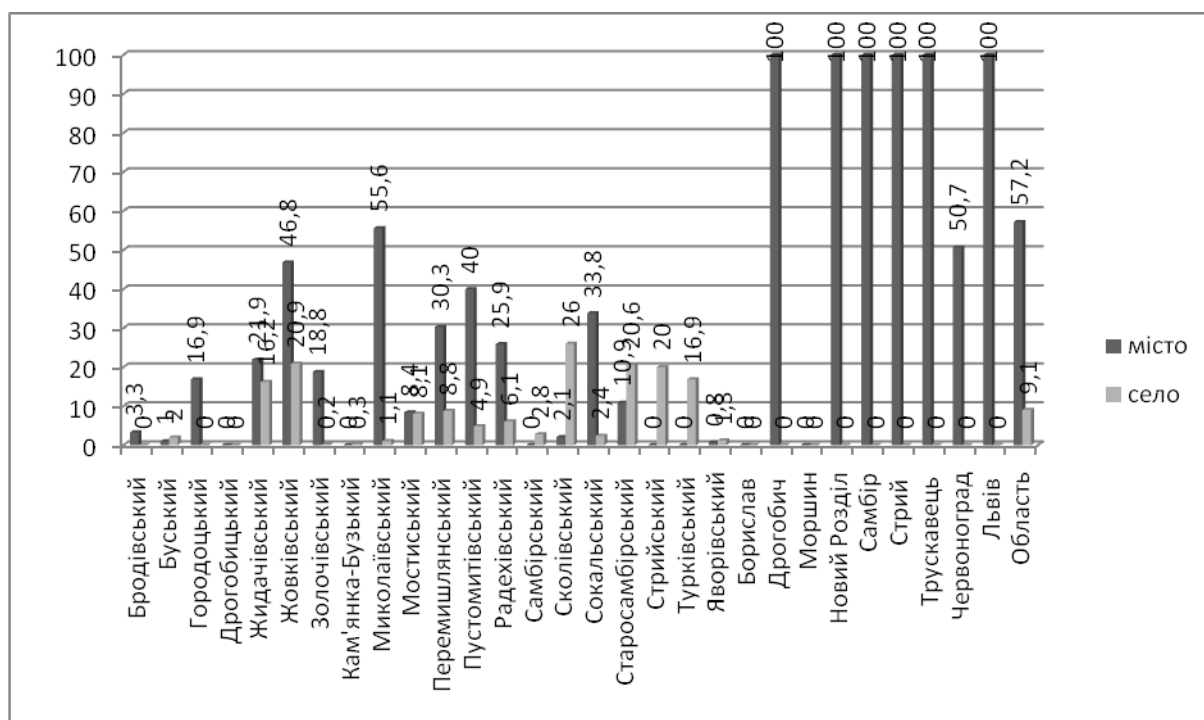

Рис. 40. Частка учнів, що проживають за межею пішохідної доступності і потребують підвезення, %*

*Джерело: складено та розраховано автором за даними: Відомості про матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року (Зведена таблиця № Д 4).

Додаток В

продовження

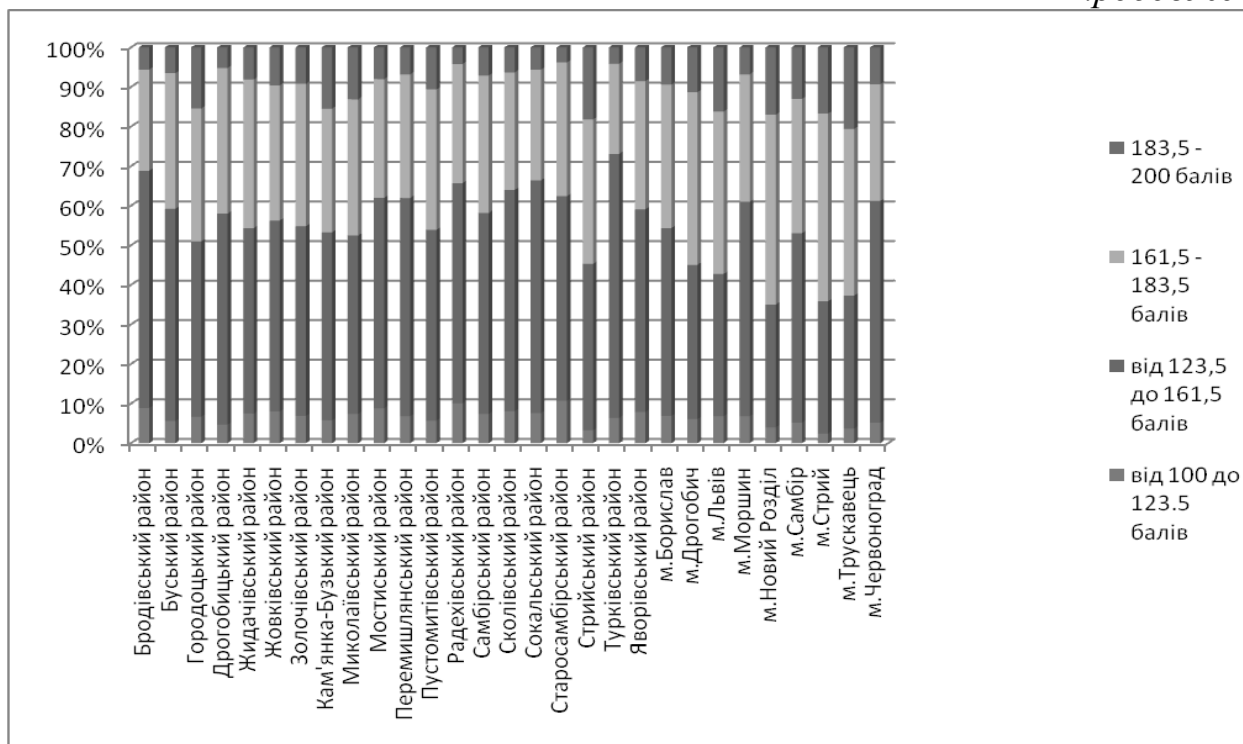

Рис. 41. Результати ЗНО у 2014 р. з української мови та літератури у розрізі адміністративних одиниць Львівської області у ЗЗСО, %*

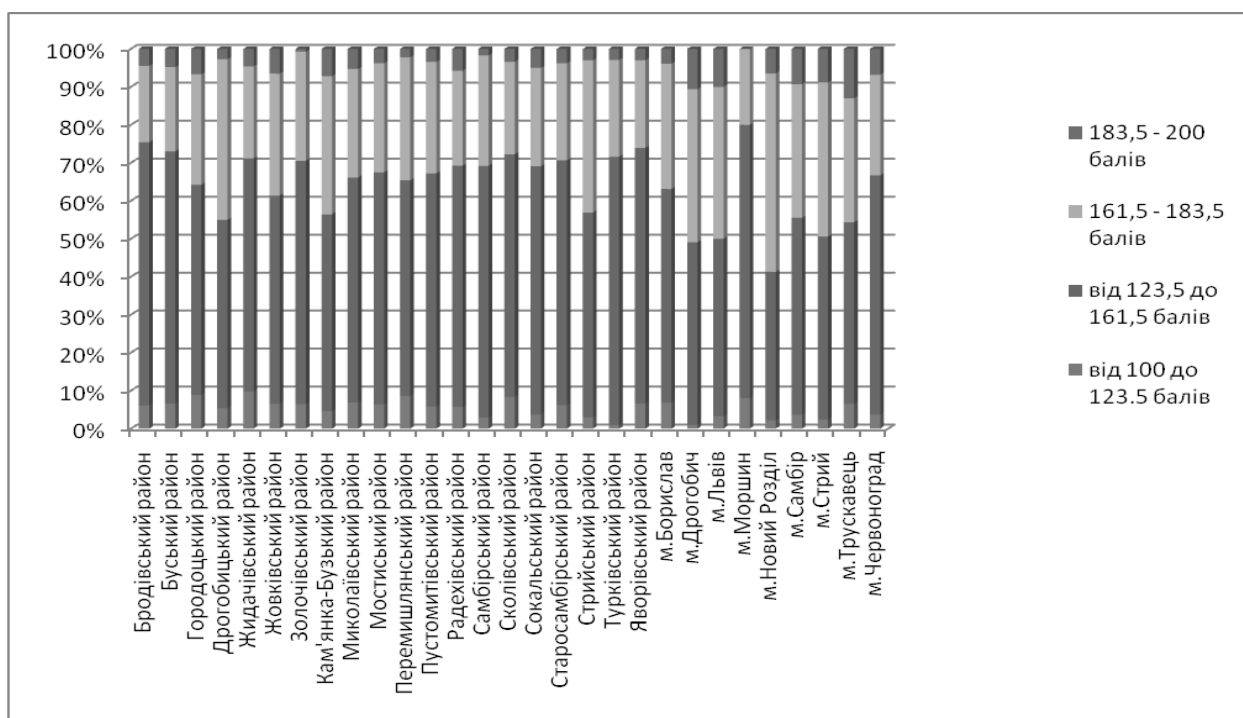

Рис. 42. Результати ЗНО у 2014 р. математики у розрізі адміністративних одиниць Львівської області у ЗЗСО, %*

*Джерело: складено автором за даними: Результати зовнішнього незалежного оцінювання – 2014. Регіональні дані. URL: http://www.lvtest.org.ua/files/doc_site/zvity/ZNO2014.exe.

Додаток В

продовження

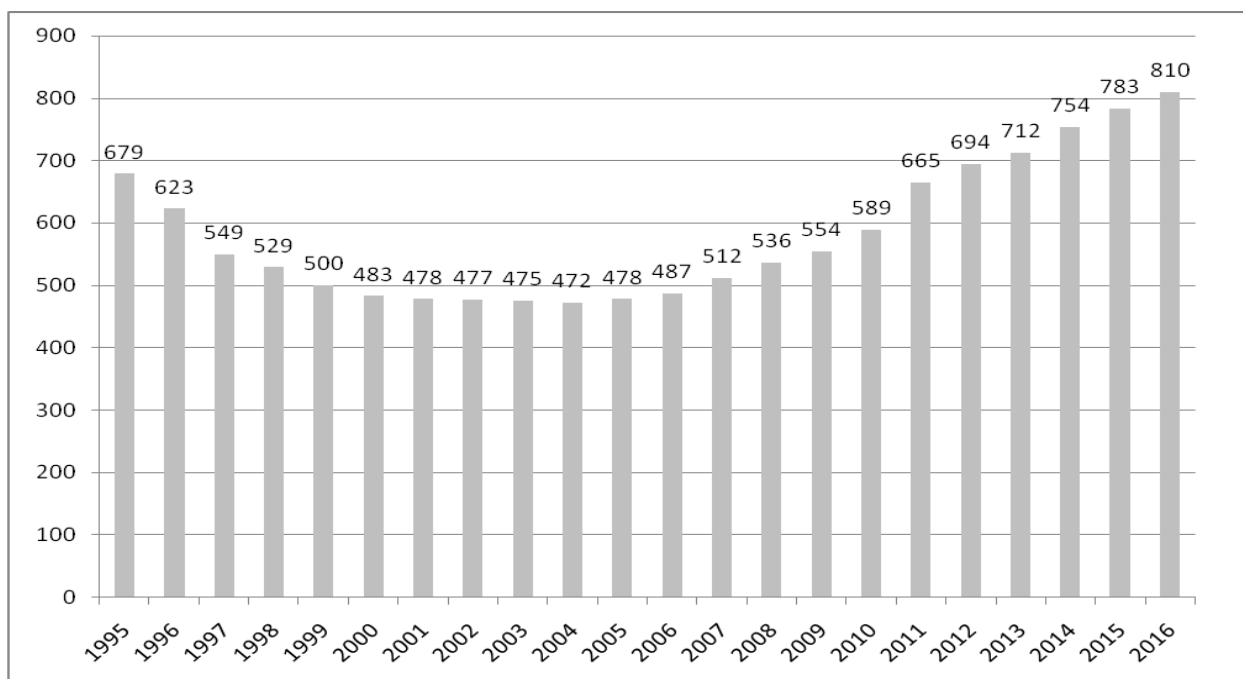

Рис. 43. Динаміка кількості ДЗО у Львівській області у 1995 – 2016 рр.*

*Джерело: складено автором за даними: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/.

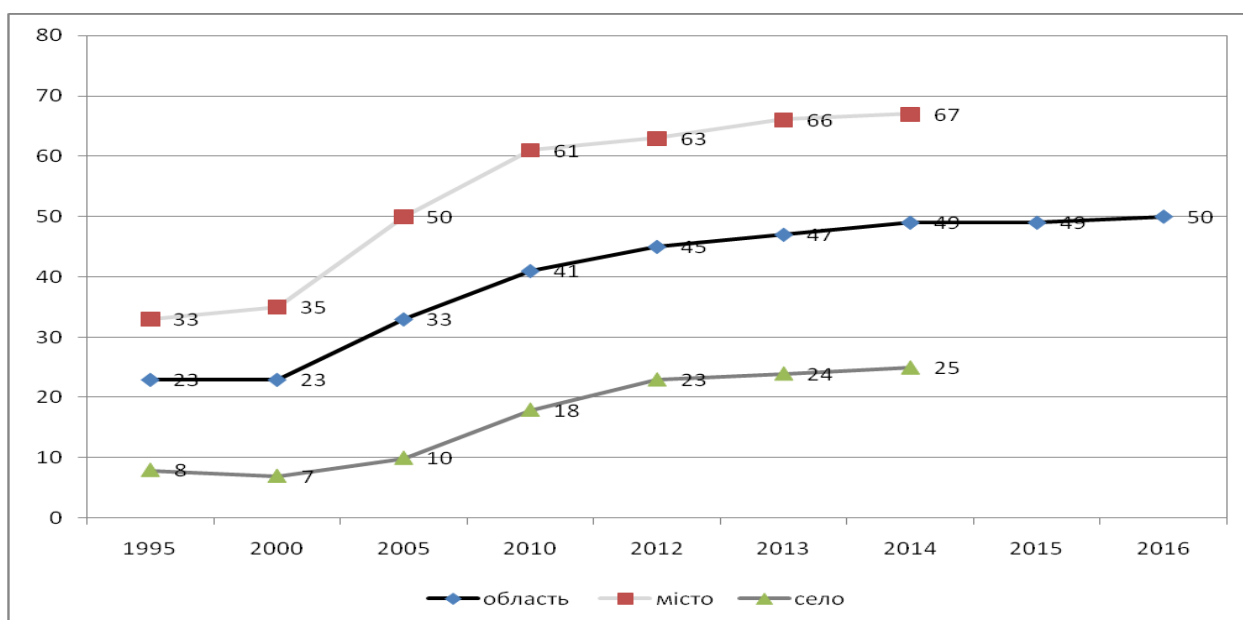

Рис. 44. Охоплення дітей дошкільним вихованням, %*

*Джерело: складено автором за даними:
http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/Saveshow.asp

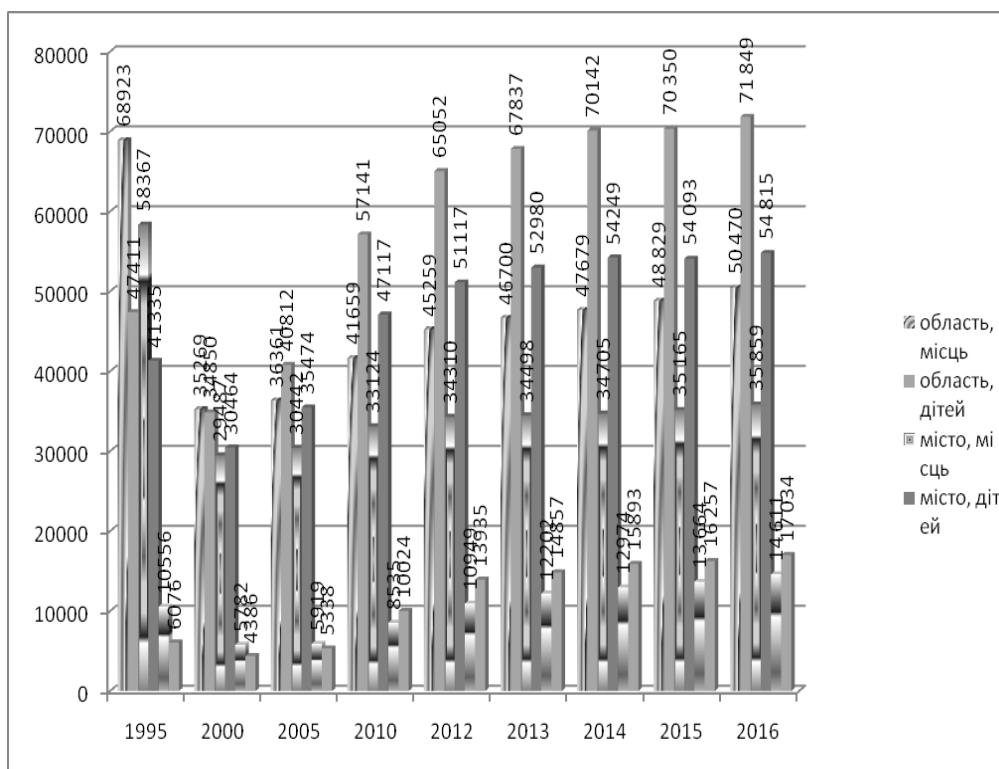

Рис. 45. Завантаженість ДЗО регіону, міст і дітей*

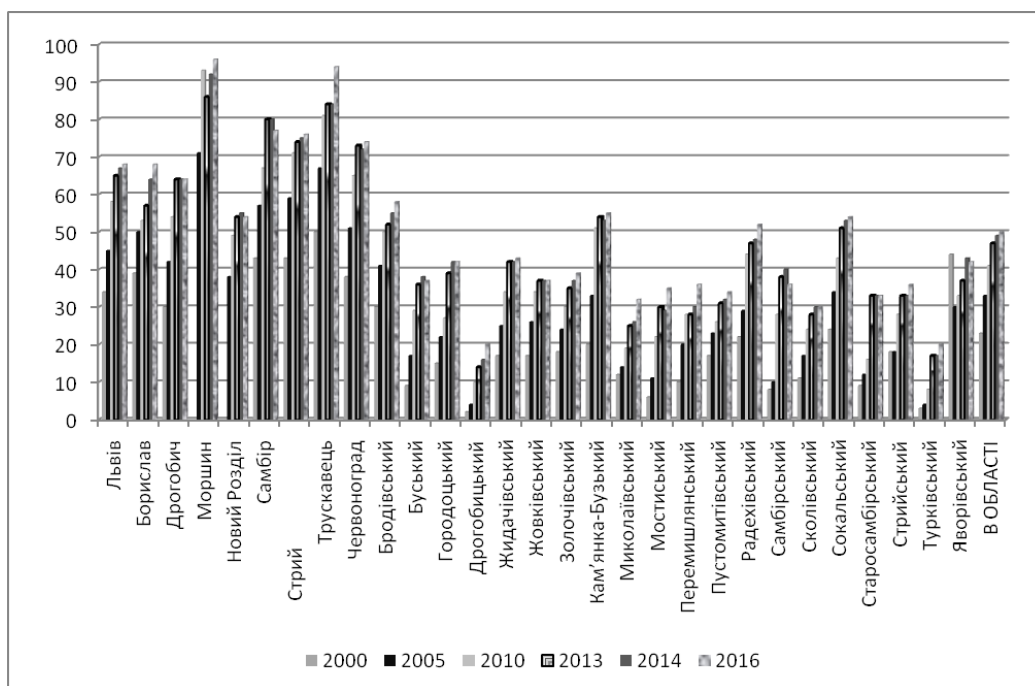

Рис. 46. Динаміка охоплення дошкільною освітою у районах та містах області, %*

*Джерело: складено автором за даними:

http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/Saveshow.asp

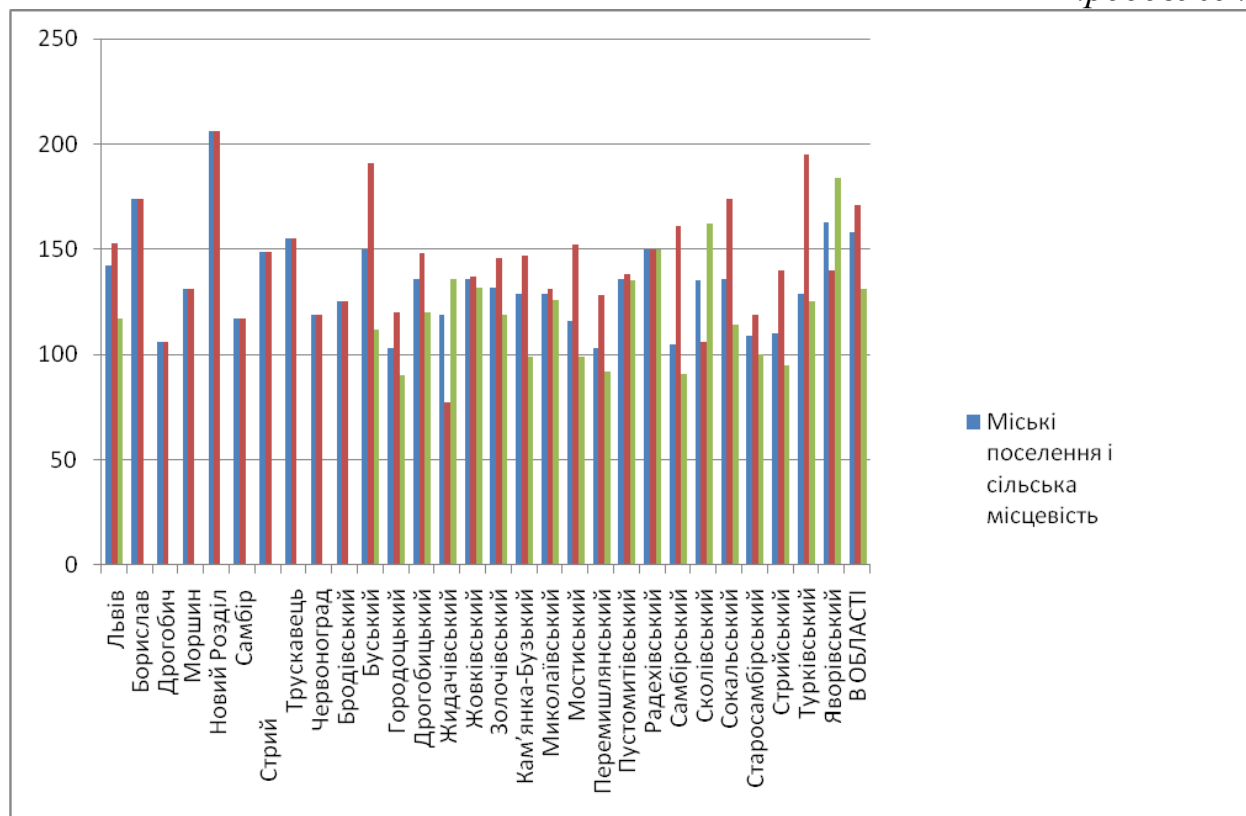

Рис. 47. Рівень наповнюваності ДЗО у 2016 р., дітей/100 місць*

*Джерело: складено автором за даними:

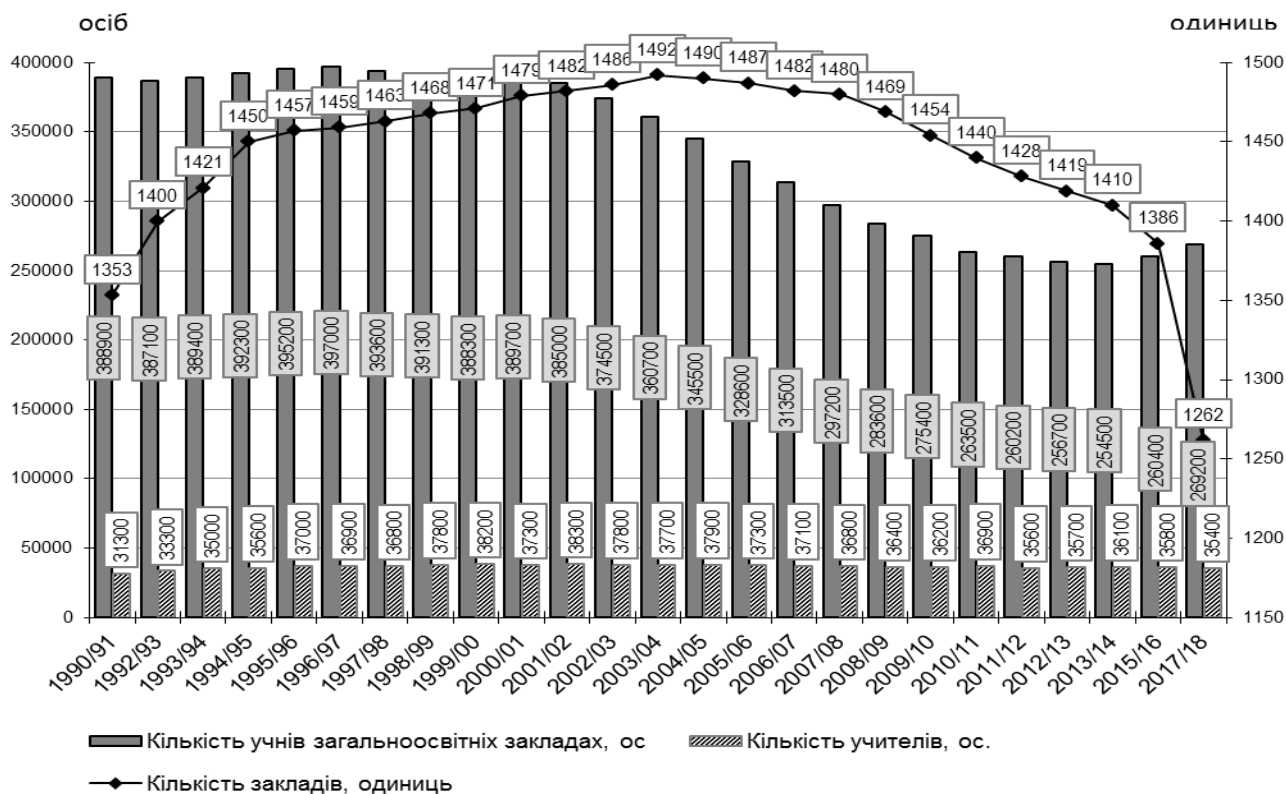
http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/Saveshow.asp.

Рис. 48. Мережа загальноосвітніх закладів у Львівській області.*

*Джерело: побудовано автором.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 27 грудня 2017 р. № 1088

ФОРМУЛА
розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами

1. У цій формулі терміни вживаються у такому значенні:

1) учні групи I — учні, які здобувають загальну середню освіту у денних загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцєях, колегіумах, спеціалізованих школах, загальноосвітніх школах-інтернатах, гімназіях-інтернатах, ліцєях-інтернатах, колегіумах-інтернатах, спеціалізованих школах (школах-інтернатах), училищах фізичної культури і спорту (в тому числі олімпійського резерву), школах-інтернатах (ліцєях) з посиленою військово-фізичною підготовкою, санаторних школах-інтернатах, дитячих будинках (крім дитячих будинків сімейного типу), а також різних типах навчально-виховних комплексів та об'єднань, крім учнів спеціальних класів зазначених навчальних закладів та учнів вечірніх (змінних) шкіл;

2) учні групи II — учні з особливими освітніми потребами, які здобувають загальну середню освіту у спеціальних закладах загальної середньої освіти, спеціальних школах-інтернатах (центрах), навчально-реабілітаційних центрах, спеціальних класах закладів загальної середньої освіти;

3) учні групи III — учні, які здобувають загальну середню освіту у вечірніх (змінних) школах;

4) учні групи IV — вихованці загальноосвітніх шкіл-інтернатів, гімназій-інтернатів, ліцєїв-інтернатів, колегіумів-інтернатів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), училищ фізичної культури і спорту (в тому числі олімпійського резерву), шкіл-інтернатів (ліцєїв) з посиленою військово-фізичною підготовкою, санаторних шкіл-інтернатів, дитячих будинків (крім дитячих будинків сімейного типу), крім учнів, що приходять на навчання;

5) учні групи V — вихованці спеціальних закладів загальної середньої освіти, спеціальних шкіл-інтернатів (центрів), навчально-реабілітаційних центрів, крім учнів, що приходять на навчання;

6) учні, студенти групи VI — учні, які здобувають повну загальну

середню освіту у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, та студенти, які навчаються за державним та регіональним замовленням і здобувають повну загальну середню освіту у державних закладах вищої освіти (перелік яких визначений у додатку № 10 до Закону України “Про Державний бюджет України на 2018 рік” та фінансове забезпечення яких з 1 січня 2018 р. здійснюватиметься з місцевих бюджетів) та комунальних закладах вищої освіти;

7) педагогічний персонал — педагогічний персонал (крім учителів, викладачів, кількість яких визначається залежно від контингентів учнів та кількості годин за навчальними планами), кількість якого визначається згідно з типовими штатними нормативами закладів освіти, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти;

8) навчальний план — середня кількість академічних годин на тиждень, що передбачена типовими навчальними планами для відповідних типів закладів загальної середньої освіти;

9) розрахункова наповнюваність класів — середній рівень наповнюваності класів закладів загальної середньої освіти відповідної адміністративно-територіальної одиниці за умови раціональної організації шкільної мережі;

10) заробітна плата вчителя — середній (розрахунковий) розмір заробітної плати вчителя закладів загальної середньої освіти з нарахуваннями на плановий бюджетний період;

11) щільність учнів — розрахунковий показник, визначений шляхом ділення кількості учнів, які відвідують заклади загальної середньої освіти, на одиницю загальної площі (кв. кілометр) відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

12) фінансовий норматив бюджетної забезпеченості — обсяг коштів для забезпечення педагогічної складової навчального процесу учня початкової школи (1—4 класи) у закладах загальної середньої освіти міста обласного значення, якому не надано статусу гірського.

2. Розподіл обсягу освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на підставі:

розрахункового показника фінансового нормативу бюджетної забезпеченості;

контингента учнів усіх типів закладів загальної середньої освіти станом

на 5 вересня року, що передує поточному бюджетному періоду;

зазначених у підпункті 6 пункту 1 цієї формули контингента учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня року, що передує плановому бюджетному періоду, та контингента студентів станом на 1 жовтня року, що передує плановому бюджетному періоду;

навчального плану;

заробітної плати вчителя;

коригуючих коефіцієнтів.

Показник обсягу освітньої субвенції для місцевого бюджету визначається за такою формулою:

$$\begin{aligned} \text{СУБ} = & \left[K_{\Gamma} \times K_{\text{РНК}}^{\text{I}} \times \left(K_{\text{нп.1-4}}^{\text{I}} \times Y_{1-4}^{\text{I}} + K_{\text{нп.5-9}}^{\text{I}} \times Y_{5-9}^{\text{I}} + K_{\text{нп.10-11}}^{\text{I}} \times Y_{10-11}^{\text{I}} \right) + \right. \\ & + K_{\Gamma} \times K_{\text{нп}} \times \left(Y_{1-4}^{\text{I}} + Y_{5-9}^{\text{I}} + Y_{10-11}^{\text{I}} \right) + \\ & + K_{\Gamma} \times K_{\text{РНК}}^{\text{II}} \times \left(K_{\text{нп.1-4}}^{\text{II}} \times Y_{1-4}^{\text{II}} + K_{\text{нп.5-9}}^{\text{II}} \times Y_{5-9}^{\text{II}} + K_{\text{нп.10-11}}^{\text{II}} \times Y_{10-11}^{\text{II}} \right) + \\ & + K_{\Gamma} \times K_{\text{нп}} \times \left(Y_{1-4}^{\text{II}} + Y_{5-9}^{\text{II}} + Y_{10-11}^{\text{II}} \right) + \\ & + K_{\Gamma} \times K_{\text{РНК}}^{\text{III}} \times K_{\text{нп}}^{\text{III}} \times Y_{\text{нп}}^{\text{III}} + K_{\Gamma} \times K_{\text{нп}} \times Y_{\text{нп}}^{\text{III}} + \\ & + K_{\Gamma} \times K_{\text{ау.інкл}} \times \text{КЛ}^{\text{інкл}} + K_{\Gamma} \times \left(K_{\text{вих}}^{\text{IV}} \times B_{\text{вих}}^{\text{IV}} + K_{\text{вих}}^{\text{V}} \times B_{\text{вих}}^{\text{V}} \right) + \\ & \left. + K_{\Gamma} \times K_{\text{РНК}}^{\text{VI}} \times K_{\text{нп.10-11}}^{\text{I}} \times Y_{10-11}^{\text{VI}} + K_{\text{с}} \times K_{\text{РНК}}^{\text{VI}} \times K_{\text{нп.10-11}}^{\text{I}} \times C_{10-11}^{\text{VI}} \right] \times H_0, \end{aligned}$$

де H_0 — фінансовий норматив бюджетної забезпеченості одного учня, який обраховується таким чином:

$$H_0 = \frac{1}{\text{РНК}_{\text{МОП}}} \times \text{НП}_{1-4} \times \frac{1}{18} \times \text{ЗП},$$

де НП_{1-4} — навчальний план для учнів групи I, які здобувають освіту I ступеня (1—4 класи);

ЗП — заробітна плата вчителя;

$\text{РНК}_{\text{МОП}}$ — розрахункова наповнюваність класів учнями групи I для бюджетів міст обласного значення — обласних центрів та м. Києва;

K_{Γ} — коефіцієнт приведення кількості учнів у закладах освіти, які розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, який обраховується таким чином:

$$K_{\Gamma} = 1 + 0,25 \times \text{УГШв},$$

де УГШв — відсоток учнів закладів загальної середньої освіти відповідного типу, які розташовані у населених пунктах, яким надано статус

гірських;

$K_{\text{РНК}}^{\text{гр-I}}$ — коефіцієнт приведення розрахункової наповнюваності класу учнями групи I, що становить:

- для бюджетів міст обласного значення — обласних центрів та м. Києва — 1;

- для бюджетів міст обласного значення, що не є обласними центрами, — 1,08;

- для обласних бюджетів — 1,35;

- для районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад, що утворюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, — згідно із таблицею:

Щільність учнів	Відсоток населення, що проживає в сільській місцевості								
	від 0 до 25	від 25 до 46	від 46 до 57	від 57 до 64	від 64 до 67	від 67 до 75	від 75 до 89	від 89 до 100	100
Від 0 до 1,3	2,000	2,348	2,348	2,348	2,455	2,571	2,700	2,700	2,700
Від 1,3 до 1,5	2,000	2,000	2,000	2,077	2,250	2,348	2,348	2,455	2,455
Від 1,5 до 2,2	1,800	1,800	1,929	2,077	2,077	2,160	2,250	2,348	2,455
Від 2,2 до 2,6	1,800	1,800	1,929	1,929	2,000	2,160	2,250	2,348	2,348
Від 2,6 до 3,6	1,588	1,688	1,800	1,929	2,000	2,077	2,160	2,160	2,250
Від 3,6 до 3,7	1,421	1,688	1,742	1,929	2,000	2,077	2,160	2,160	2,250
Від 3,7 до 9,4	1,421	1,588	1,636	1,800	1,929	1,929	1,929	1,929	2,077
9,4 і більше	1,317	1,500	1,500	1,543	1,800	1,800	1,800	1,800	1,862;

$K_{\text{нп.1-4}}^{\text{гр-I}}$ — коефіцієнт приведення кількості годин навчального плану для учнів групи I, які здобувають освіту I ступеня (1—4 класи), що становить 1;

$У_{1-4}^{\text{гр-I}}$ — кількість учнів групи I, які здобувають освіту I ступеня (1—4 класи);

$K_{\text{нп.5-9}}^{\text{гр-I}}$ — коефіцієнт приведення кількості годин навчального плану для учнів групи I, які здобувають освіту II ступеня (5—9 класи), що становить 1,36;

$У_{5-9}^{\text{гр-I}}$ — кількість учнів групи I, які здобувають освіту II ступеня (5—9 класи);

$K_{\text{нп.10-11}}^{\text{гр-I}}$ — коефіцієнт приведення кількості годин навчального плану для учнів групи I, які здобувають освіту III ступеня (10—11 і 12 клас за наявності), та учнів групи VI, які здобувають загальну середню освіту у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та вищої освіти, що становить 1,52;

$Y_{10-11}^{гр. I}$ — кількість учнів групи I, які здобувають освіту III ступеня (10—11 і 12 клас за наявності);

$K_{РНК}^{гр. II}$ — коефіцієнт приведення нормативної наповнюваності класу учнями групи II, що становить 3;

$K_{нп. 1-4}^{гр. II}$ — коефіцієнт приведення кількості годин навчального плану для учнів групи II, які здобувають спеціальну освіту I ступеня (1—4 класи), що становить 1,32;

$Y_{1-4}^{гр. II}$ — кількість учнів групи II, які здобувають спеціальну освіту I ступеня (1—4 класи);

$K_{нп. 5-9}^{гр. II}$ — коефіцієнт приведення кількості годин навчального плану для учнів групи II, які здобувають спеціальну освіту II ступеня (5—9 класи), що становить 1,44;

$Y_{5-9}^{гр. II}$ — кількість учнів групи II, які здобувають спеціальну освіту II ступеня (5—9 класи);

$K_{нп. 10-11}^{гр. II}$ — коефіцієнт приведення кількості годин навчального плану для учнів групи II, які здобувають спеціальну освіту III ступеня (10—11 і 12 клас за наявності), що становить 1,52;

$Y_{10-11}^{гр. II}$ — кількість учнів групи II, які здобувають спеціальну освіту III ступеня (10—11 і 12 клас за наявності);

$K_{інп}$ — коефіцієнт приведення кількості ставок педагогічного персоналу (без вчителів), що становить для обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, м. Києва 0,199, для районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що утворюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, 0,484;

$K_{РНК}^{гр. VI}$ — коефіцієнт приведення розрахункової наповнюваності групи учнями, студентами групи VI, що становить 1,174;

$Y_{10-11}^{гр. VI}$ — кількість учнів закладів професійної (професійно-технічної освіти) групи VI;

$S_{10-11}^{гр. VI}$ — кількість студентів закладів вищої освіти групи VI.

$K_{РНК}^{гр. III}$ — коефіцієнт приведення розрахункової наповнюваності класу учнями групи III, що становить для бюджетів міст обласного значення та

м. Києва 1,421, для бюджетів районів та об'єднаних територіальних громад, що утворюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, 2,455;

K_C — коефіцієнт для групи VI в частині закладів вищої освіти під час обрахунку заробітної плати педагогічних працівників у 2018 році, що становить 0,66, у подальшому — 1;

$K_{\text{нп}}^{\text{гр-III}}$ — коефіцієнт приведення навчального плану для учнів групи III, що становить 0,92;

$U^{\text{гр-III}}$ — кількість учнів групи III;

$K_{\text{ау,інкл}}$ — коефіцієнт приведення для асистентів вчителя в інклюзивних класах (обраховується на клас), що становить 9,72;

$KL^{\text{інкл}}$ — кількість інклюзивних класів;

$K_{\text{вих}}^{\text{гр-IV}}$ — коефіцієнт приведення для вихователів виховних груп учнів групи IV, що становить 1,944;

$V^{\text{гр-IV}}$ — кількість вихованців групи IV;

$K_{\text{вих}}^{\text{гр-V}}$ — коефіцієнт приведення для вихователів виховних груп учнів групи V, що становить 7,776;

$V^{\text{гр-V}}$ — кількість вихованців групи V.

Перегляд значень коефіцієнтів приведення здійснюється щороку, крім коефіцієнтів приведення розрахункової наповнюваності класів, що здійснюється раз на три роки.

3. Розрахункова наповнюваність становить:

1) класів учнями групи I для:

бюджетів міст обласного значення — обласних центрів та м. Києва — 27;

бюджетів міст обласного значення, що не є обласними центрами, — 25;

обласних бюджетів — 20;

районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад, що утворюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, з урахуванням щільності учнів закладів загальної середньої освіти та відсотка населення, що проживає в сільській місцевості, — згідно із таблицею:

Щільність учнів	Відсоток населення, що проживає в сільській місцевості								
	від 0 до 25	від 25 до 46	від 46 до 57	від 57 до 64	від 64 до 67	від 67 до 75	від 75 до 89	від 89 до 100	1100
Від 0 до 1,3	13,5	11,5	11,5	11,5	11	10,5	10	10	10
Від 1,3 до 1,5	13,5	13,5	13,5	13	12	11,5	11,5	11	11
Від 1,5 до 2,2	15	15	14	13	13	12,5	12	11,5	11
Від 2,2 до 2,6	15	15	14	14	13,5	12,5	12	11,5	11,5
Від 2,6 до 3,6	17	16	15	14	13,5	13	12,5	12,5	12
Від 3,6 до 3,7	19	16	15,5	14	13,5	13	12,5	12,5	12
Від 3,7 до 9,4	19	17	16,5	15	14	14	14	14	13
9,4 і більше	20,5	18	18	17,5	15	15	15	15	14,5

;

2) класів учнями групи II для всіх місцевих бюджетів, яким передбачається освітня субвенція, — 9;

3) класів учнями групи III для бюджетів міст обласного значення та м. Києва — 19, для бюджетів районів та об'єднаних територіальних громад, що утворюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, — 11.

4) виховних груп учнями групи IV для усіх місцевих бюджетів, яким передбачається освітня субвенція, — 20;

5) виховних груп учнями групи V для усіх місцевих бюджетів, яким передбачається освітня субвенція, — 5;

6) груп учнями, студентами групи VI, які здобувають загальну середню освіту у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, для обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення — обласних центрів та м. Києва та груп студентами групи VI, які здобувають загальну середню освіту у закладах вищої освіти, для обласних бюджетів та м. Києва — 23.

Перегляд розрахункової наповнюваності класів та відповідних коефіцієнтів приведення здійснюється раз на три роки на підставі результатів аналізу показників мережі (класів, учнів) закладів загальної середньої освіти.

Джерело: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-formuli-rozpodilu-osvitnoyi-subvenciyi-mizh-miscevimi-byudzhetaми>

Додаток Д

продовження

Таблиця 1

Розташування освітніх та освітньо-розважальних закладів приватної форми власності у м. Львові та Львівській області

	Назва закладу	Місце розташування	Види послуг	Вартість
	м. Львів			
1	Дитячий розважально-пізнавальний клуб «Дивокрай»	Львів пл. Соборна 14, ТЦ "Роксолана" 4 поверх	Освітня, розважальна	Гуртки – від 760 грн., розваги від 60 грн. за год.
	ТБК «Південний», м. Львів.			
2	Дитячий розважальний центр "Манюня	Торгівельна лінія "Виговського,102", Цокольний поверх, № 03	Освітньо-розважальна	Від 50 грн./год.
3	НВК «Дивосвіт»		Дошкільна освіта	
4	Початкова школа «Дивосвіт	вул. Щирецька, 26.	Початкова освіта	3300 грн.\міс
5	Центр хобі та рукоділля «Аграфка»	Торгівельна лінія "Калинівська" , Другий поверх, № 3/10	Навчання та розвиток	інформація відсутня
6	Леопарк™ & FRIENDS	http://www.leopark.ua/ 1.РСП Шувар м. Львів вул. Хуторівка 4-6 III поверх 2.Гірськолижний Курорт "БУКОВЕЛЬ" Автопаркінг №2, 3. м. Рівне, вул. Короленка, 1, Т-РЦ "ЗЛАТА ПЛАЗА", 4. м. Одеса, Комінтернівський район, с. Фонтанка, ТРЦ "РІВ'ЄРА"	здоровий фізичний та творчий розвиток	від 70 грн./год
7	Центр дошкільного розвитку дитини, міні дитячий садок «Світлячки»	м. Львів вулиця Академіка Андрія Сахарова, 42; проспект Червоної Калини, 62-а, ТЦ "ІНТЕРСІТІ", 2-й поверх; проспект Чорновола, 67-г, ТЦ "ІНТЕРСІТІ" 3-й поверх	заняття з логіки, математики, розвитку мовлення та інших іноземних мов	-

8	Baby Світ	м. Львів, пр. Червоної Калини, 62-А (ТЦ "Інтерсіті"); Адреса: ТВК "Південний" ТЦ "Калина", 3 пов.	Міні-садок та розвиваючі заняття з дітьми; лабораторія	-
9	Моторна Бджілка, дитячий навчально-розважальний центр	м. Львів, проспект Червоної Калини, 62а, ТЦ «ІнтерСІТІ», 3 поверх	навчання, розвиток, розваги	
10	Без проблем, дитячий розважальний центр	м. Львів, вулиця Городоцька, 179, ТЦ "Скриня", поверх 4	розвиваючі та пізнавальні ігри	
11	Family School	Львів, проспект Чорновола, 67В	підготовка до школи, міні-садок	
12	Дитячий міні-сад «Кіндервіль»	м. Львів вул. Княгині Ольги, 120, (в Арсені)	дошкільна освіта	
м. Дрогобич				
1	Бєбі клуб	вул. Гончарська 11, http://babyclub.ua/	Садок, Центр дитячого розвитку, розвиваючі заняття + міні-садок	
2	Студія раннього розвитку дитини «Краплинка»	вул. Івана Франка, 12	Розвиваючі заняття, підготовка до школи, вивчення англійської мови для дітей віком від 4 до 6 років.	
3	Школа усного рахунку "Соробан"	вулиця Орлика, 14/1		
4	Центр інтеграційного розвитку "Світлиця"	вулиця Шевченка, 15	Курс англійської та польської мови (Основна вікова категорія 10-15 років)	
	Всезнайка	вул. Орлика, 4	ранній розвиток, вивчення англійської мови	
	Сімейний центр гармонійного розвитку "ПАЗЛИК"	вул. Самбірська, 128/	" РОЗВИВАЮЧІ ЗАНЯТТЯ від 1.6 – 6 років	
	Благодійний греко-	вулиця Козловського, 59		

	католицький ДНЗ "Ангелятко"			
	Сімейний простір «Алекс»	вул. Михайла Грушевського, 36	система розвиваючих занять для дітей віком від 1 до 7 років -Курс «Підготовка до школи»- Англійська мова – заняття для дітей від 2-х років	-
	м. Стрий			
	Гумель kids	вул.Охримовича, 8/26	-	-
	Мудрик	вул. Охримовича, 6	-	-
	<u>Навчабава</u>	вул. Поштова, 16, пов. 3	-	-
	<u>Пізнайко</u>	вул. Нижанківського,	-	-
	<u>Айк'ю</u>	вул. Хмельницького, 4	-	-
	м. Червоноград			
	Навчальний центр "Зернятко"	вулиця Бандери, 18	-	-
	Навчальний центр "Розумничка"	Вулиця Корольова, 12	-	-
	Інші населенні пункти			
	Дитячий клуб "HappyLand"	Моршин https://www.facebook.com/pg/happyland.truskavets/about/	-	-
	Дитячий табір "Кайлас" для Супер дітей!	Пустомитівський район, с. Басівка, готель "Гранд Горизонт" http://osvitanova.com.ua/providers/594 .	-	-

Додаток Е

продовження
Таблиця 2.

Наявність розроблених програмних документів розвитку освіти

Адміністративна одиниця	Наявність програми розвитку освіти
Бродівський район	Програма розвитку освіти Бродівського району на 2009-2012 роки [www.content.net.ua/registration/.../f26902.doc]
Заболотцівська ОТГ	-
Буський район	Програма розвитку освіти Бущини на 2014 – 2016 pp. [www.busk-rada.gov.ua/proektu/VI/.../036d1.do].
Городоцький район	Програма розвитку освіти Городоччини на 2011 – 2014 pp. [http://gorodok-rada.org.ua/node/1459]; Програма розвитку освіти Городоччини на 2017-2020 pp. (Проект) [http://www.osvita-horodok.lviv.ua/?cat=894]
Великолюбінська громада	-
Дрогобицький район	Програма розвитку освітньої галузі Дрогобицького району на 2009-2012 роки [http://osvitportal.loda.gov.ua/programy_aksii_54f6ebd50f804]
Жидачівський район	Програма розвитку освіти Жидачівщини 2010-2012 pp.; Програма розвитку освіти Жидачівщини на 2013 – 2016 pp. [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/zhydachivskyi/prohramy-aksii]; Програма розвитку дошкільної освіти Жидачівського району на 2012-2017 pp.
Новострілищанська ОТГ	Стратегічний план розвитку Новострілищанської ОТГ на 2017-2026 pp. [http://nstril-gromada.gov.ua/assport-gromadi-09-59-43-18-07-2017/]
Гніздичівська ОТГ	Стратегія збалансованого розвитку Гніздичівської об'єднаної територіальної громади [http://hnizdychiv.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF.pdf]
Ходорівська ОТГ	-
Жовківський	Програма розвитку освіти Жовківщини на 2009 – 2012 pp. [http://osvitportal.loda.gov.ua/rogram_aksii.]
Магерівська ОТГ	-
Золочівський район	Програма розвитку освіти Золочівщини на 2013 – 2016 pp. [http://osvita.at.ua/documents/TV/2013/programa_13-16.pdf]
Кам'янка-Буський	Програма розвитку освіти Кам'яниччини на 2012-2014 роки; Програма розвитку дошкільної освіти Кам'янка-Бузької міської ради Кам'янка-Бузького району на

	2012 рік. [http://kam-buzka.rayrada.org.ua/9-sesiya-14-08-01-09-03-2016/]
Кам'янка-Буська міська громада	-
Жовтанецька ОТГ	Стратегія соціально-економічного розвитку Жовтанецької сільської ради на 2017-2020рр. [http://zhovtanetska-gromada.gov.ua/strategiya-socialnoekonomichnogo-rozvitku-zhovtaneckoi-silskoi-radi-na-20172020rr-12-25-09-12-06-2017/]
Миколаївський район	«Програма розвитку освіти Миколаївщини на 2013 -2016 роки» [http://osvitportal.loda.gov.ua/programy_akcii_54f718b4bafa4?id=58369_programa_rozvytku_osvitnoi_galuzi_mykolaivschyny] Районна цільова програма розвитку дошкільної освіти на 2012-2017 рр. [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/mykolaivskyi/prohramy-aktsii]
Тростянецька громада	-
Розвадівська громада	-
Мостиський район	Немає комплексної програми.
Мостиська міська громада	-
Шегинівська сільська громада	-
Волицька громада	-
Судово-Вишнянська громада	-
Перемишлянський район	Програма розвитку освіти Перемишлянищини на 2013-2016 рр. [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/peremyshlianskyi/prohramy-aktsii]
Пустомитівський район	Програма розвитку освіти Пустомитівщини на 2009-2012 роки
Давидівська ОТГ	Програма розвитку освіти Давидівської сільської ради об'єднаної територіальної громади на 2017-2020 роки [http://davydiv-otg.com/index.php/osvita/metodychna-robota-z-pedahohichnymy-pratsivnykamy/item/284-prohrama-rozvytku-osvity/]
Мурованська громада	-
Підберізіцівська громада	-
Солонківська громада	-
Щирецька громада	-
Радехівський район	Програма розвитку освіти Радехівщини; Програма розвитку дошкільної освіти Радехівського району Львівської області на 2013- 2017 роки [http://radehiv-rvo.edukit.lviv.ua/nashi_tradicii/]
Самбірський район	Програма розвитку дошкільної освіти Самбірщини на 2011-2017 роки,;

	Програма розвитку освіти Самбірщини на 2013-2016 роки [http://sambirra.gov.ua/sozekonommeny/pokaznyk/11709-analiz-vykonannia-mistsevykh-prohram-za-i-pivrichchia-2014-roku.html]/
Воле-Баранецька громада	-
Луківська громада	-
Вільшаницька громада	-
Бісковицька громада	-
Новокалинівська громада	-
Дублянська громада	-
Бабинська громада	-
Чуквянська громада	-
Рудківська громада	-
Воютицька громада	-
Сколівський район	Програма підтримки розвитку освіти Сколівщини в розрізі якісних змін до її реформування на 2016 рік [http://skole-rda.gov.ua/rajonni-programi-10-05-56-17-01-2017/]/
Славська громада	-
Сокальський район	Програма розвитку дошкільної освіти Сокальського району на період 2012-2017 роки [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/2012-04-10-07-39-29/prohramy-]
Великомостівська громада	-
Старосамбірський район	Програма розвитку освіти Старосамбірщини на 2009-2012 pp. [rvo.stsrda.gov.ua/images/.../prvostsrda2012.doc]/
Міженецька громада	-
Новоміська громада	-
Нижанковицька громада	-
Стрийський район	Програма розвитку освіти Стрийського району на 2013- 2016 pp. [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/stryiskyi/prohramy-aktsii]; Програма розвитку дошкільної освіти Стрийського району на період до 2017 року [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/stryiskyi/prohramy-aktsii].
Грабовецька громада	-
Турківський район	Програма розвитку дошкільної освіти Турківського району на 2011 – 2017 pp. [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/turkivskyi/prohramy-aktsii];
Яворівський район	Програма розвитку освіти Яворівського району на 2013- 2017 pp. [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/2012-04-10-08-06-38/prohramy-aktsii].

Борислав	Програма розвитку освіти м.Борислава та смт.Східниця на 2013 – 2016 роки [http://www.osvitportal.lviv.ua/programy_akcii].
Дрогобич	-
Моршин	«Програми розвитку освітньої галузі м. Моршин на 2013-2016 роки» [http://osvitportal.loda.gov.ua/programy_akcii_54f5a91e51f1b].
Новий Розділ	-
Самбір	Програми розвитку освіти міста Самбора на 2017 –2020 роки [https://sambircity.gov.ua/2017/10/09/9459/]
Стрий	-
Трускавець	-
Червоноград	Програма розвитку освіти м. Червоноград на 2011/2015 pp. [http://osvitportal.loda.gov.ua/osvita-v-oblasti/viddily-osvity/m-chervonohrad/prohramy-aktsii/]
Львів	Програма розвитку освіти м. Львова на 2008 – 2012 pp. [http://nmco.at.ua/news/programa_rozvitku_osviti_m_lvova_na_period_2008_2012_rr/2010-12-20-26]; Програма розвитку освіти міста Львова на 2017 – 2020 роки. [https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/56F6EC12490F66C0C2258154002CB3D0?OpenDocument].
Львівська область	Програма розвитку освіти Львівщини на 2009 – 2012 pp. [http://loda.gov.ua/oda/upravlinnya/departament-osvity-i-nauky/prohramy-2/attachment/840]; Обласна програма розвитку освіти Львівщини на 2013 – 2016 роки [http://www.osvitportal.lviv.ua/index.php/prohrama-rozvytku/600-prohrama-rozvytku-osvity-lvishchyny]; Програма розвитку освіти Львівщини на 2017 – 2020 pp. [http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/12/Programa-rozvitku-osviti-Lvivshhini.pdf]

*Джерело: складено автором за даними <https://gromada.info/>; <http://osvitportal.lviv.ua/>.

Додаток Е

продовження

Таблиця 3.

Рівень фінансового забезпечення виконання Програми розвитку освіти Львівщини на 2013 – 2016 рр. *

Назва заходу	Планове фінансування, тис. грн				Фактичне фінансування, тис. грн				Рівень фінансування поставлених завдань, %			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Розвиток мережі ДНЗ	3000,0	2100,0	3665,0		1670,6	0	3642,8		55,7	0	99,4	-
Модернізація змісту дошкільної освіти	100	0	-	-	0	0	-	-	0	0	-	-
Електронний облік дітей	50,0	0		300,0	46,0	0		174,0	92,0	0		58,0
Всього по дошкільній освіті	3150,0	2100,0	3665,0	-	1716,6	0	3642,8	-	54,5	0	99,4	
Освітні округи	150,0	2400,0	1490,0	19187,3	110,0	0	1480,1	19187,3	73,3	0	99,3	100
Розвиток інтелектуальних здібностей учнів	668,7	660,0	-	-	665,8	249,1		-	99,7	37,7		
Всього по мережі ЗНЗ	818,7	3060,0	3490,0	83124,1	775,8	249,1	2280,1	82823,3	94,8	8,1	65,3	99,6
Інформатизація систем освіти	1465,8	1000,0	2022,5	2500,0	1274,6	0	2022,5	2106,2	86,9	0	100	84,2
Здоров'я учасників навчально-виховного процесу	3697,5	3445,0	-	-	2729,6	0-	-	-	73,8	0	-	-
Виховання	250	205,	300,0	-	94	0-	300,0	-	37,6	0	100	-
Професійний розвиток працівників освіти	530	455,0	-	-	366,5	0-	-	-	69,1	0	-	-
Всього	13790	14540,0	13807,5	88532,1	9621,8	249,1	12545,5	87695,5	69,8	1,7	90,9	99,0

*Джерело: складено і розраховано автором за даними: 1.Звіт, щодо виконання програм, що фінансуються з міського бюджету URL: http://oblrada.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4985&Itemid=48; 2. Інформація про стан виконання обласної цільової програми на 01.01.2017 року URL: http://www.osvitportal.lviv.ua/programy_rozvytku_osvity_lvivschyny; 3. Інформація про стан виконання обласної цільової програми на 01.01.2016 року URL: http://www.osvitportal.lviv.ua/programy_rozvytku_osvity_lvivschyny.

- Немає інформації

Додаток Е

продовження

Таблиця 4.

Стан фінансування «Програми розвитку Львівщини на 2009 – 2012 роки»*

Назва заходу	Планове фінансування, тис. грн.				Фактичне фінансування, тис. грн.				Рівень фінансування поставлених завдань, %			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Здоров'я учасників навчально-виховного процесу	750	974	200,0	1665,0	719,75	872,7	192,6	1480,2	95,9	89,6	96,3	88,9
Всього (заплановано 3450 тис. грн)	3589,0				3265,25				91,0			
Виховання	2900,0	2992,6	2340,0	1295,0	2696,28	2849,0	2033,2	1129,8	93,0	95,2	86,7	87,2
Всього (заплановано 13090 тис. грн)	9527,6				8708,28				91,4			
Освіта осіб з особливими потребами	325,0	609,5	125,0	320,0	250,93	609,4	95,0	207,5	77,2	99,9	76,0	64,8
Всього (заплановано 1525 тис. грн)	1379,50				1162,83				84,3			
Професійний розвиток працівників освіти	650,0	855,2	855,0	2609,5	567,048	839,3	831,3	2451,2	87,2	98,1	97,2	93,9
Всього (заплановано 3150 тис. грн)	4969,7				4688,848				94,3			
Дошкілля	2500,0	4136,0	3700,0	4400,0	2497,3	3643,8	3443,7	4146,8	99,9	88,1	93,1	94,2
Охоплення дошкіллям	2500,0	-	3500,0	4000,0	2497,3	-	3262,7	3747,1	99,9	-	93,2	93,7
Матеріально-технічна база ДНЗ	-	4088,0	200,0	-	-	3595,8	181,0	-	-	88,0	90,5	-
Навчально-виховні програми	-	48,0	-	400,0	-	48,0	-	399,7	-	100	-	99,9
Всього (заплановано 13500 тис. грн)	14736,0				13731,6				93,2			
Мережа навчальних закладів	4500,0	3498,8	6556,8	2480,0	3952,39	3496,5	6154,8	2404,0	87,8	99,9	93,9	96,9
Освітні округи	4500,0	3408,8	6556,8	2480,0	3952,39	3406,5	6154,8	2404,0	87,8	99,9	93,9	96,9

Профільне навчання	-	90,0	-	-	-	90,0	-	-	-	100	-	-
Всього (заплановано 15600 тис. грн)	17035,6				16007,69				94,0			
Інформатизація системи освіти	100,0	1128,9	1150,0	1690,0	71,78	1106,40	1149,1	1537,1	71,8	98,0	99,9	90,9
Модернізація комп'ютерної бази навчальних закладів	-	1050,0	1000,0	1400,0	-	1028,9	1000,0	1392,8	-	98,0	100	99,5
Інформаційний освітній простір	100,0	30,9	150,0	290,0	71,78	29,5	149,1	144,3	71,78	95,5	49,8	
Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі	-	48,0	10,0	-	-	48,0	10,0	-	100	100		
Всього (заплановано 4390 тис.грн)	4068,9				3864,38				95,0			
Моніторинг та оцінювання якості освіти	150,0	80,0	80,0	50,0	141,04	79,6	76,4	49,9	94,0	99,5	95,5	99,9
Всього (заплановано 670 тис. грн)	360,0				346,94				96,4			
На розвиток освіти Львівщини	11875,0	14275,0	15006,8	14509,5	10896,518	13496,8	13976,1	13406,4	91,8	94,5	93,1	92,4
Всього	55666,30				51775,818				93,0			

*Складено і розраховано автором на основі: Звіту про виконання «Програми розвитку Львівщини на 2009 – 2012 роки» URL:

<http://osvitportal.loda.gov.ua/upravlinnia-osvity-i-nauky-loda/prohrama-rozvytku>.